

UNIwersytet Jagielloński

BIULETYN
BIBLIOTEKI Jagiellońskiej

R. LXXI–LXXII

KRAKÓW 2021–2022

**BIULETYN
BIBLIOTEKI JAGIELLOŃSKIEJ**

U N I W E R S Y T E T J A G I E L L O Ń S K I

**BIULETYN
BIBLIOTEKI JAGIELLOŃSKIEJ**

R. LXXI-LXXII

NAKŁADEM BIBLIOTEKI JAGIELLOŃSKIEJ

CZASOPISMO BIBLIOTEKI JAGIELLOŃSKIEJ

REDAKCJA

Redaktor naczelny: Remigiusz Sapa (e-mail: remigiusz.sapa@uj.edu.pl)
Współpraca merytoryczna: Monika Jaglarz, Lucyna Nowak
Sekretarz redakcji: Ewa Valde-Nowak (e-mail: ewa.valde-nowak@uj.edu.pl)
Redaktor językowy: Marek Krośniak (język angielski)

RADA NAUKOWA

Hana Bočková, Uniwersytet Masaryka, Brno, Czechy
Zdzisław Pietrzyk, Uniwersytet Jagielloński, Kraków
Lidija Snicarczuk, Lwowska Naukowa Biblioteka, Lwów, Ukraina
Maria Wichowa, Uniwersytet Łódzki
Magdalena Wójcik, Uniwersytet Jagielloński, Kraków

Skład i łamanie
Józef Paluch

Wersją pierwotną czasopisma jest wersja elektroniczna znajdująca się na stronie internetowej Biblioteki Jagiellońskiej (<https://bj.uj.edu.pl/nauka-i-kultura/biuletyn-bj>)

Czasopismo jest dostępne w portalach:

BazHum, Warszawa
Central and Eastern European Online Library (CEEOL), Frankfurt nad Menem
Central European Journal of Social Sciences and Humanities (CEJSH), Warszawa, Praga,
Budapeszt, Bratysława
Jagiellońska Biblioteka Cyfrowa, Kraków

Adres:

Redakcja „Biuletynu Biblioteki Jagiellońskiej”
al. Mickiewicza 22
30-059 Kraków

© Copyright by Uniwersytet Jagielloński, Biblioteka Jagiellońska
Kraków 2023
All rights reserved

ISBN 978-83-67127-49-3
ISBN 978-83-67127-50-9 (online)
ISSN 0006-3940
ISSN 2450-0410 (online)

WOJCIECH ŚWIEBODA

Uniwersytet Jagielloński, Biblioteka Jagiellońska, Kraków, Polska

 <https://orcid.org/0000-0002-5265-5784>

DOI: 10.26106/6x8d-sd58

DZIEŁA ZAKAZANE.
CENZURA NA UNIWERSYTECIE KRAKOWSKIM
W PIERWSZEJ POŁOWIE XV WIEKU

W jednej z mów nieznanego z imienia rektora Uniwersytetu Krakowskiego rozpoczynającej się od słów „Sobrii estote et vigilate” wygłoszonej w latach 20. XV wieku znalazła się warta uwagi wzmianka o wprowadzeniu na uczelni nakazu informowania rektora o wszelkich znanych przypadkach rozpowszechniania lub przepisywania rękopisów zawierających dzieła autorów husyckich, lub wszelkiego rodzaju teksty zachwalające ich doktrynę¹. Kto posiadał w swoim księgozbiorniku takie utwory, a nie zgłosił tego faktu władzom uczelni, mógł narazić się na niemałe kłopoty. O tym, że nie było to jedynie doraźne rozporządzenie, świadczą zarówno przypadki postawienia niektórych członków społeczności uniwersyteckiej w stan podejrzenia o sprzyjanie herezji, jak i podjęcie przez władze uczelni innych czynności prawnych mających na celu przeciwdziałanie rozprzestrzenianiu się poglądów czeskich reformatorów i wszelkich innych sprzeciwiających się otwarciu doktrynie lub praktykom Kościoła rzymskiego. Powstają zatem pytania, czy w związku z tym faktem można mówić o istnieniu cenzury na Uniwersytecie Krakowskim i czy został opracowany kanon lektur zakazanych? Czy można było w jakikolwiek sposób otrzymać licencję na posiadanie dzieł uznanych za hereetyckie? Jakie konsekwencje groziły za niepodporządkowanie się rozporządzeniom władz uniwersyteckich? Wreszcie, jaka była procedura postępowania wobec tych, którzy postąpili wbrew powyższym nakazom?

Według teologicznej koncepcji istnienia państwa i władzy nadrzędnym celem monarchów chrześcijańskich, obok obrony papieża i Kościoła, miała być troska o zapew-

---

¹ BJ, rkp. 1587, k. 135r; Edycja fragmentu: M. K o w a l c z y k, *Krakowskie mowy uniwersyteckie z pierwszej połowy XV wieku*, Wrocław–Warszawa–Kraków 1970, s. 44–45, *Źródła do Dziejów Nauki i Techniki*, t. 8.

nienie życia wiecznego poddanym². Z tego powodu zarówno władze duchowne, jak i świeckie były zobligowane do uniemożliwienia rozprzestrzeniania się niebezpiecznych dla wiary twierdzeń. Osiągnięciu tego celu miały między innymi służyć różne formy kontroli treści wypowiedzi zarówno ustnych jak i pisemnych, a także korygowania błędów. Z dzisiejszego punktu widzenia można zatem mówić o wszechobecnej cenzurze religijnej w Europie. Określenie to jednak wydaje się anachroniczne, jako że wówczas była to powszechnie stosowana forma działania na rzecz obrony wiary katolickiej. Niższe studium stawia sobie za cel prześledzenie działań Uniwersytetu Krakowskiego i jego członków na rzecz ograniczenia zasięgu oddziaływania pewnych pism oraz poglądów sprzecznych z nauczaniem Kościoła rzymskiego, zanim w Europie pojawiła się pierwsza prasa drukarska. Jak zobaczymy, podejmowane czynności mieszczą się w definicji łacińskiego słowa *censura*, -ae, rozumianego jako kontrola, nadzór, ocena, jak również czasownika *censuro*, -are - poprawiać, korygować³. Należy mieć jednak na uwadze, że początek cenzury w postaci, jaką znamy obecnie, przyniosła dopiero bulla papieża Innocentego VIII z 1487 roku *Inter multiplices nostrae sollicitudines curas*, wedle której drukiem mogły zostać wydawane jedynie teksty, które otrzymały zgodę od biskupa⁴.

Wyszukiwanie dzieł, których treść uchodziła za niezgodną z prawdami wiary obowiązującymi w Kościele katolickim, stanowiło jedną z wielu metod walki z herezją. O tym, jaką rolę w agitacji heretyckiej odgrywały teksty przepisywane i rozpowszechniane wśród osób umiejących czytać, pisano już wielokrotnie⁵. Dość dobrze znany jest też temat cenzury na Uniwersytecie Krakowskim dla epoki Oświecenia i czasów późniejszych⁶. Badacze wyszli bowiem ze słusznego założenia, że dopiero proces wydawania książek stanowił prawdziwe wyzwanie dla kontroli treści powstających pism, ponieważ umożliwiał w niespotykanym dotąd tempie zwielokrotnienie powielania

---

² K. O ż ó g, *Uczeni w monarchii Jadwigi Andegaweńskiej i Władysława Jagielly (1384–1434)*, Kraków 2004, s. 132, *Rozprawy Wydziału Historyczno-Filozoficznego PAU*, t. 105. Więcej na ten temat – zob. B. S e s - b o ũ é, *Poza Kościołem nie ma zbawienia. Historia formuły i problemy interpretacyjne*, tłum. A. K u r y ś, Poznań 2007, s. 47–121, A Ω.

³ *Słownik łaciny średniowiecznej w Polsce*, t. 2, red. M. P l e z i a, Wrocław–Kraków–Warszawa 1959–1967, kol. 312.

⁴ B. S z y n d l e r, *Dzieje cenzury w Polsce do 1918 roku*, Kraków 1993, s. 8.

⁵ E. P o t k o w s k i, *Książka rękopiśmienna w kulturze Polski średniowiecznej*, Warszawa 1984, s. 67–68 (tam też zebranie literatury europejskiej na ten temat); P. K r a s, *Husyci w piętnastowiecznej Polsce*, Lublin 1998, s. 68–97.

⁶ J. D u ż y k, *Z dziejów cenzury w Krakowie w wiekach XV–XVII*, „Rocznik Biblioteki Polskiej Akademii Nauk w Krakowie” 1956, t. 2, s. 375–411; W. S z e l i Ń s k a, *Książka różnowiercza na Uniwersytecie Krakowskim w początkach Reformacji*, „Roczniki Biblioteczne” 1985, t. 39, nr 1–2, s. 83–114; B. S z y n d l e r, dz. cyt.; P. B u c h w a l d - P e l c o w a, *Cenzura w dawnej Polsce. Między prasą drukarską a stosem*, Warszawa 1997, s. 111–121, *Nauka, Dydaktyka, Praktyka*, 24; H. B a r y c z, *Uniwersytet Jagielloński w roli cenzora*, [w:] t e n ż e, *Szkice z dziejów Uniwersytetu Jagiellońskiego*, Kraków 1933, s. 128–152, *Biblioteka Krakowska*, t. 80; P. G u z o w s k i, *Pierwszy polski indeks ksiąg zakazanych*, „Studia Podlaskie” 2002, t. 12, s. 173–202.

przekazu⁷. Znacznie słabiej oświetlona jest epoka przed upowszechnieniem druku na ziemiach polskich. Pojedyncze wątki dotyczące kontrolowania ksiąg pod kątem ich zawartości poruszane były na marginesie innych zagadnień przez historyków⁸, jednakże poza przedstawieniem różnych form i przypadków ingerowania w przekaz treści dzieł pisanych nie sformułowano wniosków pozwalających na uzyskanie odpowiedzi na niektóre z postawionych we wstępie pytań.

Średniowieczny uniwersytet był miejscem przekazywania wiedzy i uprawiania nauki na podstawie starożytnego dorobku w duchu kultury chrześcijańskiej. Działalność naukowa łączyła w sobie w sposób nierozłączny poznanie rozumowe z wiarą⁹. Jednym z głównych filarów misyjnych wszechnic średniowiecznych była walka w obronie ortodoksyjnej wiary. Każde ich przeinaczenie lub negowanie przez jakiegokolwiek profesora czy studenta wywoływało określoną reakcję ze strony społeczności uniwersyteckiej, począwszy od dyskusji, poprzez upomnienie aż do podjęcia stosownych środków prawnych mających na celu poprawę błędów¹⁰. Formy uniwersyteckiej cenzury dotyczyły trzech obszarów: swobody konstruowania własnych twierdzeń i opinii, powtarzania zdań innych autorów oraz wyrażania ocen krytycznych wobec władz zwierzchnich. Granice wszystkich tych sfer wyznaczało z jednej strony prawo świeckie i kanoniczne, z drugiej – dogmaty wiary katolickiej.

Do soboru w Konstancji (1414–1418) obecność na ziemiach polskich tekstów Jana Husa i innych czeskich uczonych nie była zjawiskiem niezwykłym. Zarówno przed, jak i po fundacji uniwersytetu w Krakowie w 1400 roku wielu Polaków studiowało na Uniwersytecie Karola w Pradze, skąd przywoziło do kraju rękopisy z dziełami tamtejszych profesorów¹¹. Poza tym w pierwszych latach aktywności kaznodziejskiej Husa nie było

---

⁷ A. Pettegree, M. Hall, *The Reformation and the Book: A Reconsideration*, "The Historical Journal" 2004, Vol. 47/4, s. 785–808; M. Meserve, *The Papacy, Power, and Print: The Publication of Papal Decrees in the First Fifty Years of Printing*, [w:] *Print and Power in Early Modern Europe (1500–1800)*, eds. N. L. Amal, J. Cumbly, H. J. Helmers, Leiden–Boston 2021, s. 259–270.

⁸ J. Garbaciak, A. Strzelecka, *Uniwersytet Jagielloński wobec problemów husyckich w XV w. (próba wprowadzenia w zagadnienie)*, „Acta Universitatis Carolinae. Historia Universitatis Carolinae Pragensis” 1964, t. 5, z. 1–2, s. 7–52; P. Kras, *Husyci...*, dz. cyt., s. 73–85; W. Świeboda, *Universitas contra haeresim. Działalność Stanisława ze Skarbimierza jako przedstawiciela Uniwersytetu Krakowskiego*, Kraków 2021, s. 60–67, *Historia et Monumenta Universitatis Jagellonicae*, 7.

⁹ M. Markowski, *Pierwotory uniwersytetów*, Olecko 2003, s. 10, 18, *Episteme*, 32; K. Ożóg, *Uczeni...*, dz. cyt., s. 9.

¹⁰ G.S. Moule, *Corporate Jurisdiction, Academic Heresy, and Fraternal Correction at the University of Paris, 1200–1400*, Leiden–Boston 2016, s. 241–242, *Education and Society in the Middle Ages and Renaissance*, Vol. 51; W. Świeboda, *Universitas contra haeresim...*, dz. cyt., s. 147–149; O wpływie kanonistów na codzienność ówczesnego Kościoła oraz nieostrych granicach dzielących w duszpasterskiej praktyce to, co akceptowalne od tego, co zabronione interesująco pisze J. Van Engen, *A World Astir: Europe and Religion in the Early Fifteenth Century*, [w:] *Europe After Wyclif*, eds. J.P. Hornebeck, M. Van Dussen, New York 2017, s. 11–45.

¹¹ J. Krzyżaniakowa, *Profesorowie krakowscy na uniwersytecie w Pradze – ich mistrzowie i koledzy*, [w:] *Cracovia – Polonia – Europa. Studia z dziejów średniowiecza ofiarowane Jerzemu Wyzromskie-*

żadnych podstaw do ukrywania faktu posiadania lub przepisywania jego tekstów. Sytuacja uległa zmianie, gdy na czeskiego uczonego spadły kary ekskomuniki w latach 1411–1413¹². Fakt nałożenia cenzur kościelnych stanowił dla intelektualistów sygnał wskazujący na konieczność zachowania powściągliwości w stosunku do jego nauczania. Już wówczas można było dostrzec rodzący się stopniowo dystans duchowieństwa polskiego do idei sformułowanych przez czeskich reformatorów. Jaskrawym tego przykładem może być postawa dostojników kościelnych wobec Hieronima z Pragi głoszącego kazania na ziemiach polskich i litewskich w 1413 roku. Wyrazili oni oburzenie wobec treści przekazywanej przez niego nauki i wywarli nacisk na biskupa krakowskiego Wojciecha Jastrzębca, aby ten przesłuchał kaznodzieję¹³. Od momentu oficjalnego potępienia Jana Husa przez uczestników soboru w Konstancji w 1415 roku i Hieronima z Pragi w 1416 roku (obaj zostali skazani na karę śmierci na stosie) oraz uznania ich zwolenników za heretyków¹⁴ powtarzanie i rozpowszechnianie hasel czeskich reformatorów de facto oznaczało popieranie herezji husyckiej. Istotnym dokumentem prawnym, który nie pozostawiał żadnego pola do odmiennej interpretacji, była bulla papieża Marcina V *Inter cunctas* z 1418 roku skierowana bezpośrednio do władców europejskich, w której wyraźnie potępiono dzieła wspomnianych kaznodziejów¹⁵.

W metropolii gnieźnieńskiej pierwsze kroki mające na celu ograniczenie rozpowszechniania myśli czeskich reformatorów zostały podjęte jeszcze przed soborem w Konstancji. W statutach synodu poznańskiego obradującego między rokiem 1412 a 1414 znalazł się ustęp, w którym karami duchowymi grożono tym, którzy usprawiedliwialiby Jana Husa¹⁶. Najbardziej kompleksowy program walki z herezją został opracowany w 1420 roku przez uczestników synodu generalnego obradującego w Wieluniu i Kaliszu. Potępiono na nim błędne twierdzenia Jana Husa i angielskiego uczonego Jana Wiklefa (zm. 1384), którego myśli stanowiły inspirację dla tego pierwszego. Ponadto zakazano głoszenia nauk husyckich, zwłaszcza tezy o nieważności sakramentów udzie-

---

mu w sześćdziesiątą piątą rocznicę urodzin i czterdziestolecie pracy naukowej, red. W. B u k o w s k i i in., Kraków 1995, s. 505–527; K. O ż ó g, *Uczeni w monarchii Jadwigi...*, dz. cyt., s. 27–33; R. T. T o m c z a k, *Kontakty edukacyjne Polaków z uniwersytetami praskimi w okresie średniowiecza. Studium prozopograficzne*, Poznań 2020, s. 39–122 (tam też starsza literatura).

¹² J. K e j ř, *Husův proces*, Praha 2000, s. 52; E. K n a p e k, *Piotr Wysz wobec kryzysu Kościoła*, [w:] *Ecclesia semper reformanda. Kryzysy i reformy średniowiecznego Kościoła*, red. T. G a ł u s z k a O P, T. G r a f f, G. R y ś, Kraków 2013, s. 305–306.

¹³ T. G r a f f, *The Monarchy of Wladyslaw Jagiello and Jerome of Prague*, „Husitský Tábor” 2017, t. 21, s. 13–24; E. K n a p e k, *Biskupi polscy wobec czeskiego ruchu reformatorskiego i wizyty Hieronima z Pragi*, [w:] *Středověká univerzitní vzdělanost*, wyd. M. N o d l, Praha 2017, s. 173–174, *Colloquia Mediaevalia Pragensia*, t. 18.

¹⁴ *Dokumenty Soborów Powszechnych. Tekst łaciński, grecki, arabski, ormiański, polski*, oprac. A. B a r o n, H. P i e t r a s S J, t. 3: (1414–1445) *Konstancja, Bazylea – Ferrara – Florencja – Rzym*, Kraków 2004, s. 114–143, 162–165.

¹⁵ Edycja bulli – zob. „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” 2000, t. 74, s. 248–261; Celowo pomijam nazwisko autora wydania oraz tytuł publikacji z powodu plagiatu, jakim jest tekst poprzedzający edycję.

¹⁶ E. K n a p e k, *Piotr Wysz...*, dz. cyt., s. 305–306.

lanych przez kapłanów pozostających w stanie grzechu śmiertelnego oraz o konieczności przyjmowania Komunii świętej pod dwiema postaciami¹⁷. Wprowadzono nakaz, aby wszyscy wierni zgłaszali biskupom, proboszczom i inkwizytorom wszelkie przypadki głoszenia podejrzanych nauk dotyczących spraw wiary, a także denuncjowali osoby podejrzane o herezję. Ustalono zakres współpracy między władzą duchowną a świecką w tej kwestii. Ponadto zakazano wyjazdu do Czech bez stosownej zgody. Uczestnicy synodu zwrócili także uwagę na konieczność odbywania regularnych wizytacji diecezjalnych, co miało stanowić skuteczne narzędzie do wyszukiwania heretyków oraz ksiąg zawierających dzieła heretyckie¹⁸. W instrukcji sporządzonej dla wizytatorów zalecano zwrócenie uwagi na to, czy księża posiadają w swoich księgozbiorach dzieła lub kompilacje tekstów Husa, Wiklefa, Hieronima z Pragi i Jakoubka ze Stříbra (zm. 1429), odnoszące się zwłaszcza do kwestii Komunii świętej pod dwiema postaciami. W przypadku wykrycia takich rękopisów wizytator miał je przekazać archidiakonowi¹⁹.

Kolejne synody diecezjalne potwierdzały statuty synodu wieluńsko-kaliskiego, dopracowując niektóre artykuły²⁰. W diecezji krakowskiej uczestnicy synodu obradującego pod przewodnictwem biskupa Wojciecha Jastrzębca w 1420 roku podkreślili pilną potrzebę wyeliminowania błędów znajdujących się w różnych księgach liturgicznych używanych przez duchownych na terenie diecezji krakowskiej. Niektóre z nich zawierały treści ocierające się wręcz o herezję, jak przykładowo próba wyjaśnienia tajemnicy transsubstancjacji chleba i wina, wedle której przemiana eucharystyczna następuje pod wpływem samego zmieszania się obu substancji²¹.

Na synodzie archidiecezji gnieźnieńskiej obradującym w Łęczycy w 1429 lub 1430 roku ponownie poruszono problem posługiwania się przez duchownych niewłaściwymi podręcznikami homiletycznymi zawierającymi błędy doktrynalne²². Synod zabronił używania niezatwierdzonych mszałów oraz korzystania z kilku innych dzieł.

---

¹⁷ *Statuty synodalne wieluńsko-kaliskie Mikołaja Trąby z r. 1420*, wyd. B. Ulanowski, J. Fijałek, A. Vetulani, Kraków 1951, s. 8, *Studia i Materiały do Historii Ustawodawstwa Synodalnego w Polsce*, t. 4.

¹⁸ Tamże, s. 94–96; P. Kras, *Husyci...*, dz. cyt., s. 213–214.

¹⁹ *Instrukcja dla wizytatorów synodalnych w prowincji gnieźnieńskiej*, wyd. B. Ulanowski, [w:] *Archiwum Komisji Historycznej*, t. 5, Kraków 1889, s. 31, *Scriptores Rerum Polonicarum*, t. 13; Por. E. Potkowski, dz. cyt., s. 69; Por. J. Gręźlikowski, *Komunia pod dwiema postaciami w ustawodawstwie synodalnym Polski przedrozbiorowej*, „Prawo Kanoniczne” 2004, t. 47, nr 1–2, s. 163–166.

²⁰ Z. Jakubowski, *Ustawodawstwo synodalne arcybiskupów gnieźnieńskich z lat 1420–1435 jako wyraz stosunku polskiej hierarchii kościelnej do husytyzmu. Wstępna charakterystyka zjawiska i perspektywy badań*, „Studia o rękopisach” 1992, t. 29, s. 71; P.O. Krafel, *Polské provinciální synody 13.–15. století*, Praha 2016, s. 70–71.

²¹ *Statuta Alberti Jastrzębiec episcopi Cracoviensis. Ann. 1423*, [w:] *Starodawne Prawa Polskiego Pomniki*, t. 4, ed. U. Haysmann, Kraków 1875, s. 80–82; K. Ożóg, *Kleine Pastoralkompendien in den späten Mittelalter*, [w:] *Partikularsynoden im späten Mittelalter*, Hrsg. N. Kruppa, L. Zygnér, Göttingen 2006, s. 228–232.

²² L. Zygnér, *Działalność synodalna arcybiskupa Wojciecha Jastrzębca (próba retrospekcji i reinterpretacji)*, „Studia Mazowieckie” 2015, t. 10/24, nr 3, s. 72.

W liście z 19 marca 1430 roku wysłanym do biskupa wrocławskiego Konrada w sprawie adaptacji postanowień synodalnych Wojciech Jastrzębiec, będący wówczas arcybiskupem gnieźnieńskim, wymienił *Rosarius* zwany *Florigerus*, następnie *Liber de cognitione verae vitae* przypisywany św. Augustynowi (w rzeczywistości autorem był Honoriusz z Autun) oraz *Expositio quaedam symboli Atanasii*, określając je jako teksty pełne błędów heretyckich²³. Ostatni z nich to jedna z wersji popularnego w tamtym czasie krótkiego dziełka objaśniającego *Credo* zaczynającego się od słów: „Intellectus humanus a rebus sensibilibus”²⁴. Jeden z niewielu znanych egzemplarzy zachował się w Bibliotece Uniwersytetu Wrocławskiego. Czas jego powstania datuje się na koniec XIV wieku, a jego autorem był Maciej z Zerbst (łac.: Cerwist), augustianin-eremita z prowincji saskiej²⁵. Uczestnicy synodu zwrócili szczególną uwagę na występujące w nim błędy w ustępach o zstąpieniu Chrystusa do piekieł, wstąpieniu do Nieba oraz o Sądzie Ostatecznym²⁶. Znacznie mniej wiadomo, co z kolei zaniepokoiło duchownych w drugim z wymienionych dzieł, które było powszechnie znane w całej Europie²⁷. Arcybiskup napisał jedynie, że zawiera ono wiele herezji i błędów („continent multas hereses et errores”)²⁸.

Na szczególną uwagę zasługuje wymieniony przez arcybiskupa *Rosarius* znany także pod nazwą *Floretus* (lub pod zniekształconym tytułem *Florigerus*). Był to dykcjonarz opracowany w środowisku angielskich lollardów pod koniec XIV wieku. Autor zamieścił w nim szereg potępionych przez sobór w Konstancji kwestii Jana Wiklefa, takich jak: negowanie ważności spowiedzi przed kapłanem, nazwanie papieża antychrystem, postulowanie powszechnej Komunii świętej pod dwiema postaciami, wolności głoszenia kazań, odrzucenia kultu krzyża i obrazów²⁹. Jerzy Wolny wykazał, że na ziemiach polskich znane były dwie wersje tego dzieła – większa składająca się z prologu, właściwego słownika i indeksu, oraz – mniejsza, ograniczona jedynie do wykazu haseł z objaśnieniami. Incipit podany przez arcybiskupa Jastrzębca wskazuje, że obiektem zainteresowania był wariant krótszy³⁰, choć bez wątpienia pełna wersja także była zakazana.

W Bibliotece Jagiellońskiej znajduje się rękopis zawierający *Floretus maior*, który został przepisany w 1417 roku przez Marcina z Żytowiecka prawdopodobnie podczas

²³ *Concilia Poloniae. Źródła i studia krytyczne*, t. 10: *Synody diecezji wrocławskiej i ich statuty*, wyd. J. S a - w i c k i, Wrocław–Warszawa–Kraków 1963, s. 127; Por. E. P o t k o w s k i, dz. cyt., s. 69–70.

²⁴ A. Z u m k e l l e r OSA, *Manuscripte von Werken der Autoren des Augustiner-Eremitenordens in mitteleuropäischen Bibliotheken*, Würzburg 1966, nr 681a, s. 610, *Cassiacum*, Bd. 20.

²⁵ BUWr IF 588, k. 28r–42v.

²⁶ „(...) quae circa articulos de descensu Christi ad infernos, de ascensu in celum et de adventu eius ad iudicium multas hereses continent et errores (...)”. *Concilia Poloniae...*, dz. cyt., t. 10, s. 127.

²⁷ Edycja: S. Aurelii Augustini *Cognitio vitae, seu De cognitione verae vitae*, [w:] *Patrologia Latina*, Vol. 40, rec. J.P. M i g n e, Parisiis 1887, kol. 1005–1032.

²⁸ *Concilia Poloniae...*, dz. cyt., t. 10, s. 127.

²⁹ J. W o l n y, *Maurycy Rwczka i „Floretus theologicus” w rękopisach Biblioteki Jagiellońskiej i innych księgozbiorów*, „Biuletyn Biblioteki Jagiellońskiej” 1977, t. 27, s. 8; P. K r a s, *Husyci...*, dz. cyt., s. 74–75.

³⁰ J. W o l n y, dz. cyt., s. 9–10.

jego pobytu w Pradze³¹. Z zapiski znajdującej się we wspomnianym kodeksie³² można dowiedzieć się bardzo ciekawej historii związanej właśnie z poszukiwaniem podejrzanych dzieł. W 1424 roku rękopis Marcina z Żytowiecka został przedstawiony archidiaconowi gnieźnieńskiemu Mikołajowi Kickiemu przez pewnego scholara z Pniew, który wyraził zaniepokojenie w związku z jego treścią³³. Archidiacon z kolei oddał kodeks profesorowi teologii Maurycemu Rvačce z Pragi (zm. po 1424), znanemu czeskiemu przeciwnikowi Jana Husa przebywającemu wówczas w Krakowie³⁴, by ten ocenił *Rosarius* pod kątem zgodności z wiarą. Uczony, po uważnej lekturze, sporządził dwustronicowy wykaz błędów dostrzeżonych w dziele, który obecnie jest dołączony do kodeksu na początkowych kartach³⁵. Maurycy Rvačka podkreślił, że należy dołożyć wszelkich starań, aby tego rodzaju traktaty nie były rozpowszechniane, ponieważ czytelnikom może się wydawać, że zawierają naukę uznawaną przez Kościół za prawowierną³⁶. Kodeks trafił następnie do biblioteki Uniwersytetu Krakowskiego, gdzie był czytany między innymi przez profesora Stanisława z Zawady (zm. 1491)³⁷. Co ciekawe, nie był to jedyny egzemplarz tego dzieła w zbiorach bibliotecznych uczelni krakowskiej. Z drugiej połowy XV wieku pochodzi kopia traktatu będąca własnością innego profesora teologii Jana ze Słupcy (zm. 1488)³⁸. Z kolei w 1911 roku w kościele parafialnym w Żywcu Jan Fijałek natknął się na rękopis zawierający *Floretus minor*, który następnie przekazał w testamencie Bibliotece Polskiej Akademii Umiejętności. Niewiele jednak wiadomo o dawnych losach tego kodeksu³⁹.

Być może to właśnie afera związana z *Rosariusem* należącym do Marcina z Żytowiecka od 1420 roku studiującego w Krakowie⁴⁰ stała się impulsem do wydania przez Uniwersytet Krakowski szeregu decyzji mających na celu zdecydowaną walkę z pismami heretyckimi. Jej początek stanowiła przedstawiona we wstępie mowa rektorska. Nie jest wykluczone, że to właśnie Maurycy Rvačka, po wydaniu ekspertyzy dotyczącej przedstawionego mu tekstu, zwrócił uwagę władz uniwersyteckich na potrzebę kontrolowa-

³¹ J. Wołny, dz. cyt., s. 7.

³² BJ, rkp. 1305, k. 12r–224r; zob. także: *Catalogus codicum manuscriptorum medii aevi Latinorum qui in Bibliotheca Jagellonica Cracoviae asservantur*, t. 8, oprac. M. Kowalczyk i in., Kraków 2004, s. 207 (autorzy opisu: C. Piroszyńska, L. Nowak).

³³ BJ, rkp. 1305, k. 12r.

³⁴ M. Zwiercan, *Rwaczka Maurycy z Pragi*, [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. 33, Wrocław–Warszawa–Kraków 1991–1992, s. 279–280.

³⁵ BJ, rkp. 1305, k. 1r–v. Edycja: J. Wołny, dz. cyt., s. 11–14.

³⁶ J. Wołny, dz. cyt., s. 14.

³⁷ *Catalogus*, t. 8, s. 208.

³⁸ BJ, rkp. 1304, k. 1r–308r. *Catalogus*, t. 8, s. 204–206 (autorzy opisu: C. Piroszyńska, M. Kowalczyk).

³⁹ BNPAU/PAN, rkp. 1968; Zob. E. Knapiek, *Rękopisy średniowieczne w zbiorach Biblioteki Naukowej PAU i PAN w Krakowie*, „Roczniki Biblioteki Naukowej PAU i PAN w Krakowie” 2012, t. 57, s. 33–34.

⁴⁰ *Metryka Uniwersytetu Krakowskiego z lat 1400–1508. Biblioteka Jagiellońska rkp. 258*, t. 1: Tekst, wyd. A. Gąsiorowski, T. Jurek, I. Skierska, przy współpr. R. Grzesika, Kraków 2004, s. 106 [nr 20e/131].

nia zawartości ksiąg używanych przez profesorów i studentów, podobnie jak to miało miejsce w odniesieniu do kleru parafialnego. Maria Kowalczyk wysunęła hipotezę, że rektorem, który wydał rozporządzenie dotyczące zgłaszania podejrzanych dzieł, mógł być albo Maciej z Koła, rektor w semestrze letnim 1423 roku, albo Jan de Saccis z Pawii, rektor w semestrze letnim 1425 i zimowym 1425/1426. W wygłoszonej mowie znajdowało się bowiem wiele motywów dotyczących zdrowia i chorób, a obaj profesorowie byli znawcami medycyny (Jan z Pawii był doktorem medycyny, a Maciej z Koła interesował się tą dziedziną nauki)⁴¹. Niezależnie od ostatecznego rozstrzygnięcia, wszystkie wymienione fakty wskazują jako czas wprowadzenia kontroli dzieł na Uniwersytecie Krakowskim na połowę lat 20. XV wieku. Co więcej, mniej więcej w tym samym czasie do przysięgi składanej przez studentów podczas ceremonii przyjęcia na studia dodany został ustęp, w którym każdy z osobna deklarował, że nie będzie przyjmował nauki Jana Husa: „Item, quod opinionem Hus heretici dampnati non servabo”⁴². Postulatorem jej dołączenia do formuły wypowiedzianej podczas publicznej uroczystości miał być doktor teologii Elias z Wąwolnicy (zm. po 1446). Dokładna data jej wprowadzenia nie jest znana (podawany niekiedy rok 1423 nie znajduje potwierdzenia w źródłach)⁴³, niemniej stanowiła ona drugie, obok nakazu zgłaszania podejrzanych ksiąg, niezwykle ważne narzędzie służące przeciwdziałaniu szerzenia się heterodoksyjnych poglądów w murach uczelni.

Rozporządzenie rektorskie dotyczące posiadania podejrzanych ksiąg było nie tylko aktem prewencyjnym, ale pociągało za sobą rzeczywiste działania skierowane wobec tych członków społeczności uniwersyteckiej, którzy zignorowali polecenie. Przed 1427 rokiem jeden ze studentów o imieniu Wincenty został wezwany do stawienia się przed trybunałem składającym się z rektora, biskupa krakowskiego i inkwizytora papieskiego z powodu przepisywania i rozpowszechniania kazań Jana Husa. Ponieważ pozwany zlekceważył nakaz, został obłożony ekskomuniką⁴⁴. W obawie przed groźącym mu procesem Wincenty zapewne wyjechał z Krakowa na teren diecezji poznańskiej, gdzie, jak sam przyznał w jednej z suplik skierowanych do Rzymu, posługiwał jako kapłan wśród husytów, aż do czasu, kiedy dokonał abszolucji przed inkwizytorami⁴⁵. Dotychczas nie udało się jednoznacznie zidentyfikować oskarżonego z którymkolwiek ze studentów wpisanych do Metryki Uniwersyteckiej. Przeszłość Wincentego, o której sam opowiadał, wskazywała na jego fascynację naukami Husa na długi czas przed procesem. Zanim zaczął studia w Krakowie, miał przebywać w Czechach, gdzie słuchał kazań czeskiego reformatora, zgadzał się z jego poglądami i je bronił. Zlekceważył ponadto nakazy papieskie dotyczące konieczności ujawnienia i oddania tekstów ekskomunikowanego

⁴¹ M. K o w a l c z y k, dz. cyt., s. 59–60.

⁴² *Metryka*, t. 1, s. 3.

⁴³ W. Ś w i e b o d a, *Universitas contra haeresim...*, dz. cyt., s. 66–67.

⁴⁴ *Bullarium Poloniae*, t. 5: 1431–1449, ed. I. S u ł k o w s k a - K u r a ś, S. K u r a ś i in., Romae–Lublina 1995, nr 790, s. 139. Poprawna data – zob. T. J u r e k, *Szamotyły Stare*, [w:] *Słownik historyczno-geograficzny województwa poznańskiego w średniowieczu*, cz. 4, z. 4, oprac. P. D e m b i ń s k i i in., red. T. J u r e k, Poznań 2008, s. 808.

⁴⁵ W. Ś w i e b o d a, *Universitas contra haeresim...*, dz. cyt., s. 62–63.

kaznodziei⁴⁶. Przypadek Wincentego został potraktowany przez władze uniwersyteckie z pełną powagą. Skład komisji, przed którą został wezwany, wskazuje, że wszczęto wobec niego postępowanie inkwizycyjne w sprawach o czystość wiary (*in causa fidei*). I choć do przesłuchania nie doszło, to jednak za niestawiennictwo przed trybunałem inkwizycyjnym została nałożona na niego ekskomunika, czyli najwyższa kara duchowa.

Po soborze w Konstancji dzieła Jana Husa i Jana Wiklefa znalazły się na czele listy dzieł zakazanych na ziemiach polskich. Nie wydano jednak nakazu palenia rękopisów zawierających teksty wyklętych uczonych, jak to miało miejsce choćby w przypadku Talmudu w niektórych miejscach Europy⁴⁷ czy dzieł Wiklefa w Pradze⁴⁸. Obecność różnych tekstów uznanych za heretyckie w bibliotekach kościelnych może wskazywać, że egzemplarze były konfiskowane i przekazywane przedstawicielom Kościoła⁴⁹, co było zgodne ze wspomnianymi już statutami synodalnymi. Z kolei członkowie społeczności uniwersyteckiej prawdopodobnie mogli otrzymać zgodę na zachowanie swoich kopii, o ile zgłosili fakt ich posiadania oraz wytłumaczyli powód, dla którego były one dla nich niezbędne. Znajomość pism heretyckich była bowiem kluczowa dla uczonych, by móc podjąć polemikę z błędnymi tezami oraz by wyjaśnić wiernym ortodoksyjne stanowisko Kościoła⁵⁰. W ten sposób można tłumaczyć obecność szeregu pism czeskich reformatorów, Wiclifa czy innych zakazanych dzieł w zbiorach biblioteki uniwersyteckiej.

Podejrzenia wzbudzali natomiast ci, którzy nie uprawiali takiej aktywności, a mimo tego posiadali teksty potępionych autorów. Uwagę pewnego profesora uczelni krakowskiej przykuł jeden z należących do magistra Andrzeja Gałki z Dobczyna (zm. po 1451) kodeksów, który miał zawierać heretyckie teksty. Ponieważ jego właściciel przebywał w tamtym czasie w klasztorze mogińskim w ramach nałożonej na niego pokuty, na początku 1449 roku krakowski wikariusz generalny *in spiritualibus* Jan Elgot (zm. 1452), doktor prawa kanonicznego, dokonał rewizji domu Gałki w poszukiwaniu wspomnianej księgi. Jej rezultatem było odkrycie w księgozbiornie uczonego szeregu dzieł Jana Wiklefa, a dodatkowo naniesionych własnoręcznie przez magistra komentarzy marginalnych, które wyrażały aprobatę wobec potępionych przez Kościół koncepcji Anglika⁵¹. Były to wystarczające dowody, by wszczęć wobec krakowskiego profesora proces *in causa fidei*. Oskarżonemu udało się jednak uciec z Mogiły na Śląsk, skąd w późniejszym czasie wysyłał na uniwersytet listy. Próbował w nich tłumaczyć, że jego zainteresowania dotyczyły jedynie zagadnień uniwersaliów (w tym przypadku realizmu),

⁴⁶ Bullarium Poloniae..., dz. cyt., t. 5, s. 139.

⁴⁷ G. D a h a n, *Les intellectuels chrétiens et les Juifs au Moyen Âge*, Paris 1999, s. 217–219; W. Ś w i e b o d a, *Innowiercy w opiniach prawnych uczonych polskich w XV wieku. Paganie, żydzi, muzułmanie*, Kraków 2013, s. 52.

⁴⁸ P. K r a s, *Husyci...*, dz. cyt., s. 72.

⁴⁹ Tamże, s. 87–88.

⁵⁰ E. P o t k o w s k i, dz. cyt., s. 70.

⁵¹ P. K r a s, *Pastor gregis dominici et doctrina pestifera. Działania Zbigniewa Oleśnickiego w sprawie Andrzeja Gałki z Dobczyna (1448–1449)*, [w:] *Ecclesia – regnum – fontes. Studia z dziejów średniowiecza*, red. S. G a w l a s i n., Warszawa 2015, s. 650–651.

które wykładowcy Wydziału Sztuk Wyzwolonych powinni znać. Tłumaczenia na nic się zdały, ponieważ Gałka skomponował równocześnie pieśń pochwalną w języku polskim na cześć Wiklefa, tym samym zaprzeczając swoim słowom. Ponadto z dedykacji zamieszczonych przy dziełach tego uczonego wynikało, że krakowski profesor zamierzał przedstawić kilku możnowładcom własne krytyczne poglądy na temat stanu duchownego i Kościoła. Były to dowody jednoznacznie świadczące o tym, że Andrzej z Dobczyńska skłaniał się ku herezji. Oskarżonego nigdy nie udało się doprowadzić przed oblicze trybunału inkwizycyjnego, ale jego „przypadek” trwale zapisał się negatywnie w pamięci uniwersytetu⁵². W Księdze Promocji przy wpisie o uzyskaniu przez niego stopnia magistra w 1425 roku znajduje się dopisek: „Galka, hereticus pessimus, cum quo disputabant cuncti”⁵³ (najgorszy heretyk, z którym wszyscy prowadzili spory). Z kolei w rękopisie BJ 435 w kolofonie dzieła Piotra Komestora *Historia scholastica* przepisane gościście przez Andrzeja Gałkę jeden z czytelników zamazał imię skryby w taki sposób, aby było ono nieczytelne⁵⁴.

Tuszowanie w kodeksach imion autorów uznanych za heretyków lub za osoby sprzyjające herezji mogło stanowić formę stygmatyzacji, a zarazem demonstracji wierności ortodoksyjnej nauce Kościoła. W ten sposób potraktowano Jana Husa, którego przydomek starano się skrupulatnie zamalować lub wydrapać w większości tytułów jego mów i kazań znajdujących się w rękopisie BJ 1628, chociaż treść samych utworów pozostawiono bez ingerencji (fot. 1)⁵⁵. Była to forma symbolicznego wymazywania z pamięci imion tych, którzy niechlubnie zapisali się na kartach historii. Istnieje też inne, zgoła odmienne, wytłumaczenie takich działań. Mogła to być desperacka próba ukrycia autorstwa danego pisma, aby nie wzbudzało ono podejrzeń tych, którzy sprawdzali księgi pod kątem ich zgodności z prawdami wiary⁵⁶. Faktem jest, że zabieg ten raczej przyniósłby efekt odmienny od zamierzonego, ponieważ skreślenia zazwyczaj powinny wzmacniać czujność cenzora. Niemniej, strach popycha niekiedy do działań irracjonalnych, stąd trudno rozeznaczyć prawdziwą intencję. Mniejsze wątpliwości budzą natomiast przypadki przypisania danego utworu innemu autorowi. W rękopisie BJ 1855 kopista przy dziele Jana Wiklefa *De universalibus* prawdopodobnie celowo zmienił imię rzeczywistego autora na Wilhelma Anglika („Vilhelmi Anglici”)⁵⁷. Kopia ta pochodzi z Polski z 1449 roku czyli została sporządzona w czasie afery związanej z Andrzejem z Dobczyńska. Może to wyjaśniać przyczynę zamiaru „przemycenia” zakazanego dzieła do kodeksu bez narażania się na podejrzenia o sprzyjanie herezji.

⁵² W. Świeboda, *Universitas contra haeresim...*, dz. cyt., s. 67–70.

⁵³ *Księga Promocji Wydziału Sztuk Uniwersytetu Krakowskiego z XV wieku*, wyd. A. Gąsiorowski przy współpr. T. Jurka, I. Skierskiej, W. Swobody, Kraków 2000, s. 21 [nr 25/7].

⁵⁴ BJ, rkp. 435, k. 308r. Zob. *Catalogus...*, dz. cyt., t. 2, oprac. M. Kowalczyk in., Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź 1982, s. 317–319 (autorzy opisu: M. Garbaczowa, J. Zathy).

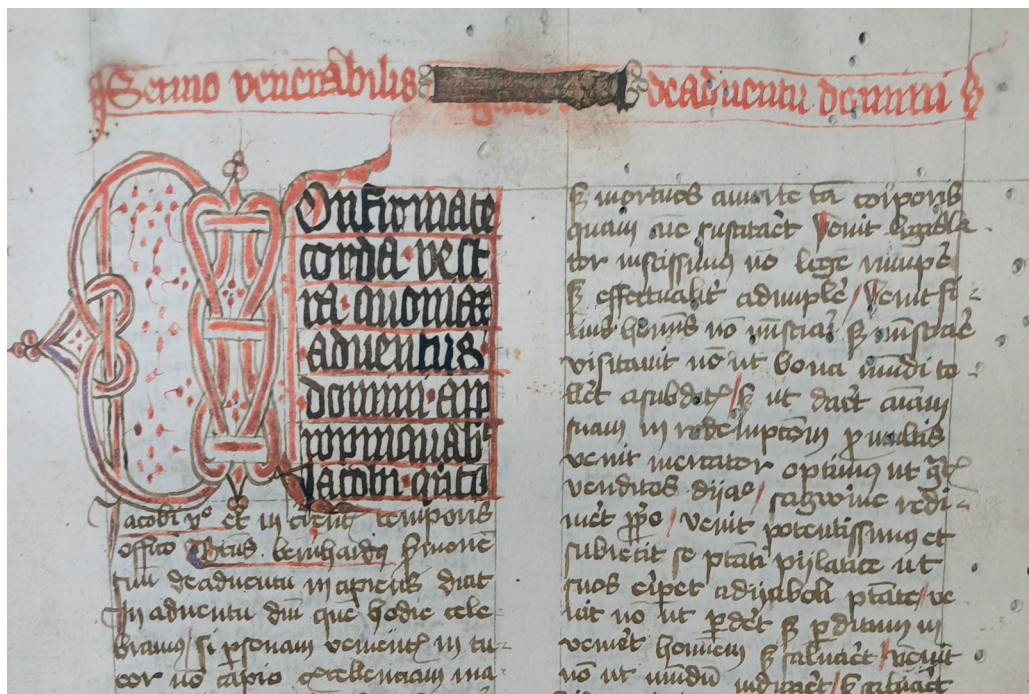
⁵⁵ BJ, rkp. 1628, k. 2r, 5v, 15r, 17v, 24r, 55r.

⁵⁶ P. Kras, *Husyci...*, dz. cyt., s. 85.

⁵⁷ BJ, rkp. 1855, k. 86r; zob. W. Senko, *Un traité inconnu “De esse et essentia”*, „Archives d’Histoire Doctrinale et Littéraire du Moyen Age” 1960, Vol. 27, s. 238–239.

Fot. 1. Przykład zamazania imienia Jana Husa w nagłówku

Źródło: Biblioteka Jagiellońska, rkp. 1628, k. 2v

Uczeni w notach marginalnych nierzadko dawali wyraz swojej dezaprobaty wobec autorów czytanych dzieł lub konkretnych fragmentów uchodzących za gorszące, błędne lub heretyckie. W rękopisie BJ 1304 przy nocie objaśniającej zawartość *Floretusa* i nazywającej autora myśli w nich zawartych „doctor evangelicus”, jeden z czytelników, zapewne wiedząc, że chodzi o Wiklefa, dopisał: „Protestor” (Nie zgadzam się)⁵⁸. Z kolei w drugim zachowanym przekazie *Floretusa* (rękopis BJ 1305) Stanisław z Zawady (zm. 1491) zostawił w jednym miejscu komentarz do już istniejącej noty marginalnej, która brzmiała: „Hic errat de communione” (Ten myli się odnośnie do Komunii). Doktor teologii dopisał: „vir evangelicus, qui alias dicitur dyabolicus” (fot. 2)⁵⁹ (mąż ewangeliczny, którego raczej należy zwać diabelskim). Inny ze znanych krakowskich profesorów Jan z Dąbrówki (zm. 1472), czytając traktat Jakoubka ze Stríbra o Komunii pod dwiema postaciami (rękopis BJ 2148, k. 58r–111v), zamieścił kilka uwag do tekstu, wskazując, że opisywane praktyki eucharystyczne są heretyckie⁶⁰. Także Jan Kanty (zm. 1473) postanowił ostrzec czytelnika przed treścią dwóch dzieł wspomnianego czeskiego kaznodziei znajdujących się w rękopisie BJ 1690, dopisując na końcu uwagi:

⁵⁸ BJ, rkp. 1304, k. 1r.

⁵⁹ BJ, rkp. 1305, k. 44r.

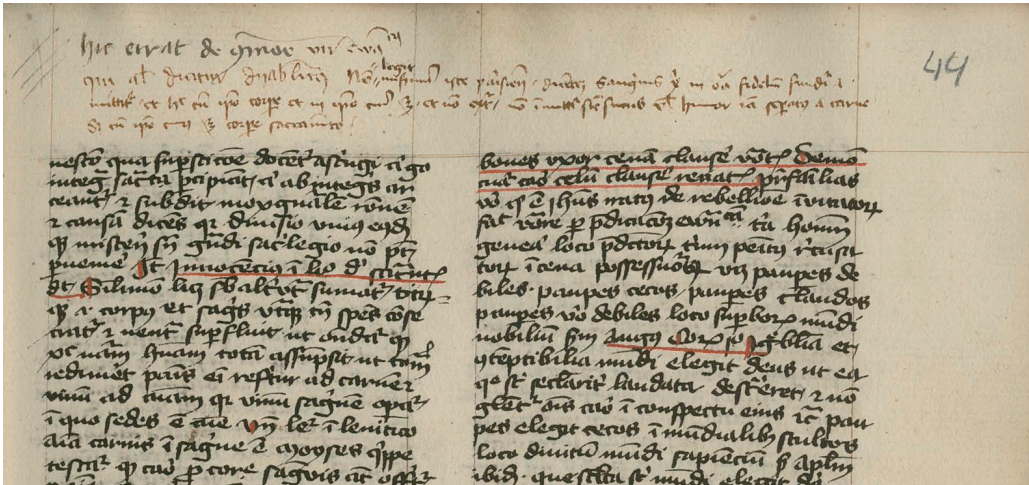
⁶⁰ BJ, rkp. 2148, k. 62v–63r.

„Et lege caute ne erroris vicio maculeris” (I czytaj uważnie, abyś nie skaził się błędami)⁶¹ oraz „Caute legatur hec materia, Ecclesiam sanctam venerando, ne error pro veritate assumatur. Auctoritas Ecclesie est maior omnibus istis argumentis...” (fot. 3). (Tę treść należy czytać uważnie, zachowując cześć wobec Kościoła, aby błąd nie był brany za prawdę. Autorytet Kościoła jest największym ze wszystkich argumentów)⁶².

Wykreślanie imion autorów, zamieszczanie tytułów wyraźnie wskazujących na heretycki charakter dzieła czy też pozostawianie ostrzegawczych komentarzy było nieformalną metodą znakowania tekstów, które należało omijać albo czytać krytycznie. Działania te wpisywały się do kanonu różnorodnych form cenzurowania treści rozumianej jako krytycznego oceniania pod kątem zgodności z zasadami wiary chrześcijańskiej. Powyżej opisywane przypadki stanowiły stosunkowo łagodną formę przeciwdziałania rozprzestrzenianiu się pism uznanych za heretyckie lub zawierających poważne błędy doktrynalne.

Zdarzały się też przypadki jawnego cenzurowania rękopisów. Dobrym tego przykładem jest tekst Jana Husa *De sanguine Christi glorificato* znajdujący się w rękopisie BJ 327. Jeden z czytelników bądź właścicieli kodeksu, w całości zamalował treść dzieła, notabene przepisano jedynie w fragmencie (fot. 4). Pozostał tylko nagłówek: „Hec posicio ascribitur magistro Iohanni Hus” (Ta pozycja przypisywana jest mistrzowi Janowi Husowi)⁶³. Podobny cel można było osiągnąć poprzez wycinanie kart. Taki los spotkał nieznanego autora kazania znajdującego się pierwotnie w kolekcji kazań soboru w Konstancji w rękopisie BJ 1648. Jeden z właścicieli lub użytkowników kodeksu skrupulatnie wyciął

Fot. 2. Komentarz Stanisława z Zawady na temat Jana Wiklefa

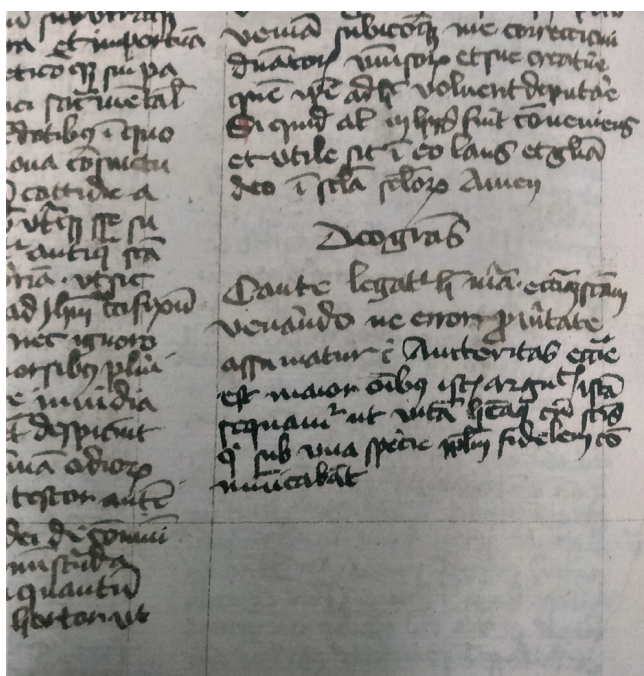
Źródło: Biblioteka Jagiellońska, rkp. 1305, k. 44r

⁶¹ BJ, rkp. 1690, k. 254v.

⁶² Tamże, k. 290v.

⁶³ BJ, rkp. 327, k. 243v–244r. Zob. *Catalogus...*, dz. cyt., t. 1, oprac. Z. Włodek, J. Zathej, M. Zwiernan, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1980, s. 462 (autor opisu: M. Zwiernan).

Fot. 3. Ostrzeżenie dla czytelników zostawione przez Jana Kantego pod traktatem Jakoubka ze Stříbra o Komunii świętej pod dwiema postaciami

Źródło: Biblioteka Jagiellońska, rkp. 1690, k. 290v

cały tekst zajmujący część karty 306v⁶⁴. W ten sposób uszkodzony został spory fragment kazania Ryszarda Fleminga, oxfordzkiego doktora teologii, wygłoszonego w Niedzielę Wielkanocną 28 marca 1417 roku w Konstancji, który znajdował się po drugiej stronie przyciętej karty⁶⁵. Ponieważ nie wiemy, jakie dzieło znajdowało się na wyciętym fragmencie, fakt usunięcia go z kodeksu niekoniecznie musiał oznaczać działania cenzorskie. Równie dobrze mogło chodzić o chęć przywłaszczenia sobie interesującego utworu przez czytelnika, choć sama forma jego pozyskania pozostaje mocno kontrowersyjna.

W kontekście badań cenzury w Polsce średniowiecznej trzeba zauważyć, że zapotrzebowanie na dzieła o tematyce heretyckiej nie było na naszych ziemiach duże. Zrozumienie ich treści wymagało bowiem znajomości nie tylko języka łacińskiego, ale też odpowiedniego przygotowania intelektualnego. Najbardziej znana sprawa, w którą zaangażowani byli także przedstawiciele uniwersytetu, dotycząca między innymi korzystania z podejrzanych dzieł, została wytoczona w 1428 roku (lub 1429) nadwornemu astrologowi Henrykowi Czechowi. Jednym z wielu zarzutów było posiadanie przez niego ksiąg zawierających zaklęcia, jak również pisma heretyckie, których nie oddał,

⁶⁴ BJ, rkp. 1648, k. 306r–v.

⁶⁵ Całość tekstu – zob. C. N i g h m a n, 'Accipiant Qui Vocati Sunt'. Richard Fleming's Reform Sermon at the Council of Constance, „Journal of Ecclesiastical History” 2000, Vol. 51, No. 1, s. 8–36.

Fot. 4. Zamazane kazanie Jana Husa

Źródło: Biblioteka Jagiellońska, rkp. 327, k. 243v

mimo nakazu inkwizytora⁶⁶. Istotnym powodem stosunkowo niewielkiej ilości zachowanych przekazów dzieł heretyckich na ziemiach polskich był słaby oddźwięk husytyzmu w Królestwie Polskim⁶⁷. Większość z zachowanych w uniwersyteckich zbiorach bibliotecznych dzieł Jana Husa⁶⁸, Jana Wiklefa⁶⁹ i Jakoubka ze Stříbra⁷⁰ zostało przepisyanych bądź przywiezionych w okresie przed soborem w Konstancji. Do wyjątków na-

⁶⁶ A. Birkenmajer, *Sprawa magistra Henryka Czecha*, „Collectanea Theologica” 1936, t. 17, nr 1–2, s. 220–221; S. Wielgus, „Consilia” de Stanislas de Scarbimiria contre l’astrologue Henri Bohemus (edition critique), „Studia Mediewistyczne” 1988, t. 25, s. 145–172; W. Świeboda, *Universitas contra haeresim...*, dz. cyt., s. 164.

⁶⁷ Więcej na ten temat zob. P. Kras, *Husyci...*, dz. cyt.

⁶⁸ Wykaz zachowanych dzieł w zbiorach Biblioteki Jagiellońskiej – zob. F.M. Bartoš, P. Spunár, *Soupis pramenů k literární činnosti M. Jana Husa a M. Jeronýma Pražského*, Praha 1965, s. 37.

⁶⁹ Cztery dzieła Jana Wiklefa zachowały się w rękopisie BJ 848, k. 3r–36r (*De universalibus*), k. 38r–50r (*De ideis*), k. 51r–72r (*De compositione hominis*), k. 72v–96v (*De tempore*) oraz jedno w rękopisie BJ 1855, k. 86r–125v (*De universalibus*). Zob. W.B. Thomson, *The Latin Writings of John Wyclif. Annotated Catalogue*, Toronto 1983, s. 21–22, *Subsidia Mediaevalia*, 14.

⁷⁰ Wszystkie dzieła w rękopisie BJ 2148 – zob. P. Spunár, *Repertorium auctorum Bohemorum pro vectum idearum post Universitatem Pragensem conditam illustrans*, t. 1, Wratislaviae–Varsaviae–Pragae 1985, nr 599, 607, 637, 639, *Studia Copernicana*, 25.

leży wspomniany już traktat Wiklefa *De universalibus* w rękopisie BJ 1855 skopiowany w 1449 roku oraz *Floretus* należący do Jana ze Słupcy z drugiej połowy XV wieku. Fakt ten stanowi dowód na to, że od momentu uznania tych dzieł za heretyckie, starano się unikać ich przepisywania i rozpowszechniania na większą skalę.

Husyci do agitacji światopoglądowej chętniej wykorzystywali kazania lub teksty pisane w języku narodowym (*in vulgari*), by móc dotrzeć do szerszych grup odbiorców, także tych niepiśmiennych. Właśnie z tego powodu wielu intelektualistów było niechętnych stosowaniu języka ojczystego w miejsce dominującej łaciny. W ustawodawstwie kościelnym XV wieku nakazano zwracać szczególną uwagę na teksty pisane w językach „ludu”⁷¹. Szczególny opór dotyczył tłumaczenia Biblii na język polski, ponieważ, zdaniem przeciwników, zabieg ten doprowadziłby do samodzielnej lektury Pisma Świętego przez ludzi świeckich, a to z kolei stwarzałoby pole do błędnych jego interpretacji i herezji. Z przekonaniem tym walczyć musiał Jakub Parkoszowicz z Żurawicy (zm. 1452), który starał się ukazać walory częstszego stosowania języka polskiego w piśmie⁷². Najbardziej znanym dziełem spisanim po polsku, które wywołało poruszenie, była wspomniana już powyżej *Pieśń o Wiklefie* autorstwa Andrzeja Gałki z Dobczyna, która do naszych czasów dochowała się jedynie w postaci szesnastowiecznej kopii⁷³. Z kolei przesłuchiwanemu pod zarzutem husytyzmu wikaremu Stanisławowi z Pakości zarzucono posiadanie fragmentów Biblii pisanych w języku polskim, co miało świadczyć o jego prohusyckim nastawieniu⁷⁴. W zbiorach bibliotecznych Uniwersytetu Krakowskiego nie zachowały się żadne średniowieczne teksty w języku polskim, które budziłyby podejrzenia ówczesnych władz kościelnych i uniwersyteckich.

Pozostaje jeszcze wspomnieć o postępowaniu przeciwko osobom, których poglądy rodziły wątpliwości co do ich zgodności z zasadami wiary chrześcijańskiej. Na Uniwersytecie Krakowskim jeszcze przed aferą związaną z Andrzejem Gałką miał miejsce proces jednego z magistrów nazywanego Sołtysowicem. Nie wiadomo dokładnie, o którego wykładowcę o tym przydomku chodziło, nie jest też znana dokładna data wszczęcia wobec niego postępowania, a cała sprawa znana jest zaledwie z jednego źródła. Prowadzący sprawę Stanisław ze Skarbimierza (zm. 1431), doktor prawa kanonicznego, sporządził zestawienie błędów, które znalazły się w pismach Sołtysowica. Dotyczyły one tak różnych spraw, jak przykładowo niewłaściwe pojmowanie Trójcy Świętej, obrona pamięci Jana Husa czy możliwość osiągnięcia zbawienia przez innowierców, że trudno zaklasyfikować je do jakiegokolwiek ze znanych herezji. Władze uniwersyteckie wszczęły wobec podejrzanego proces inkwizycyjny, który miał na celu wyjaśnienie ortodoksyjnego stanowiska w omawianych kwestiach, skłonienie oskarżonego do odwołania swo-

⁷¹ S. Bylina, *Ruchy heretyckie w średniowieczu. Studia*, Wrocław 1991, s. 140.

⁷² W. Tassyci, *Obrońcy języka polskiego. Wiek XV–XVII*, [wykaz osób zestawiała K. Warcewska], Wrocław 1953, s. XIV, XVII, XXX.

⁷³ J. Zathy, „*Pieśń o Wiklefie*” i jej zapomniana melodia, „Pamiętnik Literacki. Czasopismo kwartalne poświęcone historii i krytyce literatury polskiej” 1955, t. 46, z. 3, s. 171–187. Edycja pieśni – zob. tamże, s. 171–173; *Chrestomatia staropolska. Teksty do roku 1543*, [wybór i oprac.] W. Wydra, W.R. Rzepka, Wrocław–Warszawa–Kraków 1995, s. 288–290.

⁷⁴ P. Krasa, *Husyci...*, dz. cyt., s. 89.

ich poglądów i pojednania się z Kościołem. Najprawdopodobniej cel został osiągnięty, a sprawa nie uzyskała większego rozgłosu⁷⁵.

Powyższe zestawienie jednoznacznie dowodzi, że na Uniwersytecie Krakowskim istniała pewna forma cenzury wprowadzona w latach 20. XV wieku, a więc na długo przed upowszechnieniem się druku. Miała ona nieco inne oblicze niż w początkach kolejnego stulecia. Nie znajdujemy bowiem jeszcze żadnych śladów usuwania niewygodnych sformułowań, wykreślania fragmentów tekstu, jak chętnie czynił to choćby Jan Długosz, czy zabraniań pisania dzieł. Zamiast tego zostało wprowadzone zarządzenie o konieczności informowania władz uczelni o rękopisach zawierających jakiegokolwiek pisma husyckie. Szczegółowy wykaz dzieł nie był potrzebny, jako że listę wyklętych autorów opracowały synody diecezjalne. By móc otrzymać licencję na dalsze korzystanie z kodeksów zawierających takie utwory, najprawdopodobniej wystarczyło, aby ich właściciele w sposób przekonujący wytłumaczyli powód ich posiadania. W przypadku dalszych wątpliwości mogli zostać zobowiązani do zademonstrowania swojego przywiązania do nauki Kościoła rzymskiego. Od lat 20. XV wieku wprowadzono obowiązkową przysięgę, w której każdy immatrykulowany deklarował odcięcie się od nauki husyckiej. Za niepodporządkowanie się rozporządzeniom lub za złamanie przysięgi groziło postawienie przed sądem już nie tylko rektorskim, ale inkwizycyjnym. Wydaje się zatem, że tego typu sprawy nie były rozpatrywane jako przewinienia o charakterze dyscyplinarnym, ale traktowane jako podejrzenie o herezję. W tej kwestii należy się jednak wstrzymać z kategorycznym osądem z powodu zbyt małej ilości znanych spraw i skąpych informacji źródłowych.

Profesorowie, poczuwając się do obowiązku stania na straży nauki katolickiej i zminimalizowania zagrożenia rozwoju herezji w murach uczelni, starali się sami podejmować stosowne kroki przeciwko rozprzestrzenianiu się heretyckich poglądów. Wszyscy byli zobowiązani do zgłaszania rektorowi przypadków nieujawnienia posiadania zakazanych dzieł. Niektórzy ponadto znakowali podejrzone utwory znajdujące się w księgozbiorach uniwersyteckich, nadając im jednoznacznie pejoratywny tytuł lub zamieszczając noty ostrzegające o kontrowersyjnej treści albo o potępieniu autora przez Kościół. Nie wiemy na pewno, jak należy interpretować fakt zamalowywania całości tekstu lub wycinania kart z rękopisów – czy była to kolejna forma cenzury, czy raczej sposób na uniknięcie przykrych konsekwencji w razie wykrycia istnienia heterodoksyjnych tekstów w rękopisach. Również nie da się jednoznacznie odpowiedzieć na pytanie, jakie dokładnie kary groziły za posiadanie zakazanych dzieł, o których istnieniu nie poinformowało się władz rektorskich. Znamy jedynie kilka takich przypadków, ale żaden z nich nie zakończył się wydaniem wyroku, ponieważ oskarżonym udało się uciec przed wymiarem sprawiedliwości. Jedyny odnotowany w źródłach proces na Uniwersytecie Krakowskim o sformułowanie heretyckich twierdzeń miał na celu wykazanie błędów i skłonienie pozwanego do ich odrzucenia i złożenia deklaracji wierności Kościołowi. Powyższa forma działania wpisywała się w średniowieczną praktykę tak zwanego upomnienia braterskiego⁷⁶.

⁷⁵ W. Ś w i e b o d a, *Universitas contra haeresim...*, dz. cyt., s. 132–158.

⁷⁶ G.S. M o u l e, dz. cyt., s. 241–242.

Zarówno zorganizowane działania administracyjne uniwersytetu, jak i oddolne inicjatywy kadry profesorskiej okazały się skuteczne w zminimalizowaniu w środowisku akademickim upowszechniania dzieł podejrzanych i heretyckich. Większość takich tekstów znalazła się w bibliotekach przed oficjalnymi potępieniami ich autorów, co znaczy, że, poza paroma wyjątkami, zdecydowano się nie powielać ich treści, choć równocześnie nie niszczone już istniejących egzemplarzy. Znikoma ilość przypadków niesubordynacji wobec oficjalnych zakazów w ciągu prawie trzech ćwierci wieku świadczyć może o skuteczności podjętych kroków, niemniej warto zaznaczyć, że osiągnięcie postawionego celu było ułatwione, ponieważ koncepcje husyckie nie znalazły podatnego gruntu w środowisku intelektualnym w Krakowie. Niezależnie od tego, czy podjęte przez władze uniwersyteckie kroki prewencyjne były adekwatne do zagrożenia, czy nieco na wyrost, nie ma wątpliwości, że krakowska wszechnica aktywnie włączyła się do ogólnokrajowej akcji mającej na celu walkę z herezją w Królestwie Polskim i zajmowała ważne miejsce wśród instytucji stojących na straży ortodoksji.

ŹRÓDŁA RĘKOPIŚMIENNE

Kraków, Biblioteka Jagiellońska, rękopisy: 327, 435, 848, 1304, 1305, 1587, 1628, 1648, 1690, 1855, 2148.

Kraków, Biblioteka Naukowa PAU/PAN, rękopis: 1968.

Wrocław, Biblioteka Uniwersytetu Wrocławskiego, rękopis: I F 588.

BIBLIOGRAFIA

„Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” 2000, t. 74, s. 235–262.

Bartoš F.M., Spunar P., *Soupis pramenů k literární činnosti M. Jana Husa a M. Jeronýma Pražského*, Praha 1965.

Barycz H., *Szkice z dziejów Uniwersytetu Jagiellońskiego*, Kraków 1933, *Biblioteka Krakowska*, t. 80.

Birkenmajer A., *Sprawa magistra Henryka Czecha*, „*Collectanea Theologica*” 1936, t. 17, nr 1–2, s. 207–224.

Buchwald-Pelcowa P., *Cenzura w dawnej Polsce. Między prasą drukarską a stosem*, Warszawa 1997, *Nauka, Dydaktyka, Praktyka*, 24.

Bullarium Poloniae, t. 5: 1431–1449, ed. I. Sułkowska-Kuraś, S. Kuraś i in., Romae–Lublina 1995.

Bylina S., *Ruchy heretyckie w średniowieczu. Studia*, Wrocław 1991.

Catalogus codicum manuscriptorum medii aevi Latinorum qui in Bibliotheca Jagellonica Cracoviae asservantur, t. 1–8, oprac. Z. Włodek i in., Kraków 1980–2004.

Chrestomattia staropolska. Teksty do roku 1543, [wybór i oprac.] W. Wydra, W.R. Rzepka, Wrocław–Warszawa–Kraków 1995.

Concilia Poloniae. Źródła i studia krytyczne, t. 10: *Synody diecezji wrocławskiej i ich statuty*, wyd. J. Sawicki, Wrocław–Warszawa–Kraków 1963.

Dahan G., *Les intellectuels chrétiens et les Juifs au Moyen Âge*, Paris 1999.

Dokumenty Soborów Powszechnych. Tekst łaciński, grecki, arabski, ormiański, polski, oprac. A. Baron, H. Pietras SJ, t. 3: (1414–1445) *Konstancja, Bazylea – Ferrara – Florencja – Rzym*, Kraków 2004.

Dużyk J., *Z dziejów cenzury w Krakowie w wiekach XV–XVII*, „*Rocznik Biblioteki Polskiej Akademii Nauk w Krakowie*” 1956, t. 2, s. 375–411.

- Garbacik J., Strzelecka A., *Uniwersytet Jagielloński wobec problemów husyckich w XV w. (próba wprowadzenia w zagadnienie)*, „Acta Universitatis Carolinae. Historia Universitatis Carolinae Pragensis” 1964, t. 5, z. 1–2, s. 7–52.
- Graff T., *The Monarchy of Wladyslaw Jagiello and Jerome of Prague*, „Husitský Tábor” 2017, t. 21, s. 9–28.
- Gręźlikowski J., *Komunia pod dwiema postaciami w ustawodawstwie synodalnym Polski przedrozbiorowej*, „Prawo Kanoniczne” 2004, t. 47, nr 1–2, s. 151–180.
- Guzowski P., *Pierwszy polski indeks ksiąg zakazanych*, „Studia Podlaskie” 2002, t. 12, s. 173–202.
- Instrukcja dla wizytatorów synodalnych w prowincji gnieźnieńskiej*, wyd. B. Ulanowski, [w:] *Archiwum Komisji Historycznej*, t. 5, Kraków 1889, s. 29–32, *Scriptores Rerum Polonicarum*, t. 13.
- Jakubowski Z., *Ustawodawstwo synodalne arcybiskupów gnieźnieńskich z lat 1420–1435 jako wyraz stosunku polskiej hierarchii kościelnej do husytyzmu. Wstępna charakterystyka zjawiska i perspektywy badań*, „Studia o rukopisach” 1992, t. 29, s. 69–78.
- Jurek T., *Szamotoły Stare*, [w:] *Słownik historyczno-geograficzny województwa poznańskiego w średniowieczu*, cz. 4, z. 4, oprac. P. Dembiński i in., red. T. Jurek, Poznań 2008, s. 807–809.
- Kejř J., *Husův proces*, Praha 2000.
- Knapek E., *Biskupi polscy wobec czeskiego ruchu reformatorskiego i wizyty Hieronima z Pragi*, [w:] *Středověká univerzitní vzdělanost*, wyd. M. Nodl, Praha 2017, s. 169–174, *Colloquia Mediaevalia Pragensia*, t. 18.
- Knapek E., *Piotr Wysz wobec kryzysu Kościoła*, [w:] *Ecclesia semper reformanda. Kryzysy i reformy średniowiecznego Kościoła*, red. T. Gałuszka OP, T. Graff, G. Ryś, Kraków 2013, s. 301–310.
- Knapek E., *Rękopisy średniowieczne w zbiorach Biblioteki Naukowej PAU i PAN w Krakowie*, „Roczniki Biblioteki Naukowej PAU i PAN w Krakowie” 2012, t. 57, s. 9–47.
- Kowalczyk M., *Krakowskie mowy uniwersyteckie z pierwszej połowy XV wieku*, Wrocław–Warszawa–Kraków 1970, *Źródła do Dziejów Nauki i Techniki*, t. 8.
- Krafl P.O., *Polské provinciální synody 13.–15. století*, Praha 2016.
- Kras P., *Husyci w piętnastowiecznej Polsce*, Lublin 1998.
- Kras P., *Pastor gregis dominici et doctrina pestifera. Działania Zbigniewa Oleśnickiego w sprawie Andrzeja Galki z Dobczyzna (1448–1449)*, [w:] *Ecclesia – regnum – fontes. Studia z dziejów średniowiecza*, red. S. Gawlas i in., Warszawa 2015, s. 639–653.
- Krzyżaniakowa J., *Profesorowie krakowscy na uniwersytecie w Pradze – ich mistrzowie i koledzy*, [w:] *Cracovia – Polonia – Europa. Studia z dziejów średniowiecza ofiarowane Jerzemu Wýrozumskiemu w sześćdziesiątą piątą rocznicę urodzin i czterdziestolecie pracy naukowej*, red. W. Bukowski i in., Kraków 1995, s. 505–527.
- Księga Promocji Wydziału Sztuk Uniwersytetu Krakowskiego z XV wieku*, wyd. A. Gąsiorowski przy współpr. T. Jurka, I. Skierskiej, W. Swobody, Kraków 2000.
- Markowski M., *Pierwowzory uniwersytetów*, Olecko 2003, *Episteme*, 32.
- Meserve M., *The Papacy, Power, and Print: The Publication of Papal Decrees in the First Fifty Years of Printing*, [w:] *Print and Power in Early Modern Europe (1500–1800)*, eds. N. Lamal, J. Cumby, H.J. Helmers, Leiden–Boston 2021, s. 259–299.
- Metryka Uniwersytetu Krakowskiego z lat 1400–1508. Biblioteka Jagiellońska rkp. 258*, t. 1: Tekst, wyd. A. Gąsiorowski, T. Jurek, I. Skierska, przy współpr. R. Grzesika, Kraków 2004.
- Moule G.S., *Corporate Jurisdiction, Academic Heresy, and Fraternal Correction at the University of Paris, 1200–1400*, Leiden–Boston 2016, *Education and Society in the Middle Ages and Renaissance*, Vol. 51.
- Nighman C., *‘Accipiant Qui Vocati Sunt’. Richard Fleming’s Reform Sermon at the Council of Constance*, „Journal of Ecclesiastical History” 2000, Vol. 51, No. 1, s. 1–36.
- Ożóg K., *Kleine Pastoralkompendien in den späten Mittelalter*, [w:] *Partikularsynoden im späten Mittelalter*, Hrg. N. Kruppa, L. Zygnier, Göttingen 2006, s. 215–237.
- Ożóg K., *Uczeni w monarchii Jadwigi Andegaweńskiej i Władysława Jagielly (1384–1434)*, Kraków 2004, *Rozprawy Wydziału Historyczno-Filozoficznego PAU*, t. 105.
- Pettegree A., Hall M., *The Reformation and the Book: A Reconsideration*, „The Historical Journal” 2004, Vol. 47/4, s. 785–808.

- Potkowski E., *Książka rękopiśmienna w kulturze Polski średniowiecznej*, Warszawa 1984.
- S. Aurelii Augustini *Cognitio vitae, seu De cognitione verae vitae*, [w:] *Patrologia Latina*, Vol. 40, rec. J.P. Migne, Parisiis 1887, kol. 1005–1032.
- Seňko W., *Un traité inconnu "De esse et essentia"*, „Archives d’Histoire Doctrinale et Littéraire du Moyen Age” 1960, Vol. 27, s. 229–266.
- Sesboüé B., *Poza Kościołem nie ma zbawienia. Historia formuły i problemy interpretacyjne*, tłum. A. Kuryś, Poznań 2007, A Ω.
- Słownik łaciny średniowiecznej w Polsce*, t. 2, red. M. Plezia, Wrocław–Kraków–Warszawa 1959–1967.
- Spunar P., *Repertorium auctorum Bohemorum provectum idearum post Universitatem Pragensem conditam illustrans*, t. 1, Wratislaviae–Varsaviae–Pragae 1985, *Studia Copernicana*, 25.
- Statuta Alberti Jastrzębiec episcopi Cracoviensis. Ann. 1423*, [w:] *Starodawne Prawa Polskiego Pomniki*, t. 4, ed. U. Hayzmann, Kraków 1875, s. 61–86.
- Statuty synodalne wieluńsko-kaliskie Mikołaja Trąby z r. 1420*, wyd. B. Ulanowski, J. Fijałek, A. Vetulani, Kraków 1951, s. 8, *Studia i Materiały do Historii Ustawodawstwa Synodalnego w Polsce*, t. 4.
- Szelińska W., *Książka różnowiercza na Uniwersytecie Krakowskim w początkach Reformacji*, „Roczniki Biblioteczne” 1985, t. 39, nr 1–2, s. 83–114.
- Szyndler B., *Dzieje cenzury w Polsce do 1918 roku*, Kraków 1993.
- Świeboda W., *Innowiercy w opiniach prawnych uczonych polskich w XV wieku. Paganie, żydzi, muzułmanie*, Kraków 2013.
- Świeboda W., *Universitas contra haeresim. Działalność Stanisława ze Skarbimierza jako przedstawiciela Uniwersytetu Krakowskiego*, Kraków 2021, *Historia et Monumenta Universitatis Jagellonicae*, 7.
- Taszycki W., *Obrońcy języka polskiego. Wiek XV–XVII*, [wykaz osób zestawiała K. Warczewska], Wrocław 1953.
- Tomczak R.T., *Kontakty edukacyjne Polaków z uniwersytetami praskimi w okresie średniowiecza. Studium propozograficzne*, Poznań 2020.
- Thomson W.B., *The Latin Writings of John Wyclif. Annotated Catalogue*, Toronto 1983, *Subsidia Mediaevalia*, 14.
- Van Engen J., *A World Astir: Europe and Religion in the Early Fifteenth Century*, [w:] *Europe After Wyclif*, eds. J.P. Hornbeck, M. Van Dussen, New York 2017, s. 11–45.
- Wielgus S., „*Consilia*” de Stanislas de Scarbimiria contre l’astrologue Henri Bohemus (edition critique), „*Studia Mediewistyczne*” 1988, t. 25, s. 145–172.
- Wolny J., *Maurycy Rwaczka i „Floretus theologicus” w rękopisach Biblioteki Jagiellońskiej i innych księgozbiorów*, „*Buletyn Biblioteki Jagiellońskiej*” 1977, t. 27, s. 5–20.
- Zathey J., „*Pieśń o Wiklefie*” i jej zapomniana melodia, „*Pamiętnik Literacki. Czasopismo kwartalne poświęcone historii i krytyce literatury polskiej*” 1955, t. 46, z. 3, s. 171–187.
- Zumkeller A. OSA, *Manuscripte von Werken der Autoren des Augustiner-Eremitenordens in mitteleuropäischen Bibliotheken*, Würzburg 1966, Cassiciacum, Bd. 20.
- Zwiercan M., *Rwaczka Maurycy z Pragi*, [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. 33, Wrocław–Warszawa–Kraków 1991–1992, s. 279–280.
- Zygner L., *Działalność synodalna arcybiskupa Wojciecha Jastrzębca (próba retrospekcji i reinterpretacji)*, „*Studia Mazowieckie*” 2015, t. 10/24, nr 3, s. 59–82.

ABSTRAKT

Praca ma na celu znalezienie odpowiedzi na kilka pytań: czy na Uniwersytecie Krakowskim w pierwszej połowie XV w. istniała cenzura, jakie dzieła uznane zostały za zakazane i jakie działania podejmowane były przez władze uniwersyteckie wobec tych, którzy nie podporządkowali się zarządzeniom rektora w kwestii konieczności zgłaszania podejrzanych tekstów.

W artykule przebadane zostały okoliczności wprowadzenia nakazu informowania rektora o posiadaniu dzieł autorów z kręgów husyckich oraz przysięgi o niepopieraniu nauk Jana Husa, a także omówione przypadki postępowania wobec członków społeczności uniwersyteckiej, którzy nie podporządkowali się rozporządzeniom lub popierali i rozpowszechniali heretyckie poglądy. Zwrócono uwagę na różne formy znakowania podejrzanych tekstów i oddolne działania profesorów krakowskich mające na celu ostrzeżenie czytelników przed niebezpieczną treścią.

Podjęte badania wykazały, że Uniwersytet Krakowski czynnie włączył się w ogólnokrajową akcję mającą na celu obronę wiary katolickiej przed przenikaniem ideologii husyckiej i wszelkiej innej herezji na ziemi polskiej, a cenzura religijna polegająca na poszukiwaniu podejrzanych dzieł i eliminowaniu błędów występujących w pismach uczonych okazała się być skuteczną formą walki.

SŁOWA KLUCZOWE:

cenzura religijna, Uniwersytet Krakowski – XV w., husytyzm, zbiory rękopiśmienne

PROHIBITED WORKS. FORMS OF CENSORSHIP AT THE UNIVERSITY OF KRAKÓW IN THE FIRST HALF OF THE 15TH CENTURY

ABSTRACT

This paper aims to find answers to several questions: whether censorship existed at the University of Krakow in the first half of the 15th century, which works were considered banned, and what actions were taken by the university authorities against those who disobeyed the Rector's orders to report suspicious texts.

The article examines the circumstances of the introduction of the order to inform the rector of the possession of works by Hussite authors and the oath not to support the teachings of Jan Hus, and discusses the cases of action taken against members of the university community, who disobeyed the orders or supported and disseminated heretical views. Attention is drawn to the various forms of labelling the suspect texts and the grassroots activities of Krakow professors to warn readers of dangerous content.

The research carried out shows that the University of Krakow actively participated in the nationwide campaign to defend the Catholic faith against the infiltration of Hussite ideology and any other heresy into Polish lands, and that religious censorship involving the search for suspect works and the correction of errors found in the writings of scholars proved to be an effective form of struggle.

KEYWORDS:

religious censorship, University of Krakow – 15th century, Hussitism, manuscript collections

URSZULA KLATKA
Uniwersytet Jagielloński, Biblioteka Jagiellońska, Kraków, Polska
 <https://orcid.org/0000-0002-1971-1588>

DOI: 10.26106/kqm7-6t60

WSPOMNIENIA I RĘKOPISY.
PAMIĘTNIK MICHAŁA PAWLIKOWSKIEGO
PT. *MEDYKA**

W biografii Michała Pawlikowskiego trudno rozgraniczyć jego dwa życiowe powołania, za które bez wątplenia trzeba uznać twórczość literacką oraz zamiłowania kolekcjonerskie. Obydwa bowiem wyrosły z tradycji rodzinnej, utrwalone w genach, były pasjami, które stanowiły o publicznej rozpoznawalności kolejnych przedstawicieli rodu Pawlikowskich.

Dużo zapewne wpływu miała na moje skłonności pisarskie moja tradycja rodzinna i atmosfera domu. Ojciec mój, dziad i pradziad biorą lub brali wielki udział w życiu i pracy literackiej, a dokoła nich gromadził się nieraz od lat stu cały prawie świat piszący polski. Pozostały po tem wspomnienia i rękopisy. Nie mogłem przeto nie wynieść z domu naturalnych skłonności do wypowiadania się słowem pisany¹.

W pamiętniku pod tytułem *Medyka* splatają i realizują się te dwie role w sposób szczególny. Na przestrzeni lat spędzonych przez M. Pawlikowskiego na emigracji nabierają charakteru misji międzypokoleniowej, a na pewno są wyrazem rozumianej w niezwykły sposób kultury pamięci². *Medyka* jako dzieło niedokończone, wielokrotnie korygowane i przekształcane pojawiła się w twórczości M. Pawlikowskiego po wcześniej ogłoszonych drukiem utworach o charakterze autobiograficznym. Artykuł podejmuje

---

* Artykuł powstał na podstawie mojego referatu wygłoszonego podczas konferencji „Artyści medycy – krąg Pawlikowskich”, która odbyła się w Krakowie w dniach 17–19 listopada 2016.

¹ M. P a w l i k o w s k i, *Zwierzenia poety*, [w:] *Okna (Seria pierwsza)*, Medyka 1934, s. 2, *Biblioteka Medycka opus 11*.

² Pojęcie to stosuję wg definicji zawartej w: *Modi memorandi. Leksykon kultury pamięci*, red. M. S a - r y u s z - W o l s k a, R. T r a b a, współpr. J. K a l i c k a, Warszawa 2014, s. 16–20.

próbę wyodrębnienia wątków autobiograficznych w twórczości M. Pawlikowskiego oraz odnalezienia elementów, które współtworzą ten typ narracji.

Debiut literacki M. Pawlikowskiego przypadł na początku XX wieku; w 1905 roku na łamach „Jednodniówki Literackiej” wydawanej przez Komitet Samopomocy Narodowej Młodzieży Polskiej w Krakowie jako osiemnastolatek ogłosił wiersz *Nad dolinami*³, w roku następnym opublikował zbiór liryków *Wiosenny gość*, wśród których pokaźną część stanowiły erotyki⁴. Podejmowane wówczas przez niego próby literackie koncentrowały się wokół liryki, do której czerpał inspiracje między innymi od młodopolskiej poetki Maryli Wolskiej. Drukiem ukazały się jego przekłady fragmentów *Iliady*⁵, dokonane wspólnie z Marylą Wolską tłumaczenie *Rubayatów* Omara Chajjama⁶ oraz przekład z Herodota pod tytułem *Clio*⁷. Wśród późniejszych prac translatorskich znalazły się również tłumaczenia *Iliady* na gwara górska, przekłady bajek Jeana de La Fontaine’a, opowiadań Edgara Allana Poe i Hansa Christiana Andersena. Nieobcy był M. Pawlikowskiemu temperament polemisty, ujawniający się w licznych wystąpieniach na łamach prasy, które miały miejsce między innymi w „Słowie Polskim”, „Ilustrowanym Kurjerze Codziennym”, „Wiadomościach Literackich”⁸. Początki swej drogi twórczej na niwie literackiej M. Pawlikowski dosyć krytycznie oceniał w tych słowach: „Zacząłem więc pisać «dla siebie», początkowo naturalnie nieudolnie, aż mi własne poczucie formy nie poczęło korygować pióra, – a najniezgrabniej pisałem, pókim naśladowałem”⁹.

We wczesnej młodości, w wieku dwudziestu lat, M. Pawlikowski prowadził zapiski osobiste w formie dziennika intymnego, których przykładem jest zachowana w Archiwum Domowym dwudziestoośmiokartkowa *Książka dla wszystkich i dla nikogo*, pisana w latach 1907–1908 pod pseudonimem Paweł Klamra. Opatrzona została dedykacją-zastrzeżeniem M. Pawlikowskiego: „Jasiowi dziwny ten zeszyt marnie powiedziany, ale miejscami bardzo wierny – i bardzo mój – którego bym nikomu innemu nie powierzył”¹⁰.

³ B a r y t o n [Michał Pawlikowski], *Nad dolinami*, „Jednodniówka Literacka [Komitetu Samopomocy Narodowej Młodzieży Polskiej w Krakowie]” 1905, s. 24–28.

⁴ M. P a w l i k o w s k i, *Wiosenny gość*, Lwów 1906.

⁵ H o m e r, *O wojnie Greków z Trojami*, przekł. M. P a w l i k o w s k i, „Lamus” 1908–1909, z. 4, s. 495–508; 1912–1913, t. 4, s. 50–55.

⁶ O. C h a j j a m, *Rubayat*, przekł. M. W o l s k a i M. P a w l i k o w s k i, „Lamus” 1911–1912, t. 3, s. 16–34.

⁷ H e r o d o t, *Clio (Herodotowych historii księga pierwsza)*, „Myśl Narodowa. Tygodnik poświęcony kulturze twórczości polskiej” 1938, t. 18, nr 18, s. 274–276.

⁸ Bibliografia twórczości M. Pawlikowskiego zob.: J. C z a c h o w s k a, *Michał Pawlikowski*, [w:] *Współcześni polscy pisarze i badacze literatury. Słownik biobibliograficzny*, t. 6: N–P, oprac. zespół pod red. J. C z a c h o w s k i e j i A. S z a ł a g a n, [zespół aut. K. B a t o r a i n.], Warszawa 1999, s. 293–295 oraz R. S k r ę t, A. S z k l a r s k a - L o h m a n n o w a, *Michał Pawlikowski*, [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. 25, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1980, s. 455–459.

⁹ M. P a w l i k o w s k i, *Zwierzenia...*, dz. cyt. s. 3–4.

¹⁰ BJ Rkp. 11866, k. 1–28; *Inwentarz rękopisów Biblioteki Jagiellońskiej. Nr 11863–12385. Archiwum Domowe Pawlikowskich Cz. 3*, oprac. J. B a s t e r, G. F u l a r a, I. H o j d a, M. J a g l a r z, U. K l a t k a, E. M a l i c k a, pod red. M. J a g l a r z i E. M a l i c k i e j, Kraków 2016.

Zapiski te noszą znamiona autobiografii według Lejeune'owskiej definicji, czyli „retrospektywnej opowieści prozą, gdzie rzeczywista osoba przedstawia swoje losy w ich jednostkowym aspekcie i ze szczególnym uwzględnieniem historii osobowości”¹¹. *Historia osobowości* została przez M. Pawlikowskiego przedstawiona w metaforycznych formach między innymi poprzez motywy wędrówki w ciemnościach, zamieszkiwania w samotnej baszcie, wreszcie wędrówki po górskich ścieżkach. Zapiski te mają charakter sekretny, nazbyt intymny, aby dzielić się nimi z kimś oprócz brata. Zmaganiom autora z samym sobą patronuje Dante:

Nic we mnie nie umarło, tylko się moje życie teraz inaczej poczęło nazywać – czy rozumiesz mój Dante? – Może mgławica jego nabierać poczęła krwi – może się stawać poczęło więcej ludzkim [!] – nie wiem; każda z moich sił się wzmogła i już teraz wiedziałem, że się biję i szamotam ze sobą. Wszczął się we mnie w końcu zamęt¹².

Autor w końcowych podrozdziałach, odnotowując upływ czasu, dopisuje po roku kolejne refleksje w formie prozy poetyckiej. Rękopis ten jest zaledwie fragmentem zapisu doświadczeń związanych z kształtowaniem się osobowości; znamienne, że na kartach w przpek tekstu M. Pawlikowski zanotował: „Nie kłam!”.

Opublikowane w dwóch seriach w latach 1934 i 1936 tomy pod tytułem *Okna* – jak pisze M. Pawlikowski we wstępie – „odznaczające się brakiem konstrukcji, [...] niewspółmiernością poszczególnych rozdziałów”¹³, są przede wszystkim zbiorem wspomnień, wśród których zostały pomieszczone rozważania o naturze twórczości, wrażenia z lektury *Króla-Ducha* Juliusza Słowackiego oraz refleksje na temat kultury narodowej. W *Oknach* również następuje diagnoza własnych możliwości literackich. Rozdziały zawierające wspomnienia to charakterystyczne dla kompozycji albumowych portrety osób¹⁴ – Maryli Wolskiej, Jana Kasprowicza, Kornela Ujejskiego oraz budowniczych i bywalców willi Pawlikowskich na Koziońcu. Dwutomowe *Okna* jako „ujawniona, epicka relacja o faktach, przytoczonych ze stanowiska własnego życia”¹⁵ obejmują doświadczenia środowiskowe; czy to w przypadku lektury poezji Słowackiego, czy w spotkaniach z wybitnymi postaciami narrator eksponuje udział i odczucia najbliższej mu zbiorowości.

Model wypowiedzi autora obecny w *Oknach* wywodzi się z tradycji gawędy szlacheckiej, która „opowiada historię poprzez codzienność”¹⁶; jest on naznaczony kolorytem stylizacji na język mówiony, obfituje w dygresje, jest nacechowany emocjonalnie

¹¹ Ph. L e j e u n e, Pakt autobiograficzny, „Teksty. Teoria literatury, krytyka, interpretacja” 1975, nr 5 (23), s. 31.

¹² BJ Rkp. 11866, k. 5.

¹³ M. P a w l i k o w s k i, *Okna (Seria pierwsza)*, Medyka 1934, [s. III], *Biblioteka Medycka opus 11*.

¹⁴ J. T r z y n a d l o w s k i, *Struktura relacji pamiętnikarskiej*, [w:] *Księga pamiątkowa ku czci Stanisława Pigońa*, [kom. red. Z. C z e r n y i in.], Kraków 1961, s. 572–583, *Prace Komisji Historycznoliterackiej Krakowskiego Oddziału PAN nr 1*.

¹⁵ Tamże, s. 577.

¹⁶ *Romantyczna gawęda szlachecka. Antologia*, wybrał i oprac. A. W a ś k o, Kraków 1999, s. VI, *Biblioteka Sarmacka*.

oraz zagęszczony szczegółami. Od typowej dziewiętnastowiecznej gawędy opowieść M. Pawlikowskiego odróżnia niewątpliwie elegancja stylu literackiego, natomiast od współczesnych opowieści biograficznych powściągliwość w doborze faktów oraz wystrzeżenie się ekshibicjonizmu. *Okna* pisane w międzywojniu rejestrują przede wszystkim obszary związane z uczestnictwem w wysokiej kulturze literackiej epoki. Tadeusz Makowiecki w swej recenzji w „Roczniku Literackim” z 1936 roku tak widział ich miejsce w ówczesnym piśmiennictwie:

Gdy się ma na biurku oba tomiki *Okien*, a także któryś z dawniejszych tomów Biblioteki Medycznej, gdy się przypomni najważniejsze postaci rodziny Pawlikowskich i osób z nią skoligaconych, gdy przesunie się w myśli te sylwetki i sprawy przez ciąg paru pokoleń, powstaje wtedy w wyobraźni jakby polska *Saga Rodu Forsytów*¹⁷.

Aby zrozumieć podjęty przez M. Pawlikowskiego w czasie wojennego pobytu na emigracji w Rzymie zamysł pisania pamiętnika, warto odwołać się do rozprawy pod tytułem *Dumania archiwalne*, w której autor nie tylko przedstawia swoje wyobrażenie pamiętnika, ale do której powraca w kolejnych wersjach wstępu do *Medyki*. Rozprawa opublikowana również pod tytułem *Fuimus* w 1938 roku na łamach „Tęcza”¹⁸, nie bez kozery pierwotnie znalazła się w 2. tomie wspomnień pod tytułem *Okna*¹⁹. „Dobrze jest znać prawdę o tych, co byli bliscy naszym i do domu prosić ich dobre duchy, aby im jak najdłużej czyniona była serdeczna sprawiedliwość i by brali z nich więcej wsparcia duchowego żywi”²⁰.

Momentem, w którym M. Pawlikowski świadomie podjął decyzję o spisaniu pamiętnika – figurującego we wszystkich notatkach pod tytułem *Medyka* lub rzadziej jako *Kronika rodzinna* – była sytuacja tułaczki wojennej i wygnania, tak opisana w jednej z wielu zachowanych wersji *Wstępu*:

Wczoraj były Zaduszki. Niech to nikomu nie będzie dziwnem [!], że tak jak o zdrowie i życie pozostałych w Polsce moich najbliższych, modliłem się o ocalenie garsteczki najcenniejszej wywiezionej do Lwowa z bombardowanej Medyki, gdzie na pastwę wojny pozostała biblioteka, wielkiej ceny obrazy zbierane przez półtora wieku, stare stylowe meble i srebra. Garstką tą były papiery.

[...] Zacząlbym najchętniej od chwili dzisiejszej, od tego co się stało od września 1939 roku. Skąd wzięliśmy się w Rzymie, co tu robiłem, co widziałem²¹.

Należy tutaj zaznaczyć, że M. Pawlikowski takie zapiski prowadził w formie dziurysza, obejmującego okres od września 1939 do lipca 1943²². Dziurysz zaczyna się

¹⁷ T. M a k o w i e c k i, *Literatura felietonowa*, „Rocznik Literacki” 1936, s. 242.

¹⁸ M. P a w l i k o w s k i, *Fuimus (Dumania archiwalne)*, „Tęcza. Ilustrowane pismo miesięczne” 1938, nr 1, s. 7–12.

¹⁹ M. P a w l i k o w s k i, *Okna (Seria druga)*, Medyka 1936, *Biblioteka Medyczna opus 14*.

²⁰ Tamże, s. 47.

²¹ BJ Rkp. 12018, k. 2v–3.

²² BJ Rkp. 11868, *Druga wojna światowa. Dziennik 1939–46*. MP.

pod datą 1 września 1939 roku w Medyce, po czym następują opisy kolejnych etapów ucieczki do Rzymu, notowane są szczegóły pogodowe i aprowizacyjne, łącznie z cenami produktów, zapisane nazwiska spotkanych osób, wyjaśniane różnorakie szczegóły administracyjne. Jak na diariusz przystało, forma podawcza jest surowa, rejestrująca i ma charakter protokolarny²³. Surowość zapisków, przeważnie równoważników zdań, wynika z sytuacji, w której brak dystansu nie pozwalał na rozbudowanie warstwy refleksyjnej czy przynajmniej stworzenie wrażenia ciągłości narracyjnej. Jest to niewątpliwie dokument, na podstawie którego możliwe jest rozwijanie opowieści o losach wojennych. Do tej samej kategorii materiałów wspomnieniowych, notujących perypetie wojenne M. Pawlikowskiego, należy również zaliczyć liczący ponad 200 kart maszynopis pod tytułem *Druga wojna światowa. Dziennik ścisły*²⁴.

Jednym z wielu, rozpisanych na lata, etapów pracy M. Pawlikowskiego nad pamiętnikiem *Medyka* są notatki poczynione w formie luźnych uwag w notesach. Przechowywane w Archiwum Domowym notesy²⁵ datowane na lata 1941–1970 stanowią pokaźny zbiór – jest ich w sumie 102 tomy – notatek dotyczących głównie spraw bieżących, działalności w środowisku emigracyjnym, codziennych wydarzeń, otrzymywanej korespondencji, ustaleń genealogicznych i poszukiwań bibliograficznych. Można w nich znaleźć fragmenty rozpraw naukowych, na przykład notatki do planowanej publikacji *Nieznana kopia Rafaelowskiego portretu Joanny Aragońskiej w zbiorach angielskich*, bruliony wierszy i przekładów, spisy przekazywanych archiwaliów innych rodzin, wreszcie fragmenty rozprawy filozoficznej pod tytułem *Dwa światy*. Fragmenty brulionu pamiętnika, cytaty z korespondencji przodków oraz odniesienia bibliograficzne, wplecione w gąszcz pozostałych zapisków, autor przeważnie wyróżnia komentarzem: „Do «Medyki»”. Takie komentarze dotyczące pamiętnika pojawiają się w notesach od roku 1960, kiedy po raz pierwszy można znaleźć notatkę „poprawki do pamiętników pt. «Medyka»”, aż do marca 1970 roku. Część odręcznych zapisków zachowanych w notesach została przekreślona, co oznacza, że autor, przepisawszy na maszynie, włączył je do któregoś z rozdziałów. Jak pisze Kasper Pawlikowski w posłowie do wydanych drukiem *Pamiętników* – ich pomysł miał się ostatecznie skryształizować w latach 50., natomiast praca nad nimi trwała około 20 lat²⁶.

Interdyscyplinarna definicja sformułowana przez Pawła Rodaka wskazuje, że pamiętnik to „relacja, będąca efektem praktyki wydobywania z pamięci oraz opisywania

---

²³ Informacje o zapiskach diarystycznych uzupełnia syn Autora, pan Kasper Pawlikowski w liście do autorki z 18 grudnia 2016 r., podając: „Co do dzienników, ojciec mój prowadził swoje dzienniki i dzienniczki od «zawsze», tzn. od 1919 prawie do śmierci w 1970. Do wojny dzienniki prowadzone były przejrzyście i systematycznie. Od 1939, ze względów na bezpieczeństwo, ojciec przerzucił się na formę zapisków telegraficznych w notesach małego formatu. Jesteśmy w posiadaniu jednych i drugich, ale brakuje nam diariuszy od 1930 do 1939. Wydaje się, że zaginęły, choć były to czasy przedwojenne”.

²⁴ BJ Rkp. 11867.

²⁵ BJ Rkp. 11888–11907.

²⁶ M. P a w l i k o w s k i, *Pamiętniki. Medyka – Kraków – Zakopane*, pod red. M. R y d l o w e j, posłowie K. P a w l i k o w s k i, Kraków 1998, *Seria Tatrzaska*.

doświadczeń i zdarzeń z przeszłości, w których się samemu uczestniczyło lub które wywarły istotny wpływ na życie piszącego²⁷.

Według tej definicji owa praktyka jest formą, w której autor składa cały depozyt osobistych i rodzinnych, wielopokoleniowych przeżyć. Pamiętnik Pawlikowskiego dzięki jego świadomości podejmowanego gatunku ma cechy nowoczesnej, przetworzonej gawędy o historii rodzinnej, zbudowanej na gromadzonych przez ponad stulecie zasobach źródeł pisanych, wspartej bibliografią współczesnych mu opracowań historycznych oraz wyselekcjonowaną teką ikonograficzną.

Datowany na 1954 rok brulion konspektu pod tytułem *Medyka* zawiera podstawowe założenia dla tworzonego dzieła i roli Pawlikowskiego jako pamiętnikarza:

Wzór pisania to moje *Dumania archiwalne w Oknach* (i w „Tęczy”). Szczególnie *Koncert i Ujejski*. Niektóre problemy i sylwety ludzi należy skupiać monograficznie, wykraczając poza ramy ciągłości pamiętnikarskiej (za swobodą porządku gawędy), nawiązując te „monografie”, gdzie okazja. Ale można je też dzielić (np. *Ujejski*) na 2 części. Zastanowić się czy monografii nie sumować przy dacie zgonu. Przeplatać swobodnie refleksjami historycznymi i psychologicznymi, zarówno jak wierszami. Jako wzory charakteru i stylu dawać niektóre rzeczy cytowane *in extenso* (np. *Pseudo* czy może nawet *Testament Napoleona* a także z *Baczmahy* akt *Baczmahy*). Tak też pewne sonety ojca, np. *O prochy Słowackiego* lub *O czci poetów*²⁸.

Systematyczność zapisków znajdujących się w konspekcie, dotyczących rozplanowania treści kolejnych tomów, sposobu wykorzystania bibliografii do historii okolic Medyki²⁹, cytowania źródeł świadczą o metodyczności autora, który emocjonalną czy nawet sentymentalną postawę świadka, zamienił na dystans badacza. Taka postawa uchroniła go przed pułapką mitologizacji zdarzeń. W opracowaniu materiałów, dobrze faktów, wyszukiwaniu stosownych elementów ikonograficznych można odnaleźć doświadczenia M. Pawlikowskiego jako redaktora i wydawcy „Lamusa”, który tworzy spójną kompozycję słowa i obrazu. Wszystko to nieco zaburza mīt spontanicznego, meandrycznego procesu pisania wspomnień.

Zachowany w Archiwum Domowym brulion pamiętnika *Medyka* z różnych etapów jego powstawania mieści się w 25 jednostkach rękopiśmiennych³⁰, przeważnie utrwalony został w formie maszynopisów z odręcznymi dopiskami i poprawkami autora. Nieliczne spośród wersji kolejnych rozdziałów opatrzone są datacją, która najwcześniejsze rozdziały pozwala umiejscowić w latach 1958–1959. Kilka tomów zawiera również uwagi redakcyjne Janiny Heydzianki-Pilatowej, współpracującej z Lełą Pawlikowską w latach 80. XX wieku nad przygotowaniem pamiętnika do druku. O próbach przygotowania edycji świadczą zachowane odpisy listów Jacka Woźniakowskiego z 1979

²⁷ P. R o d a k, [Hasło] *Pamiętnik*, [w:] *Modi memorandi. Leksykon kultury pamięci*, red. M. S a r y u s z - W o l s k a, R. T r a b a, współpr. J. K a l i c k a, Warszawa 2014, s. 356–357.

²⁸ BJ Rkp. 12017, k. 2.

²⁹ Zob. zachowane w BJ Rkp. 12046, Materiały historyczno-genealogiczne do pamiętników pod tytułem *Medyka*.

³⁰ BJ Rkp. 12019–12044.

roku, zawierające rady w sprawach wydawniczych³¹. Kolejnych 17 sygnatur rękopiśmiennych to materiały z pamiętnikiem bezpośrednio powiązane³², czyli wypisy genealogiczne i biograficzne, wskazówki i dyspozycje do edycji, spisy ilustracji oraz osobne tomy z wyselekcjonowanymi ilustracjami.

Pamiętnik *Medyka* M. Pawlikowskiego ukazał się drukiem w Wydawnictwie Literackim w 1998 roku zatytułowany *Pamiętniki. Medyka – Kraków – Zakopane*, pod redakcją Marii Rydlowej, opatrzonej posłowiem K. Pawlikowskiego³³. Jest to publikacja oparta na wybranych fragmentach. Poza obiegiem drukowanym dotychczas pozostały części z tomu I: *Konkury pradziada* oraz *Rok 1863 i rodzinne listy*, z tomu V: część 3. pod tytułem *Pierwsza wojna 1914–1918*, z tomu VI: część 2. pod tytułem *Zaświecie i czasy Lamusowe*. Natomiast *Medyka* tom IV pod tytułem *Lata 1905–1910* został opublikowany we fragmentach na łamach kolejnych numerów londyńskiej „Myśli Polskiej” w 1957 roku³⁴.

Poszczególne maszynopisy noszą ślady ingerencji autorskich; zdarza się, że fragmenty kart maszynopisów są doklejane lub odcinane, co pokazuje w jakimś stopniu mechanikę pracy twórczej pamiętnikarza. *Medyka* jest swoistym *work in progress* nie tylko ze względu na lata pracy, które M. Pawlikowski poświęcił tworzeniu pamiętnika. Przez lata ewoluowała wiedza autora o przodkach, zmieniała się również perspektywa patrzenia na dzieje rodu pod wpływem pojawiających się w obiegu czytelnicy opracowań historycznych. Mamy do czynienia z sytuacją, w której rozdziały opatrzone tym samym tytułem niejednokrotnie zmieniają swoją zawartość, przemieszczeniom ulegają fragmenty tekstu, pojawiają się dodatkowe informacje bibliograficzne, a pozornie zamknięte części figurują pod różnymi tytułami. Na przykład tom VI *Medyki* zamykający się w latach 1905–1918 opatrzony jest tytułem *Zaświecie. Moje czasy – Maryla*, ale występuje też w wersji *Zaświecie i czasy Lamusowe*. Żadna z kolejnych wersji brulionowych nie stanowi kompletnego dzieła. W jednej z wersji tomu IV czytamy notatkę autora, że „Cały skrypt «Medyki» należy przepisać w 4 egzemplarzach”³⁵, co świadczy o dbałości o zabezpieczenie kopii tekstu. Dalej, w tej samej uwadze stwierdza on, że „Od 1961 mój pamiętnik «Czasy lamusowe», a potem od roku 1918, piszę już na nowej maszynie i staram się na czysto w 4 egz.”. Trudnością w przypadku tych w większości niedatowanych maszynopisów *Medyki* jest wyróżnienie wersji czystopisu, wszystkie bowiem rozdziały noszą cechy brulionu, czyli widoczne ślady ingerencji bądź to autorskich, bądź redaktorskich.

³¹ BJ Rkp. 12048, k. 85–86.

³² BJ Rkp. 12045–12062.

³³ M. P a w l i k o w s k i, *Pamiętniki...*, dz. cyt.

³⁴ M. P a w l i k o w s k i, *Ustęp z pamiętników*, „Myśl Polska. Dwutygodnik poświęcony życiu i kulturze narodu” [dalej: MPol] 1957, nr 316, s. 4; t e n ż e, *Sewer*, MPol 1957, nr 317, s. 4; t e n ż e, *Wyspiański*, MPol 1957, nr 318, s. 4; t e n ż e, *Co wnosil Przybyszewski*, MPol 1957, nr 319, s. 4; t e n ż e, „*Sztuka dla sztuki*”, MPol 1957, nr 320, s. 4; t e n ż e, *Nędzny żywot* [1], MPol 1957, nr 321, s. 4; t e n ż e, *Nędzny żywot* [2], MPol 1957, nr 322, s. 4; t e n ż e, *Teatr dell’arte*, MPol 1957, nr 323, s. 4; t e n ż e, *Wpleciony w koło*, MPol 1957, nr 324, s. 4; t e n ż e, *W mętym zwierciadle*, MPol 1957, nr 325, s. 4; t e n ż e, *Wyspiański i Kasprowicz*, MPol 1957, nr 326, s. 4.

³⁵ BJ Rkp. 12027, k. Iv.

Medyka zawiera opis wydarzeń, począwszy od XVII wieku aż po rok 1918. Najstarsze dokumenty pokazujące losy Cholewitów, ich bitewne wędrówki oraz kolejne nadania własności rozpoczynają opowieść o rodzie. Czasy pierwszej wojny światowej i doświadczenia autora z pobytu w Kijowie zamykają ostatni z tomów *Medyki*. W zamyśle autora leżał podział tematyczny na czasy najdawniejsze, których opis miałby charakter kroniki oraz na pamiętnik własny. Na tej podstawie M. Pawlikowski różnicuje technikę opowieści:

I jeszcze jedno dotyczące techniki: Kronika pisana będzie bardziej rzeczowo, poda możliwie najdokładniejszy materiał faktyczny, choć nie będzie podana sucho. [...] W moim pamiętniku (tom II) znając już kanwę żywota moich „starych” zobaczy ich czytelnik moimi, subiektywnymi oczyma... z bliska³⁶.

Intuicyjnie za tą autorską sugestią postąpiła redaktor Maria Rydlowa, dokonując podziału w przywołanej już edycji na część wspomnieniową, czyli właściwy pamiętnik M. Pawlikowskiego oraz na część obejmującą historię rodu³⁷. Pierwsza z nich, złożona z trzech części pod tytułem: *Lata dziecinne*, *Srebrne paski* i *Złote paski*, stanowi zasadniczą treść *Pamiętnika*; część historyczna ze względu na swą odmienność konstrukcyjną i narracyjną znalazła swe miejsce w *Aneksie*.

Z perspektywy gatunkowej można się zastanowić, czy pisany przez M. Pawlikowskiego pamiętnik nie przypomina tak zwanej autobiografii gospodarza, czyli opowieści właściciela majątku ziemskiego, na którą składają się genealogia, tryb wychowania, edukacja podejmowana poza domem, powrót do gospodarstwa, ożenek i potomstwo, własne gospodarstwo, kolejne pokolenia, na końcu hobby i rozrywki, na przykład myślistwo³⁸. Tytuł pamiętnika, pochodzący od nazwy posiadłości, wskazywałby na taki właśnie trop; trzeba podkreślić, że istotny wpływ na kształt gatunkowy *Medyki* miało doświadczenie XX wieku, czyli perspektywa oddalenia, wykorzenia. Wybór tytułu *Medyka* autor uzasadnia w tak zwanym Prospekcie tym, że „nazwa [...] siedziby dotychczasowej utarła się jako zastępstwo nazwiska i imion jej mieszkańców, jako zbiorowości duchowo zwartej”³⁹. Pamiętnik faktycznie napisany został przez właściciela dóbr, który jednocześnie – co miało wpływ decydujący – jest przedstawicielem inteligencji lwowskiej. Zawartość tematyczną pamiętnika sam autor określał w następujący sposób: „Opracowuję wielotomową kronikę rodzinną, składającą się z biografii mego prapradziada Józefa Benedykta, pradziada Gwalberta, dziadka Mieczysława, Ojca Jana Gwalberta i innych moich krewnych, a zakończoną moimi własnymi pamiętnikami”⁴⁰.

³⁶ BJ Rkp. 12018, k. 47–48.

³⁷ M. Rydlowa, *Nota redakcyjna*, [w:] M. Pawlikowski, *Pamiętniki. Medyka – Kraków – Zakopane*, pod red. M. Rydlowej, posłowie K. Pawlikowskiego, Kraków 1998, s. 342, *Seria Tatrzańska*.

³⁸ A. Cieński, *Pamiętniki i autobiografie światowe*, Wrocław–Warszawa–Kraków 1992, s. 74.

³⁹ BJ Rkp. 12018, k. 46, Prospekt.

⁴⁰ M. Pawlikowski, *Ustęp...*, dz. cyt., s. 4; tenże, *Sewer...*, dz. cyt., s. 4; tenże, *Wyspiański...*, dz. cyt., s. 4; tenże, *Co wnosil...*, dz. cyt., s. 4; tenże, *Sztuka...*, dz. cyt., s. 4; tenże, *Nędzny ży-*

Tworzywem dla *Medyki* stały się oryginalne dokumenty, w tym korespondencja, fotografie, rysunki. I tak na przykład w rozdziale *Konkury pradziada* za fundament opowieści posłużyła przytoczona *in extenso* korespondencja „dokoła starań Gwalberta Pawlikowskiego o Henrykę Dzieduszycką i ich małżeństwa z lat 1824–1833”⁴¹, natomiast wyjątki z listów M. Pawlikowskiego do Wandy z Gąsiorowskich Marokini, pisane w Kijowie w 1917 roku⁴², a przepisane dla rodziny, stały się podstawą tomu obejmującego lata 1916–1918.

Częścią integralną pamiętnika są nazwane roboczo *Ilustracje do „Medyki”*⁴³, tomy w przewadze zawierające czarno-białe odbitki fotograficzne, w większości pracowicie naklejone na białe karty papieru, ułożone tematycznie przez autora i opatrzone jego komentarzami. Dwanaście tomów materiałów ikonograficznych to z kolei przeznaczony na potrzeby planowanej publikacji skomponowany w przemyślany sposób album rodzinny. Zresztą, pierwszą motywacją do spisywania wspomnień o rodzinie – jak pisał M. Pawlikowski w *Ustępie z pamiętników* – była potrzeba stworzenia przekazu, „choć najsumienniejszego dokumentarnego, – przeznaczonego pierwotnie dla moich dzieci i przyjaciół”⁴⁴. Układ ilustracji odzwierciedla zaplanowany tok narracji pamiętnikarskiej.

Wariantywność pamiętnika rozciąga się również na materiały go poprzedzające (konspekty, notatniki, dyspozycje) oraz materiały warsztatowe (wypisy biograficzne, odpisy dokumentów). Po części wynika to z pobytu M. Pawlikowskiego na emigracji; powtarzające się kopie niektórych całości to konsekwencja oddalenia od archiwum złożonego w Zakopanem na Kozińcu i podejmowanych prób pracy nad dziełem bez możliwości wspierania się papierami rodzinnymi. Stąd w zapisach proweniencyjnych jednostek rękopiśmiennych, zawierających rozdziały *Medyki*, pojawiają się i Londyn, i Zakopane.

W tym miejscu warto postawić teoretyczne pytanie o sposób edycji pełnej wersji pamiętników, w przypadku których wydanie kolejnych tomów w porządku linearnym wykluczałoby całe akapity tekstu. Na wydawcy spocząłby niewdzięczny obowiązek wyselekcjonowania wersji najpóźniejszej lub najbardziej kompletnej, co w przypadku mnogości i jednocześnie równoprawności niedatowanych brulionów, wydaje się decyzją wyjątkowo obciążającą. Z pomocą przychodzą dostępne współcześnie metody publikacji hipertekstowych, w których istnieje możliwość uwzględnienia nie tylko różnych wariantów zapisu, ale które również mogą odzwierciedlać sieć powiązań tekstu pamiętnika z materiałami o charakterze warsztatowym. Dodatkową bardzo użyteczną cechą hipertekstu jest łączenie różnego typu mediów, czyli w tym przypadku słowa (w od-

---

wot [1]..., dz. cyt., s. 4; t e n ż e, *Nędzny żywot* [2]..., dz. cyt., s. 4; t e n ż e, *Teatr*..., dz. cyt., s. 4; t e n ż e, *Wpleciony*..., dz. cyt., s. 4; t e n ż e, *W mętym*..., dz. cyt., s. 4; t e n ż e, *Wyspiański i...*, dz. cyt., s. 4.

⁴¹ BJ Rkp. 12020.

⁴² BJ Rkp. 12043.

⁴³ BJ Rkp. 12051–12062.

⁴⁴ M. P a w l i k o w s k i, *Ustęp*..., dz. cyt. s. 4; t e n ż e, *Sewer*..., dz. cyt., s. 4; t e n ż e, *Wyspiański*..., dz. cyt., s. 4; t e n ż e, *Co wnosil*..., dz. cyt., s. 4; t e n ż e, „*Sztuka*...”, dz. cyt., s. 4; t e n ż e, *Nędzny żywot* [1]..., dz. cyt., s. 4; t e n ż e, *Nędzny żywot* [2]..., dz. cyt., s. 4; t e n ż e, *Teatr*..., dz. cyt., s. 4; t e n ż e, *Wpleciony*..., dz. cyt., s. 4; t e n ż e, *W mętym*..., dz. cyt., s. 4; t e n ż e, *Wyspiański i...*, dz. cyt., s. 4.

mianach przedtekstowych i tekstowych) na przykład z fotografią. Można zaryzykować stwierdzenie, że pamiętnik *Medyka* idealnie realizowałby strukturę, jaką jest hipertekst.

Omówione pokrótce formy wspomnieniowe M. Pawlikowskiego, zachowane w postaci rękopisów, maszynopisów oraz wydanych drukiem artykułów i książek, tworzą wielogłos budujący obszary pamięci rodzinnej, pokoleniowej, środowiskowej i wreszcie historycznej. Fakty ujmowane z wielu perspektyw czasowych zostały pomieszczone w odpowiadających potrzebom momentu zapisu gatunkach, poczynawszy od drobnych, poczynionych na gorąco zapisków w tak zwanych agendach, poprzez obszerniejsze notesy, diariusze aż po kolejne rozbudowane rozdziały pamiętnika. Archiwum Domowe w kontekście pamiętnika *Medyka* staje się nie tylko kolekcją pamiętek, nabiera cech szczególnego rezerwuaru pamięci. W dziele literackim, jakim jest pamiętnik, funkcjonuje jako niezmierny obszar przypisu, staje się dygresją do snutej opowieści. Może też być definiowane po prostu jako warsztat pracy literata, który poprzez obcowanie z nim zanurza się w historię osobistą i rodzinną równocześnie.

Życie ojców mych ojców jest mi tak znane jakby było płynęło z moim, myśli ich wysokie, trocki, zmagania i zawody, umiłowania i strapienia są moimi. Opowiadania, ułamki wspomnień, szczegóły drobne ustnie mi podane zanurzają się w bogatej korespondencji poznanej na ciepło, dzień za dniem, w aktach prac, spraw, raportach, dokumentach, brulionach literackich. Znam ich z każdej strony ich słabości i cnoty, a perspektywa czasu wydobywa na jaw bardziej jeszcze przy tym obcowaniu rzetelnego człowieka⁴⁵.

Podążając za przytoczonym powyżej cytatem ze *Wstępu do Medyki*, w twórczości wspomnieniowej M. Pawlikowskiego można wyraźnie dostrzec świadomość autora, że należy pozwolić kolejnym pokoleniom dać się poznać z wielu różnorodnych perspektyw. Oryginalność pamiętnika M. Pawlikowskiego zasadza się przede wszystkim na dialogu dzieła literackiego z archiwum domowym; z jednej strony pamiętnik nie zaistniałby bez zgromadzonych zbiorów, z drugiej – sam stał się ich częścią, rozpisaną na ślady rozmaitych kształtów i wielkości.

Te księgi medyczne są przeto poza wszystkim innym także magazynem materiału, o wiele bogatszego niż dawać może samo nasze archiwum [...]. Archiwum bogatszego moją pamięcią dziś jeszcze mogącą wy tłumaczyć niejedno, co stoi w papierach i uzupełnić luki w ich sekwencji⁴⁶.

ŹRÓDŁA RĘKOPIŚMIENNE

Kraków, Biblioteka Jagiellońska, rękopisy: 11866, 11867, 11868, 11888–11907, 12017–12062.

BIBLIOGRAFIA

Baryton [Michał Pawlikowski], *Nad dolinami*, „Jednodniówka Literacka [Komitetu Samopomocy Narodowej Młodzieży Polskiej w Krakowie]” 1905, s. 24–28.

⁴⁵ BJ Rkp. 12018, k. 2v.

⁴⁶ BJ Rkp. 12018, k. 47.

- Chajjam O., *Rubayat*, przekł. M. Wolska i M. Pawlikowski, „Lamus” 1911–1912, t. 3, s. 16–34.
- Cieński A., *Pamiętniki i autobiografie światowe*, Wrocław–Warszawa–Kraków 1992.
- Czachowska J., *Michał Pawlikowski*, [w:] *Współcześni polscy pisarze i badacze literatury*, Słownik biobibliograficzny, t. 6: N–P, oprac. zespół pod red. J. Czachowskiej i A. Szałagan, [zespół aut. K. Batora i in.], Warszawa 1999, s. 293–295.
- Herodot, *Clio (Herodotowych historii księga pierwsza)*, przekł. M. Pawlikowski, „Myśl Narodowa. Tygodnik poświęcony kulturze twórczości polskiej” 1938, t. 18, nr 18, s. 274–276.
- Homer, *O wojnie Greków z Trojami*, przekł. M. Pawlikowski, „Lamus” 1908–1909, z. 4, s. 493–508; 1912–1913, t. 4, s. 50–55.
- Inwentarz rękopisów Biblioteki Jagiellońskiej. Nr 11863–12385. Archiwum Domowe Pawlikowskich Cz. 3*, oprac. J. Baster, G. Fulara, I. Hojda, M. Jaglarz, U. Klatka, E. Malicka, pod red. M. Jaglarz i E. Malickiej, Kraków 2016.
- Lejeune Ph., *Pakt autobiograficzny*, „Teksty. Teoria literatury, krytyka, interpretacja” 1975, nr 5 (23), s. 31–49.
- Makowiecki T., *Literatura felietonowa*, „Rocznik Literacki” 1936, s. 239–242.
- Modi memorandi. Leksykon kultury pamięci*, red. M. Saryusz-Wolska, R. Traba, współpr. J. Kalicka, Warszawa 2014.
- Pawlikowski M., *Co wnosił Przybyszewski*, „Myśl Polska. Dwutygodnik poświęcony życiu i kulturze narodu” 1957, nr 319, s. 4.
- Pawlikowski M., *Fuimus (Dumania archiwalne)* „Tęcza. Ilustrowane pismo miesięczne” 1938, nr 1, s. 7–12.
- Pawlikowski M., *Nędzny żywot* [1], „Myśl Polska. Dwutygodnik poświęcony życiu i kulturze narodu” 1957, nr 321, s. 4.
- Pawlikowski M., *Nędzny żywot* [2], „Myśl Polska. Dwutygodnik poświęcony życiu i kulturze narodu” 1957, nr 322, s. 4.
- Pawlikowski M., *Okna (Seria druga)*, Medyka 1936, *Biblioteka Medycka opus 14*.
- Pawlikowski M., *Okna (Seria pierwsza)*, Medyka 1934, *Biblioteka Medycka opus 11*.
- Pawlikowski M., *Pamiętniki. Medyka – Kraków – Zakopane*, pod red. M. Rydlowej, posłowie K. Pawlikowski, Kraków 1998, *Seria Tatrzańska*.
- Pawlikowski M., *Sewer*, „Myśl Polska. Dwutygodnik poświęcony życiu i kulturze narodu” 1957, nr 317, s. 4.
- Pawlikowski M., *„Sztuka dla sztuki”*, „Myśl Polska. Dwutygodnik poświęcony życiu i kulturze narodu” 1957, nr 320, s. 4.
- Pawlikowski M., *Teatr dell’arte*, „Myśl Polska. Dwutygodnik poświęcony życiu i kulturze narodu” 1957, nr 323, s. 4.
- Pawlikowski M., *Ustęp z pamiętników*, „Myśl Polska. Dwutygodnik poświęcony życiu i kulturze narodu” 1957, nr 316, s. 4.
- Pawlikowski M., *W mętłym zwierciadle*, „Myśl Polska. Dwutygodnik poświęcony życiu i kulturze narodu” 1957, nr 325, s. 4.
- Pawlikowski M., *Wiosenny gość*, Lwów 1906.
- Pawlikowski M., *Wpleciony w koło*, „Myśl Polska. Dwutygodnik poświęcony życiu i kulturze narodu” 1957, nr 324, s. 4.
- Pawlikowski M., *Wyspiański*, „Myśl Polska. Dwutygodnik poświęcony życiu i kulturze narodu” 1957, nr 318, s. 4.
- Pawlikowski M., *Wyspiański i Kasprowicz*, „Myśl Polska. Dwutygodnik poświęcony życiu i kulturze narodu” 1957, nr 326, s. 4.
- Rodak P., *Pamiętnik* [Hasło], [w:] *Modi memorandi. Leksykon kultury pamięci*, red. M. Saryusz-Wolska, R. Traba, współpr. Joanna Kalicka, Warszawa 2014, s. 356–357.
- Romantyczna gawęda szlachecka. Antologia*, wybrał i oprac. A. Waśko, Kraków 1999, *Biblioteka Sarmacka*.
- Skręt R., Szklarska-Lohmannowa A., *Michał Pawlikowski*, [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. 25, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1980, s. 455–459.

Trzynadłowski J., *Struktura relacji pamiętnikarskiej*, [w:] *Księga pamiątkowa ku czci Stanisława Pigońa*, [kom. red. Z. Czerny i in.], Kraków 1961, 572–583, *Prace Komisji Historycznoliterackiej Krakowskiego Oddziału PAN nr 1*.

ABSTRAKT

Pamiętnik Michała Pawlikowskiego (1887–1970) zatytułowany *Medyka* zachował się głównie w formie maszynopisów, będących częścią Archiwum Domowego Pawlikowskich. Jest niewątpliwie opus magnum jego twórczości, któremu poświęcił około dwudziestu lat pracy jako pisarz, badacz dziejów rodziny i archiwista. Istotnym motywem dla zrozumienia pamiętnika stała się zależność pomiędzy zgromadzonym przez Pawlikowskich w ciągu wieków archiwum, którego częścią jest tekst *Medyki*, a dziełem, które bez archiwaliów nie mogłoby powstać.

Artykuł podejmuje próby zrekonstruowania wątków autobiograficznych w twórczości M. Pawlikowskiego oraz odnalezienia elementów (również w wymiarze materialnym), które współtworzą kulturę pamięci w kręgu jego przodków.

SŁOWA KLUCZOWE:

Archiwum Domowe Pawlikowskich, autobiografia, pamiętnik, rękopisy, twórczość Michała Pawlikowskiego (1887–1970)

MEMOIRS AND MANUSCRIPTS. DIARY OF MICHAŁ PAWLIKOWSKI *MEDYKA*

ABSTRACT

The diary of Michał Pawlikowski (1887–1970) entitled *Medyka* has been preserved mainly in typescript form as part of the Home Archive of Pawlikowski Family. It is undoubtedly his magnum opus, to which he devoted about twenty years of his life as a writer, genealogist, and archivist. A key point in understanding his diary is the relationship between the archive accumulated by the Pawlikowskis over the centuries, to which *Medyka* belongs, and the work that could not have been possible without the archive.

The article attempts to reconstruct autobiographical threads in M. Pawlikowski's work and to indicate elements (also material ones) that make up the collective memory of his family line.

KEYWORDS:

autobiography, diary, Home Archive of Pawlikowski Family, manuscripts, works of Michał Pawlikowski (1887–1970)

BARTŁOMIEJ GAPIŃSKI

Uniwersytet Jagielloński, Biblioteka Jagiellońska, Kraków, Polska

 <https://orcid.org/0000-0002-7285-0480>

DOI: 10.26106/ess4-7j96

PERCEPTION OF OLD PEOPLE IN RURAL COMMUNITIES
AS BASED ON ETHNOGRAPHIC SOURCES
FROM OSKAR KOLBERG'S COMPILATION UP TO 1939

It is difficult to grasp what old age was like in folk culture in the past. Unwittingly, we tend to project contemporary observations of old age onto the historical phenomenon. In this paper, I will focus on ethnographic old age – as it relates to villages at the end of the serfdom era (I am referring to the material compiled by Oskar Kolberg) and after emancipation until the 1930s (with some relics remaining to this day). I draw primarily ethnography. For me, comparative contexts include historical reflection and anthropological reflection (cultural anthropology). The basic source is ethnographic material, including folklore studies. I refer to the observations by folklorists from the second half of the 19th century (e.g. Oskar Kolberg, Rev. Władysław Siarkowski, Waław Makowski) and supplement them with insights from early 20th century writers (such as Władysław Stanisław Reymont or Jan Kasprówicz) and legal scholars of that time. I make use of my own materials, including two oral history interviews with people who remember the pre-war reality. However, I also draw on broader connections to anthropological findings, which represent a new paradigm that addresses folk culture and provides a different assessment. I also refer to the findings of Urszula Lehr, Tomasz Kalniuk, Piotr Kowalski, and Beata Wałęciuk-Dejneka regarding the mediating potential of old age (mediating between the profane and the sacred, history and myth, life and death, this world (earthly vale) and the hereafter, with sexuality marking the fragility of temporality and the asexuality of the paradisiacal dimension¹).

I would like to present my original conclusions resulting from a long engagement with the history of old age in Poland. I generalize certain observations, but I also form

---

¹ J. C a m p b e l l, *Potęga mitu. Rozmowy Billa Moyersa z Josephem Campbellem*, oprac. B.S. F l o w e r s, przeł. I. Kania, Kraków 2007, p. 65.

my own concept of dual thinking about old age (negating Western European ternary thinking, closer to Eastern European culture). This time I present a synthetic view using sources I did not refer to in the past, while reinterpreting the meaning of some of the materials I used earlier.

My perspective includes ethnically Polish lands and rural communities of Polish peasants. Other ethnic groups living alongside the Poles (such as Jews, Ukrainians and Germans) will only be mentioned in passing. I will consider old age in myth – in a world not yet radically transformed by two totalitarianisms and deep civilisational changes that took place after 1939. The paper is illustrated with drawings by three Polish painters: Kajetan Wincenty Kielisiński (1808–1849), Leon Wyczółkowski (1852–1936) and Marian Kratochwil (1906–1997), from the collections of the Jagiellonian Library.

Fig. 1. Wyczółkowski Leon (1852–1936), An old Hutsul with his head uncovered, 1912, litography, Ukraine

Source: Jagiellonian Library, I. Graf. 7914

THE MEDIATORS BETWEEN THE PROFANE AND THE SACRED

In order to illustrate the complexity of rural old age, I would like to begin with a unique quotation. Władysław Siarkowski, a priest who wrote about rural customs in the Pińczów region in the second half of the 19th century, recorded the following story:

The Lord created the man, He told him: "You will live for twenty years". Then he created a dog and said to it, "You will live for twenty years." The dog replied: "My Lord, if I live so long, I will not be able to move because of old age; ten years will be enough for me." So henceforth God decreed that the man would take ten years from the dog, ten years from the horse, and the rest from the monkey. Hence, a man lives freely for twenty years, then they, for a dog, must keep watch for ten years, for a horse they must work for ten years. The remaining years are counted as monkey years because an old person is similar in appearance to a monkey and people are disgusted by them.²

Fig. 2. Kielisiński Kajetan Wincenty (1808–1849), An old woman leaning on a stick, 1841, etching, Polish graphic

Source: Jagiellonian Library, BJ Graf. I. 8712

² W. Siarkowski, *Materiały do etnografii ludu polskiego z okolic Pińczowa*, oprac. K. Bracha, B. Wojciechowska, L. Michalska - Bracha, Kielce 2003, s. 70.

Fig. 3. Kratochwil Marian (1906–1997), Old man stately throughout, supporting himself on a cane, drawing

Source: Jagiellonian Library, drawing, BJ Graf. I.R. 6524

These words are rooted in the collective imagination. They refer to a way of perceiving the world, rural values and the place of the elders in it. Old age is a domain of contempt, and we know from other sources that this quotation cannot be made absolute. However, it does provide some insight into the miserable condition of the elderly. This is mythical old age, or old age in myths. Róża Godula, an ethnologist, writes about the phenomenon of myths: “Myths transform history. Memories of historical facts and fig-

ures are subjected to the process of mythification, i.e. they are included in the realm of mythical memory and subjected to the rules that apply there”.³

History thus becomes the material of mythic memory, an element of tradition that guarantees permanence and resistance to change. The element of culture in the process of structuring human perception of the past is mythization, also called mythologisation. Let's quote another ethnologist, Czesław Robotycki:

[mythologization based] on replacing uncertain knowledge about the world with a myth that tries to explain the phenomena of nature and the destiny of the world and a man as a continuous and purposeful whole, enabling faith in the sense of human activity and the durability of values. Moreover, the processes of mythologization are enhanced by the fact that the attitude is constituted by emotions and evaluations. Emotions evoke the need to see the world in such a way that there is no change but accumulation. What has existed and has passed should last in values that can be preserved regardless of transient events.⁴

Tomasz Kalniuk described the old people in traditional villages as “mythical strangers”.⁵ They are familiar strangers. Strangeness becomes a mystical category.⁶ Why should they be strangers? Because they broke out the order, represented chaos, untamedness, and otherness associated with the hereafter. The elders in myth represented the sacrum, so they were often perceived in an ambivalent manner, according to the ambivalence of the sacred.⁷

Sacral ambivalence made it possible to look at the old people as liminal beings, as familiar strangers, but it also made it difficult to consider them in a balanced way. The elders were seen through the prism of extreme values. In a way, an old man was in a dual order: good or bad, strong or weak, saint or sinner, close or distant, coveted or cursed, desired or repulsive, an expert in time-honoured tradition or considered stupid, donning the nimbus of respect or being a pushover. Balancing between extremes is a broader tendency observed in many traditional and historical societies.⁸ It should be emphasised that in the Polish conditions of pre-industrial times the sphere of acceptance of the old people was not ternary, but dual. This is a very important conviction, as it was the basis of traditional culture; there is no perception of old age without its extremes. In general, this is a feature of magical cultures. In Poland, however, the lack of a neutral space in-

---

³ R. G o d u l a, *‘Onego czasu gdy święty Wojciech...’ czyli rzecz o mityzacji Sławnikowicza*, Kraków 2005, p. 13.

⁴ C. R o b o t y c k i, *Tradycja i obyczaj w środowisku wiejskim. Studium etnologiczne wsi Jurgów na Spiszu*, Wrocław 1980, p. 77.

⁵ T. K a l n i u k, *Mityczni obcy. Dzieci i starcy w polskiej kulturze ludowej przelomu XIX i XX wieku*, Toruń 2014, *Toruńskie Studia Antropologiczne*.

⁶ Z. B e n e d y k t o w i c z, *Portrety obcego. Od stereotypu do symbolu*, Kraków 2000, p. 190.

⁷ R. O t t o, *Świętość. Elementy irracjonalne w pojęciu bóstwa i ich stosunek do elementów racjonalnych*, tłum. B. K u p i s, Warszawa 1999.

⁸ P. T h a n e, *The age of old age*, [in:] *A history of old age*, ed. P. T h a n e, London–Los Angeles 2005, p. 15.

fluenced everyday life. Moreover, it was copied by other cultural formations, including later ones, in particular contemporary culture. In the folk space of social life, no “neutral axiological zone” developed, and binary evaluation prevailed.⁹ Having made this point and keeping in mind that we are documenting a mythical old age, let us move on to its more detailed characterization.

The old people had a special respect for bread, which was considered the quintessence and a symbol of all food. Women watched over its baking, and reports from old villages often mention how the elders would set an example by kissing the bread in reverence when it fell to the floor. Antoni Krawczyk wrote about the importance of bread in a traditional rural community:

Bread is the highest good in the rural ethos. It is the fruit of one’s own work and it is considered a gift from God and a gift from Nature. In a room, it had to be placed in a prominent place, it was protected, and if it fell off the table, it was raised and kissed as a sign of reverence. In the peasant tradition, bread was used to welcome distinguished guests.¹⁰

For example, the term “chlebówka”, used in Kujawy and Wielkopolska to refer to the inheritance (often in the form of a guaranteed sum of money) that the children who took over the farm promised to give their elderly parents, was evidence of identification of bread – a sign of all the food and material goods needed to survive – with the fate of old people. In the rural mentality, “chlebówka” is simply a synonym for “being on bread”, and the two terms were used interchangeably, which was confirmed by my interlocutor Edmund Michalak, living at the border of Kujawy and Wielkopolska.¹¹ In Pałuki, next to Kujawy, life annuity was replaced by the term “chleb” [bread].¹² It was a local name for “wycug” or “wymowa” in this region.

The oven was also considered to have sacred properties. It was not by chance that the old people and children had the right to sleep on the oven. For the sick or infirm, the oven was obviously a warm and cosy place, but it should also be seen as the central point of the house, where the sacrum manifested and supernatural beings intervened. However, those at the beginning and those close to the end of their lives were not threatened by contact with the beyond. Ethnographers have emphasised that in traditional culture the stove, so necessary to life, was considered an object that linked the world of the living with the realm of the dead and the unborn.¹³ Bread and the oven in which it was baked

⁹ B. Żyłko, *Kultura i znaki. Semiotyka stosowana w szkole tartusko-moskiewskiej*, Gdańsk 2011, p. 87.

¹⁰ A. Krawczyk, *Etos chłopski*, „Twórczość Ludowa. Kwartalnik Stowarzyszenia Twórców Ludowych” 1988, t. 3, nr 1 (6), p. 27.

¹¹ E. Michalak, born in 1926, interviewed by B. Gapiński, Inowrocław 2008.

¹² U. Leher, *Od dożywocia do emerytury. Społeczno-kulturowe uwarunkowania strategii przetrwania*, [in:] *Ludzie starzy i starość na ziemiach polskich od XVIII do XXI wieku (na tle porównawczym)*, t. 2, *Aspekty społeczno-kulturowe*, red. A. Janiak - Jasińska, K. Sierałowska, A. Szwarc, Warszawa 2016, p. 130.

¹³ I. Kubiak, K. Kubiak, *Chleb w tradycji ludowej*, Warszawa 1981, pp. 107–108, 174.

were products that linked two realms. Ordinary daily bread sustained life, while ceremonial bread heralded a feast. Sourdough bread was eaten every day, unleavened bread signified interference from the hereafter. Sharing a wafer with the elders marked the beginning of Christmas Eve – the celebration of the dead, unity with the cosmic universe (including the world of plants and talking animals).

In traditional villages, people always greeted each other with words of praise to God, saying “Praise be to Him”, “In the name of God”, “God guide”, “Stay with God”, “Every spirit praises God”, “May God have you in His care”.¹⁴ The elders in particular were to be greeted with respect. There was a strong sacralisation of public space, and people routinely identified “ones of their kind” by referring to God in their greetings.

But references to religion were also present in the domestic sphere. Old people prayed in their homes, decorated sacred corners, hummed prayers of the hours, for example, while spinning or plucking feathers. They also gathered herbs for religious and magical cures. Disease, suffering, nagging physical and mental disorders made people deepen their religious life. Pleas for relief and eternal life were addressed to particularly venerated images, especially those of Virgin Mary.¹⁵ This religiosity was based on an extremely emotional reception of holy images and the repetition of the same prayers, the constant religious object being the rosary.

Magic was associated with the belief that it was possible to influence and control sacred reality through certain practices, ceremonies, and rituals. It was believed that supernatural beings affected people’s lives.¹⁶ Magic practices complemented religion. In particular, people relied on the mediation of the elders in various rites of passage, both in the annual cycle and in life’s turning points associated with births, weddings and funerals. The role of the older generation in folk medicine was significant. For example, the old people knew magic spells, delivered babies, and prepared herbal decoctions. The words of elders were taken seriously, sacred power was attributed to them, their spells were believed to be effective, blessings were sought and curses feared.¹⁷

The elders were mediators between the temporal and the eternal order, between the earthly vale and the hereafter. This perception was influenced by their asexuality, i.e. the disappearance of sexual characteristics with age.¹⁸ The change was far-reaching and affected both the clothes they wore and their appearance. Urszula Lehr described the inhabitants of southern Lesser Poland as follows:

The traditional costume was dominated by successive transitions to dark tones, signalling the fading of the cultural functions of old people. The process of human aging was also evident in the visi-

---

¹⁴ A. Chwała, *Sacrum i rewolucja. Socjaliści polscy wobec praktyk i symboli religijnych (1870–1918)*, Kraków 2007, p. 256.

¹⁵ D. Kąłwa, *Polska doby rozbiorów i międzywojenna*, [in:] *Obyczaje w Polsce. Od średniowiecza do czasów współczesnych. Praca zbiorowa*, red. A. Chwała, Warszawa 2004, p. 258.

¹⁶ P. Kowalski, *Kultura magiczna. Omen, przesąd, znaczenie*, Warszawa 2007, pp. 295–300.

¹⁷ B. Gapiński, *Obraz ludowej starości*, Gniezno 2021, p. 27.

¹⁸ P. Kowalski, op. cit., p. 259.

ble disappearance of the abundance of ornaments and colours of embroidery on men's shirts. It is characterised by the dark colour of the thread (brown, black) in contrast to the rich red thread embroidery of the shirts worn by young men. The way in which older women tied their scarves on their heads was also a sign of change: young married women tied the ends of their scarves on the so-called klepacz (back of the head), while older women (usually grandmothers) tied their scarves "under the neck", i.e. at the front. Older women also wore jackets instead of the corsets they wore in their youth.¹⁹

The dress thus made men and women practically identical. The term "starcy" [old people] in the plural indicated a unified group in which the sexual order was not as important as it was in ordinary life (dominated by the male-female opposition), it was even negated in many festive and daily situations. The elders did not style their hair in any particular way, old men in some areas of Poland wore long hair and beards. Their clothes were black – the colour of mourning – even when they were not in mourning.²⁰ They also washed less often and ate inferior food. The cases of rural euthanasia were also known, which consisted in starvation by reducing or withholding food. The old people were generally treated with aversion as "useless parasites".²¹ When doctors appeared in villages, it was the younger generation who most often went to see them, in conviction that there was no need to treat the old.²²

Senility was undoubtedly particularly prevalent among beggars. This phenomenon was not marginal in the 19th century. Alongside dignified old age within the family (e.g. in peasant families), there were also people who were forced to beg (mainly in impoverished families). Such individuals often had to return to their families during colder seasons (they would repay the hospitality with begged money or goods). Begging was so debilitating and dangerous that Włodzimierz Mędrzecki compared surviving winter for these people to cashing in a winning lottery ticket.²³ The beggars were of various ages, including children, middle-aged people, peasants, and other social classes. They asked for donations, like the infamous "beggar pilgrims from Calvary".²⁴ In folk tradition, however, old people were relatively common among the beggars. They were also associated with a sacred element that symbolized wealth and abundance, but also foretold misfortune. On the one hand, they were humbly begging for alms, while, on

¹⁹ U. L e h r, *Kulturowe paradygmaty starości w społeczności lokalnej. Tradycja i współczesność*, [in:] *Ludzie starzy i starość na ziemiach polskich od XVIII do XXI wieku (na tle porównawczym)*, t. 2, *Aspekty społeczno-kulturowe*, red. A. J a n i a k - J a s i ń s k a, K. S i e r a k o w s k a, A. S z w a r c, Warszawa 2016, p. 420.

²⁰ Z. L i b e r a, *Semiotyka barw w polskiej kulturze ludowej i innych kulturach słowiańskich*, „Etnografia Polska” 1987, t. 31, nr 1, p. 126.

²¹ D. K a ł w a, op. cit., p. 261

²² B. T r y f a n, *Ludzi sprawy niehumanitarnej*, „Argumenty. Pismo społeczno-kulturalne Stowarzyszenia Ateistów i Wolnomyślicieli” 1967, t. 11, nr 17, pp. 7–8.

²³ W. M ę d r z e c k i, *Uwagi o starości na wsi polskiej w XIX wieku*, [w:] *Ludzie starzy i starość na ziemiach polskich od XVIII do XXI wieku (na tle porównawczym)*, t. 1, *Metodologia, demografia, instytucje opieki*, red. A. J a n i a k - J a s i ń s k a, K. S i e r a k o w s k a, A. S z w a r c, Warszawa 2016, p. 78.

²⁴ J. K o b y l i ń s k a, *Dziady, żebracy, włóczędzy, wędrowni rzemieślnicy, handlarze i inni wędrujący po wsiach*, „Rocznik Małopolska. Regiony – regionalizmy – małe ojczyzny” 2022, t. 24, p. 159.

Fig. 4. Kielisiński Kajetan Wincenty (1808–1849), An old man with hurdy-gurdy from Kalwaria Paławska, etching, Polish graphic

Source: Jagiellonian Library, BJ Graf. I. 8675

the other, there was an unrestrained element behind them. This influenced their elevated position and shaped the perception peasant old age as a whole. Therefore, it is important to portray the begging condition of the elderly.

Life was not easy for the old people. As Henryk Biegeleisen reported in the 1920s:

However, there are cases in various parts of Poland where a father, driven out of his home in his old age by an ungrateful son to whom he had given all his property indivisibly, had to take up a begging stick. Not infrequently, when the children demanded constant work from him and treated him badly, he would go begging or commit suicide (“hang himself”).²⁵

²⁵ H. Biegeleisen, *Lecznictwo ludu polskiego*, Kraków 1929, pp. 371–372.

Often the children did not fulfill the conditions of the “dożywocie” and turned out to be cruel, even forcing the parents into the misery of begging. But begging itself was sometimes a relief for the young heirs who allowed it. Biegeleisen wrote in the interwar period:

Young people in Kujawy have great respect for their elders. However, this does not prevent the younger generation, who do not want to feed the useless old men, who are only able to take care of their grandchildren, for free, from making them beg. This is considered normal and does not offend either party.²⁶

Fig. 5. Kielisiński Kajetan Wincenty (1808–1849), A pair of beggars sitting by a wall, 1841, etching, Polish graphic

Source: Jagiellonian Library, BJ Graf. I. 8761

Oskar Kolberg testified to the same thing in Kujawy at the end of the 1860s.²⁷

A number of cases of family members being forced to leave the farm or even to go begging are confirmed by the press, legal publications, and even literary works, including the novel “The peasants” by Władysław Stanisław Reymont. There were regions where begging by the old people from the poorest classes was very common. To this day, we can find such mentions in human memory (in the case of the oldest persons living today). The Archbishop of Przemyśl, Ignacy Tokarczuk, told me about a practice near Zbaraż in the Eastern Borderlands of the Second Polish Republic:

So there were old people, let’s say the families were poor... So these old people begged [...]. Well, they would go from house to house, praying for the dead of a family, and they would always get

²⁶ Ibidem, p. 372.

²⁷ O. Kolberg, *Kujawy*, cz. 1, Wrocław 1978, p. 51, *Dziela Wszystkie*, [kom. red. J. Krzyżanowski et al.], t. 3.

something, a few pennies, some bread or some other food. Especially in connection with All Saints' Day, [the mother of a family] would prepare a special wheat cake, and they would go to the church fairs and give it to all the poor people, let's say the sick, who gathered there.²⁸

Begging was mainly a domain of the old and disabled people. The practice was associated with extreme opposite values: humiliation and prestige at the same time. For an old beggar to survive the winter was an extraordinary achievement. On the other hand, beggars were treated with religious and magical respect. William Thomas and Florian Znaniecki explain this phenomenon:

The religious character of the beggar is further demonstrated by the conditions required for the recognition of his profession. Only the old man or the cripple can be a true beggar, not because of any consideration of social utility, but because these characteristics are more or less consciously considered as signs by which God has destined them for this function.²⁹

The sociologists emphasise that the begging of old men was of particular value, while that of old women was less valued and less readily given alms.

Due to the mediating symbolism of old age in relation to the sacrum, it was these representatives of social margins, the beggars, who played an important role in a number of magical and religious practices, such as divination, veterinary practices, farming or exorcising demons. Beggars were feared. Itinerant wanderers in their begging rags, beggar-pilgrims could turn out to be – as it was believed – werewolves, planetniks (air demons), drowned people and other liminal (boundary) beings, all of which induced respect.³⁰

The old beggars were particularly prominent during the most important ancestral rites in the Eastern Borderlands in connection with the cult of the dead, offering meals to such souls (especially during the celebrations at the turn of October and November, but also at Christmas, Shrovetide, Easter, Pentecost).³¹

There were also regions where the practice was widely tolerated, especially when the old people had no longer the strength to work in the conditions of harsh rural economy. Kolberg characterized the customs in the Chełm region as follows:

Begging, which almost all peasants (except the richest ones) indulge in in old age, is therefore, as some people think, neither humiliation nor poverty, nor proof of callousness of children, but simply a condition, a habit, which has its source in the sincere compassion and sacrifice of the powerful for the poor, on the one hand, and in the faith of the poor in the efficacy of the beggar's prayers, on the other. Almsgiving is not so much a gift as an exchange of whispered prayers for blessings for the living and the dead. The fervour of the prayer is somehow balanced by the generosity of the sacrifice. Moreover, everyone is aware that the same fate will not spare them, for the same fate awaits them

²⁸ I. Tokarczuk, born in 1918, interviewed by B. Gapiński, Przemysł 2011.

²⁹ W.I. Thomas, F. Znaniecki, *Chłop polski w Europie i Ameryce*, t. 1, *Organizacja grupy pierwotnej*, tłum. M. Meteliska, wstęp J. Chałasiński, J. Szczepański, Warszawa, 1976. p. 272.

³⁰ B. Baranowski, *Ludzie gościńca w XVII–XVIII w.*, Łódź 1986, p. 128.

³¹ P. Grochowski, *Dziady. Rzecz o wędrownych żebrakach i ich pieśniach*, Toruń 2009, pp. 27–28.

when their hands are too numb to work and can only pray. Strength and youth are precious to those who work; therefore, those who are old and infirm must also be poor.³²

Ethnologists at the turn of the 19th and 20th centuries also noted that the beggar's fate was shared by wealthier peasants who had left their property to their children. Waclaw Makowski reported: "Often even wealthy peasants go out with begging sticks in their old age, when they have failed, either by deceit or by notarial contract, to force their sons or daughters to treat them better".³³

Respect was shown on a daily basis to beggars who prayed for the souls of the dead (they were the representatives of the dead in this world). The rule of hospitality demanded that the old beggar be generously treated, for he was a man of God³⁴. God himself, called "Ponjesus" (which corresponds to Lord Jesus in standard Polish) in Podhale, was portrayed in many stories as a beggar who walked around the world, testing the attitudes of the faithful, rewarding or punishing them according to their humane or cruel behaviour.³⁵

Many of the elderly were certainly in the situation described by Jan Kasprowicz, who in the 15th sonnet from the series "Z chałupy" describes the plight of a poor woman who, unable to work, took on various itinerant jobs in order to be able to beg in her old age:

She wandered from village to village:
Harvesting here, washing there
As long as it's summer, as long as she's strong enough

But old age is setting in pound by pound:
She has to start begging and live by God's grace.³⁶

WITHIN THE FAMILY

The elders were prominent in village communities, which were associations of families.³⁷ At first, their activities were limited to the family circle. They were the ones who were active during the holidays, who helped the younger ones in their illness, who tried as much as they could to work for the common good, and who looked after children. They had an important voice as counsellors and those who arranged marriages for young people. They were important at births and baptisms, acting as almost otherworldly figures who

³² O. Kolberg, *Chelmskie*, cz. 1, [red. J. Gajek i M. Sobieski], Wrocław 1964, p. 34, *Dziela Wszystkie*, [przewodn. kom. red. J. Krzyżanowski], t. 33.

³³ W. Makowski, *Dożywocie*, „Wisła. Miesięcznik poświęcony krajoznawstwu i ludoznawstwu z rysunkami” 1900, t. 14, z. 3, p. 244.

³⁴ Z. Benedykto wicz, *Elementarz tożsamości. Antropologia współczesności – antropologia kontekstowa*, Wołowiec 2016, pp. 111–133.

³⁵ C. Robotycki, op. cit., pp. 104–105.

³⁶ J. Kasprowicz, *Poezje. 1*, Kraków 1958, p. 83, *Dziela Wybrane*, [red. J.J. Lipski], 1.

³⁷ I. Bukraba-Rylska, *Socjologia wsi polskiej*, Warszawa 2008, p. 141.

helped to humanize a child. As beings with longevity, they offered a way of invoking the child's future age. They were masters of ceremonies at weddings or singers at funerals. It is not surprising that in the magical culture they were guides to the hereafter and acted as mediums.³⁸ During some ceremonies, such as weddings, people would fall at their feet and ask for blessings. On the other hand, it was feared that old age would lead to actual degradation. Men managed this by marrying late in life, often much younger women. However, such relationships did not have to be happy, which was confirmed by folklore and literature, in particular the epic novel "The Peasants" by Władysław Stanisław Reymont.

It is worth noting that in the patriarchal communities of the Polish countryside, older women functioned as leaders, playing the key role of matron – children, and later grandchildren, gathered around them. In a way, they made up for the dedication in their younger years to bearing and rearing children and being submissive to their husbands; now, in their old age, they could see their will to be fulfilled. They were a sort of "super-male", respected, feared, but also passionately loved.³⁹ Jokes about mothers-in-law were an expression of compensating with humour the weakness and dependence of the young on the overwhelming will of the matron. At the same time, this was not a solely negative tendency, as grandmothers created a cosy atmosphere around the table, at home, on holidays, and in communities.

The destinies of old people and children were particularly close. In the predominantly oral culture of the time, grandparents and grandmothers took a great interest in the religious activities of their grandsons and granddaughters (books were yet of less importance, they were educated by example and the spoken word). The elders taught the children certain rituals (making the sign of the cross, praying on one's knees, incensing with herbs and kissing bread), religious texts, attitudes towards others (especially respect for parents) and Catholic greetings. It was the grandparents who taught the truths of the faith and Christian morality, even though they were often illiterate. Włodzimierz Mędrzecki, a historian who studied the attitudes of peasant youth in central Poland after the January Uprising and until 1939, recalled the testimony of a peasant from the inter-war period who remembered his grandfather:

I consider Christmas Eve to be the most beautiful moment of my childhood. [...] I remember my grandfather sitting on the edge of the bed after dinner. He was dressed in his best clothes, a new linen shirt with a red ribbon around his neck. [...] From time to time, he would take a little snuff and talk until late into the night about the birth of Christ, the shepherds, the three kings and the cruel Herod. [...] Finally, the grandfather began to tell the legends and stories of creatures and ghosts that penanced in the villages.⁴⁰

---

³⁸ B. Wałęciuk-Dejneka, *Przewodnicy po zaświatach – wizerunek ludzi starych w tradycyjnej kulturze ludowej*, [in:] *Dojrzewanie do pełni życia. Starość w literaturze polskiej i obcej*, red. S. Kruck, E. Flis-Czerniak, Lublin 2006, pp. 631–639.

³⁹ I. Bukraba-Rylska, *Polskiej wsi Logos i Ethos*, [wstęp B. Gapiński], Gniezno 2019, p. 279.

⁴⁰ W. Mędrzecki, *Młodzież wiejska na ziemiach Polski centralnej 1864–1939. Procesy socjalizacji*, Warszawa 2002, p. 147.

Old people, mostly widows and widowers, also married. Folklore texts often ridiculed the marriage of an old man to a young bride. In the Krakow region, for example, they sang:

An old man married a girl,
and quickly in bed they meet,
he keeps her eyes open wide,
he's up seven times a night.
but sadly, only to shit.⁴¹

The old people were attached to the land, they loved it, and experiencing loss of strength they felt great sadness as they would no longer be able to look after their fields. The land was perceived in a mystical and sociomorphic way as the mother – Mother Earth, caring, life-giving and morally sensitive, who cooperated with the farmers in their daily lives. She could reward and punish, but was never indifferent. The mysticism of the land was not limited to its agricultural values, but was integrated into the order of values and life. Ewelina Szpak writes about the peasants' perception of the land: "The land [...] felt, saw and reacted, it gave birth, like people, and administered justice. Being perceived in this way and requiring constant humility, it determined the nature of work, forcing incessant readiness, respect, and dedication".⁴²

The land was highly valued in the rural axio-normative order. Tomasz Kalniuk explains: "The measure of existential status in the countryside was the high value placed on land and economic activity. Wills testify to the importance of the so-called patrimony, in which the land as such was the main object of disposition".⁴³ For farmers who retired, usually at the age of 60 in the case of men and earlier in the case of women, this meant a "life annuity".

In general, this form of insurance system (guaranteed annuity) was named differently depending on the region (*dożywocie*, *wymowa*, *wycug*, *wymiar*, *chleb*) and was intended to guarantee the elders a dignified old age. In most cases, it consisted in handing over the farm and land in exchange for the products needed to survive. There was also another way, in which the old farmers kept part of the land and continued farming it with the help of their children. It could also be a combination of the both: receiving benefits from the children as well as owning part of the estate.⁴⁴

In the Prussian partition at the turn of the 19th and 20th centuries, and in the inter-war period, a life annuity was usually a notarial specification of benefits, which meant that all the things expected of the heirs were guaranteed in writing. The annuities stated what the

⁴¹ D. Wę z o w i c z - Z i ó ł k o w s k a, *Miłość ludowa. Wzory miłości wieśniaczej w polskiej pieśni ludowej XVIII–XX wieku*, Wrocław 1991, p. 125, *Biblioteka Popularnonaukowa (Polskie Towarzystwo Ludoznawcze)*, t. 11.

⁴² E. S z p a k, *Mentalność ludności wiejskiej w PRL. Studium zmian*, Warszawa 2013, p. 111.

⁴³ T. K a l n i u k, *Mityczni obcy...*, pp. 78–79.

⁴⁴ B. T r y f a n, *Starość na wsi*, Warszawa 1979, pp. 38–39.

heirs were obliged to give to the benefactors. A widow from Wielkopolska, who left her seven-and-a-half hectare farm to her son, set out what she expected from him:

10) 4 ridges of fast potatoes to be planted, properly prepared, dug up and delivered to the benefactor's house by the owner of this land; the ridges should be 10 metres long and the ground for the ridges should be mulched each time, 11) 1 pound of fresh butter per week for 6 summer months, i.e. from 1st April to 1st October, and ½ pound per week from 1st October to 1st April, 12) 2 litres of fresh buttermilk per week during the summer months, i.e. from 1st April to 1st October, 13) 1 litre of fresh whole cow's milk per day, delivered to the benefactor's house, 14) 2 free cart rides to and from church per month, 15) 7 eggs per week from 15th January to 1st October each year, 16) 50 zloty per year for clothing.⁴⁵

Annuities also guaranteed the right to move around the farm. These rights were secured by old parents from around Trzemeszno, who passed on a 16-hectare farm:

In return for the transfer of the property, the recipients undertake to pay their parents, i.e. those who are dependent on them, the following life annuities until their death: [...] a dwelling – 1 room and a kitchen with a cellar under the kitchen – situated in the western part of the dwelling house by the road; the room is to be painted every 3 years in summer and the kitchen is to be whitewashed every year before Easter; free passage from the dwelling through the front door through the garden to the road, as well as through the door from the yard. Free access to the attic and one free room in the attic for extra household items. Free access to the yard, roads, paths and fields of the property, free water from the well on the property, shared use of the toilet, free use of the bread oven. A dry pigsty with a sound roof, measuring 4 x 4 metres, at the disposal of the annuitants; in the event of manure accumulation, the children are obliged to remove it at the request of the annuitants.⁴⁶

A survey of the areas at the Kujawy and Wielkopolska border (Trzemeszno, Mogilno, Strzelno, Żnin, Inowrocław) revealed that the annuity schemes operated in the same form in the interwar period for both German and Polish farmers, Protestants as well as Catholics. They used to be very detailed. As the lawyer Józef Górski noted in the 1920s:

The benefits ... are mentioned in the transfer contracts with meticulous precision. Apart from one or two cows and a few chickens, which belong to the parents and which the recipient is obliged to maintain, the parents usually ensure that the recipient will receive a certain amount of rye, wheat, one or two fattening pigs per year, several or a dozen free cart rides, a certain amount of kerosene, wood, peat or coal, salt, fruit, a little money, etc., etc... The meticulousness is so great that, for example, in addition to the right to maintain the home, the parents secure the right to enter and leave the home, free access to the well or the barn. They want to protect themselves from possible harassment by their children. Such harassment is quite common. For example, children locked doors, or parents were denied the right to bake bread unless they had secured it.⁴⁷

In the Kingdom of Poland, a form of old-age provision similar to that used in the Prussian partition became popular, while in the Taken Lands and Austrian Galicia,

⁴⁵ Bydgoszcz Archives Inowrocław Branch, notary Piotr Musiał (hereinafter ABOI. PM), 11 I 1927.

⁴⁶ ABOI. PM, 10 IV 1933.

⁴⁷ J. G ó r s k i, *Włościańskie zwyczaje spadkowe w województwach poznańskim i pomorskim*, [in:] *Zwyczaje spadkowe włościan w województwach poznańskim, pomorskim i na Górnym Śląsku*, oprac. J. G ó r s k i, S. K u c z k o w s k i, Warszawa 1929, p. 49, *Zwyczaje Spadkowe Włościan w Polsce*, cz. 2.

the oral form, benefits guaranteed in the presence of witnesses, was sufficient for a long time. In some rural areas of Galicia, the codicil still prevailed in the inter-war period.⁴⁸ Moreover, the term “wymowa”, used in Galicia, indicates guaranteeing orally rights to a certain land, an estate or a farm. The oral agreement was a commitment to “maintain” the parents until their death and to bury them.⁴⁹ The advantage of an oral agreement made in front of witnesses was its flexibility – it could be withdrawn if the heirs failed.

However, when we look at annuities, we can see the civilisational disparities. While in the Prussian partition old people was provided with notarial services by means of a written contract, in Galicia an oral contract was most often sufficient. In the former case, they usually could rest after the hardships of the rural economy, received products from their relatives; in the latter case, they more often worked, helped their family, not questioning the imperative of work as such (everyone must work as long as he lives!). Finally, in the first case, they had already collected funds and functioned in the capitalistic environment; in the second, they often experienced poverty and were burdened by relics of the serf mentality.

In traditional rural communities, the single status was feared, and through various rituals unmarried women and men were often teased for not completing the sacred marriage ritual. Single people were not wanted. Their deaths were still perceived in some places in the 19th century and even the 20th centuries as a dissonance, something out of the ordinary, and efforts were made to turn their funerals into quasi-weddings with elements of marriage ceremonies, so that the deceased could fulfil their duty to start a family, which they do in life⁵⁰. That was particularly the case for young unmarried people. It illustrates the stigma attached to loneliness. While in the Song of Songs love may be as strong as death and no stronger, for single people in the traditional rural communities, the stigma of loneliness was indeed stronger, as evidenced by customs such as “marrying the deceased”.

An old person was perceived differently if he had a family in which he was the patriarch, except for pathological situations, and differently if he was single. Women, if they could, tried to avoid being unmarried and joined convents from middle age, and an elderly unmarried person was associated with a “madman”, a mentally ill person.⁵¹ In the society, mental illness was associated not only with people with actual mental disorders, but also with unmarried people. Because they did not fulfil the hopes placed in them, they did not fulfil the expectations of starting their own families and having children. This aroused suspicion and irritation. At the same time, it was a rebellion not only against society, but against fertile nature as such, because active participation in the universum that gave birth and guaranteed abundance was demanded; the infertile and

---

⁴⁸ K. K o w a l s k i, *Prawne zwyczaje w zakresie wyposażenia dzieci i dziedziczenia oraz sprawa podzielnosci małych gospodarstw wiejskich w byłym zaborze austriackim*, [in:] *Zwyczaje spadkowe włościan w województwach południowych*, oprac. K. K o w a l s k i [et al.], Warszawa 1928, p. 32, *Zwyczaje Spadkowe Włościan w Polsce*, cz. 1.

⁴⁹ U. L e h r, *Od dożycia do emerytury...*, p. 131.

⁵⁰ A. F i s c h e r, *Zwyczaje pogrzebowe ludu polskiego*, Lwów 1921, p. 296–300, *Wydawnictwa Biblioteki Zakładu Narodowego im. Ossolińskich*, t. 3.

⁵¹ T. K a l n i u k, *Osobliwość pustelnicstwa w świecie kultury ludowej*, „Literatura Ludowa” 2004, nr 1, p. 18.

sterile were suspect, they did not followed social expectations and the order of nature at the same time. Perceived old maids were called “*mad*”, even if they excelled in folk art and were outstanding artists. Women were expected to be first and foremost wives, mothers, housewives – and the farm was mainly run by the family, not by single people – who did not deserve it.⁵² Single women were mistreated during the infamous Ash Log Practices or the Dyngus Summons, while men were harassed during the “beating up of old bachelors” at the turn of Carnival and Lent. Single people, particularly women, were also linked with the magical condition. An old woman, especially a single one, was often called a witch and accused of witchcraft.⁵³ Old unmarried women were called “old aunts”, although over time the quasi-familiar term “auntie” became popular in villages.⁵⁴ On the other hand, in some folk rituals, derogatory forms of tormenting the old were discontinued when they reached the age of 50.⁵⁵ The old people were usually portrayed in folklore texts – usually as opponents or helpers of the main character – and attributed demonomorphic features, while the folk demons themselves had senile features.

It is important to emphasize that for a long time, the peasant family was the only accepted community in the rural society, apart from the Church and links with the landed gentry. Unmarried people, therefore, had to obey their relatives: siblings, other relatives who had their established families. Emancipation was not allowed for them, they were disenfranchised, they had no right to own a farm. The family was at the centre, while the single person remained on the periphery, with an ambiguous status – burdened by social taboos.

CIVILIZATIONAL CHANGES

In the period under discussion, a fundamental change took place in the patriotic consciousness of the peasants. At that time, apart from the dominant Latin liturgy, people prayed mainly in Polish, which influenced the formation of national bonds. Moreover, the Church promoted national values both by commemorating Polish saints and by referring to Marian motifs, especially to Our Lady, Queen of the Polish Crown. The national feeling was strengthened by celebrating patriotic jubilees, anniversaries or, in everyday life, by popularising catechisms and prayer books. Before the First World War, older people were often hostile to the idea of free Poland. They feared that a free Poland would be created for the “owners” and that serfdom would return.⁵⁶ In the Russian and

---

⁵² More in: B. G a p i ń s k i, *Samotność w tradycyjnej społeczności wiejskiej. Rozważania na przykładzie materiałów etnograficznych z drugiej połowy XIX i XX wieku*, „Biuletyn Biblioteki Jagiellońskiej” 2019–2020, t. 69–70, pp. 145–181.

⁵³ P. T h a n e, op. cit., p. 14.

⁵⁴ I. K u ź m a, *Współczesna religijność kobiet. Antropologia doświadczenia*, Wrocław 2008, p. 163, *Archiwum Etnograficzne*, t. 46.

⁵⁵ More in: H. P r z e s ł a w s k a, *Przywoływki dyngusowe na Kujawach*, Toruń 1974.

⁵⁶ More in: B. G a p i ń s k i, *Ludzie starzy na wsi polskiej od schyłku XIX wieku po rok 1939*, Poznań 2014.

Austrian partitions, there was a cult of the good ruler – the tsar or emperor. In the Prussian partition, national consciousness emerged earlier, due to state-induced repressions, the absence of peasant-land-owner antagonism, solidarity with the persecuted Catholic Church, and the establishment of a number of Polish economic and cultural associations. After the First World War, hostile and conservative attitudes towards Poland were increasingly abandoned in other lands as well. The younger elders were often themselves ardent patriots. This change of attitude was undoubtedly influenced by the idea of the state or patriotic organisations that spread in free Poland, including the peasant movement, but one cannot underestimate the great merit of the committed Catholic clergy, who actively contributed to the change of attitude among the villagers. More and more often, the elders identified themselves not only with their “private homeland”⁵⁷ – limited to a rural, parish or regional community, but also with a larger and ideologically all-encompassing whole, i.e. with Poland. Old peasants saw themselves not only as peasants or local people, as Kujawiaks, Cracovians, Highlanders or Kurpies, but also as Poles.

The culture of the spoken word contributed to the consolidation of the stereotype of the old person, while in the case of the written culture the identification of old age was only attempted through the writings. The stereotype of old age was almost ingrained in the oral culture. For a long time, it was only in the countryside that the image of the old person was reinforced in the written culture (through reading of prayer books, the Catholic press and popular literature).

It should also be emphasised that two variants of rural old age predominated: that of the former Prussian partition, which was closer to the Western European standards, and that of the Russian and Austrian partitions, where old age was based on magic and serfdom thinking. Within twenty years of the inter-war period, however, civilisational changes and inspirations from the Prussian variant were also to be seen in the other former partitions. The Polish lands were also the place of interpenetration of annuity – the already mentioned so-called “hidden annuity” – old parents still farming and leading families until their death.⁵⁸ While the annuity brought the Polish family closer to the Western European variant, the “hidden annuity” brought it closer to the Russian-Balkan variant.⁵⁹ A large family with a patriarch in Eastern Borderlands was more centralized. John Hajnal, observed the diversity of family strategies (extended family versus nuclear family) divided Europe years ago along the line from St. Petersburg to Trieste. Poland was on the dividing line in terms of the prevalence of small families in the west and the large extended families in the east, although the western features were dominant⁶⁰.

⁵⁷ S. Ossowski, *O ojczyźnie i narodzie*, Warszawa 1984, pp. 26–27.

⁵⁸ A. Dodziuk, D. Markowska, *Wiejska starość*, „Wieś Współczesna” 1967, t. 11, nr 12, p. 43.

⁵⁹ M. Kopczyński, *Studia nad rodziną chłopską w Koronie w XVII–XVIII wieku*, Warszawa 1998, p. 160.

⁶⁰ J. Schmidt, *Spisy parafialne jako źródło do badań nad starością i ludźmi starymi w XIX–XX wieku – na przykładzie parafii Siemiatycze*, [w:] *Nihil novi in historia? Materiały z XXV Ogólnopolskiego Zjazdu Historyków Studentów oraz XVIII Zjazdu Studentów Archiwistyki*, t. 1, red. Z. Jaśkowska-Józefiak, A. Łysakowska, Poznań 2021, pp. 63–64.

In the period under discussion, a competing model of rural old age gradually developed in parallel with the preserved rural old age. It was related to urban culture and developed in connection with transformations typical of the Western world, such as urbanisation, industrialisation, demographic change, migration for work and popularisation of technology achievements.⁶¹ However, in both spaces, rural (peasant) and developing urban, an unfavourable phenomenon – the “*tabooing*” of old age – became more and more intense. Old age looked different among the clergy or landowners, where the processes of marginalisation of old people were also visible. On the other hand, in the Jewish communities that coexisted along the peasants, the elders were treated with great respect, following the example of the biblical patriarchs. The authority of the most ancient biblical writings, especially the Pentateuch, modelled the attitudes of the followers of the Mosaic religion. As Georges Minois writes: “For those who studied the Torah, something of the old nimbus remained around the old man, giving him dignity”.⁶²

Fig. 6. Kielisiński Kajetan Wincenty (1808–1849), Portrait of an old Jew, 1841, etching, Polish graphic

Source: Jagiellonian Library, BJ Graf. I. 8723

⁶¹ T.R. Cole, C. Edwards, *The 19th century*, [in:] *A history of old age*, ed. P. Thane, Los Angeles 2005, pp. 211–212.

⁶² G. Minois, *Historia starości. Od antyku do renesansu*, tłum. [z fr.] K. Marczevska, Warszawa 1995, p. 52, *Nowa Marianna*.

Fig. 7. Kratochwil Marian (1906–1997), An old Jew, drawing

Source: Jagiellonian Library, BJ Graf. I.R. 6520

CONCLUSION

With the civilizational changes of the modern era came the secularization of life. Among the peasants, the sacred was present in every aspect of life, and religion, which addressed questions of death and offered salvation (rest in the Lord), coexisted with magic, which offered practical solutions for navigating life with the help of supernatural beings. Over time, the magical component gradually receded to the periphery of the new world. Rituals changed, and the elders, once prominent in ceremonies, gradually lost their importance. The community became more individualized. Rites of passage, which marked the beginning and the end of life, and traditionally involved old relatives or beggar pilgrims, became historical relics⁶³.

⁶³ T. Wiślicz, *Starość i inne okresy życia w konceptualizacjach historyków epoki przednowoczesnej*, [w:] *Ludzie starzy i starość na ziemiach polskich od XVIII do XXI wieku (na tle porównawczym)*, t. 1, *Metodologia, demografia, instytucje opieki*, red. A. Janiak - Jasińska, K. Sierakowska, A. Szwarc, Warszawa 2016, pp. 48–49.

By the 19th century, begging had become a punishable offence in large cities. Alms-giving increasingly symbolized support for the poor rather than the men of God. The practice gradually disappeared. In the mid-20th century, the communists outlawed begging altogether. Similarly, the unmarried began their slow emancipation. Derogatory terms such as “ciota” (old aunt) for a single woman became a thing of the past. Originally used to discredit witches (both herbalists and female demons) and later spinsters, the term was given the vulgar meaning of “faggot” to describe homosexual men. The reverence for the land and the belief in the co-constitution of the peasant community with the world, nature, the animated and conscious cosmos, the compliant nature subjected to the toil of the old ploughman – all these concepts faded into oblivion. Similarly, the eschatological community and connection with the dead became less recognizable. Were the elderly identified with death? On the contrary, it was a subject not to be mentioned in the old age. There are no more old “funeral orators” leading funeral processions – specialized companies do this much more efficiently, or at least so we think. Old age today is no longer rooted in folk tradition.

The world of folklore has already passed into history. Folklore ceased to be a symbol and became a mere sign, a label. Some of its relics have remained, even though Polish society, as some say, is rather post-noble. A relic of the past, and interestingly enough, a peasant relic, is undoubtedly the position of the old people. Although nowadays the aforementioned taboo approach can be seen in this matter. One could also get the impression that the elders have been stripped of many of their old attributes and given little in return. Today, however, a new culture of old age is emerging and the ageing society is being forced to question a number of ideas about them. If not the content, at least the form, the matrix structuring perception of old people in the mass consciousness has been taken over from the folk cultural tradition. It consists in, despite all the civilizational changes, their binary perception and classification. There is still a distinct need for a ternary approach to this group, a neutral axiological zone that would be neither bad nor good, but allow for creativity, not succumbing to emotions and stereotypes, openness, and a willingness to accept who you are in the conditions of loss of strength, exhaustion, weakness, and the daily confrontation with the limits of the body. Biology is a source of pessimism here, but culture need not follow in its footsteps at all.

BIBLIOGRAPHY

Archival materials

Bydgoszcz Archives Inowrocław Branch, notary Piotr Musiał (ABOI. PM)

ABOI. PM, 11 I 1927.

ABOI. PM, 10 IV 1933.

Interviews

Michalak E., born in 1926, interviewed by B. Gapiński, Inowrocław 2008.

Tokarczuk I., born in 1918, interviewed by B. Gapiński, Przemyśl 2011.

Publications

- Baranowski B., *Ludzie gościńca w XVII–XVIII w.*, Łódź 1986.
- Benedyktowicz Z., *Elementarz tożsamości. Antropologia współczesności – antropologia kontekstowa*, Wołowiec 2016.
- Benedyktowicz Z., *Portrety obcego. Od stereotypu do symbolu*, Kraków 2000.
- Biegeleisen H., *Lecznictwo ludu polskiego*, Kraków 1929.
- Bukraba-Rylska I., *Polskiej wsi Logos i Ethos*, [wstęp B. Gapiński], Gniezno 2019.
- Bukraba-Rylska I., *Socjologia wsi polskiej*, Warszawa 2008.
- Campbell J., *Potęga mitu. Rozmowy Billa Moyersa z Josephem Campbellem*, oprac. B.S. Flowers, przeł. I. Kania, Kraków 2007.
- Chwalba A., *Sacrum i rewolucja. Socjaliści polscy wobec praktyk i symboli religijnych (1870–1918)*, Kraków 2007.
- Cole T.R., Edwards C., *The 19th century*, [in:] *A history of old age*, ed. P. Thane, Los Angeles 2005, pp. 211–261.
- Dodziuk A., Markowska D., *Wiejska starość*, „Wieś Współczesna” 1967, t. 11, nr 12, pp. 41–52.
- Fischer A., *Zwyczajne pogrzebowe ludu polskiego*, Lwów 1921, *Wydawnictwa Biblioteki Zakładu Narodowego im. Ossolińskich*, t. 3.
- Gapiński B., *Ludzie starzy na wsi polskiej od schyłku XIX wieku po rok 1939*, Poznań 2014.
- Gapiński B., *Obraz ludowej starości*, Gniezno 2021.
- Gapiński B., *Samotność w tradycyjnej społeczności wiejskiej. Rozważania na przykładzie materiałów etnograficznych z drugiej połowy XIX i XX wieku*, „Biuletyn Biblioteki Jagiellońskiej” 2019–2020, t. 69–70, pp. 145–181.
- Godula R., *‘Onego czasu gdy święty Wojciech...’ czyli rzecz o mityzacji Sławnikowicza*, Kraków 2005.
- Górski J., *Włościańskie zwyczaje spadkowe w województwach poznańskim i pomorskim*, [in:] *Zwyczaje spadkowe włościan w województwach poznańskim, pomorskim i na Górnym Śląsku*, oprac. J. Górski, S. Kuczkowski, Warszawa 1929, pp. 1–96, *Zwyczaje Spadkowe Włościan w Polsce*, cz. 2.
- Grochowski P., *Dziady. Rzecz o wędrownych żebrakach i ich pieśniach*, Toruń 2009.
- Kalniuk T., *Mityczni obcy. Dzieci i starcy w polskiej kulturze ludowej przełomu XIX i XX wieku*, Toruń 2014, *Toruńskie Studia Antropologiczne*.
- Kalniuk T., *Osobliwość pustelnicтва w świecie kultury ludowej*, „Literatura Ludowa” 2004, nr 1, pp. 15–20.
- Kałwa D., *Polska doby rozbiorów i międzywojenna*, [in:] *Obyczaje w Polsce. Od średniowiecza do czasów współczesnych. Praca zbiorowa*, red. A. Chwalba, Warszawa 2004, pp. 219–336.
- Kasprowicz J., *Poezje. I*, Kraków 1958, *Dziela Wybrane*, [red. J.J. Lipski], 1.
- Kobylińska J., *Dziady, żebracy, włóczędzy, wędrowni rzemieślnicy, handlarze i inni wędrujący po wsiach*, „Rocznik Małopolska. Regiony – regionalizmy – małe ojczyzny” 2022, t. 24, p. 157–168.
- Kolberg O., *Kujawy*, cz. 1, Wrocław 1978, *Dziela Wszystkie*, [kom. red. J. Krzyżanowski et al.], t. 3.
- Kolberg O., *Chelmskie*, cz. 1, [red. J. Gajek i M. Sobieski], Wrocław 1964, *Dziela Wszystkie*, [przewodn. kom. red. J. Krzyżanowski], t. 33.
- Kopczyński M., *Studia nad rodziną chłopską w Koronie w XVII–XVIII wieku*, Warszawa 1998.
- Kowalski K., *Prawne zwyczaje w zakresie wyposażenia dzieci i dziedziczenia oraz sprawa podzielnosci małych gospodarstw wiejskich w byłym zaborze austriackim*, [in:] *Zwyczaje spadkowe włościan w województwach południowych*, oprac. K. Kowalski [et al.], Warszawa 1928, pp. 1–93, *Zwyczaje Spadkowe Włościan w Polsce*, cz. 1.
- Kowalski P., *Kultura magiczna. Omen, przesąd, znaczenie*, Warszawa 2007.
- Krawczyk A., *Etos chłopski*, „Twórczość Ludowa. Kwartalnik Stowarzyszenia Twórców Ludowych” 1988, t. 3, nr 1 (6), pp. 25–28.
- Kubiak I., Kubiak K., *Chleb w tradycji ludowej*, Warszawa 1981.
- Kuźma I., *Współczesna religijność kobiet. Antropologia doświadczenia*, Wrocław 2008, *Archiwum Etnograficzne*, t. 46.

- Lehr U., *Kulturowe paradygmaty starości w społeczności lokalnej. Tradycja i współczesność*, [in:] *Ludzie starzy i starość na ziemiach polskich od XVIII do XXI wieku (na tle porównawczym)*, t. 2, *Aspekty społeczno-kulturowe*, red. A. Janiak-Jasińska, K. Sierakowska, A. Szwarz, Warszawa 2016, pp. 411–427.
- Lehr U., *Od dożywocia do emerytury. Społeczno-kulturowe uwarunkowania strategii przetrwania*, [in:] *Ludzie starzy i starość na ziemiach polskich od XVIII do XXI wieku (na tle porównawczym)*, t. 2, *Aspekty społeczno-kulturowe*, red. A. Janiak-Jasińska, K. Sierakowska, A. Szwarz, Warszawa 2016, pp. 123–149.
- Libera Z., *Semiotyka barw w polskiej kulturze ludowej i innych kulturach słowiańskich*, „Etnografia Polska” 1987, t. 31, nr 1, pp. 115–138.
- Makowski W., *Dożywocie*, „Wisła. Miesięcznik poświęcony krajoznawstwu i ludoznawstwu z rysunkami” 1900, t. 14, z. 3, pp. 241–252.
- Mędrzecki W., *Młodzież wiejska na ziemiach Polski centralnej 1864–1939. Procesy socjalizacji*, Warszawa 2002.
- Mędrzecki W., *Uwagi o starości na wsi polskiej w XIX wieku*, [w:] *Ludzie starzy i starość na ziemiach polskich od XVIII do XXI wieku (na tle porównawczym)*, t. 1, *Metodologia, demografia, instytucje opieki*, red. A. Janiak-Jasińska, K. Sierakowska, A. Szwarz, Warszawa 2016, pp. 75–81.
- Minois G., *Historia starości. Od antyku do renesansu*, tłum. [z fr.] K. Marczevska, Warszawa 1995, *Nowa Marianna*.
- Ossowski S., *O ojczyźnie i narodzie*, Warszawa 1984.
- Otto R., *Świętość. Elementy irracjonalne w pojęciu bóstwa i ich stosunek do elementów racjonalnych*, tłum. B. Kupis, Warszawa 1999.
- Przesławska H., *Przywoływki dýngusowe na Kujawach*, Toruń 1974.
- Robotycki C., *Tradycja i obyczaj w środowisku wiejskim. Studium etnologiczne wsi Jurgów na Spiszu*, Wrocław 1980.
- Schmidt J., *Spisy parafialne jako źródło do badań nad starością i ludźmi starymi w XIX–XX wieku – na przykładzie parafii Siemiatycze*, [w:] *Nihil novi in historia? Materiały z XXV Ogólnopolskiego Zjazdu Historyków Studentów oraz XVIII Zjazdu Studentów Archiwistyki*, t. 1, red. Z. Jaśkowska-Józefiak, A. Łysakowska, Poznań 2021, pp. 57–68.
- Siarakowski W., *Materiały do etnografii ludu polskiego z okolic Pińczowa*, oprac. K. Bracha, B. Wojciechowska, L. Michalska-Bracha, Kielce 2003.
- Szpak E., *Mentalność ludności wiejskiej w PRL. Studium zmian*, Warszawa 2013.
- Thane P., *The age of old age*, [in:] *A history of old age*, ed. P. Thane, London–Los Angeles 2005, pp. 9–29.
- Thomas W.I., Znaniecki F., *Chłop polski w Europie i Ameryce*, t. 1, *Organizacja grupy pierwotnej*, tłum. M. Metelska, wstęp J. Chałasiński, J. Szczepański, Warszawa, 1976.
- Tryfan B., *Starość na wsi*, Warszawa 1979.
- Tryfan B., *Ludzi sprawy nie ludzkie*, „Argumenty. Pismo społeczno-kulturalne Stowarzyszenia Ateistów i Wolnomyślicieli” 1967, t. 11, nr 17, pp. 7–8.
- Wałęciuk-Dejneka B., *Przewodnicy po zaświatach – wizerunek ludzi starych w tradycyjnej kulturze ludowej*, [in:] *Dojrzewanie do pełni życia. Starość w literaturze polskiej i obcej*, red. S. Kruk, E. Flis-Czeraniak, Lublin 2006, pp. 631–639.
- Wężowicz-Ziółkowska D., *Miłość ludowa. Wzory miłości wieśniaczej w polskiej pieśni ludowej XVIII–XX wieku*, Wrocław 1991, *Biblioteka Popularnonaukowa (Polskie Towarzystwo Ludoznawcze)*, t. 11.
- Wiślicz T., *Starość i inne okresy życia w konceptualizacjach historyków epoki przednowoczesnej*, [w:] *Ludzie starzy i starość na ziemiach polskich od XVIII do XXI wieku (na tle porównawczym)*, t. 1, *Metodologia, demografia, instytucje opieki*, red. A. Janiak-Jasińska, K. Sierakowska, A. Szwarz, Warszawa 2016, pp. 43–49.
- Żytko B., *Kultura i znaki. Semiotyka stosowana w szkole tartusko-moskiewskiej*, Gdańsk 2011.

ABSTRACT

The author presents an ethnographic vision of folk old age on the basis of mainly ethnological publications. He draws attention to the mediating nature of old age, to the relationship of the elders with the sacred sphere. He then focuses on the role of the elders in the family. He draws attention to the system of annuities and the disparity between benefits of this kind in Greater Poland and Lesser Poland. He mentions the significance of old beggars. Finally, the author mentions the changes in civilisation that affected the situation of old people. In conclusion, the author claims that modern culture has copied the dual view of the elderly, somewhere between good and bad, in the absence of a neutral axiological sphere, which promotes stereotyping.

KEYWORDS:

Old age, folk culture, peasants, life annuities, mythical thinking

WYOBRAŻENIE O WIEJSKIEJ STAROŚCI W OPARCIU O ŹRÓDŁA
ETNOGRAFICZNE OD MATERIAŁU KOLBERGOWSKIEGO PO ROK 1939

ABSTRAKT

Autor prezentuje etnograficzny obraz ludowej starości. Odwołuje się do publikacji przede wszystkim etnologicznych. Zwraca uwagę na mediacyjny charakter wieku starczego, na relacje seniorów ze strefą sacrum. Przechodzi do roli jaką ludzie starsi pełnili w rodzinie. Zwraca uwagę na system dożywotni – na dysproporcje w tym zakresie pomiędzy świadczeniami tego typu w Wielkopolsce a w Małopolsce. Wspomina o znaczeniach przypisanych starym żebrakom. Na końcu swoich rozważań wzmiankuje wpływające na kondycję seniorów zmiany cywilizacyjne. W podsumowaniu autor stawia tezę, że współczesna kultura skopiowała dualne ujmowanie seniorów, między kategoryzacją dobre–złe, przy braku neutralnej sfery aksjologicznej, co sprzyja stereotypizacji.

SŁOWA KLUCZOWE:

Starość, kultura ludowa, chłopci, dożywocie, myślenie mityczne

EWA DĄBROWSKA
Uniwersytet Jagielloński, Biblioteka Jagiellońska, Kraków, Polska
 <https://orcid.org/0000-0002-0942-9474>

DOI: 10.26106/zq3q-zd81

„IDZIE TU O DOBRO I PRESTIŻ OJCZYZNY”.
DAR PROFESORA SZYMONA STANISŁAWA DEPTUŁY
DLA BIBLIOTEKI JAGIELLOŃSKIEJ

W kształtowaniu księgozbioru Biblioteki Jagiellońskiej (BJ), jak i wielu innych bibliotek uczelnianych, od samego początku istnienia znaczącą rolę odgrywały dary i choć najbardziej racjonalną metodą gromadzenia zbiorów jest zakup, to nadal stanowią one największą po egzemplarzu obowiązkowym część materiałów wpływających do Biblioteki. Niejednokrotnie są to całe księgozbiory, ale żaden z nich nie mógł i nie może się równać, zarówno jeśli idzie o wielkość, jak i o zawartość, ze zbiorem Szymona Stanisława Deptuły, profesora University of Wisconsin-Milwaukee (UWM). W 1992 roku do BJ dotarł transport zawierający 2700 paczek o łącznej wadze ponad 52 ton. Prace nad tym darem trwały z przerwami 30 lat, a wynikało to nie tylko z jego wielkości i z utrudnionego dostępu z powodu zmagazynowania poza Biblioteką, ale i z tego, że darami zajmowała się z reguły tylko jedna bądź dwie osoby, a równolegle pracowano nad innymi darowiznami. Zakończenie procesu selekcji i opracowania jest okazją do podsumowania i omówienia tej nietypowej spuścizny, która dla BJ miała szczególne znaczenie przede wszystkim ze względu na bogaty zbiór poloników, nie tylko amerykańskich. Najpierw jednak przedstawiona zostanie w niniejszym tekście sylwetka ofiarodawcy oraz historia tego niezwyklego daru.

Opracowanie to zostało oparte przede wszystkim na przechowywanej obecnie w Oddziale Gromadzenia Zbiorów BJ dokumentacji donacji Szymona S. Deptuły: pismach, notatkach służbowych, kopiach dokumentów, sprawozdaniach rocznych oraz rejestrach przybytków¹. Poszukując bliższych informacji o życiu ofiarodawcy, przejrzano także portale genealogiczne, amerykańskie archiwa prasowe oraz cyfrowe biblioteki

---

¹ W związku z zakończeniem prac nad tym darem papiery te mają być przekazane do Sekcji Rękopisów Oddziału Zbiorów Specjalnych, gdzie przechowywane są archiwalia związane z działalnością Biblioteki.

UWM i University of Pittsburgh, co uzupełniło informacje o jego życiu, zawarte w opublikowanych notkach biograficznych, sporządzonych zresztą przez niego samego. Sięgnięto również do literatury odnoszącej się do Polonii amerykańskiej i wykorzystano kilka dzienników Deptuły, przechowywanych w Sekcji Rękopisów Oddziału Zbiorów Specjalnych BJ.

EMIGRANT Z POLSKI²

Szymon S. Deptuła urodził się 21 kwietnia 1904 roku. Jako miejsce urodzenia podawał Warszawę (fot. 1)³. Jego ojcem był Józef, a matką Anna, z domu Chylewska.

Fot. 1. Szymon S. Deptuła, Milwaukee 1940 rok

Źródło: Biblioteka Jagiellońska, Dar Szymona S. Deptuły, fot. H. Taylor

Do Stanów Zjednoczonych przybył w 1913 roku wraz z matką i dwiema siostrami, siedmioletnią Anną i czteroletnią Ludwiką. Bilety opłacił ojciec Szymona, już od kilku lat przebywający w Stanach. Rodzina podróżowała drugą klasą na statku SS „Russia”, który wypłynął z kurlandzkiej Lipawy (Libau)⁴. Był to główny bałtycki port Rosji i naj-

² Tytuł artykułu i śródtytuły to cytaty z listów Szymona S. Deptuły.

³ *Who's who in Polish America. A biographical directory of Polish-American leaders and distinguished Poles resident in the Americas*, ed. F. B o l e k, New York cop. 1943, s. 94.

⁴ *List or Manifest of Alien Passengers for the United States, SS „Russia” sailing from Libau, 19 Juni 1913*, <https://www.statueofliberty.org/statue-of-liberty/> [dostęp: 11.06.2023].

ważniejszy dla emigrantów z terenów rządzonych przez Rosję. Na początku XX wieku ponad 27% udających się za ocean tam właśnie wsiadało na statki⁵.

Matka z dziećmi miała zamiar udać się do miejscowości Vandergrift w Pensylwanii, blisko Pittsburgha⁶. To jeden z najczęściej wybieranych wówczas przez emigrantów z Polski regionów USA ze względu na wielkie i wciąż rozwijające się zakłady hutnicze i metalowe, gdzie istniało zapotrzebowanie na niewykwalifikowaną siłę roboczą. Vandergrift było miastem pomyślanym i zbudowanym jako „wzorcowe miasto przemysłowe” przez właściciela zakładów stalowych, który chciał zagwarantować sobie lojalność i większą produktywność swoich pracowników, zapewniając im między innymi dobre warunki mieszkaniowe⁷.

W Stanach rodzina powiększyła się o kolejne dzieci: urodzonego w 1914 roku Matthew, który później przyjął nazwisko Walker; urodzoną w 1916 roku Jadwigę, która posługiwała się imieniem Harriett, oraz urodzonego w 1920 roku Jerzego, znanego też jako George⁸.

Szymon od dzieciństwa był zapalonym czytelnikiem, o czym świadczą choćby prowadzone przez niego rejestry przeczytanych książek, przechowywane w BJ⁹. Zapewne ta pasja wpłynęła na decyzję o podjęciu studiów filologicznych na Uniwersytecie w Pittsburghu, które ukończył w 1930 roku z tytułem Master of Arts (M.A. – skrót w Stanach Zjednoczonych).

Po skończeniu studiów został zatrudniony na Lehigh University w Bethlehem jako profesor literatury angielskiej¹⁰. W amerykańskim systemie szkolnictwa wyższego profesura to stanowisko na uczelni, a nie tytuł naukowy, więc możliwe było zatrudnienie kogoś z tytułem M.A., uzyskanym po zakończeniu pierwszego etapu studiów doktorskich w USA¹¹. Deptuła w liście do BJ z 1985 roku podpisał się jako magister¹², zatem doktoratu nie posiadał.

⁵ W. K o n o ņ c z u k, „Wykazują najwyższą skłonność do emigracji”. *Exodus Żydów z Imperium Rosyjskiego. Minihistoria wybranych sztetli Podlasia*, „Kwartalnik Historyczny” 2020, t. 127, nr 3, s. 619.

⁶ *List or Manifest*, dz. cyt.

⁷ A.E. M o s h e r, *Capital's Utopia: Vandergrift, Pennsylvania, 1855–1916*, Baltimore 2004, <https://muse.jhu.edu/book/60334> [dostęp: 11.06.2023].

⁸ Z notki prasowej o śmierci Harriett Curry w: *Latest deaths*, „The Pittsburgh Press” 1984, s. B10, <https://tiny.pl/ck71r> [dostęp: 22.11.2023]. Daty urodzin rodzeństwa według informacji zamieszczonych przez bratanek żony S.S. Deptuły, Timothy Bahoravitcha, na stronie Family Search <https://www.familysearch.org/en/> [dostęp: 11.06.2023].

⁹ Zob. np. BJ, rkp. 95/98, Papiery Szymona S. Deptuły, A complete records of books that I have read od deski do deski since the year 1917 up to date.

¹⁰ *Who's who in Polish America*, dz. cyt., s. 94.

¹¹ B. J a ł o c h a, *Model kariery akademickiej w Stanach Zjednoczonych*, „Zarządzanie Publiczne” 2009, nr 3 (7), s. 89, <https://www.ejournals.eu/Zarządzanie-Publiczne/2009/Numer-3-2009/> [dostęp: 21.08.2023].

¹² BJ, Oddział Gromadzenia Zbiorów (dalej: OGZ), b. sygn., Teczka z papierami odnoszącymi się do daru Deptuły, Pismo S.S. Deptuły do Janiny Tyszkowskiej, wicedyrektora BJ z dnia 16 grudnia 1985, znak pisma B-26a/88/86/86.

W 1931 roku w Nowym Jorku poślubił urodzoną w Polsce Fannie (Franis) Zolbrod¹³, z którą rozwiódł się w 1948 roku, po długiej separacji¹⁴. W 1949 roku poślubił Anastasię Bahoravitch (1918–2014), nauczycielkę języka rosyjskiego w Milwaukee Public Schools i Wauwatosa High School¹⁵.

W 1934 roku Deptuła podjął pracę jako nauczyciel języka polskiego w Milwaukee Center of the University of Wisconsin w Madison, przekształconego w UWM w 1956 roku¹⁶. Nauczanie języka polskiego na tej uczelni rozpoczęło się w 1932 roku, a pierwszym nauczycielem była dr Maria Królówna z Uniwersytetu Jagiellońskiego. Jednakże zainteresowanie tym kursem szybko spadło i w 1934 roku Królówna przeniosła się na Duquesne University (Pittsburgh, Pensylwania), aby tam założyć kursy języka polskiego. Na jej miejsce zatrudniony został właśnie Deptuła. Etat otrzymał dzięki dotacji Związku Narodowego Polskiego, który nie chciał dopuścić do zarzucenia nauczania języka polskiego w Milwaukee i zobowiązał się dopłacać od 1000 do 2000 dolarów rocznie do pensji dla nauczyciela¹⁷. Uczelnia natomiast zadeklarowała uruchomienie w swoim ośrodku pełnego programu studiów licencjackich i magisterskich z języka, literatury i historii polskiej¹⁸. W 1936 roku utworzono tu Katedrę Filologii Polskiej, co nastąpiło również dzięki inicjatywom sponsorowanym przez stanowych ustawodawców polskiego pochodzenia, w szczególności Clemensa Michalskiego z Milwaukee¹⁹. Z czasem nauczanie rozszerzono o język rosyjski. Funkcjonowała tu Katedra Polonistyki i Rusycystyki (Department of Polish and Russian), potem przemianowana na Sławistykę, którą od pewnego czasu kierował profesor Deptuła.

Prowadzone przez niego zajęcia obejmowały nauczanie języka polskiego na poziomie podstawowym i zaawansowanym oraz literatury polskiej w języku polskim i angielskim. Realizował też kursy poświęcone kulturze polskiej i wybranym polskim autorom. Tłumaczył również na język angielski drobne utwory polskich pisarzy. W 1934 roku w Wisconsin zorganizował polską sekcję Association of Modern Foreign Language Te-

---

¹³ *Simon Deptula and Fannie Zolbrod 1931, New York City Marriage Records, 1829–1938*, <https://www.familysearch.org/ark:/61903/1:1:24D3-498> [dostęp: 21.08.2022].

¹⁴ *Professor Szymon Stanislaus Deptula*, <https://www.findagrave.com/memorial/97993928/szymon-stanislaus-deptula> [dostęp: 04.12.2023].

¹⁵ Z informacji zamieszczonych na portalu Find a Grave przez Allana Deptulę, *Anastasia Estelle Bahoravitch Deptula*, <https://www.findagrave.com/memorial/144147094/anastasia-deptula> [dostęp: 15.06.2023].

¹⁶ A. P i e n k o s, D. P i e n k o s, *Marian Kamil Dziewanowski—recalling a great historian through two of his works*, „The Polish Review” 2005, Vol. 50, No. 3, s. 370, <https://www.jstor.org/stable/25779558> [dostęp: 21.03.2023].

¹⁷ A. P o l e m a n, *Slavonic Studies in the United States, 1918–1938*, „The Slavonic and East European Review” 1939, Vol. 17, No. 50, s. 382, <https://www.jstor.org/stable/4203495> [dostęp: 21.03.2023].

¹⁸ S z. D e p t u ł a [Szymon S. Deptuła], *The Department of Polish at the Milwaukee Center of the University of Wisconsin, 1932–1946. A Historical Sketch*, [w:] *We, the Milwaukee Poles. The history of Milwaukeeans of Polish descent and a record of their contributions to the greatness of Milwaukee*, Milwaukee 1946, s. 145.

¹⁹ A. P i e n k o s, D. P i e n k o s, dz. cyt., s. 370.

achers. Był jednym ze współzałożycieli Polish Book Club of Milwaukee. Przyjmował zaproszenia do wygłoszenia wykładów i prelekcji od różnych instytucji, nie tylko polonijnych. Często wypowiadał się w prasie polskiej i amerykańskiej na tematy związane z Polską i Polakami, językiem polskim lub sytuacją polityczną w świecie²⁰. Stale współpracował z „Kuryerem Polskim”. W czerwcu 1939 roku został odznaczony przez Rząd Polski Srebrnym Krzyżem Orderu Zasługi za wybitne osiągnięcia w krzewieniu kultury i literatury polskiej za granicą²¹.

Szymon S. Deptuła ogarnięty był pasją filmową. Podobnie jak w przypadku książek, zapisywał obejrzone produkcje w dziennikach. Część swej działalności zawodowej poświęcił filmowi. Z początkiem 1950 roku ruszyło Milwaukee Film Circle, stowarzyszenie, którego organizatorami byli wykładowcy uniwersyteccy. Profesor prowadził liczne kursy o tematyce filmowej na uczelni i w innych instytucjach. Od 1964 roku miał swoją audycję o filmach i sztukach teatralnych w radiu uniwersyteckim²². Jako znawca został powołany na jednego z trzech sędziów podczas Film Festival of the Milwaukee Movie Makers²³.

Szymon S. Deptuła był nie tylko namiętnym czytelnikiem książek, ale i ich zbieraczem (fot. 2). W 1946 ocenił swój zbiór na 11 000 woluminów, głównie polskich i rosyjskich dzieł z zakresu językoznawstwa, historii, literatury. Pod koniec lat 60. jego biblioteka wzrosła do 35 000 tomów. Tyle właśnie Profesor wymienia w testamencie sporządzonym 20 grudnia 1967 roku, w którym swe zbiory zapisał Bibliotece Jagiellońskiej w Krakowie. Zapis testamentowy obejmował nie tylko książki, gazety i czasopisma, ale również archiwalia spadkodawcy, nagrania dźwiękowe, druki ulotne, fotografie i wiele innych materiałów. Zostawił Bibliotece wybór – rzeczy te mogły być włączone do zbiorów, przeznaczone na wymianę z innymi bibliotekami, wyrzucone lub sprzedane, jeśli okażą się niepotrzebne. Testator przewidywał dalszy przyrost swych zbiorów o około 1000 woluminów rocznie. Tysiąc książek z całości pozostawiał do dożywotniego użytku swojej żonie, według jej wyboru. Później i one miały trafić do Polski²⁴. Zadbął o zabezpieczenie finansowe kosztów transportu tak wielkiego daru. Pewną sumę pozostawił dla osoby, która pomoże w pakowaniu i wysyłce zbiorów do Polski. Swym przykładem chciał zachęcić innych do podobnego wspierania polskich bibliotek, które ucierpiały w czasie II wojny światowej. Podarowanie książek bibliotece uniwersyteckiej w Krako-

²⁰ Zob. np. artykuł wyjaśniający pochodzenie tej końcówki wielu polskich nazwisk: *The Polish „Ski”*, „Chicago Tribune” 1953, s. 18, <https://www.newspapers.com/image/370861745> [dostęp: 29.04.2023].

²¹ Sz. D e p t u ł a [Szymon S. Deptuła], dz. cyt., s. 146–151.

²² *The Listening Post*, „The UWM Post (Milwaukee, Wis.)” 1958, Vol. 2, No. 15, <https://collections.lib.uwm.edu/digital/collection/uwmpost/id/2071/rec/3> [dostęp: 15.06.2023]; *Radio Series Slates*, „The UWM Post (Milwaukee, Wis.)” 1975, Vol. 20, No. 8, s. 6, <https://collections.lib.uwm.edu/digital/collection/uwmpost/id/9705/rec/18> [dostęp: 15.06.2023].

²³ *Prof. Judges Films’ Merit*, „The UWM Post (Milwaukee, Wis.)” 1966, Vol. 10, No 24 [i.e. 23], s. 2, <https://collections.lib.uwm.edu/digital/collection/uwmpost/id/4165/rec/12> [dostęp: 15.06.2023].

²⁴ Anastasia Deptuła zmarła w 2014 roku, informacje na temat tej reszty księgozbioru S.S. Deptuły nie dotarły do BJ.

Fot. 2. Ekslibris Szymona S. Deptuły

Źródło: Biblioteka Jagiellońska, Dar Szymona S. Deptuły

wie określił jako gest dobrej woli wobec Ojczyzny niszczonej i rabowanej w ostatnich 2 stuleciach przez złych sąsiadów – gest emigranta z Polski do Stanów Zjednoczonych, kraju zawsze przyjaznego wobec Polski. Przez setki lat Polacy walczyli o jego wolność i uczestniczyli w jego budowaniu²⁵.

Możliwe, że to problemy ze zdrowiem skłoniły Deptułę do sporządzenia ostatniej woli w wieku 63 lat, w dzienniku z 1937 roku wspominał bowiem o problemach z płucami²⁶. Nie wiadomo, czy BJ już wówczas została powiadomiona o tak hojnym zapisie.

W 1971 roku, kilka lat po sporządzeniu testamentu, przeszedł na emeryturę, dalej jednak był aktywny na uczelni. Prowadził kółko filmowe i audycję w radiu uniwersyteckim, o czym świadczą informacje na łamach czasopism uniwersyteckich, dostępnych w bibliotece cyfrowej UWM. W 1977 roku wybrał się w podróż do Polski, prawdopodobnie pierwszą i jedyną. Wziął udział w Szkole Letniej Kultury i Języka Polskiego na Uniwersytecie Jagiellońskim i odwiedził Bibliotekę Jagiellońską. Prawdopodobnie wtedy przekazał informacje o zapisie kolekcji na rzecz Biblioteki. Miał ze sobą kopię katalogu swoich zbiorów, gromadzonych od 1913 roku, szacowanych wówczas na 50 000

²⁵ BJ, OGZ, b. sygn., Teczka z papierami..., Last Will and Testament of Szymon S. Deptuła, Milwaukee 1967, kopia mps.

²⁶ BJ, rkp., 92/98, Papiery Szymona S. Deptuły, Dziennik pisany w kalendarzu – notatniku na rok 1937.

woluminów. Niestety, prowadzony przez niego podczas pobytu w Polsce dziennik nie zawiera szczegółów na temat tych odwiedzin²⁷. Z późniejszego o 8 lat listu do konsula polskiego w Chicago można się dowiedzieć, że Profesor przeglądał wówczas przez 25 godzin biblioteczny katalog i stwierdził, że nie ma w nim 95% jego zbiorów, a mogłyby się przydać. W liście tym podawał, że od czasu wizyty w Polsce powiększył swą kolekcję o 8000 tomów. Już wówczas całość zajmowała 20 pokoi w 2 sąsiadujących domach²⁸.

Podczas pobytu w Krakowie Deptuła musiał wyrazić chęć szybkiego przekazania swych zbiorów, gdyż w 1978 roku po sugestii uniwersyteckich radców prawnych BJ zwróciła się za pośrednictwem rektora UJ prof. Mieczysława Hessa do Ministerstwa Nauki, Szkolnictwa Wyższego i Techniki o wyrażenie zgody na przyjęcie tego księgozbioru²⁹. W tym samym roku Biblioteka wystąpiła również o 3-miesięczne stypendium w USA dla jednego z bibliotekarzy, Piotra Hordyńskiego, w celu uporządkowania i selekcji zbioru³⁰. Prace te były prowadzone od czerwca do sierpnia 1980 roku. Przewidywano, że dar zasili zasoby BJ, Instytutu Badań Polonijnych oraz Instytutu Filologii Angielskiej³¹.

W 1985 roku Profesor wysłał do Polski pierwszą partię książek – 9 kartonów pozycji przyrodniczych i technicznych oraz kilkaset numerów czasopisma „Science” z lat 1949–1978³². Aby zminimalizować koszty wysyłki, poprosił konsulat Polski w Chicago o pomoc w uzyskaniu zgody na bezpłatny transport na pokładzie polskiego statku, który miał wkrótce zawinąć do Milwaukee³³. W końcu listopada paczki ruszyły w drogę pod osobistą opieką kapitana Zenona Antkowiaka. Statek „Ziemia Krakowska” zawijał do wielu portów. Po drodze przeszedł remont w jednym z greckich doków. Kartony zostały wyładowane w Gdańsku dopiero pod koniec kwietnia 1986 roku, a do BJ trafiły w czerwcu³⁴.

Szymon S. Deptuła zmarł 6 lat później, 9 lutego 1992 roku. Według aktu zgonu przyczyną śmierci była przewlekła obturacyjna choroba płuc. Zgodnie z wolą zmarłego ciało przekazano na cele naukowe do prywatnej uczelni medycznej Medical College of Wisconsin³⁵.

---

²⁷ BJ, rkp. 93/98, Papiery Szymona S. Deptuły, Skoroszyt z notatkami z podróży do Polski w dniach 8 lipca–8 sierpnia 1977 roku.

²⁸ Zob. BJ, OGZ, b. sygn., Teczka z papierami..., List Szymona S. Deptuły do konsula PRL w Chicago z dnia 16 października 1985, kopia, znak pisma B-26a/88/85/86.

²⁹ BJ, OGZ, b. sygn., Teczka z papierami..., Pismo z dnia 3 maja 2023, znak pisma B-26a/192/77/78.

³⁰ BJ, OGZ, b. sygn., Teczka z papierami..., Pismo z dnia 21 grudnia 1978, znak pisma B-27/19/78/79.

³¹ A. S i e n k i e w i c z, *Działalność Biblioteki Jagiellońskiej w roku akademickim 1979/80*, „Biuletyn Biblioteki Jagiellońskiej” 1982, t. 32, s. 155.

³² BJ, OGZ, b. sygn., Teczka z papierami..., Pismo Szymona S. Deptuły do Janiny Tyszkowskiej, wicedyrektora BJ, z dnia 16 grudnia 1985, znak pisma B-26a/88/85/86.

³³ BJ, OGZ, b. sygn., Teczka z papierami..., List Szymona S. Deptuły, dz. cyt.

³⁴ BJ, OGZ, b. sygn., Teczka z papierami..., Pisma i notatki z rozmów telefonicznych, znaki pism: B-26a/81/85/86, B-26a/90/85/86, B-26a/94/85/86, B-26a/185/85/86, B-26a/201/85/86.

³⁵ *Wisconsin Death Index, 1959–1997*, <https://www.familysearch.org/ark:/61903/1:1:V8SV-PQJ> [dostęp: 29.04.2023].

BJ MIMO WSZYSTKO JEST CHLUBĄ NASZEJ OJCZYZNY

Dnia 29 lipca 1992 roku na pokład statku płynącego z Milwaukee do Polski załadowano 3 kontenery, każdy mieszczący ponad 800 kartonów³⁶. Ich zawartość bardzo ogólnikowo określa dokument wystawiony przez Biuro Prawne Kaluzny, S.C. Powtórzono w nim opis zawartości z testamentu Szymona S. Deputy, szacując orientacyjnie każdy kontener na 20 000 do 25 000 tomów³⁷. Tym razem przesyłka szybko i sprawnie dotarła do BJ. Dnia 25 sierpnia 31 bibliotekarzy rozładowywało transport. Z braku odpowiedniego miejsca w Bibliotece rozlokowali paczki w 2 budynkach UJ – przy ulicy Piastowskiej 26 oraz Bydgoskiej 19. Jak stwierdziła ówczesna kierowniczka Oddziału Gromadzenia i Uzupełniania Zbiorów BJ, Jadwiga Lechowska: „we własnym zakresie oddział nie będzie w stanie przerobić tego materiału”³⁸. Długo nie podejmowano prac nad tym darem. Po 3 latach paczki zostały przewiezione do pomieszczeń dawnego hotelu robotniczego Prefabetu przy ulicy Kamionki 11 z dotychczasowego lokum przy ulicy Piastowskiej³⁹. W marcu 1997 roku podczas wizji lokalnej pracownik Biblioteki stwierdził, że do przechowywanego tam daru miały dostęp osoby postronne. Dużo paczek zostało zniszczonych i wszystko wskazywało na to, że wiele książek ukradziono. Okazało się bowiem, że budynek przez jakiś czas pozostawał bez dozoru. Dopilnowano, by wszystkie pomieszczenia, w których znajdowały się paczki z darem, zostały zamknięte. Wstęp do nich mieli tylko uprawnieni pracownicy Biblioteki. Wobec planów remontu budynku konieczne było znalezienie innego miejsca⁴⁰. Pod uwagę brane były piwnice Collegium Broscianum przy ulicy Grodzkiej 52, gdzie już przechowywano część dubletów. W lipcu uzgodniono z inspektorem nadzoru budowlanego UJ oraz administratorem budynku zakres niezbędnych prac remontowych, by przystosować piwniczne sale do przechowywania paczek z książkami⁴¹. Od 30 lipca do 11 sierpnia przewożono dar Deputy wraz z przechowywanym tam darem Towarzystwa Esperantystów oraz dubletami BJ z ulicy Kamionki na ulicę Grodzką (fot. 3)⁴².

³⁶ BJ, OGZ, b. sygn., Teczka z papierami..., List przewozowy, kopia.

³⁷ BJ, OGZ, b. sygn., Teczka z papierami..., Wykaz zawartości kontenerów przekazanych w darze BJ sporządzony przez Biuro Prawne Kaluzny Law Office, S.C., Eugene L. Kaluzny, Attorney at Law, 19 August 1992, fax oraz kserokopia tłum. na jęz. polski.

³⁸ J. L e c h o w s k a, Sprawozdanie za rok akademicki 1992/1993 (od 1 marca 1992 do 31 maja 1993), Oddział Gromadzenia i Uzupełniania Zbiorów. Czerwiec 1993, mps, dokument przechowywany w OGZ.

³⁹ T a ż, Sprawozdanie za rok akademicki 1994/1995. Oddział Gromadzenia i Uzupełniania Zbiorów, mps, dokument przechowywany w OGZ.

⁴⁰ BJ, OGZ, b. sygn., Teczka z papierami..., G. S i u d u t, Notatka służbowa, Kraków, dnia 13 marca 1997.

⁴¹ BJ, OGZ, b. sygn., Teczka z papierami..., G. S i u d u t, Notatka służbowa, Kraków, dnia 1 lipca 1997.

⁴² BJ, OGZ, b. sygn., Teczka z papierami..., G. S i u d u t, Notatka, Kraków, dnia 12 sierpnia 1997.

Fot. 3. Dar Deptuły w piwnicy przy ul. Grodzkiej 52, 8 lipca 2015 roku

Źródło: archiwum autorki, fot. Ewa Borsuk

W kwietniu 2002 roku przetransportowano 670 pudeł z ulicy Bydgoskiej do Biblioteki, gdzie po rozbudowie gmachu zwolniły się niektóre pomieszczenia⁴³. Ułatwiło to znacznie prace nad darem. Po zakończeniu selekcji i przekazaniu do opracowania wybranych materiałów z tej części zbioru zajęto się znacznie większą partią składowaną przy ulicy Grodzkiej. Początkowo paczki zwożono do BJ, z czasem zaczęto przeprowadzać pierwszą selekcję na miejscu, segregując zawartość i wydzielając materiały kwalifikujące się od razu na makulaturę, na przykład: amerykańskie popularne magazyny, prasę codzienną, druki techniczne, cenniki, katalogi. Dzięki temu rozwiązaniu zmniejszyła się znacząco liczba ciężkich pudeł do wyniesienia z głęboko położonego pomieszczenia oraz do przewiezienia i wniesienia do BJ, uzyskano także oszczędności na kosztach transportu.

Praca w piwnicach Collegium Broscianum była trudna. Najpierw zdejmowano ze stosów paczki pokryte brudem narosłym w ciągu 10 lat (fot. 4). Mimo że zbiór Deptuły był w jego domach poukładany tematycznie, w trakcie pakowania i transportu uległ przemieszaniu. Nieraz w jednym pojemniku leżały książki, przeróżne czasopisma i inne druki, które wymagały wnikliwej oceny i decyzji. Książki i czasopisma sortowano z grubsza, układając w opisanych pudełach, by później już w Bibliotece w korzystniej-

⁴³ U. D u d z i k, Sprawozdanie za m-c kwiecień 2002, dokument przechowywany w OGZ.

Fot. 4. Dar Deptyły w piwnicy przy ul. Grodzkiej 52, 25 września 2018 roku

Źródło: archiwum autorki, fot. Mateusz Babula

szych warunkach z dostępem do katalogów i różnych źródeł informacji podjąć decyzję o włączeniu lub nie do zbiorów. Mimo zaangażowania do pomocy dodatkowych pracowników, prac zleconych oraz uzyskanej dotacji na projekt poświęcony polonikom z księgozbioru Deptyły⁴⁴, trzeba było 20 lat, by zakończyć selekcję i włączanie wybranych materiałów do zbiorów.

CAŁY TEN TOWAR JEST ZNAKOMITYM SUROWCEM

Jak wspomniano wyżej, biblioteka Deptyły zajmowała dwa domy (fot. 5). W jednym z nich (1014 North 22 Street) przechowywano w piwnicy czasopisma polonijne i „New York Times”, na parterze literaturę i historię Polski oraz różne druki polonijne; na 1. piętrze historię filmu i teatru oraz zbiorów conradowski; a na strychu literaturę rosyjską i narodów słowiańskich, historię Rosji i ZSRR oraz czasopisma filmowe i inne.

---

⁴⁴ Działalność Upowszechniająca Naukę, nr umowy o dofinansowanie 604/P-DUN/2018, zadanie nr 4. Kolekcja poloników z księgozbioru prof. Szymona Deptyły.

Fot. 5. Domy Szymona S. Deptuły

Źródło: Google Map Street View, <https://shorturl.at/dopSW> [dostęp: 09.12.2023]

W drugim budynku (1010 North 22 Street) na parterze znajdowała się głównie literatura angielska, amerykańska, historia USA i socjologia; na 1. piętrze materiały z zakresu literaturoznawstwa, historii literatury różnych narodów oraz historii, a także czasopisma polonijne i inne; a na strychu literatura francuska i niemiecka oraz prasa polska i obca⁴⁵.

Dla BJ bezsprzecznie najcenniejsze były polonika – druki i archiwalia, których spis można znaleźć w: *A Partial Checklist of Polish Milwaukeeana & Polish Americana in the Private Library of Szymon St. Deptuła, a member of the University of Wisconsin-Milwaukee Slavic Department faculty, 1934–1971*⁴⁶. Już ten ogólny, skrótowy opis daje wyobrażenie o bogactwie, różnorodności i wyjątkowości tych zbiorów. Na pierwszym miejscu wymienione jest archiwum „Kuryera Polskiego” zawierające materiały redakcyjne z lat 1907–1942, protokoły posiedzeń zarządu z lat 1915–1922, korespondencję i inne dokumenty, jak również kompletne roczniki tego pisma codziennego z lat 1934–1963 (a właściwie do 1962 roku). W 1981 roku Deptuła wypożyczył archiwum do zmicrofilmowania pracownikom Archives UWM współpracującym z Wisconsin Historical Society⁴⁷.

⁴⁵ BJ, OGZ, b. sygn., Teczka z papierami..., Opis biblioteki Szymona S. Deptuły według kserokopii maszynopisu nieznanego autorstwa, prawdopodobnie pracownika delegowanego do USA w 1980 roku.

⁴⁶ BJ, OGZ, b. sygn., Teczka z papierami..., A Partial Checklist of Polish Milwaukeeana & Polish Americana in the Private Library of Szymon St. Deptuła, a member of the University of Wisconsin-Milwaukee Slavic Department faculty, 1934–1971, kserokopia mps.

⁴⁷ Kuryer Polski Records, 1907–1961. Wisconsin Historical Society. <https://tiny.pl/c8p1r> [dostęp:

„Kuryer Polski” ukazywał się od 1888 roku w Milwaukee w stanie Wisconsin. Był to pierwszy polonijny dziennik, który nie upadł w krótkim czasie, jak to się stało z wcześniejszymi inicjatywami Władysława Dyniewicza, Władysława Smulskiego i Stanisława Ślisza⁴⁸. „Kurier” założony przez Michała Kruszkę był wzorowany na amerykańskich standardach. Wypracował swoisty polemiczny styl i stał się ważną siłą polityczną. Był tej gazety wzmocniło uzyskanie przez jej założyciela koncesji na drukowanie oficjalnych komunikatów rządowych. Sam M. Kruszka działał na scenie politycznej nie tylko na łamach swej gazety – był pierwszym Polakiem wybranym do legislatury stanu Wisconsin, a później zasiadał w senacie tego stanu⁴⁹.

W zbiorach Deputuły znalazł się również opozycyjny wobec „Kuryera Polskiego” dziennik „Nowiny Polskie”, wspierany przez Kościół katolicki, z którym M. Kruszka był skonfliktowany, choćby z powodu swoich działań na rzecz wprowadzenia języka polskiego do szkół publicznych, co przez Kościół było widziane jako zagrożenie bytu edukacyjnych placówek parafialnych⁵⁰.

Omawiany dokument wspomina także ponad 50 tytułów amerykańskiej prasy polonijnej w ponad 22 000 numerów. Były wśród nich największe czasopisma, takie jak „Ameryka-Echo” Antoniego Alfreda Paryskiego, który zyskał przydomek polskiego Hearsta⁵¹, „Dziennik Związkowy” wydawany przez Polish National Alliance czy nowojorski „Nowy Świat”. Liczba egzemplarzy poszczególnych tytułów w zbiorach Deputuły wynosiła od kilku do 10 000 sztuk w przypadku „Kuryera Polskiego”.

Z periodyków organizacji i instytucji polonijnych można wymienić „Newsletter” wydawany przez Kosciuszko Foundation, „The Quaterly Review” American Council of Polish National Clubs, „Biuletyn Organizacyjny Komitetu Narodowego Amerykanów Polskiego Pochodzenia”, fachowy „The Bulletin of the Polish Medical and Dental Association of America” czy czasopismo naukowe „Polish American Studies” wydawane przez Polish Institute of Arts and Sciences. W zasobie Deputuły były też pisma satyryczne „Osa” i „Pokrzywy” oraz publikowany w Hollywood „Polish Art and Film” z lat 1937–1938, a także wiele pism religijnych wydawanych przez polskie parafie, na przykład: „Kronika Seraficka” z Detroit, „Róże Maryi” ze Stockbridge, „Kazalnica” z New Castle lub „Posłaniec Serca Jezusa” z Chicago. Jednakże zbiory te nie ograniczały się do amerykańskiej prasy polonijnej, były tam też czasopisma polonijne z Wielkiej Brytanii, Francji, Kanady, Brazylii i innych krajów.

Cechą charakterystyczną wydawców prasy polonijnej w Stanach było łączenie tej działalności ze sprzedażą książek⁵². W zasobach Deputuły znajdowało się wiele takich

09.12.2023].

⁴⁸ A. Paczkowski, *Prasa polska na obczyźnie (1870–1918)*, [w:] *Prasa polska w latach 1864–1918*, pod red. J. Łojka, Warszawa 1976, s. 229, *Historia Prasy Polskiej*, 2.

⁴⁹ *The Polish-American Encyclopedia*, gen. ed. J.S. Pula. Jefferson 2022, s. 259.

⁵⁰ Tamże, s. 331.

⁵¹ A.D. Jaroszyńska-Kirchmann, *The Polish Hearst. Ameryka-Echo and the public role of the immigrant press*, Urbana 2015, s. 11, *The History of Communication*.

⁵² A. Kłossowski, *Na obczyźnie. Ludzie polskiej książki*, Wrocław 1984, s. 179, *Książki o Książce*.

publikacji, jak i książek polskich wydawanych przez innych wydawców i instytucje polonijne. Są one cenne nie tylko dlatego, że dają obraz zainteresowań i potrzeb czytelnicznych oraz życia Polonii, ale też ze względu na to, że do pierwszych dziesięcioleci XX wieku w amerykańskich bibliotekach publicznych nie było działów polskich⁵³, toteż wydawnictwa te miały mniejszą szansę przetrwać do naszych czasów. Z drugiej strony jednak biblioteki publiczne regularnie wycofują ze zbiorów starszą literaturę, czego dowodem była wielka liczba książek, opieczetowanych jako wycofane ze zbiorów Milwaukee Public Library, przywiezionych z USA. Wiele amerykańskich książek, które trafiły do Biblioteki w tym darze, nie figuruje w katalogu Library of Congress.

Wśród publikacji Polonii amerykańskiej, zwłaszcza z przełomu XIX i XX wieku, przeważała literatura religijna, podręczniki szkolne, słowniki i samouczki do nauki języka angielskiego, poradniki, literatura jarmarczna, senniki, przedruki i tłumaczenia poczytnych wówczas powieści. Cechowały się niskim poziomem edytorskim – drukowane były na kiepskim papierze, oprawiane zwykle w miękkie, papierowe okładki, ubogie w elementy zdobnicze, zwykle nieilustrowane, ale dzięki temu tanie i dostępne dla szerokiej rzeszy emigrantów polskich, wśród których dominowała wiejska biedota i robotnicy fabryczni⁵⁴. Mimo dość dużej liczby analfabetów wśród napływających Polaków zainteresowanie i zapotrzebowanie na polską książkę było spore i wciąż rosło. Zamówienia na podręczniki do polskich szkół, składane w wydawnictwie Smulski Publishing Company w 1913 roku sięgały 25 000 egzemplarzy miesięcznie, z tym że napływały one także spoza Stanów Zjednoczonych⁵⁵.

Szymon S. Deptuła posiadał publikacje pionierów polskiego ruchu wydawniczego – Dyniewicza, Paryskiego, Smulskiego, M. Kruszki oraz wydawnictw emigrantów późniejszych, jak choćby oficyny Roy Publishers, założonej w czasie II wojny światowej przez Mariana Kistera, współzałożyciela przedwojennego warszawskiego Towarzystwa Wydawniczego „Rój”. BJ miała już wcześniej w swoim księgozborze pewną liczbę dzieł wydanych w USA przez polonijnych wydawców, jednakże ten dar zwielokrotnił stan jej posiadania. Wielu książek w Bibliotece w ogóle nie było, inne występowały w katalogu tylko w jednym egzemplarzu. Darczyńca natomiast zachował niektóre edycje w wielu egzemplarzach, do zbiorów księżnicy włączano zatem po dwa, zgodnie z jej polityką gromadzenia.

Były wśród nich druki unikalne, na przykład podręcznik napisany przez Dyniewicza *Pośrednik polsko-angielski. Książka dla Polaków w Ameryce dla łatwego nauczenia się po angielsku. Z opisaniem każdego wyrazu jak się ma wymawiać, z dołączeniem rozmów i różnych listów w polskim i angielskim języku*. Według *Słownika pracowników książki polskiej* dzieło to miało sześć wydań w nakładzie 25 000 egzemplarzy⁵⁶, z tym

⁵³ Tamże, s. 215.

⁵⁴ Tamże, s. 164.

⁵⁵ H. C h r z a n o w s k a, *Polish Book Publishing in Chicago*, „Polish-American Studies”, 1947, Vol. 4, No 1/2, s. 37.

⁵⁶ *Słownik pracowników książki polskiej*, [pod red. I. T r e i c h e l, kom. red. M. A d r i a n e k i in.], Warszawa 1972, s. 192.

darem zyskaliśmy jeszcze wydanie siódme⁵⁷. Dyniewicz nie tylko wydawał książki, sam również był autorem lub kompilatorem wielu publikacji, władał „piórem śmiało, aczkolwiek słabo i niezręcznie”⁵⁸.

Dla wydawnictwa A.A. Paryskiego (Toledo, Ohio), które wydało ponad 2000 książek i broszur⁵⁹, charakterystyczne były publikacje antyklerykalne, takie jak *Listy Księdza Świeczki w Roku Pańskim 1928 i 1929. Przegląd spraw pobożnych, plebanijnych i parafialnych* Czesława Łukaszewicza z 1929 roku czy *Prawda o Kościele Rzymskim. Uprawianie polityki i wyzysku pod pokrywką religii* prof. L.J. Krakowskiego – dzieło wydane około 1920 roku. Paryski drukował także książki odnoszące się do współczesnej Polonii, często satyryczne, na przykład: kryjącego się pod kryptonimem AJOTES Alfonsa J. Staniewskiego *Ciekawe gawędy Macieja Grzędy. Z różnymi ludźmi o różnych polsko-amerykańskich sprawach* z 1911 roku czy Łukaszewicza *Przygody Głupkowiaka z Mędrkowiakiem w Roku Pańskim 1928 i 1929. Wesoły przegląd spraw polskich w Ameryce z przełomu lat 20. i 30. XX wieku*. W jego ofercie były też książki naukowe, popularnonaukowe i utwory wybitnych polskich pisarzy, choć nie stronił także od literatury jarmarcznej, czego przykładem może być pozycja zatytułowana *W niewoli u krwiożerczego Murzyna, czyli historia o szlachetnym Kodadadzie i jego czterdziestu dziewięciu braciach oraz o Królownie Deryabaru* z 1911 roku.

Wśród edycji „Kuryera Polskiego” uwagę zwraca drugie wydanie pierwszego woluminu 13-tomowej, pionierskiej, lecz kontrowersyjnej pracy księdza Wacława Kruszki *Historja polska w Ameryce* z 1937 roku. Autor, aby zebrać wiadomości do swojego dzieła, wielokrotnie ogłaszał w różnych gazetach apele do migrantów z Polski z prośbą o przysyłanie wszelkich informacji o ich życiu w Stanach, wysyłał kwestionariusze do proboszczów, odwiedzał archiwa i inne repozytoria w Stanach Zjednoczonych i Rzymie, przeprowadzał wywiady ustne, korespondował z duchowieństwem i wybitnymi osobistościami świeckimi, sięgał do opublikowanych źródeł w języku angielskim, polskim i niemieckim. Jego dzieło, niepozbawione mankamentów, pozostaje cennym źródłem dla wczesnej historii Polonii i jej rozwoju w USA⁶⁰. W 1935 roku ksiądz został odznaczony przez Rząd Polski Srebrnym Wawrzynem Akademickim za szerzenie zamiłowania do literatury ojczystej wśród emigracji⁶¹.

Zbiory Deputy były bogate w polonika wydawane poza granicami kraju w języku polskim i w innych językach autorów polskich i obcych, drukowane przez polskie organizacje, stowarzyszenia i wydawnictwa, ale i wydawców i autorów obcych. Wiele

⁵⁷ W. D y n i e w i c z, *Pośrednik polsko-angielski. Książka dla Polaków w Ameryce dla łatwego nauczenia się po angielsku. Z opisaniem każdego wyrazu jak się ma wymawiać, z dołączeniem rozmów i różnych listów w polskim i angielskim języku*, wyd. 7, Chicago 1895.

⁵⁸ A. K ł o s s o w s k i, dz. cyt., s. 194.

⁵⁹ Tamże, s. 660.

⁶⁰ J.S. P u l a, *Wacław Kruszka: A Polonia Historian in Perspective*, „Polish American Studies” 1987, Vol. 44, No. 2, s. 61, 65.

⁶¹ Zarządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 5 listopada 1935 r. o nadaniu odznaczenia „Wawrzyn Akademicki” (M.P. 1935 nr 257 poz. 306).

książek dotyczyło wydarzeń i rocznic z życia Polonii, szczególnie z Milwaukee, gdzie żył Deptuła. Były tam dzieła rocznicowe zarówno parafii polskich, na przykład: *Kościół Św. Jadwigi, Milwaukee, Wis. Początek i rozwój parafii Św. Jadwigi z okazji 25 letniego jubileuszu w roku 1896 z roku 1896*, jak i stowarzyszeń i organizacji polonijnych, na przykład *35-cio lecie Stowarzyszenia Polaków w Ameryce. Pamiętnik wydany przez Komitet Jubileuszowy Stowarzyszenia ku uczczeniu pamięci wszystkich założycieli, Milwaukee, Wis. dnia 31go maja, 1931 roku z 1931 roku* oraz *3rd Convention Polish Legion of American Veterans and Ladies Legion Milwaukee 31 aug.–1,2 sept. 1935. z 1935 roku*. Wielu z tych publikacji nie ma żadna inna biblioteka w Polsce. Wśród poloników wymienić warto wyjątkowo rzadką książkę *A narrative of the French expedition to Dantzic in 1734 z 1831 roku* na temat nieudanej ekspedycji francuskiej ze wsparciem dla Stanisława Leszczyńskiego obleżonego przez Rosjan w Gdańsku. Dzieło zostało przetłumaczone z francuskiego rękopisu i wydane przez Alexandra Hendersona w nakładzie 58 numerowanych egzemplarzy. Jeden z nich został wyceniony na amerykańskim rynku antykwarycznym na 8500 dolarów jako jedyny na tym kontynencie⁶². Autorem książki jest Gaillard de Boëncourt.

Kilka różnych amerykańskich wydań słynnej w XIX stuleciu powieści brytyjskiej pisarki Jane Porter *Thaddeus of Warsaw* stanowi ciekawostkę. W XIX wieku dzieło to miało ponad 80 wydań⁶³. Książka jest tym bardziej interesująca, że była pierwszą powieścią historyczną, w której mieszają się wydarzenia i postaci historyczne z fikcyjnymi, oraz że została napisana wiele lat przed powieściami Waltera Scotta. W katalogach bibliotecznych jako główny bohater niesłusznie podawany jest Tadeusz Kościuszko. Biblioteka Jagiellońska otrzymała ponadto duży zbiór conradianów, obejmujący monografie dotyczące Josepha Conrada oraz polskie i obce edycje jego utworów.

Niektóre angielskojęzyczne publikacje dotyczące historii Milwaukee i tego regionu, wydawane już na przełomie XIX i XX wieku, zawierają informacje o Polakach, którzy osiągnęli znaczące pozycje w społeczeństwie amerykańskim, czy to w biznesie, czy w polityce. Biogramy wielu osób pochodzących z Polski zawiera na przykład *Memoirs of Milwaukee County*, dwutomowe dzieło opracowane przez Jerome'a A. Watrousa, wydane w 1909 roku.

Szymon S. Deptuła zgromadził wiele przekładów polskich książek, głównie wydanych w USA. Szczególnie zasługują na uwagę te z XIX i początków XX wieku, wydawane jeszcze za życia naszych klasyków, ale i późniejsze. Licznie reprezentowane były dzieła Henryka Sienkiewicza, cieszącego się wielką popularnością w Stanach po opublikowaniu *Quo Vadis*, oraz Władysława Reymonta, Elizy Orzeszkowej, Juliusza Słowackiego, Adama Mickiewicza. W zasobie Deptuły znajdowała się spora liczba przekładów utworów Sienkiewicza. Z wydanych za życia pisarza amerykańskich tłumaczeń

⁶² *A Selection of Books Exhibited at the Booksellers' Showcase RBMS Pre-conference Las Vegas, June 24, 2014*, https://www.rootenbergbooks.com/images/upload/cat315_2.pdf [dostęp: 27.06.2023].

⁶³ D. L o o s e r, *Women Writers and Old Age in Great Britain, 1750–1850*, Baltimore 2008, s. 166, <https://muse.jhu.edu/book/3466> [dostęp: 26.06.2023].

55 edycji z 58 posiadanych przez BJ jest częścią tego właśnie daru⁶⁴. Już z 1841 roku pochodzi londyńskie wydanie *Konrada Wallenroda* Mickiewicza, opublikowane przez wydawnictwo Smith, Elgar and Co. W Milwaukee w 1894 roku pojawiło się niemieckie tłumaczenie *Grażyny*, którego nie posiada żadna biblioteka w Polsce. W 1917 roku w San Francisco wydawnictwo Paul Eldar and Company wydrukowało tłumaczenie *Sonetów krymskich* na język angielski. Z późniejszych autorów można wymienić Stanisława Lema. Przekład na język angielski jego książki *Cyberiada* z ilustracjami Daniela Mroza wydała oficyna The Seabury Press w 1974 roku w Nowym Jorku. To tylko nieliczne przykłady. Oprócz literatury darczyńca miał w swych zbiorach także tłumaczenia dzieł naukowych i popularnonaukowych polskich autorów.

Do zbiorów Biblioteki włączono również wybrane amerykańskie książki z XIX i początków XX wielu z zachowanymi dekoracyjnymi oprawami wydawniczymi, jako obiekty zabytkowe ilustrujące przemiany w sztuce książki oraz w technice i polityce wydawniczej. Wiele z nich reprezentuje wysoki poziom artystyczny, a niektóre są rzadkie i cenne. Przygotowana w roku 2014 wystawa książek wzbudziła zainteresowanie odwiedzających. Od roku 2022 w Jagiellońskiej Bibliotece Cyfrowej można oglądać wystawę *Komercja i sztuka. Amerykańskie oprawy wydawnicze z lat 1850–1930 z księgozbioru profesora Szymona Deptuły w Bibliotece Jagiellońskiej* w postaci elektronicznej⁶⁵. Ekspozycja może być przydatna do celów badawczych i edukacyjnych dla naukowców i studentów zajmujących się historią i sztuką książki.

Podczas selekcji oprócz poloników wybierano do zbiorów publikacje naukowe szczególnie z zakresu humanistyki, wydawnictwa informacyjne oraz wybitne dzieła literackie, których Biblioteka jeszcze nie miała. Ta część księgozbioru Deptuły zawierała olbrzymią liczbę książek wycofanych z biblioteki publicznej, tylko nieliczne były przydatne dla biblioteki akademickiej. Z kolei wiele książek naukowych już wcześniej Biblioteka pozyskała do swoich zbiorów z innych źródeł.

W zbiorach Deptuły znajdowała się także duża liczba publikacji drukowanych w Polsce. Wiele wydawnictw sprzed 1968 roku uzupełniło zbiory Biblioteki. Jednakże większość książek i czasopism drukowanych później była zbędna, dlatego że od tego roku BJ otrzymuje bezpłatnie od wydawcy dwa egzemplarze każdej polskiej publikacji w ramach egzemplarza obowiązkowego. W Bibliotece rozważano pozostawienie w Stanach tej części zbiorów, ostatecznie jednak trafiła do Polski z całą spuścizną⁶⁶.

---

⁶⁴ E. Dąbrowska, N. Nocóń, M. Paluch, *Sienkiewicz w Ameryce: wystawa opraw amerykańskich wydań Henryka Sienkiewicza z lat 1890–1916 ze zbiorów Biblioteki Jagiellońskiej*, <https://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra/publication/862456/edition/828754/content> [dostęp: 27.06.2023].

⁶⁵ Ty ch ź e, *Komercja i sztuka. Amerykańskie oprawy wydawnicze z lat 1850–1930 z księgozbioru profesora Szymona Deptuły w Bibliotece Jagiellońskiej*, <https://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra/publication/921369/edition/884638/content> [dostęp: 27.06.2023].

⁶⁶ BJ, OGZ, b. sygn., *Teczka z papierami...*, Informacja o księgozborze Deptuły na podstawie relacji bibliotekarza delegowanego do Milwaukee z planami postępowania po przyjęciu daru, anonimowy maszynopis niedatowany.

Najrzadsze i najcenniejsze książki wybrane ze zbioru włączono do magazynu Rara, wydzielonego zasobu wydawnictw rzadkich w Oddziale Zbiorów Specjalnych. Wśród nich były dzieła z autografami i dedykacjami autorów dla właściciela księgozbioru, na przykład Władysława Andersa w książce *Hitler's defeat in Russia*, wydanej w Chicago w 1953 roku. W kolekcji Deptuły znajdowała się również stosunkowo niewielka liczba starodruków, kilkadziesiąt jednostek, głównie londyńskich, ale też z Dublina, Paryża i Bazylei. Były to przeważnie dzieła teologiczne, najczęściej XVIII-wieczne. Profesor zbierał także zdjęcia o tematyce polsko-amerykańskiej, w tym fotosy z filmu *Halka* wyprodukowanego w 1925 roku przez Polonię z Milwaukee. Z innych unikalnych poloników należy wymienić dokumenty organizacji polsko-amerykańskich: Convocation of Polish-American Scholars; Polish Western Association of America, Polish-American Information Service z czasów II wojny światowej, a także księgi pamiątkowe polskich kościołów oraz inne materiały związane z życiem i działalnością Polaków w USA. Były wśród nich: druki ulotne, plakaty, broszury, almanachy, kalendarze, katalogi wydawnicze oraz archiwalia samego darczyńcy – jego dzienniki, listy, prywatne dokumenty i taśmy z nagraniami prowadzonych przez niego audycji radiowych. Trzeba jednak zaznaczyć, że dotychczas nie wszystkie te archiwalia zostały opracowane i nie wszystkie są dostępne dla badaczy.

Do zbiorów Biblioteki włączono także kilkaset płyt winylowych, z czego część to nagrania artystów polonijnych, śpiewniki z nutami, mapy, fotografie, grafiki, łącznie ponad 3500 jednostek.

OD CZASU DO CZASU TRZEBA COŚ ZROBIĆ DLA OJCZYZNY

Jak każdy kolekcjoner Szymon S. Deptuła wysoko cenił swoje zbiory i widział wartość w każdym zgromadzonym przez siebie obiekcie. Sądził, że 95% jego księgozbioru będzie przydatna dla Biblioteki, tymczasem wybrano około 20% pozycji. Jest to proporcja typowa, przeciętnie właśnie taki procent książek z przekazanych w darze księgozbiorów uzupełnia zasoby Biblioteki.

Ten bardzo zróżnicowany zbiór stanowił spore wyzwanie dla bibliotekarzy pracujących nad selekcją. Powodem była nie tylko jego wielkość, ale też żmudne poszukiwania dodatkowych informacji o wartości merytorycznej i rynkowej dzieł wchodzących w jego skład. Ostatecznie przejęto ponad 11 000 książek, z czego ponad 3000 drukowanych w Polsce, oraz prawie 1500 roczników czasopism. Poza tym do zbiorów włączono ponad 3500 jednostek zbiorów specjalnych: starych druków, rękopisów, płyt z nagraniami muzycznymi, nut, map, fotografii, grafik, druków ulotnych, nagrań dźwiękowych. Całości została oszacowana na prawie 500 000 złotych.

Jak wspominałam wcześniej, Szymon S. Deptuła gromadził mnóstwo książek wycofanych z biblioteki publicznej w Milwaukee, wiele spośród nich było zbędnych – beletrystyka, czasem w wielu egzemplarzach, literatura popularna i techniczna. Biblioteki polskie nie były nimi zainteresowane. Natrafiono też na liczne kartony pełne tanich, miękkich wydań popularnych powieści lub nawet poważniejszej literatury drukowanej

na kwaśnym papierze oraz kolorowych magazynów. Takie książki były wystawiane do zabrania przez czytelników na regałach w holu Biblioteki. Dublety i druki zbędne z lat 1801–1950 zachowano natomiast w bibliotecznym magazynie dubletów.

Pewną liczbę publikacji przyjęły biblioteki instytutowe i wydziałowe UJ: polonistyki, studiów polonijnych, religioznawstwa. Zainteresowanie dość starą już literaturą było małe, zwłaszcza wobec problemu braku miejsca na nowe książki, z którym borykała się wszystkie biblioteki. Część kolekcji dotyczącej filmu i teatru przekazano do Instytutu Sztuk Audiowizualnych UJ, część do biblioteki Szkoły Filmowej w Łodzi, a część pozostała w Sekcji Wydawnictw Rzadkich i Dokumentów Życia Społecznego BJ. Kilka kartonów sztuk teatralnych przyjęła Akademia Sztuk Teatralnych w Krakowie.

Szymon S. Deptuła, choć opuścił Polskę jako kilkuletni chłopiec, całe swe życie poczuwał się do polskości i troszczył się o dobro i prestiż swej Ojczyzny, „takiej jak ona jest”⁶⁷. Nie zamerykanizował się w tym stopniu, co jego rodzeństwo. Jeden z jego braci zmienił nawet nazwisko na angielskie. Przekazanie zbiorów było wyrazem patriotyzmu. Pragnął w ten sposób wesprzeć kraj, świadomy małych środków, jakimi dysponowały polskie biblioteki na zakupy i znając głód książki zagranicznej w Polsce. Uważał, że jego zbiory, pełne materiałów dla badaczy i dziennikarzy, poprawią sytuację BJ i jej czytelników. Chciał dać przykład innym, zachęcić w ten sposób do podobnego postępowania.

Dla Biblioteki Jagiellońskiej zbiory Szymona S. Deptuły miały największą wartość jako materiały historyczne, szczególnie te dokumentujące życie i działalność środowisk polonijnych, które mogą i powinny być punktem wyjścia do dalszych badań, zwłaszcza archiwum „Kuryera Polskiego”, archiwalia własne darczyńcy, ale też druki ulotne i księgi pamiątkowe Polonii amerykańskiej. Starannie wyselekcjonowane, w znaczący sposób wzbogaciły zbiory biblioteczne o wartościowe publikacje, których nie było w innych polskich bibliotekach. Dar ten wyróżniał się spośród innych przejmowanych przez Bibliotekę spuścizn wielkością, jednakże o jego wyjątkowości decydowała część proporcjonalnie w stosunku do całości zdawałoby się niewielka, ale merytorycznie istotna, a liczbowo i tak spora.

ŹRÓDŁA RĘKOPIŚMIENNE

Biblioteka Jagiellońska

BJ, rkp. 92/98, Papiery Szymona S. Deptuły, Dziennik pisany w kalendarzu-notatniku na rok 1937.

BJ, rkp. 93/98, Papiery Szymona S. Deptuły, Skoroszyt z notatkami z podróży do Polski w dniach 8 lipca–8 sierpnia 1977 roku.

BJ, rkp. 95/98, Papiery Szymona S. Deptuły, A complete records of books that I have read od deski do deski since the year 1917 up to date.

⁶⁷ BJ, OGZ, b. sygn., Teczka z papierami..., List Szymona S. Deptuły, dz. cyt.

- Biblioteka Jagiellońska, Oddział Gromadzenia Zbiorów
 BJ, OGZ, b. sygn., Dudzik U., Sprawozdanie za m-c kwiecień 2002.
 BJ, OGZ, b. sygn., Lechowska J., Sprawozdanie za rok akademicki 1992/1993 (od 1 marca 1992 do 31 maja 1993), Oddział Gromadzenia i Uzupełniania Zbiorów. Czerwiec 1993, mps.
 BJ, OGZ, b. sygn. Lechowska J., Sprawozdanie za rok akademicki 1994/1995. Oddział Gromadzenia i Uzupełniania Zbiorów, mps.
 BJ, OGZ, b. sygn., Teczka z papierami odnoszącymi się do daru Deptuły.

BIBLIOGRAFIA

- A Selection of Books Exhibited at the Booksellers' Showcase RBMS Pre-conference Las Vegas, June 24, 2014*, https://www.rootenbergbooks.com/images/upload/cat315_2.pdf [dostęp: 27.06.2023].
- Chranowska H., *Polish Book Publishing in Chicago*, „Polish-American Studies” 1947, Vol. 4, No 1/2, s. 37–39.
- Coleman A.P., *Slavonic Studies in the United States, 1918–1938*, „The Slavonic and East European Review” 1939, Vol. 17, No. 50, s. 372–388, <https://www.jstor.org/stable/4203495> [dostęp: 21.03.2023].
- Dąbrowska E., Nocón N., Paluch M., *Sienkiewicz w Ameryce: wystawa opraw amerykańskich wydań Henryka Sienkiewicza z lat 1890–1916 ze zbiorów Biblioteki Jagiellońskiej*, <https://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra/publication/862456/edition/828754/content> [dostęp: 27.06.2023].
- Dąbrowska E., Nocón N., Paluch M., *Komercja i sztuka. Amerykańskie oprawy wydawnicze z lat 1850–1930 z księgozbioru profesora Szymona Deptuły w Bibliotece Jagiellońskiej*, <https://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra/publication/921369/edition/884638/content> [dostęp: 27.06.2023].
- Deptuła A., *Anastasia Estelle Bahoravitch Deptuła*, <https://www.findagrave.com/memorial/144147094/anastasia-deptula> [dostęp: 15.06.2023].
- Deptuła Sz. [Szymon S. Deptuła], *The Department of Polish at the Milwaukee Center of the University of Wisconsin, 1932–1946. A Historical Sketch*, [w:] *We, the Milwaukee Poles. The history of Milwaukeeans of Polish descent and a record of their contributions to the greatness of Milwaukee*, Milwaukee 1946, s. 145–151.
- Dyniewicz W., *Pośrednik polsko-angielski. Książka dla Polaków w Ameryce dla łatwego nauczenia się po angielsku. Z opisaniem każdego wyrazu jak się ma wymawiać, z dołączeniem rozmów i różnych listów w polskim i angielskim języku*, wyd. 7, Chicago 1895.
- Jałocha B., *Model kariery akademickiej w Stanach Zjednoczonych*, „Zarządzanie Publiczne” 2009, nr 3 (7), s. 87–96, <https://www.ejournals.eu/Zarzadzanie-Publiczne/2009/Numer-3-2009/> [dostęp: 21.08.2023].
- Jaroszyńska-Kirchmann A.D., *The Polish Hearst. Ameryka-Echo and the public role of the immigrant press*, Urbana 2015, *The History of Communication*.
- Kłossowski A., *Na obczyźnie. Ludzie polskiej książki*, Wrocław 1984, *Książki o Książce*.
- Konończuk W., „Wykazują najwyższą skłonność do emigracji”. *Exodus Żydów z Imperium Rosyjskiego. Minihistoria wybranych sztetli Podlasia*, „Kwartalnik Historyczny” 2020, t. 127, nr 3, s. 599–633.
- Latest deaths*, „The Pittsburgh Press” 1984, s. B10, <https://tiny.pl/ck71r> [dostęp: 22.11.2023].
- List or Manifest of Alien Passengers for the United States. SS „Russia” sailing from Libau, 19 Juni 1913*, <https://www.statueofliberty.org/statue-of-liberty/> [dostęp: 11.06.2023].
- Looser D., *Women Writers and Old Age in Great Britain, 1750–1850*, Baltimore 2008, s. 166, <https://muse.jhu.edu/book/3466> [dostęp: 26.06.2023].
- Mosher A.E., *Capital's Utopia: Vandergrift, Pennsylvania, 1855–1916*, Baltimore 2004, <https://muse.jhu.edu/book/60334> [dostęp: 11.06.2023].
- Paczkowski A., *Prasa polska na obczyźnie (1870–1918)*, [w:] *Prasa polska w latach 1864–1918*, pod red. J. Łojka, Warszawa 1976, s. 215–271, *Historia Prasy Polskiej*, 2.
- Pienkos A., Pienkos D., *Marian Kamil Dziewanowski—recalling a great historian through two of his works*, „The Polish Review” 2005, Vol. 50, No. 3, s. 361–374, <https://www.jstor.org/stable/25779558> [dostęp: 21.03.2023].

- Prof. Judges Films ' Merit*, „The UWM Post (Milwaukee, Wis.)” 1966, Vol. 10, No 24 [i.e. 23], s. 2, <https://collections.lib.uwm.edu/digital/collection/uwmpost/id/4165/rec/12> [dostęp: 15.06.2023].
- Professor Szymon Stanislaus Deptula*, <https://www.findagrave.com/memorial/97993928/szymon-stanislaus-deptula> [dostęp: 04.12.2023].
- Pula J.S., *Waclaw Kruszk: A Polonia Historian in Perspective*, „Polish American Studies” 1987, Vol. 44, No. 2, s. 57–69.
- Radio Series Slates*, „The UWM Post (Milwaukee, Wis.)” 1975, Vol. 20, No. 8 s. 6, <https://collections.lib.uwm.edu/digital/collection/uwmpost/id/9705/rec/18>.
- Sienkiewicz A., *Działalność Biblioteki Jagiellońskiej w roku akademickim 1979/80*, „Biuletyn Biblioteki Jagiellońskiej” 1982, t. 32, s. 137–157.
- Simon Deptula and Fannie Zolbrod 1931, New York City Marriage Records, 1829–1938*, <https://www.familysearch.org/ark:/61903/1:1:24D3-498> [dostęp: 21.08.2022].
- Słownik pracowników książki polskiej*, [pod red. I. Treichel, kom. red. M. Adrianek i in.], Warszawa 1972.
- The Listening Post*, „The UWM Post (Milwaukee, Wis.)” 1958, Vol. 2, No. 15, <https://collections.lib.uwm.edu/digital/collection/uwmpost/id/2071/rec/3> [dostęp: 15.06.2023].
- The Polish-American Encyclopedia*, gen. ed. J.S. Pula. Jefferson 2022.
- The Polish „Ski”*, „Chicago Tribune” 1953, s. 18, <https://www.newspapers.com/image/370861745> [dostęp: 29.04.2023].
- Who's who in Polish America. A biographical directory of Polish-American leaders and distinguished Poles resident in the Americas*, ed. F. Bolek New York cop. 1943.
- Wisconsin Death Index, 1959–1997*, <https://www.familysearch.org/ark:/61903/1:1:V8SV-PQJ> [dostęp: 29.04.2023].

AKT PRAWNY

Zarządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 5 listopada 1935 r. o nadaniu odznaczenia „Wawrzyn Akademicki (M.P. 1935 nr 257 poz. 306).

ABSTRAKT

Artykuł przedstawia historię i zasób przekazanego Bibliotece Jagiellońskiej księgozbioru profesora Szymona Stanisława Deptuły z Uniwersytetu Milwaukee-Wisconsin oraz sylwetkę ofiarodawcy. Darowizna zawierała się w 2700 paczkach; po selekcji do zbiorów włączono 12 500 woluminów książek i czasopism oraz 3500 jednostek zbiorów specjalnych. Miała ona szczególną wartość dla Biblioteki ze względu na wielką liczbę rzadkich poloników oraz materiały archiwalne dotyczące Polonii amerykańskiej.

SŁOWA KLUCZOWE:

archiwalia, dar dla Biblioteki Jagiellońskiej, Polonia amerykańska, polonika, Szymon St. Deptuła

“IT’S ALL ABOUT THE GOOD AND PRESTIGE OF THE HOMELAND”.
DONATION OF PROFESSOR SZYMON STANISŁAW DEPTUŁA
FOR THE JAGIELLONIAN LIBRARY

ABSTRACT

The article presents the history and contents of the book collection donated to the Jagiellonian Library by Professor Szymon Stanisław Deptuła from the University of Milwaukee-Wisconsin and the profile of the donor. The donation consisted of 2,700 parcels; after selection, 12,500 volumes of books and magazines and 3,500 special collections were added to the Library collection. It was of particular value to the Library due to its large number of rare books on Poland and Polish affairs as well as archival materials relating to the Polish diaspora in America.

KEYWORDS:

American Polish diaspora, archives, donation for the Jagiellonian Library, Polish material, Szymon St. Deptuła

MARIA POREBSKA
Uniwersytet Jagielloński, Biblioteka Jagiellońska, Kraków, Polska
 <https://orcid.org/0000-0002-5603-7297>

DOI: 10.26106/h4sq-tb73

SPUŚCIZNY. PRZECHOWYWANIE,
OPRACOWYWANIE I UDOSTĘPNIANIE
NA PRZYKŁADZIE DEPOZYTU POLSKIEGO WYDAWNICTWA
MUZYCZNEGO W BIBLIOTECE JAGIELLOŃSKIEJ

Starodawne miasto Kraków, siedziba uniwersytetu, podobnie jak inne miasta istniejące od wielu stuleci jest miejscem, w którym niemal każde pokolenie jego mieszkańców może poszczycić się jakimiś interesującymi osobowościami. Uczeni, artyści rodzą się, wzrastają, tworzą, a w końcu odchodzą, pozostawiając zgromadzone przez dekady życia rzeczy osobiste: księgozbiory, korespondencję, dzieła sztuki – nierzadko przedmioty stanowiące dla kultury wielką wartość. Zdarza się, że ich spadkobiercy podejmują wyzwanie i zabezpieczają spuściznę we własnym zakresie. Dobrym przykładem może być rodzina pary wybitnych krakowskich rzeźbiarzy Heleny i Romana Husarskich, prowadząca prywatne plenerowe muzeum eksponujące prace artystów w odziedziczonej po nich urokliwej podmiejskiej willi¹. Jednakże częściej bywa tak, że spuścizny trafiają w ręce osób przypadkowych, niemających pomysłu na zabezpieczenie legatu, a czasem niezdających sobie sprawy z jego wagi. W skrajnych przypadkach dziedziczona kolekcja ulega dezintegracji, a nawet zniszczeniu – jak to się stało ze spadkiem po Karolu Estreicherze młodszym po jego bezpotomnej śmierci.

W powszechnej opinii to biblioteki uchodzą za bezpieczne miejsce do przechowywania tego rodzaju zbiorów – spuścizny po osobach ważnych dla kultury i nauki trafiają do nich stosunkowo często. Równie często niestety, ich własnościowy status pozostaje niedookreślony, lub niejasny. Dla bibliotek szczególnie dotkliwe jest bezumowne przechowywanie depozytów, które skutkuje różnorodnymi problemami w opracowaniu i późniejszym udostępnianiu dla badaczy i czytelników. Niech losy depozytu *Księgozbiór im. prof. Zdzisława Jachimeckiego* powierzonego Bibliotece Jagiellońskiej (BJ)

---

¹ *Sztuka*, <http://www.ekosamotnia.com/sztuka> [dostęp 10.06.2019].

przez Polskie Wydawnictwo Muzyczne (PWM), posłużą za studium typowych komplikacji, jakie pojawiają się w wyniku nieuregulowanej sytuacji prawnej przechowywanej kolekcji.

Zdzisław Jachimecki urodził się w 1882 roku we Lwowie². Od najmłodszych lat uczył się muzyki. Grał na fortepianie i skrzypcach, później, w okresie nauki w lwowskim Konserwatorium Towarzystwa Muzycznego śpiewał w Chórze Akademickim, dyrygował, podejmował również próby kompozytorskie. W latach 1902–1906 studiował muzykologię na uniwersytecie wiedeńskim pod kierunkiem prof. Guido Adlera, pioniera tej dyscypliny naukowej. W tym czasie ciężar jego zainteresowań przesunął się z czynnego uprawiania zawodu muzyka w stronę krytyki muzycznej i naukowej muzykologii.

Mimo trudnej sytuacji materialnej Jachimecki już w okresie studiów rozpoczął kompletowanie księgozbioru. Kupował książki naukowe, literaturę piękną i oczywiście ogromne ilości druków muzycznych. W styczniu 1903 roku zaręczył się z Zofią Godzicką, poznaną latem 1901 roku córką zamożnego krakowskiego przedsiębiorcy. W osobistej bibliotece Jachimeckiego przybywać zaczęło wtedy dzieł z dziedzin, które pasjonowały jego przyszłą małżonkę: teatru, literatury dramatycznej oraz historii sztuki. Po uzyskaniu doktoratu, w grudniu 1906 roku, Jachimecki osiedlił się w Krakowie i rozpoczął pracę jako wykładowca historii i teorii muzyki w Konserwatorium Towarzystwa Muzycznego, a od jesieni 1911 roku, kiedy uzyskał habilitację, również na Uniwersytecie Jagiellońskim. We wrześniu 1908 roku Zofia i Zdzisław zawarli związek małżeński i wraz ze swoją stale powiększającą się biblioteką, zamieszkali w zabytkowej kamienicy będącej własnością rodziców Zofii. Jachimeccy pozostali małżeństwem bezdzietnym, cały swój czas i energię poświęcając działalności artystycznej i naukowej. W późniejszych latach Jachimecka była jedną z najbardziej wyrafinowanych znawczyń współczesnego teatru, a także cenioną tłumaczką utworów dramatycznych. Mieszkanie przy ulicy Grodzkiej stało się również miejscem, w którym przez dziesięciolecie tętniło życie towarzyskie, a grono bywalców obejmowało nie tylko wykładowców i ludzi teatru, z którymi gospodarze związani byli ze względów zawodowych, ale też licznych malarzy, rzeźbiarzy, literatów i muzyków. W młodości Zofia była ponadto jedną z ulubionych modelek krakowskich portrecistów. Nietuzinkowa powierzchowność, w połączeniu z wybitną inteligencją oraz erudycją, czyniła z niej cenioną uczestniczkę biesiad intelektualnych. Z czasem na ścianach ich mieszkania przybywać zaczęło dzieł sztuki – portretów uroczej gospodyni: rzeźbiarskich, malarskich, rysunkowych, olejów i pastelów, ołówkowych karykatur i fotografii.

W ciągu ponad czterech dziesięcioleci Zdzisław i Zofia Jachimeccy zgromadzili zbiory szacowane na kilkanaście tysięcy obiektów: przeszło 4000 woluminów drukowanych, kilkadziesiąt obrazów i rzeźb, komplety cennych mebli, instrumenty muzyczne, a także ogromne archiwum osobiste. Korespondencja prywatna i naukowa obejmowała listy najwybitniejszych osobowości twórczych epoki, dokumenty i fotografie stanowiły materialne świadectwo większości ważnych wydarzeń kulturalnych Krakowa tej epoki. Począwszy od wiedeńskich znajomych Jachimeckiego, wśród których możemy wymie-

² M. P o r e ǳ k a, *Zofia Jachimecka (1886–1973), życie i twórczość*, Kraków 2022, *passim*.

nić całą plejadę najwybitniejszych artystów swoich czasów: prekursorów nowych prądów estetycznych w muzyce – Arnolda Schönberga i Antona Weberna, ale też mocno zakorzonego w poprzedniej epoce Guido Adlera. Nie brakowało wśród nich również uczonych, plastyków, literatów i licznych przedstawicieli wiedeńskiej Polonii, na czele z bajecznie bogatym i ustosunkowanym arystokratą Karolem Lanckorońskim. Obydwoje Jachimeccy byli też świadkami działalności najważniejszego kabaretu literackiego czasów modernizmu – Zielonego Balonika. W późniejszych latach korespondentami Jachimeckich byli artyści w większości związani z Polską, z czasem przybywało listów od aktorów, reżyserów i dyrektorów teatrów. Z punktu widzenia wartości dla kultury polskiej niewątpliwie najcenniejsza wydaje się kolekcja listów Karola Szymanowskiego, bliskiego przyjaciela obojga Jachimeckich, który w latach 1908–1937 nie tylko systematycznie informował ich o swoich poczynaniach twórczych, ale też wymieniał myśli na wszelkie inne tematy, od prozaicznych drobiazgów w życiu osobistym do najogólniejszych problemów filozoficznych i estetycznych.

Istotnym składnikiem kolekcji są dokumenty związane z działalnością własną Zofii i Zdzisława Jachimeckich. W latach 1902–1953 Jachimecki przygotował i opublikował pokaźną liczbę prac naukowych i popularnonaukowych z dziedziny muzykologii, artykuły prasowe, recenzje teatralne i koncertowe. Z racji kierowania redakcją muzyczną w krakowskiej rozgłośni Polskiego Radia, na przełomie lat dwudziestych i trzydziestych Jachimecki prowadził korespondencję z ogromną liczbą czynnych w tych latach muzyków, którzy zabiegali o udział w radiowych koncertach. Sporo dokumentów związanych jest z Uniwersytetem Jagiellońskim – Jachimecki był jego profesorem od 1917 roku, a w latach 1932–33 pełnił funkcję dziekana (fot. 1).

Przez pierwsze dziesięciolecie istnienia Katedry Historii i Teorii Muzyki środki przeznaczone przez Uniwersytet na jej działalność były nadzwyczaj skromne. Aktywność dydaktyczna Katedry bazowała w dużej mierze na prywatnej bibliotece jej kierownika. Już w latach międzywojennych przez mieszkanie Jachimeckich przewijała się pokaźna liczba osób korzystających z księgozbioru, a podczas drugiej wojny Profesor u siebie w domu prowadził tajne nauczanie. Pod przykrywką elementarnych lekcji muzyki odbywały się tam nieomal regularne wykłady i seminaria, przygotowujące kilka osób do ukończenia studiów muzykologicznych.

Zmiany ustrojowe, które nastąpiły po zakończeniu II wojny światowej, skomplikowały sytuację finansową Jachimeckich. Powojenna pensja profesorska stanowiła ułamek przedwojennej, a utrzymanie mieszkania i zgromadzonych w nim zbiorów zaczynało przerastać możliwości starzejących się właścicieli. Bazując na posiadanych chopiniach, Jachimecki zaproponował wówczas Towarzystwu im. Fryderyka Chopina udostępnienie zbiorów, poprzez ukonstytuowanie w swoim prywatnym mieszkaniu czytelnicy i pracowni naukowej, a także redakcji wydawanego w tym czasie w krakowskim Polskim Wydawnictwie Muzycznym cyklu dzieł wszystkich Fryderyka Chopina³.

---

³ F. Chopin, *Dziela Wszystkie. Fryderyk Chopin*, t. 1–18, red. I. J. Paderewski, L. Bronarski, J. Turczyński. Kraków–Warszawa 1949–1959 [wyd. 2].

Fot. 1. Zdzisław Jachimecki w swojej pracowni, około 1930 roku

Źródło: Biblioteka Jagiellońska, depozyt Państwowego Wydawnictwa Muzycznego, sygn. BJ Księgozbiór Zdzisława Jachimeckiego (KZJ), pudło nr 22/2b

Po śmierci prof. Zdzisława Jachimeckiego⁴ jego żona próbowała zabezpieczyć losy kolekcji, szukając instytucji, która oprócz prowadzenia czytelnicy, przejęłaby również odpowiedzialność za księgozbiór i cenne przedmioty stanowiące wyposażenie mieszkania, a także koszty bieżącego utrzymania, którym nie była w stanie samodzielnie sprostać. Wybór padł na PWM, które w latach sześćdziesiątych podjęło prace nad ponownym wydaniem dzieł wszystkich Chopina⁵. W roku 1967 Wydawnictwo zawarło z Jachimecką umowę zobowiązującą do przejęcia finansowej odpowiedzialności za utrzymanie mieszkania i biblioteki w zamian za prawo do użytkowania księgozbioru i innych zgromadzonych dokumentów, przede wszystkim korespondencji. W tym dokumencie po raz pierwszy użyta została nazwa: *Księgozbiór im. prof. Zdzisława Jachimeckiego*.

⁴ Zdzisław Jachimecki zmarł 27 października 1953 roku.

⁵ F. C h o p i n, *Wydanie Narodowe dzieł Fryderyka Chopina*, red. nac. J. E k i e r, Kraków 1967–2010, *Seria A, Utwory wydane za życia Chopina*, t. 1–24; *Seria B, Utwory nie wydane za życia Chopina*, t. 25–36; *Suplement*, t. 37.

Dnia 22 września 1969 roku Jachimecka uczyniła krok dalej i zapisem testamentowym uprawniała PWM do dziedziczenia księgozbioru, rękopisów muzycznych, korespondencji, dokumentów i umeblowania mieszkania. Nie wiadomo co postanowiła w sprawie dzieł sztuki – obrazów i rzeźb, ponieważ nie zachowały się oryginały testamentów. Ich treść znamy wyłącznie z postanowienia sądu o nabyciu przez Wydawnictwo spadku po Zofii Jachimeckiej oraz pisemnej relacji redaktorki Teresy Chylińskiej opracowującej w latach sześćdziesiątych listy Szymanowskiego do druku.

Wiele wskazuje na to, że kolekcja już w latach sześćdziesiątych była niekompletna. W archiwum Wydawnictwa przechowywany jest dokument, w którym PWM zwraca się do warszawskiego oddziału Towarzystwa im. F. Chopina z kategorycznym żądaniem zwrotu wywiezionych do Warszawy chopinianów pochodzących ze zbiorów Jachimeckich i potraktowania udostępnienia przedmiotów jako wypożyczenia, a nie darowizny. Jest niemal pewne, że Wydawnictwu nie udało się tych składników kolekcji odzyskać, w późniejszych dokumentach bowiem nie są wzmiankowane. Obrazy i rzeźby zniknęły ze ścian mieszkania przy ulicy Grodzkiej już pod koniec lat 60. Ostatni sporządzony z natury spis obrazów znajdujących się w mieszkaniu pochodzi z roku 1965 i został opublikowany w przypisach do dzienników Zofii Nałkowskiej, w opracowaniu Hanny Kirchner⁶. Poważne wątpliwości towarzyszą również dołączonym do umowy z PWM-em spisom zawartości mieszkania Jachimeckiej, w których mowa jest przykładowo o 15 000 tomów. Spisy inwentarzowe sporządzane pod koniec lat 70. oraz w latach późniejszych, mówią o mniej więcej 5000 woluminów. Podobny los spotkał część listów Szymanowskiego, które zniknęły z mieszkania w sierpniu 1973 roku, tuż po śmierci Zofii Jachimeckiej.

Okres, w którym kolekcja była w posiadaniu Wydawnictwa obfitował w trudności i niefortunne zdarzenia losowe. Po pierwsze – model funkcjonowania czytelnicy naukowej w zasadzie wykluczał zinwentaryzowanie kolekcji. Już cztery lata po objęciu spadku, ze względu na uszkodzenie stropu, musiano zawiesić działalność czytelnicy, nad kolekcją zawisła groźba eksmisji, a także ryzyko zniszczenia księgozbioru. W 1981 roku, wbrew woli spadkodawczyni, PWM przekazało ponad 400 woluminów Instytutowi Filologii Romańskiej UJ, uszczuplając księgozbiór o francusko- i włoskojęzyczne książki oraz cenne roczniki czasopism literackich. W 1989 roku normalizacja sytuacji prawnej właścicieli nieruchomości otworzyła przed spadkobiercami Jachimeckiej możliwość odzyskania całej rodzinnej kamienicy. Z uwagi na fakt, że prawa Wydawnictwa do pomieszczeń mieszkalnych Jachimeckich zabezpieczał jedynie tak zwany przydział kwaterunkowy, zostało wówczas zmuszone do niezwłocznego ich opuszczenia.

Mimo że niemal dwie dekady kolekcja była w Wydawnictwie, to do 1989 roku nie sporządzono dokładnego spisu jej składników. Kierownictwo nie miało świadomości posiadania cennych autografów, chociażby Antona Weberna, a także wielu innych war-

⁶ Hanna Kirchner odwiedziła Zofię Jachimecką w jej mieszkaniu podczas prac nad przygotowaniem do druku dzienników Zofii Nałkowskiej, aby porozmawiać o opisanych w pamiętnikach wydarzeniach z lata 1930, które Nałkowska spędzała w Zakopanem w towarzystwie Jachimeckich oraz Karola Szymanowskiego. W przypisie Kirchner zamieściła szczegółową relację ze spotkania. Z. N a ł k o w s k a, *Dzienniki 1930–1939*, t. 4, cz. 1–2, oprac., wstęp i kom. H. K i r c h n e r, Warszawa 1988.

tościowych przedmiotów. Konieczność doraźnego usunięcia kolekcji z mieszkania narażała zbiory na niebezpieczeństwo zagubienia, a nawet zniszczenia. Kierując się troską o ich stan, w roku 1990 PWM podjęło się przeprowadzenia procedury wpisania kolekcji do rejestru zabytków, co wymagało opisanie przedmiotów wchodzących w jej skład. Na przełomie lat 1991 i 1992 przeprowadzono z inicjatywy prof. Leszka Polonego kolejną ocenę stanu i wstępną inwentaryzację kolekcji. W tym czasie podjęto się również konserwacji części przedmiotów oraz renowacji zabytkowych mebli. Przygotowania do przekształcenia PWM-u w spółkę Skarbu Państwa w roku 1999 przyspieszyły decyzję o zdeponowaniu zbioru w BJ.

Początki kolekcji muzycznej w BJ są ściśle związane z założeniem biblioteki, „rękopisy zawierające nuty i teksty pieśni przechowywano wraz z innymi. [...] Od końca XV wieku zbiory biblioteczne zaczęły się zmieniać. Stopniowo wśród zbiorów zaczęły przeważać druki. Rękopisy, a szczególnie autografy największych kompozytorów stały się skarbami kultury światowej”⁷. Obok zabytków muzyki dawnej biblioteka główna UJ może poszczycić się cennymi chopinianami, autografami Ignacego Jana Paderewskiego, Szymanowskiego, Witolda Lutosławskiego, Krzysztofa Pendereckiego, sporym zbiorem pierwodruków i autografów Stanisława Moniuszki, szczególnie jego twórczości pieśniowej⁸. Istnienie działu nut jako wyodrębnionej jednostki organizacyjnej zapoczątkował dar 266 woluminów przekazany w roku 1869 przez pochodzącego z Warszawy historyka i pisarza Leona Rogalskiego⁹. Od tego czasu możemy mówić o planowym i systematycznym gromadzeniu druków muzycznych, zarówno współczesnych, jak i pochodzących z czasów dawniejszych. Obok wydawnictw i manuskryptów, pierwotnie stanowiących własność biblioteki, w zbiorach muzycznych przechowywane są również dary i depozyty, które stanowią całe kolekcje archiwalne, jak w przypadku pozyskanej w roku 1873 biblioteki Towarzystwa Przyjaciół Muzyki w Krakowie czy biblioteki uczniów Konserwatorium Krakowskiego uratowanej w roku 1940 przez pracowników BJ z rąk niemieckich okupantów. Najcenniejszym wśród nich jest oczywiście zbiór muzykaliów pochodzący z byłej Pruskiej Państwowej Biblioteki w Berlinie, który trafił do Biblioteki w 1946 roku. Zarówno jego zawartość, jak i historia są przedmiotem licznych już w tej chwili opracowań.

Losy Działu Nut i *Księgozbioru im. prof. Zdzisława Jachimeckiego* splotły się w roku 1999, kiedy to PWM rozpoczęło przekazywanie BJ ruchomej spuścizny po Profesorze i jego żonie oraz dokumentów związanych z prof. Adolfem Chybińskim. W ciągu kilku następnych lat kilkadziesiąt pudeł książek, nut, dokumentów drukowanych i rękopiśmiennych, fotografii i innych przedmiotów, które na mocy umowy miały zostać udostępnione do badań, trafiło do Biblioteki. Depozyt nie obejmował mebli i dzieł sztuki, które PWM pozostawił w swojej siedzibie. Od roku 2004 przechowywany w Magazynie

⁷ Z. P i e t r z y k, *Zbiory pod kluczem wiolinowym. Kolekcje muzyczne Biblioteki Jagiellońskiej*, „Rocznik Biblioteki Kraków” 2017, t. 1, s. 262–263.

⁸ Tamże, s. 255.

⁹ Tamże.

Muzykaliów depozyt jest przedmiotem badań zarówno muzykologów, jak i przedstawicieli innych dyscyplin naukowych.

Sytuacja prawna *Księgozbioru im. prof. Zdzisława Jachimeckiego* była skomplikowana jeszcze za życia Jachimeckiej. Prawodawstwo PRL dotyczące prawa własności nie gwarantowało właścicielom swobodnego dysponowania majątkiem. Zofia Jachimecka, podejmując próbę zabezpieczenia kolekcji oraz posiadanego przez siebie mieszkania, skorzystała z wszelkich dostępnych w ówczesnym ustroju narzędzi. Powrót reguł wolnorynkowych po roku 1989 spowodował, że PWM, jako jej spadkobierca musiał zabiegać o potwierdzenie nabytych praw. W przypadku nieruchomości to się nie powiodło. Zbiory udało się zachować dzięki dwóm zamówionym przez PWM opiniom prawnym.

Podstawowym problemem pozostało przechowywanie, inwentaryzacja i zarządzanie odziedziczonymi przedmiotami – czynności, z którymi PWM od początku słabo sobie radziło. Decyzja o zdeponowaniu *Księgozbioru im. prof. Zdzisława Jachimeckiego* w BJ wydawała się racjonalna, jednakże od strony prawnej nie zaryzykowano ostatecznego załatwienia sprawy. Już w roku 2004 BJ podjęła starania o uzyskanie prawa własności depozytu, lecz z uwagi na różnorodność jego składników podnoszono wątpliwości, czy w świetle obowiązujących wówczas przepisów spuścizna Jachimeckich nie powinna trafić do Archiwum Narodowego. Rozstrzygnięcie tego dylematu poprzedziło pojawienie się kolejnej, nieprzewidywanej jak dotąd komplikacji, którą przyniosła sfinalizowana w roku 2016 zmiana statusu PWM ze spółki Skarbu Państwa w narodową instytucję kultury. Podejmowane od roku 2020 przez Dyрекcję BJ próby uzyskania zgody Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego na przekazanie przez PWM kolekcji jako darowizny dla BJ jak dotąd się nie powiodły.

Konsekwencją tego stanu rzeczy jest przede wszystkim zastój w procesie opracowania kolekcji o trudnej do przecenienia wartości dla badaczy. Biblioteka, z przyczyn wynikających z dyscypliny finansów, nie może skierować do prac nad kolekcją swoich etatowych pracowników, w ramach ich obowiązków służbowych. Ponadto udostępnianie powierzchni magazynowej przystosowanej do przechowywania zbiorów o szczególnych wymaganiach, ubezpieczenie, ciężar odpowiedzialności wiążącej się z utrzymaniem składników kolekcji w stanie niepogorszonym, sprawia, że swobodny dostęp czytelników do zdeponowanych zbiorów jest organizacyjnie niemożliwy.

Reasumując, biblioteki przyjmując powierzane depozyty, powinny przywiązywać dużą wagę do właściwego konstruowania umów. Ważne jest również podjęcie inicjatywy legislacyjnej zmierzającej w kierunku uzupełnienia obecnie obowiązujących przepisów prawnych o szczegóły bezpośrednio dotyczące wartościowych dla kultury spuścizn. Wydaje się, że jasne sprecyzowanie prawnych aspektów przechowywania ich w bibliotekach, w przypadku zbiorów szczególnie cennych dla kultury niezawężonych do druków, pozwoliłoby uniknąć sporów kompetencyjnych, pojawiających się przy obecnie obowiązujących przepisach pomiędzy instytucjami powołanymi do ochrony narodowego dziedzictwa.

Dzieje *Księgozbioru im. prof. Zdzisława Jachimeckiego* pokazują wyraźnie, jak bardzo potrzebne jest uzupełnienie dotychczasowych ról najważniejszych bibliotek o funkcję ochrony dziedzictwa kulturowego rozumianej jako postawa aktywna. Zarów-

no stopień przygotowania pracowników bibliotek do takich zadań, ich etos zawodowy, jak i struktura organizacyjna złożona z działów wyspecjalizowanych w pracy z właściwie każdym rodzajem obiektu, od gier komputerowych i czasopism dla osób z niepełnosprawnością wzrokową począwszy, na inkunabułach i średniowiecznych miniaturach skończywszy, czynią z bibliotek optymalne środowisko dla nawet najbardziej nietypowych rodzajów kolekcji archiwalnych.

BIBLIOGRAFIA

- Chopin F., *Dziela Wszystkie. Fryderyk Chopin*, t. 1–18, red. I.J. Paderewski, L. Bronarski, J. Turczyński. Kraków–Warszawa 1949–1959 [wyd. 2].
- Chopin F., *Wydanie Narodowe dzieł Fryderyka Chopina*, red. nac. J. Ekier, Kraków 1967–2010, *Seria A, Utwory wydane za życia Chopina*, t. 1–24; *Seria B, Utwory nie wydane za życia Chopina*, t. 25–36; *Suplement*, t. 37.
- Nałkowska Z., *Dzienniki 1930–1939*, t. 4, cz. 1–2, oprac., wstęp i kom. H. Kirchner, Warszawa 1988.
- Pietrzyk Z., *Zbiory pod kluczem wiolinowym. Kolekcje muzyczne Biblioteki Jagiellońskiej*, „Rocznik Biblioteki Kraków” 2017, t. 1, s. 262–263.
- Porębska M., *Zofia Jachimecka (1886–1973), życie i twórczość*, Kraków 2022.
- Sztuka*, <http://www.ekosamotnia.com/sztuka> [dostęp 10.06.2019].

ABSTRAKT

Artykuł prezentuje problemy z przyjmowaniem, przechowywaniem, opracowaniem i udostępnianiem wartościowych dla kultury i nauki spuścizn jako depozytów w bibliotekach, na przykładzie kolekcji *Księgozbiór im. prof. Zdzisława Jachimeckiego* zdeponowanej przez Polskie Wydawnictwo Muzyczne w Bibliotece Jagiellońskiej. Celem pracy jest przeanalizowanie przyczyn oraz pokazanie niekorzystnych skutków braku troski o uregulowanie sytuacji prawnej cennych kolekcji archiwalnych deponowanych w bibliotekach, oraz zaproponowanie prawnych i organizacyjnych rozwiązań umożliwiających poprawę sytuacji.

Analiza dziejów depozytu Polskiego Wydawnictwa Muzycznego złożonego w Bibliotece Jagiellońskiej posłużyła za przykład typowych problemów, z jakimi mierzą się biblioteki przy przechowywaniu cennych depozytów o nieuregulowanej sytuacji prawnej.

Po przeprowadzeniu badania potwierdzono kluczowe znaczenie obowiązkowego zawierania przez biblioteki właściwie konstruowanych umów depozytowych oraz konieczność wprowadzenia zmian w obowiązujących przepisach, które nie regulują w sposób jednoznaczny problemów własności rzeczy ruchomych w odniesieniu do bibliotek.

SŁOWA KLUCZOWE:

biblioteki, depozyty, Zdzisław Jachimecki, przechowywanie, spuścizny

---

BEQUEATHED COLLECTIONS. STORING, PROCESSING AND MAKING
AVAILABLE ON THE EXAMPLE OF THE PWM EDITION DEPOSIT
IN THE JAGIELLONIAN LIBRARY

ABSTRACT

The paper presents problems encountered by libraries in acquiring, preserving, processing and making available of bequests of particular cultural and scholarly value on the example of Professor Zdzisław Jachimecki's miscellanea collection deposited by PWM Edition Publishing House in the Jagiellonian Library. It aims to analyze the causes and show the adverse effects of a lack of concern for proper settling of the legal status of the valuable archival collections deposited in libraries as well as to propose adequate legal and organizational solutions of that matter.

Following the study, the crucial importance of the compulsory conclusion of properly structured deposit agreement by libraries and the urgent need to introduce new legal regulations pertaining to the movable property ownership in libraries was confirmed.

KEYWORDS:

bequests, deposits, libraries, preservation, Zdzisław Jachimecki

JULIA KRAJCARZ
Uniwersytet Jagielloński, Kraków, Polska
 <https://orcid.org/0000-0001-5098-3357>

DOI: 10.26106/art8-by46

AZERBEJDŻAŃSKA BIBLIOTEKA NARODOWA IM. MIRZY FATALEGO ACHUNDOWA W BAKU

Historia Azerbejdżańskiej Biblioteki Narodowej im. Mirzy Fatalego Achundowa (azerb. *Mirzə Fətəli Axundov adına Azərbaycan Milli Kitabxanası*) sięga lat 20. XX wieku. Niektóre funkcje, typowe dla bibliotek narodowych, w Azerbejdżanie spełnia Muzeum Literatury im. Nizamięgo, opisywane na łamach „Biuletynu Biblioteki Jagiellońskiej”¹. Obie instytucje zlokalizowane są w stolicy kraju, Baku. Uzupełniają swoje zadania w zakresie gromadzenia i udostępniania zbiorów pism, druków, książek, czasopism, druków ulotnych, specjalnych, muzycznych, kartograficznych, a także pamiątek po twórcach. Obie mieszczą się w wyjątkowych, zabytkowych budowlach.

PATRON BIBLIOTEKI

Patronem Biblioteki Narodowej jest Mirza Fatali Achundow, znany też jako Achundzade (azerb. *Mirzə Fətəli Axundov*; *Axundzadə*), myśliciel, pisarz i publicysta. Urodził w 1812 roku, w miejscowości Szeki, na terenie dzisiejszego Azerbejdżanu. Był synem bogatych właścicieli ziemskich, wywodzących się z terenów tak zwanego Azerbejdżanu Południowego. Jego określenie *Mirze* (spolszczone: mirza) oznacza tytuł książęcy, Achundov (pochodne od achund, azerb. *axund*) wskazuje, iż w jego rodzinie byli uczeni duchowni szyicy. Rok urodzenia przyszłego patrona to czas przed formalnym podziałem terenów Azerbejdżanu na część północną, należącą do Rosji, potem Związku Radzieckiego przez kilkadziesiąt lat, a która dziś jest niepodległą Republiką Azerbejdżanu,

---

¹ J. K r a j c a r z, *Muzeum Literatury im. Nizamięgo w Baku*, [w:] „Biuletyn Biblioteki Jagiellońskiej” 2017 [wyd. 2018], t. 67, s. 411–416.

oraz część południową, dziś obszar wchodzący w skład Islamskiej Republiki Iranu. Granicę tę ustalił traktat z Turkmenczaj z 1828 roku².

Mirza Fatali wychował się w rodzinie posługującej się językiem perskim, jak i turkij-skim – azerbejdżańskim. Edukowano go w domu. Projektowano dla niego tradycyjną karierę duchownego szyickiego, lecz Mirza Fatali przejawiał inne zainteresowania: językowe, literackie, filozoficzne. Zainteresowany dalszą nauką, został wysłany do Gandzy, aby uzyskać wykształcenie duchowne. Jednakże wstąpił do rosyjskiego gimnazjum w Szeki. W tym czasie zapoznał się z poetą Mirzą Szefim Vazehem, który zainteresował go zachodnią, krytyczną myślą świecką. W roku 1834 Achundow zamieszkał w Tbilisi, ówczesnie największym i najważniejszym mieście na Kaukazie. Podjął tam pracę tłumacza języków orientalnych w carskim urzędzie administracyjnym, którą kontynuował do końca życia. Był tłumaczem przy rosyjskim gubernatorze Kaukazu. W międzyczasie pracował także jako nauczyciel. W Tbilisi nawiązał trwałe znajomości z rosyjskimi dekabrystami, zesłańcami i dysydentami politycznymi. Rozwijał swoje zainteresowania literackie. Po 1850 roku rozpoczął karierę literacką, wydając kolejne sztuki teatralne o charakterze satyryczno-komediowym. W 1851 roku został członkiem Rosyjskiego Towarzystwa Geograficznego, potem także przewodniczącym Kaukaskiej Komisji Archeologicznej. Zyskał miano Moliera Orientu lub muzułmańskiego Moliera, ze względu na podobieństwo jego utworów do komedii francuskiego twórcy, Moliera (Jean Baptiste Poquelin 1622–1673), w piętnowaniu wad charakterologicznych i społecznych. Sztuki Achundowa, napisane pierwotnie w języku rosyjskim, wystawiono po raz pierwszy na scenie tbiliskiej. Ważnym wątkiem jego utworów było piętnowanie zacofania, obskurantyzmu i despotyzmu religijnego, a także społeczeństwa stanowego, feudalnego. Odważnie głosił poglądy ateistyczne. W dalszych latach opublikował także zbiory nowel, artykuły publicystyczne i pisma krytyczne.

Achundow jest uważany za twórcę teatru azerbejdżańskiego, choć jego sztuki początkowo były grane w języku rosyjskim i na scenie w Tbilisi. W tym też mieście pisarz mieszkał i działał do śmierci w 1878 roku. Pochowano go na tbiliskim cmentarzu muzułmańskim. Dziś na tym miejscu znajduje się ogród botaniczny, w którym urządzone panteon Zasłużonych Azerbejdżan. Obok Achundowa upamiętniono tam Fatalego chana Chojskiego, polityka niepodległej Demokratycznej Republiki Azerbejdżanu, literata Mirzę Szefi Vazeha, polityka Hasan beja Agajewa.

W domu Moliera Orientu w Tbilisi przy ulicy Gorgaseli 17 utworzono w 1982 roku Muzeum Kultury Azerbejdżanu. Eksponowane są tam pamiątki po nim, a także innych twórcach literatury, muzyki i sztuki Azerbejdżanu związanych z Tbilisi. Po gruntownym remoncie z okazji dwusetnej rocznicy urodzin twórcy przypadającej na 2012 rok, od 2013 roku działają tam także biblioteka, kawiarnia i winiarnia³.

² A. W ł o d k o w s k a - B a g a n, *Rywalizacja mocarstw na Kaukazie Południowym w sferze kulturalno-ideologicznej*, [w:] „Rocznik Instytutu Europy Środkowo-Wschodniej” 2012, t. 10, z. 2 Kaukaz – kultura, społeczeństwo, polityka, s. 69–89.

³ *Mirzə Fətəli Axundzadə adına Azərbaycan Mədəniyyəti Muzeyi ilə tanışlıq* VIDEO, [https://azertag.az/xeber/Mirze_Feteli_Axundzade_adına_Azərbaycan_Medeniyyeti_Muzeyi_ile_tanishliq_VIDEO-64659](https://azertag.az/xeber/Mirze_Feteli_Axundzade_adina_Azərbaycan_Medeniyyeti_Muzeyi_ile_tanishliq_VIDEO-64659) [dostęp: 20.03.2023].

Postać Achundowa, zacieklego krytyka feudalizmu i religii, była lansowana przez władze radzieckie jako wzorzec nowego, socjalistycznego społeczeństwa. W 1939 roku wybrano go na patrona Biblioteki Narodowej w Baku. Rok później utworzono muzeum jemu dedykowane w budynku, w którym się urodził, w Szeki. Oprócz pamiątek osobistych muzeum prezentuje wnętrza domostwa rodziny feudalnej, żyjącej na tym terenie w pierwszej połowie XIX wieku. Jednakże wartość dzieł, odwaga myśli, artyzm przekazu Achundowa nie powinny być zamykane w ramach idei komunistycznych, użytecznych dla władzy radzieckiej. Nietuzinkowość tej postaci, jej rys charakterologiczny i umysłowy, a przede wszystkim lata życia sięgają daleko wstecz, zanim władza radziecka powstała i wykorzystała jego spuściznę dla swych celów. Achundow stworzył także projekt alfabetu opartego na łacinie dla języka azerbejdżańskiego. Przyczynił się także do wydawania czasopisma *Əkinçi* (Siewca) w Baku, pierwszego w języku azerbejdżańskich (w latach 1875–77). Jego imię nadano także Państwowemu Azerbejdżańskiemu Teatrowi Opery i Baletu w Baku.

POWSTANIE BIBLIOTEKI

Historia Biblioteki sięga 1922 roku, kiedy to powstała jako Biblioteka Ogólna i Miejski Skład Książek. Stało się to już, gdy obszar Azerbejdżanu został włączony do Związku Radzieckiego. Wcześniej, niecałe 2 lata, istniała niepodległa Demokratyczna Republika Azerbejdżanu. To młode, demokratyczne państwo, powstałe po rewolucjach w Rosji w 1917 roku i upadku rządów carskich, nadało prawa wyborcze kobietom już w 1918 roku i próbowało w krótkim czasie rozwinąć działalność w każdej dziedzinie gospodarczej i społecznej. Nie miało jednak szans na pełny rozwój i realizację wszystkich zamierzeń. 27 kwietnia 1920 roku, po wkroczeniu Armii Czerwonej powstała Azerbejdżańska SRR⁴. Politycy i działacze Demokratycznej Republiki Azerbejdżanu zbiegli z kraju lub zostali poddani prześladowaniom ze strony nowej władzy⁵.

Właśnie dzięki temu niezależnemu wysiłkowi państwowotwórczemu, wobec którego nowo instalowana władza nie chciała okazać się słabsza, zdecydowano się na utworzenie biblioteki pod auspicjami państwa. Dodatkowo twórcy Biblioteki zdążyli przedłożyć swój projekt w czasie, gdy jeszcze w doktrynie politycznej Związku Radzieckiego uznawano za obowiązujące leninowskie odniesienie do kwestii narodowościowych. Zatem, jako że jeszcze żył Lenin, podkreślający wagę samostanowienia narodów, powstała i oddzielna republika, i jej ważne instytucje kultury.

Oficjalnie bibliotekę utworzono 23 maja 1923 roku w Baku. Początkowo mieściła się w miejscu, gdzie dziś znajduje się siedziba Azerbejdżańskiej Akademii Nauk.

⁴ Q. İ l k i n, *Bakı və bakılılar*, Bakı 2015, s. 428.

⁵ P. O l s z e w s k i, *Geopolityczne Demokratycznej Republiki Azerbejdżanu w latach 1918–1920 (wybrane zagadnienia)*, [w:] *Materiały II Konferencji Naukowej Azerbejdżan-Polska poświęconej 540-leciu nawiązania oraz 20-leciu odnowienia stosunków dyplomatycznych między Azerbejdżanem a Polską, Warszawa, 25–27 listopada 2013 roku*, red. S. R z a y e v, Warszawa 2013, s.142.

W 1939 roku nadano jej imię Mirzy Fatalego Achundowa. Prace nad dalszym rozwojem instytucji wstrzymała wojna światowa, ale już w 1947 roku rozpoczęły się prace nad planowaniem i budową nowego, reprezentacyjnego gmachu, godnego swej misji.

W nowym budynku Biblioteka mieści się od 1961 roku, gdy instytucja powstała na przełomie lat 1922 i 1923 przejęła zbiory, liczące około 5 tysięcy obiektów, Bakijskiego Towarzystwa Technicznego oraz Społecznego Towarzystwa Bakijskiego. Znalazły się tam, utrwalone później na mikrofilmach, zbiory gazet i czasopism azerbejdzańskich wydawanych w latach przed wkroczeniem Armii Czerwonej do Baku i zainstalowaniem nowej władzy. W 1925 roku zbiory liczyły już 25 tysięcy obiektów, by 3 lata później osiągnąć 300 tysięcy. Od 1927 roku zaczęto publikować zestawienia bibliograficzne. W początkowych latach istnienia tej instytucji pracował tu zespół 13 osób. W 1927 roku otworzono pierwszą czytelnię. W 1928 roku strukturę instytucji i jej pracę podzielono na 6 działów: Wschód, Rosję, Europę Zachodnią, Zbiory Specjalne, Bibliografię, Obsługę Czytelników⁶.

ARCHITEKTURA BUDYNKU

Opracowanie planu budynku przekazano w ręce zdolnego architekta, Mikaila Husejnowa (azerb. *Mikayıl Hüseynov*). Husejnow urodził się w 1905 roku w Baku, pochodził z rodziny miliardera, który przed I wojną światową posiadał w Baku 72 nieruchomości, w tym hotele, kasyna, fabryki, a także ponad 100 statków pasażerskich kursujących po Morzu Kaspijskim. Pochodzenie architekta z klasy uprzywilejowanej w nowych, komunistycznych realiach Związku Radzieckiego groziło uniemożliwieniem studiów, uwięzieniem, a nawet rozstrzelaniem. Taki los spotkał wielu członków jego rodziny. Jednakże Husejnow w 1929 roku ukończył studia architektoniczne z wyróżnieniem w Instytucie Politechnicznym w Baku i już od początku pracy był nagradzany. Jako architekt epoki socrealizmu, rozwinął niepowtarzalny, własny styl, łączący cechy konstruktywizmu, klasycyzmu rosyjskiego, klasycznej architektury europejskiej oraz tradycyjnej architektury azerbejdzańskiej. To dzięki jego planom Baku zyskało charakterystyczny wygląd. Husejnow umiejętnie w nakazany i oczekiwany w architekturze socrealistycznej monumentalizm umiał wpleść wątki specyficzne dla regionu. W Baku do dziś przetrwało wiele budynków jego autorstwa, między innymi Muzeum Literatury im. Nizamięgo, liczne pomniki i stacje metra. Jego projekty zrealizowano też w innych miejscowościach Azerbejdżanu, a także w Moskwie i Duszanbe. Architekt był wielokrotnie nagradzany w ZSRR, ale także zdobył uznanie za granicą, w Wielkiej Brytanii i Irlandii. Zmarł w 1992 roku i został pochowany w Alei Zasłużonych w Baku.

Budynek Biblioteki zlokalizowany jest przy ulicy Haganiego 29 (azerb. *Xaqani Küçəsi*), w centrum miasta, na północny wschód od historycznej dzielnicy Wewnętrznego Miasta (azerb. *İçəri Şəhər*). W jego architekturze odzwierciedla się styl Husejnowa. W pewien sposób wygląd zewnętrzny budowli nawiązuje do wcześniejszej o kil-

⁶ *Tariximiz*, <https://www.millikitabxana.az/about-us/history> [dostęp: 11.04.2023].

ka lat siedziby Muzeum Literatury⁷. Są to dwie uzupełniające się instytucje, budynki obu z nich zaprojektował ten sam architekt. Wejście główne, do którego prowadzi kilka szerokich schodów, poprzedzają, podobnie jak w Muzeum, wysokie arkady z ostrymi łukami (fot. 1). Arkady są częścią liwanów: przesklepionych pomieszczeń otwartych z jednej strony. Po obu stronach środkowej części z wejściem głównym znajdują się skrzydła boczne, niższe, z arkadami na piętrze, liwanami i galerią rzeźb pisarzy, między innymi: Nizamiego (około 1141–1209), Aleksandra Puszkina (1799–1837), Szoty Rustawelego (około 1172–1216), Mahsati (około 1089–1159), muzyka Uzeira Hadżybejowa (1885–1948). To także nawiązanie do fasady Muzeum. Ściany budowli pokrywa biały wapień. Jest to cecha typowa dla architektury azerbejdżańskiej na Półwyspie Apszerońskim, także dla Baku. Budowla ma 4 piętra. Jej wnętrze nawiązuje aranżacją i rozkładem do Państwowej Biblioteki Rosyjskiej im. Łomonosowa w Moskwie: obszerny hol, reprezentacyjne schody, galeria ozdobiona kolumnami⁸. W holu znajduje się popiersie patrona księżnicy.

Fot. 1. Fasada głównej Azerbejdżańskiej Biblioteki Narodowej w Baku

Źródło: fot. autorki

⁷ *Muzeyin tarixi*, <https://nizamimuseum.az/az/content/56> [dostęp: 11.04.2023].

⁸ J.W.P. Campbell, *The Library. A world history*, London 2013, s. 152.

WSPÓŁCZESNOŚĆ

W 2003 roku w azerbejdżańskiej bibliotece rozpoczęła się automatyzacja procesu przesyłania zamówień i książek z magazynów. Znaczącą datą w historii tej instytucji był rok 2004, gdy stała się oficjalnie biblioteką narodową. Od 2008 roku istnieje możliwość zamawiania książek poprzez stronę elektroniczną.

Obecnie struktura Biblioteki obejmuje 24 działy. Zbiory biblioteczne sięgają blisko 5 milionów obiektów. W katalogu elektronicznym znajduje się blisko 820 tysięcy obiektów. W obrębie instytucji dostępnych jest kilka czytelni: ogólna, studencka, pracowników nauki (techniczna i humanistyczna), gazet, języków obcych, druków ulotnych i inne. W 2023 roku liczba czytelników sięgnęła blisko 160 tysięcy. Zadania tej instytucji można określić jako modelowe dla innych tego typu bibliotek. Są to: gromadzenie, porządkowanie, konserwowanie i udostępnianie zbiorów – druków krajowych i zagranicznych dotyczących Azerbejdżanu, a także druków o znaczeniu światowym, jak również obiektów o szczególnej wartości, obsługa czytelników, tworzenie bibliografii szczegółowych. Co istotne, Biblioteka realizuje wypożyczenia tylko miejscowe. Instytucji tej dotyczy prawo otrzymywania bez ponoszenia kosztów własnych każdego druku wydawanego na terenie Azerbejdżanu. Zbiory rzadkie prezentowane są w wewnętrznym dziale muzealnym. W budynku znajdują się sale wystawowa i konferencyjna. Strona internetowa instytucji istnieje w wersji azerbejdżańskiej, rosyjskiej oraz angielskiej. Można na niej znaleźć coroczne podsumowania działalności, w tym informacje o wystawach, darowiznach i odwiedzinach. Na stronie prezentowane są opisy wydawnictw Biblioteki z każdego roku (począwszy od roku 2001), a także opisy projektów realizowanych przez zespół pracowników. Ciekawszym z nich jest projekt „Otwarta Biblioteka” z 2016 roku: jest to czytelnia na zewnątrz budynku, na zadrzewionym patio. Strona zawiera także link do e-baz na określone tematy: bibliograficzne, zagadnień politycznych w Azerbejdżanie i inne.

Dyrektor Azerbejdżańskiej Biblioteki Narodowej jest równocześnie szefem jej Rady Naukowej. Książnica współpracuje z wieloma instytucjami i organizacjami międzynarodowymi, przede wszystkim z bibliotekami narodowymi wielu krajów na wszystkich kontynentach (także z polską). Prowadzi współpracę z Międzynarodową Organizacją Kultury Tureckiej (TÜRKSOY). Jest członkiem Konferencji Europejskich Bibliotek Narodowych (CENL). Zrzeszyła się w ramach tej Konferencji jako druga biblioteka narodowa kraju byłego Związku Radzieckiego, po bibliotece rosyjskiej. Jest członkiem Biura Zgromadzeń Bibliotek Eurazji (BAE). Należy także do Zjednoczenia Bibliotekarzy Euroazjatyckich. Dyrektor Biblioteki zasiada w Radzie Dyrektorów Bibliotek Krajów Turkofońskich.

Działalność Biblioteki wskazuje na niejednoznaczność w tożsamości i autokreacji wizerunku Azerbejdżanu i jego ważnych kulturowo instytucji jako obszaru przynależnego jednocześnie do tradycji Wschodu, jak i Zachodu, Europy i Azji.

BIBLIOGRAFIA

- Campbell J.W.P., *The Library. A world history*, London 2013.
- İlkin Q., *Bakı və bakılılar*, Bakı 2015.
- Krajcarz J., *Muzeum Literatury im. Nizamiego w Baku*, „Biuletyn Biblioteki Jagiellońskiej” 2017 [wyd. 2018], t. 67, s. 411–416.
- Mirzə Fətəli Axundzadə adına Azərbaycan Mədəniyyəti Muzeyi ilə tanışlıq VIDEO, https://azertag.az/xeber/Mirze_Feteli_Axundzade_adina_Azərbaycan_Medeniyyeti_Muzeyi_ile_tanishliq_VIDEO-64659 [dostęp: 20.03.2023].
- Muzeyin tarixi, <https://nizamimuseum.az/az/content/56> [dostęp: 11.04.2023].
- Olszewski P., *Geopolityczne Demokratycznej Republiki Azerbejdżanu w latach 1918–1920 (wybrane zagadnienia)*, [w:] *Materiały II Konferencji Naukowej Azerbejdżan-Polska poświęconej 540-leciu nawiązania oraz 20-leciu odnowienia stosunków dyplomatycznych między Azerbejdżanem a Polską, Warszawa, 25–27 listopada 2013 roku*, red. S. Rzayev, Warszawa 2013.
- Tariximiz, <https://www.millikitabxana.az/about-us/history> [dostęp: 11.04.2023].
- Włodkowska-Bagan A., *Rywalizacja mocarstw na Kaukazie Południowym w sferze kulturalno ideologicznej*, [w:] „Rocznik Instytutu Europy Środkowo-Wschodniej” 2012, t. 10, z. 2 Kaukaz – kultura, społeczeństwo, polityka, s. 69–89.

ABSTRAKT

Artykuł prezentuje historię i współczesną działalność Azerbejdżańskiej Biblioteki Narodowej w Baku, stolicy Azerbejdżanu. Instytucja ta, pełniąc funkcje typowe dla bibliotek narodowych, jednocześnie wraz z Muzeum Literatury im. Nizamiego w Baku stanowi jedną z ważniejszych instytucji naukowych i badawczych w Azerbejdżanie i Kaukazie. Biblioteka gromadzi, zabezpiecza, konserwuje i udostępnia zbiory książek, prasy, druków ulotnych, muzycznych, kartograficznych, rękopisów. Posiada cenne zbiory prasy azerbejdżańskiej sprzed 1920 roku. Mieści się w budynku będącym jednym z architektonicznych symboli Baku. Jest jedną z prężniej działających bibliotek narodowych w krajach byłego Związku Radzieckiego. Artykuł prezentuje sylwetkę patrona biblioteki. Przedstawia jej historię zarówno jako instytucji, jak i budynku o istotnym znaczeniu dla historii sztuki Azerbejdżanu.

SŁOWA KLUCZOWE:

Azerbejdżan, Baku, biblioteka narodowa, Mirza Fatali Achundow, kultura azerbejdżańska

MIRZA FATALI AKHUNDOV NATIONAL LIBRARY
OF AZERBAIJAN IN BAKU

ABSTRACT

This article presents the history and current activities of the Azerbaijan National Library in Baku, the capital of Azerbaijan. This institution performs functions typical of national libraries, while at the same time constituting, along with the Nizami Literature Museum in Baku, one of

the most important academic and research institutions in Azerbaijan and the Caucasus region. The library collects, preserves, maintains, and makes available collections of books, newspapers, ephemera, music, maps, and manuscripts. It has a valuable collection of Azerbaijani press before 1920. Its building is one of the architectural symbols of Baku. It is one of most dynamical national libraries in the countries of the former Soviet Union. The article presents a profile of the library's patron as well as its history both as an institution and as a building of great significance to the art history of Azerbaijan.

KEYWORDS:

Azerbaijan, Baku, national library, Mirza Fatali Akhundov, Azerbaijani culture

BARTŁOMIEJ GAPIŃSKI

Uniwersytet Jagielloński, Biblioteka Jagiellońska, Kraków, Polska

 <https://orcid.org/0000-0002-7285-0480>

DOI: 10.26106/ex7r-bs63

SAMOTNOŚĆ JAKO WYZWANIE.
O WIRTUALNEJ WYSTAWIE BIBLIOTEKI JAGIELLOŃSKIEJ
OBLICZA SAMOTNOŚCI W KULTURZE

W dniu 1 marca 2021 roku w Bibliotece Jagiellońskiej (BJ) została otwarta wystawa *Oblicza samotności w kulturze*. Prace nad projektem rozpoczęli bibliotekarze BJ pod moim kierunkiem. Początkowo planowaliśmy zorganizować wystawę stacjonarną, by każdy z odbiorców mógł spojrzeć na zgromadzone artefakty, by ludzie mogli się spotkać i porozmawiać. Pandemia jednak to uniemożliwiła. Aktualnie wystawę można zwiedzać w Internecie¹.

Nad ekspozycją pracowaliśmy dwa lata, przez rok w utrudnionych warunkach pandemicznych. Impulsem do podjęcia tej tematyki było wydanie w języku polskim w 2018 roku książki historyka ze szkoły Annales Georges’a Minois *Historia samotności i samotników*². Zrozumiałem dzięki niej, jak fenomen samotności jest złożony, nieprzeźroczysty, otwarty na różnorodne interpretacje. Na podstawie zasobu Biblioteki Jagiellońskiej, artefaktów z Muzeum Etnograficznego im. Seweryna Udzieli w Krakowie (MEK), źródeł udostępnionych przez instytucje kultury i historyczne, materiałów z domeny publicznej, a także dokumentów prywatnych zdecydowaliśmy się jako wspólnota biblioteczna na podjęcie ambitnego założenia, by językiem współczesnym opowiedzieć o samotności. Jak ją widziano i jak ją postrzegamy dziś. Czym intryguje? Co skrywa? Nie odważyliśmy się na spojrzenie holistyczne, ale na kontekstowe, prezentując ograniczone spektrum perspektyw. Pomimo tego świadomego samoograniczenia porwaliśmy się na temat, śmiem twierdzić, ambitny.

Grono bibliotekarzy pracowało nad tym przedsięwzięciem według określonego scenariusza. Początkowo opracowałem 30 zagadnień dotyczących tematyki samotności,

¹ Wystawa *Oblicza samotności w kulturze*, <https://wystawy.bj.uj.edu.pl/samotnosc> [dostęp: 21.03.2021].

² G. M i n o i s, *Historia samotności i samotników*, tłum. W. K l e n c z o n, Warszawa 2018.

swobodnie odwołując się do ujęcia tego tematu przez G. Minois. Prócz tego bibliotekarze Sekcji Informacji Naukowej BJ zgłosili też swoje pomysły. Jesienią 2020 roku każdy bibliotekarz miał już zdefiniowaną odpowiedzialność za problem, z którym pragnął się zmierzyć. Do grupy z Sekcji Informacji Naukowej BJ dołączyli: dr Jacek Partyka z Sekcji Starych Druków BJ, Maciej Zborek z Archiwum UJ oraz Grzegorz Graff z MEK. Pierwszy z nich podjął się zaprezentowania materiałów eremickich (głównie kamedulskich ze zbiorów BJ), drugi nakręcenia filmu dokumentalnego uzupełniającego wystawę, ostatni opracował biogramy artystów ludowych.

Przed przystąpieniem do realizacji wystawy w roku 2020 uczestniczyłem z referatami w czterech konferencjach naukowych. Prezentowałem wówczas swoje ujęcie tematu samotności głównie w kulturze ludowej³. Napisałem też kilka publikacji naukowych⁴ i popularnonaukowych⁵ samotności poświęconych – z perspektywy historii i etnologii. Poprzez własną aktywność na pograniczu etnologii i historii badałem antropologicznie rozumiany „teren” (czasoprzestrzenne przejawianie się samotności i tematyki samotniczej).

Wystawa ma strukturę logiczno-konstrukcyjną, zbudowaną na zasadzie przejścia pomiędzy poszczególnymi tematami tak, aby umożliwić odbiorcy swobodny tok skojarzeniowy. Najpierw ukazuje samotność doświadczaną przez cielesność, potem samotność w odbiorze własnego wnętrza, następnie w relacji do drugiego, potem w odniesieniu do grupy – społeczeństwa, by skończyć na jej odbiorze w sztuce bez wyrazistej kategoryzacji. Za poszczególne części ekspozycji odpowiadali: Agnieszka Brzeziak (CIAŁO/Sporty ekstremalne), Katarzyna Łaskawska (ŚWIADOMOŚĆ SIEBIE/Samotność dziecka), Barbara Bułat (ŚWIADOMOŚĆ SIEBIE/Samotność w literaturze polskiej), dr Barbara Krawczyk (ŚWIADOMOŚĆ SIEBIE/Samotność w nauce), Jagoda

³ Dnia 21 października 2019 roku na Uniwersytecie Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy brałem udział w konferencji „Narracje historyczne we współczesnym świecie”. W dniach 24–25 października 2019 roku uczestniczyłem w konferencji „Samotność człowieka w zdrowiu, chorobie i niepełnosprawności” w Barlinku (organizowanej przez Pomorski Uniwersytet Medyczny). Dnia 14 listopada 2019 roku wystąpiłem na Uniwersytecie Papieskim w Krakowie podczas konferencji „Rodzina odkryta na nowo w prawie, ekonomii i socjologii”. Wreszcie moją ostatnią naukową wypowiedzią publiczną w 2019 roku był referat wygłoszony 29 listopada w Lublinie podczas III Ogólnopolskiej Społecznej Konferencji Naukowej „Analiza Polskiego Społeczeństwa”, przygotowanej przez Fundację na rzecz promocji nauki i rozwoju TYGIEL.

⁴ B. G a p i ń s k i, *Samotność w tradycyjnej społeczności wiejskiej. Rozważania na przykładzie materiałów etnograficznych z drugiej połowy XIX i XX wieku*, „Biuletyn Biblioteki Jagiellońskiej” 2019–2020 [druk 2022], t. 69–70, s. 145–181; t e n ż e, *Ludzie samotni na wsi tradycyjnej*, [w:] *Społeczeństwo i media. Analiza wybranych zagadnień*, red. A. S u r m a, M. Ś l i w a, Lublin 2020, s. 74–82; t e n ż e, *O wspólnocie i samotnościach w kulturze ludowej*, Gniezno 2021.

⁵ B. G a p i ń s k i, *Samotność w kontekstach kulturowych*, „Alma Mater” 2020, nr 217, s. 120–122; tenże, *Samotność w kulturze ludowej*, „Alma Mater” 2020, nr 217, s. 122–125, t e n ż e, *Samotność w bibliotece*, „Alma Mater” 2020, nr 218, s. 117–119. Na uwagę zasługuje też artykuł w lokalnej codziennej prasie krakowskiej, w którym autorka zamieściła fragmenty rozmowy ze mną: J. K a l ę b a, *Krakowscy bibliotekarze opowiadają o samotności. Wirtualna wystawa Biblioteki Jagiellońskiej*, „Gazeta Krakowska” 2021, <https://gazetakrakowska.pl/krakowscy-bibliotekarze-opowiadaja-o-samotnosci-wirtualna-wystawa-biblioteki-jagiellońskiej/ar/c13-15490142> [dostęp: 21.03.2021].

Nowak (RELACJA JA–TY/Zakochanie), Izabela Bielec (RELACJA JA–TY/Samotność w związku), dr Bartłomiej Gapiński (SPOŁECZEŃSTWO/Kultura ludowa), Grzegorz Graff (SPOŁECZEŃSTWO/Kultura ludowa), Marzanna Baś (SPOŁECZEŃSTWO/Samotność w Biblii), dr Jacek Partyka (SPOŁECZEŃSTWO/Eremityzm), dr Sebastian Grudzień (SPOŁECZEŃSTWO/Świętość), dr Jerzy Grygiel (SPOŁECZEŃSTWO/Świętość), Anna Grzęda (SPOŁECZEŃSTWO/Zło), Katarzyna Maj-Müller (SPOŁECZEŃSTWO/Wychodzenie z samotności), Maciej Zborek (SAMOTNOŚĆ POZA KATEGORIAMI/film dokumentalny *Oblicza samotności*), Jerzy Bednarczyk (SAMOTNOŚĆ POZA KATEGORIAMI/Samotność w malarstwie).

Zasługą Małgorzaty Kusak, Mariusza Palucha, Adama Piaśnika, Ewy Valde-Nowak, Iwony Wawrzynek i Michała Worgacza, pracowników Sekcji Wydarzeń Kulturalnych BJ, jest odpowiednia wirtualna forma wystawy dostępna przez Internet w artystycznej, interesującej jakości.

Nawigację wystawy wkomponowałem w strukturę uporządkowaną tematycznie: CIAŁO – ŚWIADOMOŚĆ SIEBIE – RELACJA JA–TY – SPOŁECZEŃSTWO – SAMOTNOŚĆ POZA KATEGORIAMI. Za poszczególne części odpowiedzialni byli ich autorzy. W pierwszej A. Brzeziak prezentuje obraz samotności „ucieleśnionej” za pośrednictwem sportów samotniczych. Narrację zdjęciową przeplata cytatami. Koncentruje się na sylwetkach podróżników: Krzysztofa Baranowskiego, Aleksandra Doby, Marka Kamińskiego, Jerzego Kukuczki.

W części dotyczącej świadomości K. Łaskawska rozpatruje samotność dziecka poprzez odwołanie do wybitnych polskich pedagogów na czele z Januszem Korczakiem. Następnie B. Bułat koncentruje się na samotności przedstawionej w dziełach: Adama Mickiewicza, Cypriana Kamila Norwida, Elizy Orzeszkowej, Gabrieli Zapolskiej, Marii Kuncewiczowej. Autorka w ciekawej konwencji pasjansa poetyckiego prezentuje wiersze czołowych polskich poetów poruszających temat samotności. Do świata uczonych: Michela de Montaigne’a, Immanuela Kanta, Joachima Lelewela oraz literaturoznawczej refleksji Czesława Miłosza przenosi widza dr B. Krawczyk. Elementem spajającym tę część wystawy jest hipnotyczna akwaforta Rembrandta *Faust* lub *Uczony w pracowni*. Temat samoświadomości ma strukturę opartą na koncepcji wynikania: świadomość rodzi się podczas socjalizacji dziecka, opisana jest przez literatów, a najpełniej (przynajmniej dyskursywnie) poddana zostaje krytyce naukowej.

Temat JA–TY realizują dwie osoby. Pierwsza z nich, J. Nowak, koncentruje się na ogłoszeniach matrymonialnych. Patrzy na ten fenomen historycznie. W prasowych anonsach towarzyskich dostrzega wielkie pragnienie przełamania samotności. Na wystawie umieszcza fragmenty niektórych dawnych periodyków dla szukających „drugiej połowki”. Druga, I. Bielec, omawia niezwykle istotny problem samotność w związku, szuka przyczyn takiej sytuacji i remedium. Odnosi się do rozważań Wiesława Myśliwskiego, opinii psychologów i specjalistów od problemów osób, które nie znalazły miłosego spełnienia i doświadczyły alienacji, szukając czułości, zrozumienia, spolegliwości, miłości. Prezentuje wybrane publikacje zgromadzone w BJ.

Najobszerniejszy temat – SPOŁECZEŃSTWO – zaczyna się od umagicznionej kultury ludowej. Przedstawiam tu znaczenie samotności w takich obrzędach jak przy-

woływka czy podkoziołek. W kolejnej sekwencji tej części wraz z G. Graffem, kustoszem MEK, prezentują twórców ludowych: Nikifora Krynickiego, Dorotę Lampart, Władysławę Iwańską, Marię Wnęk, Karola Wójciaka („Heródka”) i Stanisława Zagajewskiego oraz ich dzieła. W kulturze ludowej nie ceniono lokalnych artystów, uznając ich kondycję psychiczną za problematyczną, ich twórczość artystyczną zaś za ułomną, co najwyżej stanowiącą formę zabawy, a nie element poważnego życia zdominowanego przez pracę na roli.

Następna część jest poświęcona Biblii. Marzanna Baś umieściła w niej kluczowe cytaty biblijne odnoszące się do samotności oraz dzieła ikonograficzne ze zbiorów BJ, a także z domeny publicznej (między innymi artystów tej miary co Massacio, William Blake, Rembrandt, Claude Mellan). Myśląc dalej w kategoriach religijnych, przechodzimy do części skoncentrowanej na eremityzmie. Jej autor, dr J. Partyka, wykorzystał przede wszystkim spuściznę kamedułów z krakowskich Bielan i Bieniszewa zgromadzoną w BJ – stare druki (reguły zakonne, mszały) oraz dokumenty życia codziennego. Swoją narrację tekstową na temat samotności eremitów i rekluzów urozmaica zdjęciami Piotra Kuliszewicza, bibliotekarza Sekcji Pozyskiwania Zbiorów BJ. Cykl poświęcony religii zwięździł dr J. Grygiel (zm. 2020) i dr S. Grudzień. Pierwszy z nich przybliży sylwetkę Joanny d’Arc, drugi Edyty Stein. Ekspozowane są tutaj głównie książki i artykuły. Zapowiedzią przejścia do części traumatycznej jest wprowadzający niepokój obraz Mariana Kołodzieja *Joanna d’Arc*⁶.

Tak dochodzimy do Zła, najobszerniejszej części zawartej w kategorii SPOŁECZEŃSTWO. To swoiste antysacrum, sięgnięcie po doświadczenia piekielne. Autorka, A. Grzęda, najpierw koncentruje się na wojnie, przede wszystkim podnosi doświadczenie ofiar cywilnych w konfrontacji z nazizmem podczas II wojny światowej. Bohaterami są głównie Żydzi. Poznajemy ich historie, wspomnienia, okoliczności, w jakich zostali zgładzeni. Autorka rozpoznaje Shoah (czyli zagładę Żydów w Europie dokonaną przez nazistów) w konwencji osamotnienia już nie jednostki, ale narodu (o przeszło trzy tysiącletniej tradycji, określanego jako „naród wybrany”) skazanego na unicestwienie. Najpierw autorka przedstawia ludzi, którzy musieli się ukrywać w obliczu Zagłady i nieludzie warunki wokoło, obojętność wobec nich i wrogość postronnych. Następnie pokazuje zdehumanizowane i atawistyczne obrazy życia w gettach oraz warunki transportu do obozów zagłady (wstrząsają opisy i zdjęcia ze zbiorów Żydowskiego Instytutu Historycznego oraz Instytutu Pamięci Narodowej). Na koniec pokazuje życie w obozach koncentracyjnych od wewnątrz. Jest to niewątpliwie perspektywa ofiar, perspektywa cierpienia, samotności – która żywiła się nadzieją, ale w istocie jakże często była samotnością w obliczu beznadziei. W narrację wplecione są ikonograficzne kreacje więźnia obozowego Mariana Kołodzieja i współczesnego malarza Artura Kapturskiego.

W kolejnej części A. Grzęda przedstawia powszechne w społeczeństwie cierpienie. Najważniejsze są tu współczesne relacje prasowe. Kolaż okładek o tragicznej samotności

---

⁶ M. Kołodziej, *Joanna d’Arc*, [obraz], fot. S. Markowski, P. Markowski; Oryginał wchodzi w skład ekspozycji *Klisze pamięci. Labirynty* Mariana Kołodzieja udostępnionej w Centrum Świętego Maksymiliana w Harmężach.

różnych grup skazanych na margines przygotował M. Paluch, a obraz pustki – poprzez współczesne widoki Krakowa zaprezentował M. Worgacz (autor fotografii bezludnych przestrzeni miasta w czasie pandemii).

Temat SPOŁECZEŃSTWO kończy K. Maj-Müller częścią pod tytułem: Wycho-
dzenie z samotności. Autorka pokazuje szerokie spektrum możliwości dla osób szu-
kających wsparcia i wyjścia z doznawanej przymusowej alienacji, koncentruje się na
współczesnych instytucjach, inicjatywach i grupach online. Ów fragment ma charakter
informacyjny – daje szansę wyszukania formy pomocy dla osób w trudnym położeniu
(ludzi starych i młodych, niepełnosprawnych, chorych psychicznie, ubogich). Pomimo
ukazania ogromu nieszczęść i zła, część poświęconą relacji „samotność–społeczeństwo”
kończymy umiarkowanym optymizmem. Dla wykluczonych jest szansa, która wpraw-
dzie pełnego komfortu nie daje, ale pozwala żywić nadzieję.

Na ostatni temat – SAMOTNOŚĆ POZA KATEGORIAMI, składają się film do-
kumentalny M. Zborka *Oblicza samotności*⁷ oraz sztuki wizualne opracowane przez
J. Bednarczyka. Prezentowany film jest artystyczną wizją, wielu ujęć krajobrazu, przy-
rody, symboli samotniczych, przestrzeni Krakowa, przeplatana wywiadami przeprowa-
dzonymi z czołowymi krakowskimi uczonymi i przedstawicielami życia artystyczne-
go: prof. dr. hab. Bogdanem de Barbaro; prof. dr. hab. Janem Andrzejem Kłoczowskim
OP; prof. dr. hab. Beatą Szymańską; prof. dr. hab. Zofią Zarębianką; dr. hab. Krystyną
Ablewicz, prof. UJ; dr. Agatą Sępień; Pawłem Albińskim; Zofią Pierzchałą. Film do-
kumentalny został zamieszczony w Internecie przed wystawą już 4 lutego 2021 roku.
W ostatniej z części ekspozycji obok filmu obejrzyć można dzieła malarskie: Walentego
Wańkowicza, Vincenta van Gogha, Edvarda Muncha, Caspara Davida Friedricha, Agaty
Sępień, wybrane z domeny publicznej przez J. Bednarczyka.

Wystawie towarzyszy katalog⁸. Umieściliśmy w nim zdjęcia wybranych ekspona-
tów, aby osoby, które nie miały możliwości zwiedzania ekspozycji, mogły mieć o niej
przeglądowe rozeznanie. Inicjuje go prof. dr. hab. Zdzisław Pietrzyk, dyrektor Biblio-
teki Jagiellońskiej, wstępem zatytułowanym *Samotność bywa stanem szczęśliwości...*,
a kończy dr. J. Grygiel krótkim popularnonaukowym opracowaniem *Męczeństwo i sa-
motność św. Joanny d'Arc* (tekst jest wyekspozowany w części: Świętość). Ten krótki
w formie artykuł jest ostatnim napisanym przez naszego kolegę, wybitnego bohemi-
stę. W tekście przewodnim katalogu pod tytułem *Samotność o wielu kulturowych obliczach*
omawiam założenia samej koncepcji, planu ekspozycji, wreszcie metodologii jej po-
stawiania. W pierwszej części odnoszę się do rozważań humanistów nad samotnością,
staram się całe wystawowe zamierzenie ułożyć w refleksji antropologii kulturowej
i historycznej. W części drugiej prezentuję po kolei poszczególne elementy samego za-
łożenia. Całość zamykam odniesieniem do poglądów Clifforda Geertza (przez wysta-

⁷ *Oblicza samotności*, [film dokumentalny], reż. i prod. M. Z b o r e k, 2021, <https://www.youtube.com/watch?v=2TPbwoCP6ZA> [dostęp: 30.12.2021].

⁸ *Oblicza samotności w kulturze. Katalog wystawy*, red. B. G a p i ń s k i, Kraków 2021, <https://ruj.uj.edu.pl/xmlui/handle/item/265995> [dostęp: 21.03.2021].

wę staramy się oddać „nieformalną logikę prawdziwego życia”⁹) i Edmunda Leacha (o poetyckich operacjach wyobraźniowych umysłu ludzkiego¹⁰). Istotne w tym tekście jest także łączenie wizji samotności z poglądami na magiczną funkcję kultury (to inna nazwa upoetyzowania), jak i podkreślanie sprawczości istoty ludzkiej – wyrażającej fantazjowanie uwolnione od freudowskiego „testu realności”¹¹. Samotność jest w całym tym wywodzie nie tyle dołującym piętnem, czy czynnikiem degradacji, ile przestrzenią inwencji, kreatywności i wolności.

Wreszcie wystawie towarzyszył prawie dwugodzinny panel dyskusyjny uczonych prowadzących badania nad samotnością. Pierwotnie ze względów epidemiologicznych odbył się online 4 lutego 2021 roku. Byłem moderatorem tego spotkania. Udział w nim wzięli: otwierający dyskusję prof. dr. hab. Z. Pietrzyk; dr hab. Piotr Domeracki, prof. UMK, filozof, twórca monoseologii, czyli refleksji interdyscyplinarnej nad samotnością; dr hab. Barbara Klich-Kluczevska, prof. UJ, historyczka rodziny, podejmująca też temat samotności dziecka, a także doświadczania sieroctwa; dr Łukasz Sochacki, antropolog kultury patrzący na samotność z perspektywy etnologicznej; br. dr Tadeusz Starzec OFMCap, kapucyn, prowadzący przez dwa lata życie eremickie, autor tekstów o regule eremickiej Świętego Franciszka z Asyżu.

Jaka jest refleksja po wystawie? W pewnym stopniu inicjujemy tę problematykę. Udało się jej nadać historyczno-antropologiczny charakter i intelektualną oprawę. Zaproponowaliśmy z pewnością nową dyskusję, która, co jest tylko kwestią czasu, zaistnieje w szerszej skali (ze względu na aktualne prądy kulturowe, demografię, obecność tej tematyki w kulturze Zachodu). Na wystawie wiele wyraziliśmy w formie tekstowej, a nie obrazkowej. Dominują nasze komentarze odniesione do prezentowanych eksponatów, co bardziej upodabnia ekspozycję do książki niż tradycyjnej wystawy gablotowej. O wystawie pisało zarówno w prasie krakowskiej („Gazecie Krakowskiej”)¹², jak i w czasopiśmie naukowych (na przykład w „PAUzie Akademickiej”¹³). Najsolidniejsze omówienie naszego przedsięwzięcia ukazało się w recenzji antropologa kultury i polonisty Sebastiana Brejnaka *Komentarz do wystawy „Oblicza samotności w kulturze”*, opublikowanej na łamach internetowego czasopisma naukowego „Polisemia”¹⁴. Autor ten napisał: „trudno bez wątplenia odmówić autorom *Obliczy samotności w kulturze* rozmachu i profesjonalizmu. Należy chylić czoła przed tymi, którzy poprzez tę wystawę

⁹ C. Geertz, *Opis gęsty – w stronę interpretatywnej teorii kultury*, tłum. S. Sikora, [w:] *Badanie kultury. Elementy teorii antropologicznej*, red. nauk. M. Kempny, E. Nowicka, Warszawa 2005, s. 47.

¹⁰ E. Leach, *Kultura i komunikowanie. Logika powiązań symbolicznych. Wprowadzenie do analizy strukturalnej w antropologii społecznej*, tłum. i przedm. M. Buchowski, Warszawa 2010, s. 8.

¹¹ T. Rakowski, *Łowcy, zbieracze, praktycy niemocy. Etnografia człowieka zdegradowanego*, Gdańsk 2009, s. 238.

¹² J. Kalebka, dz. cyt.

¹³ M. Nowy, *Witamy w świecie samotności*, „PAUza Akademicka” 2021, nr 550, http://pauza.krakow.pl/550_5_2021.pdf [dostęp: 1.12.2021].

¹⁴ S. Brejnak, *Biblioteka samotności. Komentarz do wystawy „Oblicza samotności w kulturze”*, „Polisemia – czasopismo naukowe” 2021, nr 1, <https://sites.google.com/a/polisemia.com.pl/polisemia/numery-czasopisma/numer-12021-25-samotno%C5%9B%C4%87> [dostęp: 30.12.2021].

chcieli ukazać polisemiczność, proteuszowość i nieredukowalność kategorii samotności jako jednego z bardziej płodnych tematów/motywów/problemów w kulturowej historii ludzkości. Bez wahania zamiar oddemonizowania doświadczenia samotności, po części także: jego destereotypizacji i debanalizacji – został dzięki temu projektowi osiągnięty¹⁵. Autor recenzji kieruje pod adresem twórców wystawy też zarzuty: zbytowego sformalizowania przedsięwzięcia, dominacji naukowości, zastosowania jednostronnej matrycy porządkującej złożoną polifoniczną czy kakofoniczną rzeczywistość, prezentacji głosów średniego i starszego pokolenia, dominacji źródeł historycznych kosztem relacji współczesnych (braku sztuki współczesnej), ukazania głosów elit kulturowych kosztem zwykłych ludzi, ubogich form wizualizacji, nikłego zaprezentowania muzyki. Niewątpliwie krytyka w części jest zasadna, ale na usprawiedliwienie, jako kurator ekspozycji, powiem, że mieliśmy uwspółcześnić planowo przygotowywaną wystawę gablotową i zbudować szereg gier interaktywnych, w tym adresowanych do młodego odbiorcy, ale pandemia odcięła nas od tego pomysłu. Ograniczyliśmy się z konieczności do prezentacji artefaktów w świecie internetowym. Z drugiej strony, zaprezentowanie naszego zamysłu w cyberprzestrzeni spowodowało, że nasz – bibliotekarzy – głos zaistniał w czasie niezwykłym, przełomowym, przynębiającym przez rzeczywistość pandemiczną. Odnieśliśmy się w tym kontekście do samotności rozpatrywanej w przestrzeniach kulturowych, gdy izolacja stała się drugim „ja” dzisiejszego człowieka, umożliwiliśmy otwartą, rzetelną lekturę.

Temat samotności jest niewątpliwie wart refleksji, wspominałem na początku, że mnie historia do podjęcia tego zagadnienia przekonała synteza G. Minois. W zakończeniu swego dzieła komentując współczesne wyobcowanie cywilizacyjne i narcyzm informatyczny, pisze: „Jeśli już kogoś należy żałować, to tych, którzy nigdy uczucia samotności nie zaznają”¹⁶. To przestroga jakże aktualna. Samotność jest poniekąd niekomunikowalna, bo wypowiedziana, przekazana innym, będąc przestrzenią interaktywnej wymiany myśli, przestaje być samotnością. Mimo to jest ważnym, śmiem twierdzić, doświadczeniem człowieka, które było obecne od zawsze. Najbardziej rozbudowaną aparaturę ujmowania tego fenomenu ma filozofia¹⁷, ale w środowisku naukowym postulatywne jest, by podjęli się głębszej refleksji nad nią luminarze nauk szczegółowych. Sam w swoich tekstach analizowałem pod kątem aktywności samotniczej obrzędy ludowe, życie codzienne wsi, sytuację kobiet niezamężnych, artystów ludowych i ludzi starych. To doświadczenie upewniło mnie, że są olbrzymie połacie korpusu źródłowego umożliwiającego wnikliwą i produktywną refleksję. Mało tego, durkheimowsko nastawione socjologia, etnologia i historia społeczna wymagają tylko zmiany wektora i przemodelowania koncentracji badawczej ze wspólnoty na jednostkę, z grupy konformistycznej na nonkonformistów i odmieńców, z ludzi i grup ustandaryzowanych, wyśrodkowanych, dominujących statystycznie na indywidualistów, ekscentryków, kontestatorów, odkrywców.

¹⁵ Tamże.

¹⁶ G. Minois, dz. cyt., s. 585.

¹⁷ P. Domeracki, *Rozstaje samotności. Studium filozoficzne*, Kraków 2016, t e n ż e, *Horyzonty i perspektywy monoseologii. Filozoficzne studium samotności*, Toruń 2018.

Przełom się już dokonuje, jak podała w panelu dyskusyjnym B. Klich-Kluczevska, na Zachodzie historia samotności obecna jest za sprawą szkoły Annales – akcentującej aspekt społeczny, poziom wyobrażeń, idei i dynamizującej refleksję „historii emocji” – kładącej nacisk na życie psychiczne i stylistykę ekspresji ludzkiej. Reprezentująca nurt owej historii emocji Fay Bound Alberti podkreśla, że właściwie ugruntowana na emocjonalności samotność jest jako taka niejednoznaczna, może wywoływać stany pozytywne lub negatywne¹⁸. W moim odczuciu natomiast jest i bardziej złożony profil samotności, jeszcze stosunkowo słabo podejmowany, przejawiający swój odcień ambiwalentny, nie tyle bycia błogosławieństwem lub przekleństwem, ile bycia błogosławieństwem i przekleństwem. Fenomen ów jest niekiedy pozytywny i negatywny zarazem, człowiek doznający własnej „jedyności” może przekroczyć równocześnie próg rozpacz, natomiast osoba skazana na osamotnienie, od której inni się odwrócili, czy którą skrzywdzili, może wznieść się ponad innych, przewyższyć ich, doznać szczęścia przez łzy, zatriumfować w konstatacji: „nie jestem taka jak oni”. Oczywiście są też warianty bardziej jednoznacznej samotności: doznającego ekstazy twórczej artysty, czy osamotnionego przez innych i niemogącego sobie poradzić w świecie krzywdzących stereotypów człowieka chorego psychicznie, ale w moim odczuciu perspektywa ambiwalencji jest twórcza i poznawczo otwarta. Może i niniejsza wystawa będzie zacznym do rozwoju problematyki samotniczej (od monoseologii po „historię emocji”) na naszym polskim podwórku. Konceptualizacja samotności w historii i kulturze jest u nas niewątpliwie palącym wyzwaniem.

BIBLIOGRAFIA

- Bound Alberti F., *A biography of loneliness. The history of emotion*, Oxford 2021.
- Domeracki P., *Rozstaje samotności. Studium filozoficzne*, Kraków 2016.
- Domeracki P., *Horyzonty i perspektywy monoseologii. Filozoficzne studium samotności*, Toruń 2018.
- Gapiński B., *Ludzie samotni na wsi tradycyjnej*, [w:] *Spółczesność i media. Analiza wybranych zagadnień*, red. A. Surma, M. Śliwa, Lublin 2020, s. 74–82.
- Gapiński B., *O wspólnocie i samotnościach w kulturze ludowej*, Gniezno 2021.
- Gapiński B., *Samotność w bibliotece*, „Alma Mater” 2020, nr 218, s. 117–119.
- Gapiński B., *Samotność w kontekstach kulturowych*, „Alma Mater” 2020, nr 217, s. 120–122.
- Gapiński B., *Samotność w kulturze ludowej*, „Alma Mater” 2020, nr 217, s. 122–125.
- Gapiński B., *Samotność w tradycyjnej społeczności wiejskiej. Rozważania na przykładzie materiałów etnograficznych z drugiej połowy XIX i XX wieku*, „Biuletyn Biblioteki Jagiellońskiej” 2019–2020 [druk 2022], t. 69–70, s. 145–181.
- Geertz C., *Opis gęsty – w stronę interpretatywnej teorii kultury*, tłum. S. Sikora, [w:] *Badanie kultury. Elementy teorii antropologicznej*, red. nauk. M. Kempny, E. Nowicka, Warszawa 2005, s. 35–58.
- Leach E., *Kultura i komunikowanie. Logika powiązań symbolicznych. Wprowadzenie do analizy strukturalnej w antropologii społecznej*, tłum. i przedm. M. Buchowski, Warszawa 2010.
- Minois G., *Historia samotności i samotników*, tłum. W. Klenczon, Warszawa 2018.
- Rakowski T., *Lowcy, zbieracze, praktycy niemocy. Etnografia człowieka zdegradowanego*, Gdańsk 2009.

¹⁸ F. B o u n d A l b e r t i, *A biography of loneliness. The history of emotion*, Oxford 2021, s. 241–242.

NETOGRAFIA

- Brejnak S., *Biblioteka samotności. Komentarz do wystawy „Oblicza samotności w kulturze”*, „Polisemia – czasopismo naukowe” 2021, nr 1, <https://sites.google.com/a/polisemia.com.pl/polisemia/numery-czasopisma/numer-12021-25-samotno%C5%9B%C4%87> [dostęp: 30.12.2021].
- Kaleba J., *Krakowscy bibliotekarze opowiadają o samotności. Wirtualna wystawa Biblioteki Jagiellońskiej*, „Gazeta Krakowska” 2021, <https://gazetakrakowska.pl/krakowscy-bibliotekarze-opowiadaja-o-samotnosc-wirtualna-wystawa-biblioteki-jagiellonskiej/ar/c13-15490142> [dostęp: 21.03.2021].
- Nowy M., *Witamy w świecie samotności*, „PAUza Akademicka” 2021, nr 550, http://pauza.krakow.pl/550_5_2021.pdf [dostęp: 1.12.2021].
- Oblicza samotności w kulturze. Katalog wystawy*, red. B. Gapiński, Kraków 2021, <https://ruj.uj.edu.pl/xmlui/handle/item/265995> [dostęp: 21.03.2021].
- Oblicza samotności w kulturze*, <https://wystawy.bj.uj.edu.pl/samotnosc> [dostęp: 21.03.2021].
- Oblicza samotności*, [film dokumentalny], reż. i prod. M. Zborek, 2021, [online] <https://www.youtube.com/watch?v=2TPbwoCP6ZA> [dostęp: 30.12.2021].

ABSTRAKT

W tekście przedstawiłem założenia wirtualnej wystawy *Oblicza samotności w kulturze*, którą otwarto w marcu 2021 roku. Przygotowało ją środowisko pracowników Biblioteki Jagiellońskiej we współpracy z innymi instytucjami kultury. Wystawa jest interpretacją samotności w kontekstach tradycyjnych i współczesnych. Prezentuje szereg źródeł, książek, dzieł sztuki, świadectw nauki, dokumentów życia codziennego. Jej głównymi celami było ukazanie rangi samotności jako zjawiska niekiedy negatywnego, innym razem pozytywnego, wreszcie bardzo często nie dającego się scharakteryzować przez swoją ambiwalencję.

SŁOWA KLUCZOWE:

wirtualna wystawa, sztuka, kultura, historia samotności, antropologia kulturowa

LONELINESS AS A CHALLENGE.
THE JAGIELLONIAN LIBRARY'S VIRTUAL EXHIBITION
THE FACES OF LONELINESS IN CULTURE

In the text, I presented the premises of the virtual exhibition *Faces of Loneliness in Culture*, which was opened in March 2021. It was prepared by the staff of the Jagiellonian Library in cooperation with other cultural institutions. The exhibition interpreted loneliness in both traditional and contemporary contexts, presenting a range of sources, books, works of art, scholarly evidence, and documents of everyday life. Its main aim was to show loneliness as a phenomenon that is sometimes negative, sometimes positive, and very often impossible to characterize precisely due to its ambivalence.

KEYWORDS:

virtual exhibition, art, culture, history of loneliness, cultural anthropology

BARTŁOMIEJ GAPIŃSKI

DOI: 10.26106/crgf-sj83

Uniwersytet Jagielloński, Biblioteka Jagiellońska, Kraków, Polska

 <https://orcid.org/0000-0002-7285-0480>

RECENZJA KSIĄŻKI MARIANA KĘSKA
PT. *WIZERUNEK KOŚCIOŁA KATOLICKIEGO W POLSCE
DO 1945 R. NA ŁAMACH „ŻOŁNIERZA WOLNOŚCI”
W LATACH 1950–1990, KRAKÓW 2017, 384 S.*

O tym, że niedawno miniony okres Polski Ludowej niezwykle trudno interpretować, nieustannie dowiadujemy się z różnych debat toczonych przez historyków, wypowiedzi świadków i osób żyjących w minionym systemie, a także relacji medialnych. Polska Rzeczpospolita Ludowa nazywana też Peerelem¹ jest ciągle ciekawą zagadką. Historycy, pomimo przełomu w 1989 roku i zmiany ustrojowej (kiedy też w nazwie państwa usunięto określenie „Ludowa”), przez kolejne lata toczyli i wciąż toczą szereg debat na ten temat. Można im zarzucić, że ograniczają się częściej do refleksji pierwszej o dziejach (prostej, sprawozdawczej, opisowej), a rzadziej pozwalają sobie na refleksję krytyczną (interpretacyjną, analityczną, problemową)². Ciągle pozostaje aktualna konstatacja, będąca odpowiedzią na pytanie: „co było?”, mniej natomiast odnosząca się do kwestii: „jak żyła (funkcjonowała, trwała) grupa etniczna? Jakie funkcje w niej występowały? Jakie struktury trwały?”³. Opinia publiczna właściwie ma kontakt z historią bazującą na złudzeniu zwierciadlanego odbicia przeszłości. Do tego medialny obraz kreujący wrażenie „obiektywności” i „referencyjności”, kształtuje opinię publiczną⁴. Jakże często historycy używają języka mediów i vice versa. Dziennikarze cytują historyków popierających ich wyobrażenie, gotowe tezy, niekiedy nieświadome klisze stereotypowe. Szukając myśli

¹ A. Dudek, Z. Zblewski, *Utopia nad Wisłą. Historia Peerełu*, Warszawa 2008, *ParkEdukacja*.

² K. Zamorski, *Dziwna rzeczywistość. Wprowadzenie do ontologii historii*, Kraków 2008, s. 97–154.

³ W. Wrzosek, *Historia – kultura – metafora. Powstanie nieklasycznej historiografii*, Wrocław 2010, s. 141, *Acta Universitatis Wratislaviensis 0239-6661*; nr 3283.

⁴ M. Herzfeld, *Antropologia. Praktykowanie teorii w kulturze i społeczeństwie*, przeł. M.M. Piechaczek, Kraków 2004, s. 405, *Cultura*.

krytycznej o przeszłości, warto przywołać książkę Mariana Kęska *Wizerunek Kościoła katolickiego w Polsce do 1945 r. na łamach „Żołnierza Wolności” w latach 1950–1990*. Wydana w niszowym wydawnictwie Biblioteka Czech-Kosińskich w 2017 roku, podejmuje istotne problemy historyczne.

Marian Kęsek (1944–2016), historyk i bibliotekarz, był długoletnim pracownikiem Biblioteki Jagiellońskiej (od 1968 do 2010 roku), zatrudnionym jako kustosz od 1978 roku, następnie jako adiunkt od 2008 roku. Kształcił się w latach 60. i 70. na Uniwersytecie Jagiellońskim. Pod kierunkiem wybitnego mediewisty Józefa Mitkowskiego napisał pracę magisterską o templariuszach w Polsce i pracował nad nieukończonym doktoratem na temat dziejów hutnictwa staropolskiego. Pod koniec swojej pracy w Bibliotece Jagiellońskiej pełen pasji wrócił do pomysłu napisania doktoratu. Krąg zainteresowań naukowych Kęska obejmował historię Kościoła i propagandę komunistyczną. Na seminarium doktoranckim prowadzonym przez politologa Jacka Majchrowskiego przygotował dysertację o propagandzie komunistycznej na łamach „Żołnierza Wolności”. Obrona doktoratu miała miejsce w 2008 roku. Sebastian Grudzień przedstawia szerzej dokonania i biografię Kęska⁵, dlatego w niniejszym opracowaniu nie będę prezentował jego sylwetki i przejdę do recenzowanej książki.

Treść dysertacji doktorskiej Kęska stała się podstawą omawianej tutaj książki. Autor podaje stan wiedzy kończący się na pierwszej dekadzie XXI wieku. Stawia sobie za cel pokazanie relacji między propagandą komunistyczną na łamach czasopisma „Żołnierza Wolności” a historią Kościoła doprowadzoną do 1945 roku. Książka składa się ze *Wstępu*, pięciu rozdziałów: 1) *Propaganda antykościelna i antyreligijna w PRL*, 2) *Wizerunek Kościoła do XVIII w. na łamach „Ż.W.”*, 3) *Obraz Kościoła w XIX w.*, 4) *Kościół w okresie międzywojennym w świetle publicystyki na łamach „Ż.W.”*, 5) *Negatywna rola Kościoła w czasie II wojny światowej według propagandystów wojskowych, oraz Zakończenia*.

We *Wstępie* i pierwszym rozdziale autor powtarza niektóre cytaty, źródła lub uogólnienia. Mimo że zabieg ten wydawać by się mógł niepotrzebny, to niewątpliwie ułatwia lekturę i wyciąganie wniosków. Ponadto powtarzane są treści istotne mające znaczenie dla całej pracy.

W rozdziale drugim przedstawione są wybrane problemy z historii Kościoła katolickiego w Polsce oraz na świecie od epoki Ojców Kościoła po upadek I Rzeczypospolitej. Autor rekonstruuje propagandowe ujęcia dziejów Kościoła. Prezentuje jego obraz jako instytucji prześladowanej, powodującej rzekomy regres kultury, utrwalającej poddaństwo i myślenie poddańcze (zahacza o tematykę dziś tak modnej historii ludowej⁶, choć, kiedy pisał swoją książkę, refleksja ta na polskim gruncie jeszcze się nie rozwijała, pewnie też nie odpowiadałoby autorowi jej kontestatorskie względem tradycji wychylenie). Kęsek

⁵ S. G r u d z i e ń, *Marian Kęsek (1944–2016)*, „Biuletyn Biblioteki Jagiellońskiej” 2017, t. 67, s. 476–484.

⁶ A. L e s z c z y ń s k i, *Ludowa historia Polski. Historia wyzysku i oporu. Mitologia panowania*, Warszawa 2020; K. P o b ł o c k i, *Chamstwo*, Wołowiec 2021; M. R a u s z e r, *Ludowy antyklerykalizm. Nieopowiedziana historia*, Kraków 2023.

koncentruje się na wzmiankach o świętych, biskupach, księżach, zakonnikach, relacjach kościół hierarchiczny – państwo, a także wybranych ważnych wydarzeniach z Kościoła powszechnego, w tym historii papieżstwa.

W trzecim rozdziale autor skupia się na roli Kościoła w okresie zaborów (pokazuje jak, wykorzystując propagandę, starano się zestawiać kapłanów zdrajców polskiej idei niepodległościowej ze współczesnym propagandystom – Kościołem Prymasa Tysiąclecia), prezentuje wzmiankowanych ważniejszych duchownych, hierarchów, relacje polsko-watykańskie (na przykład rozsmakowanie się propagandystów wojskowych w potępieniu powstania listopadowego przez Grzegorza XVI), przedstawia stosunek ważnych Polaków (intelektualistów, historyków, pisarzy doby romantyzmu, pozytywizmu) do Kościoła oraz specyfikę Kościoła powszechnego (na przykład ograniczający *Syllabus errorum* wydany przez Piusa IX, stosunek Leona XIII do komunistów, rzekoma obłuda encykliki *Rerum novarum*).

Rozdział czwarty skoncentrowany jest na Kościele w Polsce i na świecie w okresie międzywojnia (pokazuje rolę duchowieństwa – w tym hierarchów w historii II Rzeczypospolitej – przeważnie negatywną, jak chcieli propagandyści, relacje do Kościoła polskich intelektualistów, a także stosunki polsko-watykańskie i zachowanie papieża czasów dojścia do władzy faszystów we Włoszech i nazistów w Niemczech).

Drugiej wojnie światowej i czasom PRL poświęcony jest piąty rozdział. Elity kościelne są w nim właściwie skompromitowane z perspektywy propagandystów. Pius XII nie potępia zbrodni Hitlera, nienawidzi przy tym komunizmu. W Polsce czasów okupacji widać rozbitcie: wyższy kler, czyli zdrajcy *versus* niższe duchowieństwo części szlachetne i cierpiące prześladowania. Sytuacja ta w opinii propagandystów jest niczym lustrzane odbicie czasów Polski Ludowej, gdzie niższy postępowy kler popiera partię, wyższy sympatyzuje z imperialistami amerykańskimi, kieruje orędem do Niemiec, wcześniej kompromitując się na Soborze Watykańskim II.

W *Zakończeniu* autor przedstawia sylwetki poszczególnych propagandystów i osób piszących dla „Żołnierza Wolności” – żołnierzy, publicystów i pracowników naukowych. Charakteryzuje ich działalność agitacyjną, konfabulowanie, czasami bezstronność, na przykład: „Obiektywne informacje historyczne podawał Marian Biskup” (s. 338–339), mediewista z Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu.

Informacje prezentowane w recenzowanej książce są wybiórcze, ponieważ następstwem wydarzeń nie rządzi związek przyczynowo-skutkowy, ale ich obraz ukształtowany przez komunistyczną propagandę (to, co poświadczyli propagandyści, jest przedmiotem refleksji). Autor, rozwodząc się o Kościele, choć obnaża mechanizmy propagandowe, nie wkomponowuje się w mistyczne pisanie o dziejach (jego historia to nie *historia sacra*⁷). Przy czym detaliczność, drobiazgowość i erudycja są na wysokim poziomie. Widać, że piszący posiadał gruntowną wiedzę na temat historii średniowiecznej i nowożytnej i opłynał umiejętność wyszukania informacji w różnych źródłach oraz że podchodził do podejmowanej problematyki ze znanstwem. Artykuły z „Żołnierza Wolności” są rozpatry-

⁷ K. Zamorski, dz. cyt., s. 121.

wane w kontekście innych druków partyjnych, propagandowych, decyzji politycznych. Autor udowadnia, że piszący dla czasopisma kierowali się „metodą propagandową, zwaną sugestią autorytetu historycznego, polegającą na powoływaniu się na wybitne osobistości z przeszłości dla poparcia współcześnie prezentowanego stanowiska” (s. 359).

Moim zdaniem autor zastosował trzy poziomy w analizie materiału źródłowego i tekstów historycznych:

1. Wydarzenia dziejowe (na przykład chrzest Polski, męczeństwo Świętego Stanisława).

2. Opis propagandysty w odniesieniu do bieżącej sytuacji (na przykład do Millennium lub pierwszej pielgrzymki Jana Pawła II kończącej krakowski synod archidiecezjalny pod patronatem Świętego Stanisława i odbywającej się w rocznicę 900-lecia jego męczeństwa).

3. Ustalenia historyków – informacje podzielone na trzy grupy: a) zgodne ze wspomnianą sugestią autorytetu historycznego, na przykład przestarzałe i stronicze opisy dawnych dziejopisarzy i historyków XIX wieku, b) ustalenia historyków współczesnych propagandystom – na tej podstawie Kęsek stwierdza stroniczość lub jej brak, c) najnowsze ustalenia historyków piszących już po 1989 roku (są wyrazem chęci autora pragnącego ustalić, jak w rzeczywistości było).

Prezentowany przez autora materiał jest bardzo szeroki, pokazuje nie tylko mechanizmy propagandy, lecz również odcienie codzienności, na przykład w 1961 roku publicysta „Żołnierza Wolności” Stefan Zieliński tak pisał o problemach światopoglądowych w Oficerskiej Szkole Uzbrojenia: „towarzysze z OSU wiele jeszcze mają do zrobienia. Wiedzą o tym. Oficer X nie bardzo już wierzy w Boga, ale chciałby jeszcze dowodów, że Go nie ma, oficer i członek partii sam co prawda nie wierzy, ale gwoli teściowej posłał dziecko do komunii. Niejednokrotnie łatwiej samemu dokopać się prawdy, niż przekonać żonę, a zwłaszcza matkę, czy teściową” (s. 333).

Dla publicystów „Żołnierza Wolności” przeszłość jest najczęściej komentarzem do bieżących wydarzeń. Co prawda, jak pisał przed laty antropolog kultury Czesław Robotycki, starą kulturową regułą pozostaje przekonanie, że „przeszłość jest argumentem dla współczesności”⁸. W okresie Peerelu argument ten był wręcz nachalny, na przykład charakteryzując księży i „dewotki” propagandysta akcentował: „inkwizycja paliła na stosie. Dzisiejsi inkwizytorzy mają inne metody” (s. 323) albo po orędziu biskupów polskich do niemieckich, padła na łamach „Żołnierza Wolności” taka charakterystyka prymasa Stefana Wyszyńskiego: „w swej nieposkromionej pysze stawia ponad idee państwa swoje średniowieczne poglądy i urojenia, gdy mówi, że naród polski mógł: »bardzo często żyć i bez króla, i bez wodza, i bez zwierzchników, i bez ministrów, ale naród ten nigdy nie żył bez pasterza«” (s. 323).

Przeszłość nieustannie podejmowana była jako „argument dla terażniejszości”, do tego stopnia, że wręcz zaburzała relacje między porządkiem diachronicznym a synchronicznym, między minionymi dziejami a współczesnością, to co wydarzyło się *in illo*

⁸ C. R o b o t y c k i, *Horsta Bienka dom z gazet*, „Konteksty. Polska sztuka ludowa” 2010, nr 2–3, s. 64.

tempore, w istocie rozgrywa się *hic et nunc*. Biskupi polscy doby Peerelu nazywani byli targowiczami, Święty Stanisław to niepocholeby przykład. W 1953 roku propagandysta „Żołnierza Wolności” napisał o nim: „biskup zdrajca za wierną służbę przeciwko Polsce został nagrodzony przez papieża mianem świętego” (s. 60). Z kolei w 1965 roku w publikacji Centralnego Ośrodka Dokumentowania Kadr Laickich podano: „Szczepanowski był zdrajcą. Ekspozycja tej osobistości jako symbolu ma więc wymowę jednoznaczna – jest ona miła sercu tych biskupów, którzy wchodzą na drogę politycznej opozycji wobec istniejącej w Polsce władzy państwowej” (s. 62). To swoista manichejska wizja przeciwnika⁹ – ujawniająca replikowanie się po prostu zła, niezależnie czy w przeszłości, czy obecnie, ponadto swoiste utożsamianie owego stereotypowego obrazu „wtedy” z „teraz”, świadome podtrzymywanie wyznaczonej propagandowej linii.

Zasadniczy zarzut względem książki dotyczy tytułowego „Kościoła”. Czym on jest? Z relacji Kęska wyłania się Kościół instytucjonalny – duchowieństwo i hierarchia przede wszystkim, można powiedzieć, czyli Kościół w rozumieniu potrydenckim. Tymczasem istnieje pole semantyczne dla określenia „Kościoła” poprzez wskazanie na „lud Boży” – czyli ogół wszystkich wiernych, takie rozumienie Kościoła przyjął Sobór Watykański II. Na usprawiedliwienie autora można założyć, że opisywał on realia religijne naznaczone dawną wizją Kościoła trydenckiego. Można też powiedzieć, że „Kościół równa się kler”, tak nieustannie głosili propagandyści komunistyczni, a autor książki po prostu był wierny językowi epoki. Wreszcie ujmowanie instytucji kościelnej jako struktury hierarchicznej, przede wszystkim duchowieństwa, reprezentowane jest ciągle i to u pierwszoplanowych współczesnych historyków polskich¹⁰.

Brak zdefiniowanego pojęcia „Kościół” to niewątpliwie główny zarzut, jaki można postawić autorowi. I tutaj także doszukuję się korzyści płynących z niekonsekwencji autora i jego niekoherencji względem własnych przedzałożeń (sądów i przedsądów), bowiem Kęsek analizuje kwestie społeczne wykraczające czasami poza schematyczne ujmowanie Kościoła hierarchicznego. Jego postawa poznawcza nie jest dogmatyczna ani metodycznie purystyczna, ale doraźna, kontekstowa, zdeterminowana przez analizowane źródło historyczne. Stąd zwraca on uwagę na państwowość i jej umocowanie w religii, stosunek do religii intelektualistów, poetów, pisarzy, historyków, rolę kobiet w historii (na przykład poprzez nachalne dobieranie przez propagandystów przykładów, by zdyskredytować i zminimalizować udział kobiet w III i IV sesji Soboru Watykańskiego II). Wreszcie prezentuje wielokrotnie stopienie się katolicyzmu z ideą polskości, niepodległości, narodu.

Podsumowując, można podkreślić, że książka Mariana Kęska to dzieło jakich mało. Przechodzenie pomiędzy różnymi epokami zdumiewa, śledzenie wątków prowa-

⁹ D. Thiriet, *Marks czy Maryja? Komuniści i Jasna Góra w apogeum stalinizmu (1950–1956)*, przeł. J. Pyśiak, wpraw. M. Kula, Warszawa 2002, s. 101

¹⁰ Piszę o tym szerzej w: B. Gapiński, *Spojrzenie z perspektywy antropologii historycznej na polską religijność ludową*, [w:] *Pytać mądrze. Studia z dziejów społecznych i kulturowych. Księga pamiątkowa dedykowana Profesorowi Andrzejowi Chwalbie*, red. A. Czocher, B. Kluch - Klucze wska, Kraków 2020, s. 102.

dzi do nieoczywistych konstatacji, drobiazgowość analiz, operowanie różnymi źródłami i opisami historyków budzi uznanie. Informacje o postaciach historycznych wzbogacają wiedzę na ich temat, zarówno działających przed 1945 rokiem, jak i propagandystów komunistycznych czy szerszego gremium piszącego dla „Żołnierza Wolności” (w tym przypadku również osób bliżej nieznanych). Prezentowana historia Kościoła nie jest hagiograficzna ani różami usłana. Zdarzają się wśród kleru i zdrajcy, na przykład w epoce stanisławowskiej. Autor potrafi czasami przyznać rację propagandystom, jeśli ich sądy są, jego zdaniem, obiektywne. Przede wszystkim jednak Kęsek obnaża mechanizmy kreowania pożądanego obrazu przeszłości. Przedstawia machinę niszczącą albo zawłaszczającą tradycję. Pokazuje uwikłanie czasami nawet wybitnych ludzi pióra w system komunistyczny. Analizuje propagandę nowatorsko, akcentując nie tylko, jaką historia (jako przeszłość, dzieje) była, ale też jak ją się pisało (historia prezentuje się jako narracyjna wizja przeszłości, opowieść o dziejach oparta na faktach, ale również zamierzonych bądź nie konfabulacjach). Wspomniałem na początku, że w narracji o dziejach Peerelu dominuje refleksja prosta, sprawozdawcza, natomiast refleksja krytyczna wolniej i rzadziej się przebija. I tutaj mamy do czynienia z dziełem krytycznym, przemyślanym, spójnym, nowatorskim. Jest ono przydatne zarówno w poznawaniu historii rozgrywającej się przed 1945 rokiem, jak i w dobie Peerelu. Pozwala spojrzeć na instytucje kościelne w kontekście polskim, jak i uniwersalnym. Książka napisana jest *sine ira et studio*, bez przewidywalności wnioskania/argumentacji, bez patosu i monumentalności, stylem ciągle rzadkim w pisaniu o historii Kościoła w Polsce.

BIBLIOGRAFIA

- Dudek A., Zblewski Z., *Utopia nad Wisłą. Historia Peerelu*, Warszawa 2008, ParkEdukacja.
- Gapiński B., *Spojrzenie z perspektywy antropologii historycznej na polską religijność ludową*, [w:] *Pytać mądrze. Studia z dziejów społecznych i kulturowych. Księga pamiątkowa dedykowana Profesorowi Andrzejowi Chwalbie*, red. A. Czocher, B. Klich-Kluczevska, Kraków 2020, s. 87–118.
- Grudzień S., *Marian Kęsek (1944–2016)*, „Biuletyn Biblioteki Jagiellońskiej” 2017, t. 67, s. 476–484.
- Herzfeld M., *Antropologia. Praktykowanie teorii w kulturze i społeczeństwie*, przeł. M.M. Piechaczek, Kraków 2004, *Cultura*.
- Kęsek M., *Wizerunek Kościoła katolickiego w Polsce do 1945 r. na łamach „Żołnierza Wolności” w latach 1950–1990*, Kraków 2017.
- Leszczyński A., *Ludowa historia Polski. Historia wyzysku i oporu. Mitologia panowania*, Warszawa 2020.
- Pobłocki K., *Chamstwo*, Wołowiec 2021.
- Rauszer M., *Ludowy antyklerykalizm. Nieopowiedziana historia*, Kraków 2023.
- Robotycki C., *Horsta Bienka dom z gazet*, „Konteksty. Polska sztuka ludowa” 2010, nr 2–3, s. 60–67.
- Thiriet D., *Marks czy Maryja? Komuniści i Jasna Góra w apogeum stalinizmu (1950–1956)*, przeł. J. Pysiak, wpraw. M. Kula, Warszawa 2002.
- Wrzosek W., *Historia – kultura – metafora. Powstanie nieklasycznej historiografii*, Wrocław 2010, *Acta Universitatis Wratislaviensis* 0239-6661; nr 3283.
- Zamorski K., *Dziwna rzeczywistość. Wprowadzenie do ontologii historii*, Kraków 2008

ABSTRAKT

Artykuł recenzyjny odnosi się do książki autorstwa Mariana Kęska (1944–2016), wieloletniego pracownika Biblioteki Jagiellońskiej, który zajął się interpretacją przeszłości Kościoła katolickiego omawianej na łamach „Żołnierza Wolności” – propagandowego pisma komunistycznego. Jego książka powstawała w Bibliotece Jagiellońskiej i odnosi się do jej zbiorów. Jest analizą myśli propagandowej. Recenzja podkreśla ogrom pracy Autora, jego erudycję i skrupulatność, zarzuca jednak stereotypowe przedstawianie historii Kościoła katolickiego, utożsamianego z hierarchią kapłańską, a nie ogółem wiernych.

SŁOWA KLUCZOWE:

Marian Kęsek (1944–2016), historia Kościoła katolickiego, masowa propaganda, komunizm

REVIEW OF THE BOOK BY MARIAN KĘSEK *WIZERUNEK KOŚCIOŁA KATOLICKIEGO W POLSCE DO 1945 R. NA ŁAMACH „ŻOŁNIERZA WOLNOŚCI” W LATACH 1950–1990*, KRAKÓW 2017, 384 PP.

ABSTRACT

The review article refers to the book written by Marian Kęsek (1944–2016), a long-time member of staff of the Jagiellonian Library, who dealt with the interpretation of the Catholic Church's past in the pages of „Soldier of Freedom” (*Żołnierz Wolności*), a communist daily newspaper, basing on the Library's collections. The book is an analysis of the propaganda methods. The review emphasizes the extent of Kęsek's work, his erudition, and meticulousness, but accuses him of presenting a stereotypical view of the history of the Catholic Church, which is perceived as the priestly hierarchy rather than the community of the faithful.

KEYWORDS:

Marian Kęsek (1944–2016), history of the Catholic Church, mass propaganda, communism

EWA DĄBROWSKA
Uniwersytet Jagielloński, Biblioteka Jagiellońska, Kraków, Polska
 <https://orcid.org/0000-0002-0942-9474>

DOI: 10.26106/5g9g-6553

OD OPEN SPACE DO OPEN SCIENCE.
BIBLIOTEKA UNIWERSYTETU MALTAŃSKIEGO
JAKO PRZYKŁAD ZMIANY PARADYGMATU FUNKCJONOWANIA
BIBLIOTEKI AKADEMICKIEJ¹

Biblioteka uniwersytecka na Malcie jest jedyną biblioteką akademicką tego wyspiarskiego państwa. Uniwersytet Maltański swymi korzeniami sięga jezuickiego Collegium Melitense, założonego w Valletcie w 1592 roku (fot. 1). Po wygnaniu jezuitów z wyspy w 1769 roku Wielki Mistrz Zakonu Maltańskiego powołał Pubblica Università di Studi Generali, wykorzystując zasoby byłej jezuickiej szkoły. W 1968 roku większość wydziałów i bibliotekę główną przeniesiono do nowo otwartego kampusu w Msidzie, a obecnie funkcjonują także kampusy w Marsaxlokk i na wyspie Gozo. Wykłady na tej uczelni prowadzone są w języku angielskim, studiuje tam 11 500 osób, w tym około 2000 studentów z innych krajów, a zatrudnionych jest ponad 4000 osób.

Biblioteka uniwersytecka zlokalizowana pośrodku kampusu w Msidzie ma sześć filii: po jednej w Valletcie i na Gozo oraz cztery w Msidzie: Faculty of Arts Library, Laws and Theology Library, Junior College Library i Health Sciences Collection. Ten ostatni zbiór, mieszczący się wcześniej przy szpitalu uniwersyteckim, w czasie pandemii został przeniesiony do Biblioteki Głównej, by zrobić miejsce dla chorych. W bibliotece przechowywanych jest około miliona woluminów, subskrybuje się ponad 60 000 czasopism elektronicznych, 150 czasopism drukowanych i ponad 16 500 elektronicznych książek. Posiada także bogate zbiory specjalne, na które składa się wydzielona kolekcja Melitensia oraz kolekcja archiwaliów i rzadkich książek. W 2017 roku wdrożony został system ALMA, w użyciu są również inne produkty firmy ExLibris, takie jak oprogramo-

---

¹ Komunikat został opracowany na podstawie informacji pozyskanych przez autorkę podczas stażu w ramach programu ERAMUS KA 131-HED w dniach 8–12 maja 2023 roku oraz z witryny internetowej Biblioteki, <https://www.um.edu.mt/library/> [dostęp: 21.08.2023].

Fot. 1. Panorama Valletty, stolicy Malty

Źródło: fot. autorki komunikatu

wanie do zarządzania bibliografią RefWorks, zintegrowane z platformą e-learningową Leganto, oferujące listy lektur dla studentów z dostępem do treści czy Rialto, platforma do zakupu e-booków. Biblioteka bierze udział w licznych projektach, także międzynarodowych (fot. 2).

Pierwszą rzeczą, która zwraca uwagę wewnątrz budynku, jest przemieszanie przestrzeni dla czytelnika i bibliotekarza. Część administracyjna nie jest oddzielona od strefy czytelnika, na każdym poziomie pomieszczenia biurowe, także dyrekcyjne, sąsiadują z miejscami pracy dla użytkowników i zbiorami w wolnym dostępie. Studenci szukają w bibliotece przede wszystkim miejsca do pracy i nauki. Zgodnie z ich potrzebami, 1. piętro oferuje miejsca pracy grupowej, głośnej, a 2. piętro miejsca pracy cichej, indywidualnej (fot. 3).

Daje się zauważyć dbałość o atrakcyjne i przyjazne środowisko dla użytkowników. W czasie sesji, w dni robocze, biblioteka jest otwarta do godziny 23.00, a do 16.45 w soboty. Ciekawostką są ustawione obok biblioteki dwa namioty wyposażone w stoliki, krzesła, klimatyzację i oświetlenie, przeznaczone do nauki nocą (fot. 4).

Wśród użytkowników maleje zainteresowanie drukowanymi publikacjami, tak jak w innych bibliotekach znacznie spadła liczba prenumerowanych czasopism drukowanych. Periodicals Department zajmuje się także prenumeratą czasopism elektronicznych

i dostępem do baz danych oraz wsparciem użytkownika, regularnie prowadzi badania wykorzystywania opłacanych baz.

Książki kupuje się głównie w wersji cyfrowej, z dostępem dla nieograniczonej liczby użytkowników, na podstawie zgłoszeń pracowników uczelni składanych przez odpowiedni formularz na stronie Biblioteki. Do zakupów e-booków wykorzystywana jest platforma Rialto, dedykowana dla systemu Alma, co znacznie ułatwia pracę bibliotekarza. Jak wskazały przeprowadzone przez bibliotekę badania, forma elektroniczna jest preferowana zarówno przez naukowców, jak i studentów. Zaletą jest oczywiście dostępność z każdego miejsca bez konieczności przychodzenia do biblioteki, ale też krótki czas pozyskania do biblioteki. Sprowadzenie książki drukowanej trwa zwykle miesiąc, a elektroniczna jest gotowa do udostępniania w ciągu 2–3 dni od zamówienia. Ponadto nie trzeba jej katalogować, bo jest dostarczana wraz z opisem. Książki drukowane kupowane są jedynie wtedy, gdy nie mają wersji elektronicznej.

Fot. 2. Wejście na kampus uniwersytecki w Msidzie

Źródło: fot. autorki komunikatu

Nowe zadania, które podejmowano w Bibliotece, początkowo rozdzielane były wśród pracowników tradycyjnych oddziałów. Do dziś bazę prac licencjackich i dyplomowych ETDs – Electronic Theses and Dissertations service, zainicjowaną w 2008 roku, prowadzą pracownicy Acquisitions Department i Cataloging Department. Do ich obowiązków należy skatalogowanie i opublikowanie w uczelnianym repozytorium prac złożonych przez studentów na wydziałach w wersji elektronicznej, a następnie zdeponowanych przez kadrę administracyjną w systemie ETDs. Z uzasadnionych powodów,

Fot. 3. Miejsca pracy indywidualnej

Źródło: fot. autorki komunikatu

na przykład ze względu na ochronę informacji o wartości handlowej, a także w celu zapobieżenia ujawnienia informacji poufnych lub niejawnych, autor może nałożyć czasowe embargo na dostęp do swej pracy. Dostęp mają tylko studenci i osoby zatrudnione na uczelni, poprzez Repozytorium Instytucjonalne OAR@UM lub za pośrednictwem wyszukiwarki HyDi. Jest to nadana dla PRIMO nazwa wyłoniona w konkursie, a składają się na nią pierwsze sylaby nazwy rozwiniętej: Hybrid Discovery.

Repozytorium OAR@UM uruchomione zostało w 2014 roku, natomiast w 2017 roku Uniwersytet Maltański przyjął politykę otwartego dostępu, a w bibliotece utworzono Open Science Department, który wspiera rozpowszechnianie dorobku intelektualnego, badań i danych tworzonych przez naukowców z Uniwersytetu. Oddział ten zajmuje się przetwarzaniem i przesyłaniem do Repozytorium Instytucjonalnego UM – OAR@UM wyników badań naukowych, webometrią, tworzeniem bazy profili naukowców oraz szkoleniami. Skanuje i publikuje w bibliotece cyfrowej wybrane obiekty ze zbiorów tradycyjnych. Pod koniec 2023 roku uruchomił repozytorium danych badawczych drUM na platformie Figshare.

W Bibliotece przykładą się dużą uwagę do kształtowania bliskich relacji i partnerstwa z pracownikami i studentami uczelni oraz jej promowania w bliższym i dalszym środowisku. Aby osiągnąć te cele, w 2012 roku powołano Outreach Department, zajmujący się promocją, informowaniem o nowych usługach, programach i zasobach, planowaniem i prowadzeniem szkoleń stacjonarnych i online oraz organizowaniem imprez, na przykład Science in the City, Fresher's Week czy Library Week. Oddział ten publikuje comiesięczny newsletter, opracowuje broszury o nowych narzędziach i bazach, prowadzi stronę internetową Biblioteki i media społecznościowe. Jak wykazały przeprowadzone przez bibliotekę badania, obecnie młodzież chętniej korzysta z TikToka niż

Facebooka, woli oglądać krótkie filmiki, tak zwane reelsy, niż czytać posty. Podjęto zatem współpracę z Wydziałem Komunikacji i przy ich pomocy kręcone są niedługie, nieraz zabawne filmy instruktażowe.

Biblioteka w swojej misji przedstawia się jako organizacja ukierunkowana na klienta i zorientowana na usługi, czemu daje wyraz w stałym monitorowaniu środowiska oraz w aktywnym reagowaniu na potrzeby i oczekiwania użytkowników. Widać to w działaniach, takich choćby jak: przeorganizowywanie przestrzeni, zmiana modelu kształtowania kolekcji oraz podejmowanie nowych zadań, skutkuje to również zmianami w strukturze organizacyjnej. Jak wszędzie, największy wpływ na te zjawiska mają nowoczesne technologie informacyjne i komunikacyjne, bezpośrednio lub pośrednio – poprzez zmianę postaw i potrzeb użytkowników.

Prowadzone na terenie uczelni badania ankietowe, także wśród tych, którzy z usług biblioteki nie korzystają, są jednym z czynników branych pod uwagę przy modyfikowaniu funkcjonowania biblioteki. Po przeprowadzonych w marcu 2023 roku badaniach przyjęto trzyletni plan zmian, zakładający zarówno zastosowanie różnych strategii marketingowych oraz kampanii medialnych, jak i reorganizację wnętrza, zmianę godzin

Fot. 4. Miejsce do nocnej nauki

Źródło: fot. autorki komunikatu

otwarcia biblioteki i spotkań w poszczególnych jednostkach uczelni. Projektuje się też zwiększenie widoczności księżnicy na terenie uniwersytetu przez umieszczanie w różnych miejscach kierunkowskazów i tablic informacyjnych. Maleje zainteresowanie drukowaną książką, dlatego część zbiorów z wolnego dostępu przesunięto już do magazynów zamkniętych i proces ten postępuje. W czerwcu 2023 roku powiększono strefę pracy grupowej, planowane są dalsze prace nad selekcją zbiorów w wolnym dostępie i kolejne powiększanie przestrzeni do pracy dla użytkowników, zgodnie z ich dezyderatami. Zmianie podlegają także przestrzenie biurowe. Ze względu na zanikającą prenumeratę drukowanych czasopism, mniej miejsca potrzebuje zajmujący się tym oddział, przewidyuje się zatem przeznaczenie części pomieszczeń dla zbiorów specjalnych (fot. 5).

Fot. 5. Przestrzeń pracy grupowej

Źródło: fot. autorki komunikatu

Biblioteka Główna Uniwersytetu Maltańskiego, działająca w budynku z lat 60. XX wieku, skorzystała z możliwości przekształcenia swego sposobu działania. Gmach dawał i daje możliwości aranżacji wnętrza odpowiadające zmieniającym się potrzebom osób z niej korzystających i nowym funkcjom biblioteki, która koncentruje się nie tyle na zbiorach, ile na użytkowniku, usługach i działaniu na rzecz otwartej nauki. Studentom oferuje przestrzeń do uczenia się i łatwy dostęp do materiałów edukacyjnych w wersji cyfrowej, a naukowcom wsparcie w różnych aspektach ich pracy, umacniając swoją pozycję na uczelni. Zaangażowanie w realizację postulatów otwartości nauki, promowanie nowych technologii w komunikacji naukowej, edukacja informacyjna stawia bibliotekę na nowym miejscu w środowisku akademickim i wytycza nowe kierunki jej rozwoju.

NETOGRAFIA

Library, L-Università ta' Malta, <https://www.um.edu.mt/library/> [dostęp: 21.08.2023].

ABSTRAKT

Tekst przedstawia działalność Biblioteki Głównej Uniwersytetu Maltańskiego, jedynej na Malcie biblioteki akademickiej, która stale uwzględnia zmieniające się potrzeby środowiska i odpowiednio modyfikuje swoje usługi i przestrzenie. Prowadzone przez tę bibliotekę badania stanowią podstawę strategii, zmierzającej do podnoszenia poziomu satysfakcji studentów i kadry naukowej oraz budowania bliskich relacji i partnerstwa z użytkownikami. Gmach biblioteki służy przede wszystkim jako miejsce pracy, a potrzeby czytelników zaspokajają książki i czasopisma elektroniczne oraz bazy danych. Rozwijane są narzędzia i zasoby cyfrowe, wspierające naukowców i służące idei otwartej nauki.

SŁOWA KLUCZOWE:

biblioteka uniwersytecka, Malta, potrzeby użytkowników, usługi biblioteczne, zasoby cyfrowe

FROM OPEN SPACE TO OPEN SCIENCE.
THE UNIVERSITY OF MALTA LIBRARY AS AN EXAMPLE OF A PARADIGM
SHIFT IN THE FUNCTIONING OF AN ACADEMIC LIBRARY

ABSTRACT

This paper presents the activities of the University of Malta Main Library, Malta's only academic library, which constantly responds to the changing needs of its users' community and adapts its services and spaces accordingly. The research carried out by the library underlies a strategy aimed at improving the satisfaction of students and academic staff, and at building close relationships and partnerships with patrons. The library building serves primarily as a workspace where users have electronic books, journals and databases at their disposal. Digital tools and resources are being developed to support researchers and to promote open learning.

KEYWORDS:

academic library, digital resources, library services, Malta, users' needs

ALEKSANDRA CIEŚLAR
Uniwersytet Jagielloński, Biblioteka Jagiellońska, Kraków, Polska
 <https://orcid.org/0000-0001-6150-4198>

DOI: 10.26106/p24h-rs30

DZIAŁALNOŚĆ BIBLIOTEKI JAGIELLOŃSKIEJ W ROKU 2020. SPRAWOZDANIE

W roku 2020 struktura organizacyjna Biblioteki Jagiellońskiej uległa zmianie. Z dniem 1 października 2020 roku zostało utworzone stanowisko zastępcy dyrektora Biblioteki Jagiellońskiej ds. naukowych, które objął dr hab. Remigiusz Sapa, prof. UJ. Dyrektorowi temu podlegał Oddział Zbiorów Specjalnych, wcześniej zarządzany przez dyrektora Krzysztofa Frankowicza.

Nastąpiły również zmiany personalne na niektórych stanowiskach kierowniczych:

- mgr Anna Dusza-Bielenin – z dniem 1 lipca objęła kierownictwo Sekcji Katalogowania Retrospektywnego w Oddziale Katalogowania Książek
- dr Elżbieta Knapiek – z dniem 1 czerwca objęła kierownictwo Sekcji Rękopisów w Oddziale Zbiorów Specjalnych,
- mgr Izabela Korczyńska – z dniem 1 września objęła kierownictwo Oddziału Zbiorów Specjalnych (OZS),
- mgr Agata Pazdur-Bąk – z dniem 18 maja objęła kierownictwo Oddziału Katalogowania Książek (OKK),
- mgr Tomasz Zacharski – z dniem 1 października objął stanowisko kierownika Oddziału Komputeryzacji (OK).

Dotychczasowy skład Dyrekcji nie zmienił się – funkcję dyrektora Biblioteki Jagiellońskiej nadal pełnił prof. dr hab. Zdzisław Pietrzyk, jego zastępcami byli: mgr Aleksandra Cieślar (zastępca dyrektora ds. administracji), mgr Krzysztof Frankowicz (zastępca dyrektora ds. zbiorów) oraz mgr inż. Tomasz Zacharski (zastępca dyrektora ds. rozwoju).

PRACOWNICY

W roku sprawozdawczym Biblioteka zatrudniała ogółem 355 osób (stan na dzień 31 grudnia 2020 roku), w tym 228 kobiet (64%) i 127 mężczyzn (36%). W działalności

podstawowej zatrudnionych było 295 osób (w tym 243 na stanowiskach bibliotekarskich), 60 osób zaś to pracownicy administracji, obsługi technicznej oraz porządkowej. Spośród wymienionych 10 osób pracowało w niepełnym wymiarze etatu. W 2020 roku w BJ pracowało także 2 wolontariuszy (w OZS oraz w Oddziale Magazynów [OMa]).

Stan zatrudnienia na dzień 31 grudnia 2020 roku*

Wyszczególnienie	Ogółem	Działalność podstawowa	Administracja, obsługa techniczna i porządkowa
Liczba pracowników	355	295	60
w tym pełnozatrudnieni	342	283	59
w tym kobiety	228	197	31
w tym kobiety pełnozatrudnione	221	191	30
Etaty przeliczeniowe ogółem	340,75	290,00	50,75

* Zmodyfikowana tabela z formularza sprawozdawczego Głównego Urzędu Statystycznego (K-03, Dział 3, poz. 1).

Wśród zatrudnionych były 24 osoby ze stopniem naukowym doktora (w tym 2 z habilitacją). Kilka osób kontynuowało studia doktoranckie: mgr Ekaterina Baumann (na Wydziale Zarządzania i Komunikacji Społecznej Uniwersytetu Jagiellońskiego [WZiKS UJ]), mgr Krzysztof Frankowicz (na Wydziale Filozoficznym Akademii Ignatianum w Krakowie), Barbara Krawczyk (na WZiKS UJ), mgr Michał Lewicki (na Wydziale Historycznym Uniwersytetu Jagiellońskiego [WH UJ]), mgr Piotr Świątczak (na WZiKS UJ), mgr Ewa Valde-Nowak (na WZiKS UJ), mgr Barbara Wywiał (Żurek; na WH UJ). Mgr Ekaterina Baumann uzyskała stopień naukowy doktora w zakresie nauk o mediach i komunikacji społecznej (dysertacja *Ocena stanu zachowania starych druków na podstawie doświadczeń Polski i Rosji: model bibliotekoznawczy*, przygotowana pod kierunkiem prof. dr. hab. Zdzisława Pietrzyka). Stopień naukowy doktora w dziedzinie nauk społecznych w dyscyplinie nauki o komunikacji społecznej i mediach uzyskała również mgr Barbara Krawczyk (dysertacja *Józef Muczkowski: dyrektor Biblioteki Jagiellońskiej, kolekcjoner, historyk*, przygotowana pod kierunkiem prof. dr. hab. Zdzisława Pietrzyka). Mgr Piotr Świątczak ukończył studia podyplomowe z zakresu bibliotekoznawstwa na Wydziale Dziennikarstwa, Informacji i Bibliologii Uniwersytetu Warszawskiego. Daniel Baumann ukończył studia magisterskie na WZiKS UJ (kierunek Zarządzanie informacją). Adam Szczepaniec ukończył studia magisterskie na kierunku Historia sztuki w Instytucie Historii Sztuki na WH UJ i rozpoczął studia doktoranckie w Szkole Doktorskiej Nauk Humanistycznych UJ w dyscyplinie nauki o sztuce.

Pracownicy podnosili również kwalifikacje zawodowe poprzez uczestnictwo w licznych szkoleniach i prezentacjach o różnorodnej tematyce:

- pracownicy Oddziału Udostępniania Zbiorów i Informacji Naukowej (OUZiIN) uczestniczyli w licznych webinarjach, prelekcjach i warsztatach dotyczących głównie prezentacji produktów firmy EBSCO, baz danych, pracy z tekstem, pracy w systemie zdalnym,

- pracownicy Oddziału Zbiorów Cyfrowych (OZC) uczestniczyli w kursach i szkoleniach dotyczących Polskiej Bibliografii Naukowej, gromadzenia i udostępniania danych badawczych oraz zarządzania nimi, zarządzania danymi naukowymi, otwartego publikowania badań naukowych, systemu ewaluacji dorobku naukowego, tworzenia stron internetowych, zarządzania ludźmi w Lean Management,

- pracownicy Oddziału ds. Projektów brali aktywny udział w kursach prowadzonych w ramach projektu „ZintegrUJ – Kompleksowy Program Rozwoju Uniwersytetu Jagiellońskiego” („Kaizen i system sugestii pracowniczych”, „Zarządzanie ludźmi w Lean Management”, „Jak zapobiegać wypaleniu zawodowemu”, „Zarządzanie zespołem rozproszonym, zdalnym, wirtualnym”), webinarium dotyczącym projektowania infografik dla instytucji kultury, kursie grafiki rastrowej, szkoleniach dotyczących kadr i płac, roli biblioteki w procesie udostępniania informacji,

- pracownicy Oddziału Organizacji (OOrg) uczestniczyli w szkoleniach dotyczących kultury w sieci, tworzenia witryn w portalu UJ, narzędzi i sposobów organizowania wydarzeń kulturalnych online,

- pracownicy wewnętrznej służby ochrony „Straż Biblioteki Jagiellońskiej” uczestniczyli w licznych szkoleniach dotyczących obsługi i funkcjonalności nowego systemu bezpieczeństwa NEDAP, zainstalowanego w ramach pierwszego etapu modernizacji prowadzonej w tym zakresie, a także zarządzania bezpieczeństwem jednostek kultury w okresie pandemii,

- pracownicy wielu oddziałów korzystali ze szkoleń dotyczących narzędzi marketingowych, mediów społecznościowych w działaniach promocyjnych Biblioteki, korzystania z usługi Microsoft Teams, oraz w kursach prowadzonych w ramach projektu „ZintegrUJ – Kompleksowy Program Rozwoju Uniwersytetu Jagiellońskiego”.

Ze względu na sytuację epidemiczną żaden z pracowników nie odbył krajowego stażu naukowego.

Na emeryturę odeszło 8 pracowników: Jerzy Holik (robotnik wykwalifikowany), mgr Zbigniew Kosiński (kustosz), Genowefa Przybyła (referent administracyjny), mgr Krystyna Pytel (kustosz), Lucyna Rusek (starszy magazynier biblioteczny), mgr Krystyna Sanetra (starszy kustosz dyplomowany), Maria Sułowska (starszy szatniarz) i Barbara Woch (starszy magazynier biblioteczny).

Umowę o pracę rozwiązano z 10 pracownikami: Grzegorzem Grzybem (pracownik gospodarczy), mgr. Radosławem Janasem (młodszy bibliotekarz), dr Julią Krajcarz (adiunkt), inż. Urszulą Kryus-Dudziak (referent administracyjny), dr Żanetą Kubic (kustosz dyplomowany), mgr Agnieszką Rembowską (młodszy konserwator książki), mgr Marcinem Smerdą (bibliotekarz), mgr Dianą Szymańską (młodszy bibliotekarz), mgr Agnieszką Woźniak (bibliotekarz) oraz mgr. Arturem Wójcikiem (bibliotekarz).

Zmarło 7 pracowników (w tym pięcioro emerytowanych): mgr Leokadia Stachnik (czerwiec 2020 roku) – zatrudniona w BJ w latach 1966–2004 głównie w Oddziale

Opracowania Druków Zwartych (w latach 1973–1984 kierownik Sekcji Wydawnictw Zagranicznych w tym Oddziale, w latach 1984–1994 – kierownik Sekcji Wydawnictw Krajowych); Antoni Orczyk (19 czerwca 2020 roku) – zatrudniony w BJ w latach 1992–2007 najpierw na stanowisku starszego strażnika, a następnie pracownika gospodarczego w Oddziale Administracji; dr Marian Zwiercan (19 czerwca 2020 roku) – zatrudniony w BJ w latach 1958–2000 głównie w Oddziale Rękopisów, w latach 1972–1974 kierownik Oddziału Zbiorów Graficznych, w latach 1974–1998 zastępca dyrektora BJ ds. zbiorów specjalnych, konserwacji i spraw wydawniczych; dr Jerzy Grygiel (8 lipca 2020 roku) – zatrudniony w BJ od 2004 roku najpierw w Oddziale Dokumentów Audio-wizualnych, a następnie w Oddziale Informacji Naukowej i Katalogów oraz w Oddziale Udostępniania Zbiorów i Informacji Naukowej; mgr Zofia Skwarnicka (18 sierpnia 2020 roku) – zatrudniona w BJ w latach 1974–1981 jako kierownik Oddziału Informacji Naukowej; dr Jerzy Koziński (16 października 2020 roku) – zatrudniony w BJ w latach 1951–1991 głównie w Oddziale Udostępniania Zbiorów, w latach 1956–1964 kierownik Wypożyczalni Miejscowej, w latach 1964–1977 – kierownik Sekcji Dubletów i Wydawnictw Zbędnych w Oddziale Gromadzenia i Uzupełniania Zbiorów, w latach 1977–1979 – kierownik Oddziału Konserwacji Zbiorów, w latach 1977–1991 – kierownik Oddziału Udostępniania Zbiorów; Andrzej Cyganek (25 listopada 2020 roku) – zatrudniony w BJ od 1986 roku na stanowisku elektryka w Oddziale Administracji, a następnie w Oddziale Technicznym.

INFORMACJE OGÓLNE

Wśród priorytetowych zadań Oddziału Katalogowania Książek (OKK), kierowanego do maja przez dr Żanetę Kubic, a następnie przez mgr Agatę Pazdur-Bąk, w roku 2020 znalazło się katalogowanie książek z magazynu archiwalnego (ogółem około 40 000 sygnatur), usprawnienie współpracy z Biblioteką Narodową w zakresie ujednoczenia zasad opracowania książek we wspólnym środowisku katalogerskim, naniesienie wymaganych poprawek na rekordy opisów bibliograficznych po procesie deduplikacji (tzw. czyszczenie połączonego katalogu), przekształcenia języka haseł przedmiotowych KABA w Deskryptory Biblioteki Narodowej (DBN).

Zagrożenie epidemiczne wymusiło nową formę organizacji pracy realizowanej w trybie zdalnym. W ramach zadań wykonywanych w domu pracownicy Oddziału przekształcali słownictwo KABA w DBN (zmapowano ogółem 35 279 haseł), przeprowadzali deduplikację danych bibliograficznych w systemie Alma (poprawiono 5625 opisów) oraz meliorację deskryptorów osobowych i korporatywnych (przejrzano i poprawiono 23 302 deskryptory), kopiowali i tworzyli rekordy egzemplarzy (1253) na podstawie kart katalogowych.

W okresie sprawozdawczym do Oddziału wpłynęło z Oddziału Gromadzenia Zbiorów (OGr) 57 804 wol. książek (to jest o 10,8% mniej niż w roku poprzednim). W ramach opracowania bieżącego skatalogowano formalnie i przedmiotowo 53 619 wol. druków zwartych, to jest o 14,6% mniej niż w roku 2019. Liczba rekordów bibliogra-

ficznych wprowadzonych w okresie sprawozdawczym do katalogu komputerowego zmalała o 9,5% i wyniosła 31 972 (ze zdecydowaną przewagą rekordów kopiowanych z połączonego katalogu BN i BJ).

W zakresie opracowania retrospektywnego odnotowano około 219% wzrost w porównaniu z rokiem poprzednim – łącznie w ramach retrokonwersji opracowano 42 803 wol., dla których sporządzono 28 300 rekordów bibliograficznych (wzrost o 284,8%!). Podobnie jak w roku 2019 w okresie sprawozdawczym prace retrokonwersyjne prowadzone były głównie w ramach projektu „Działalność Upowszechniająca Naukę” (DUN) w odniesieniu do egzemplarzy archiwalnych i zbiorów pochodzących z XIX wieku. Ogółem suma wszystkich rekordów bibliograficznych sporządzonych dla druków zwartych i wprowadzonych (do lipca) do Komputerowego Katalogu Zbiorów Bibliotek UJ (KKZBUJ), a następnie (od września) do katalogu Bibliotek UJ wyniosła 60 272 (to jest o 41,2% więcej niż w roku 2019).

W wyniku prac Sekcji Katalogowania Bieżącego i Sekcji Katalogowania Retrospektywnego wprowadzono do KKZBUJ łącznie 5895 deskryptorów (czyli haseł uniwersalnych, pełniących funkcję haseł wzorcowych i przedmiotowych). Pracownicy Oddziału opracowali ponadto księgozbiór podręczny sekcji Informacji Naukowej OUZiIN oraz skatalogowali książki otrzymane przez Czytelnię Austriacką.

Do Oddziału Czasopism (OCz), kierowanego przez mgr. Adama Tomaszewicza wpłynęło 22 014 wol. czasopism i serii monograficznych (21 627 wol. otrzymanych w ramach egzemplarza obowiązkowego i 387 wol. zakupionych). Do katalogu komputerowego wprowadzono łącznie 5626 rekordów bibliograficznych, z przewagą rekordów kopiowanych. Utworzono 1713 rekordów zasobu i 3364 deskryptory BN. W ramach retrokonwersji, którą w pierwszej kolejności objęto zaległe tytuły czasopism, do KKZBUJ oraz Katalogu Bibliotek UJ wprowadzono 140 rekordów bibliograficznych i 182 rekordy zasobu. Suma wszystkich rekordów bibliograficznych sporządzonych dla wydawnictw ciągłych wyniosła 5766 (o 113,3% więcej niż w roku 2019!), zaś suma rekordów zasobu – 1895 (o 9,5% więcej niż w roku 2019). Czasopisma wpływające do Oddziału opracowywane były na bieżąco przez pracowników mających pod swoją pieczę konkretne zakresy tytułów czasopism. W początkowym okresie istnienia Oddziału opracowanie spoczywało w przeważającej mierze na doświadczonych katalogerach z byłej Sekcji Wydawnictw Ciągłych OGr.

Do zadań Oddziału Czasopism należy także przygotowywanie i przekazywanie gotowych woluminów gazet do Oddziału Magazynów. W roku 2020 Oddział Czasopism przekazał do OMa łącznie 21 627 wol. czasopism, w tym 2632 wol. gazet i 8529 tzw. jednouwoluminówek. W ramach tych ostatnich 710 wol. stanowiły wydawnictwa monograficzne.

Oddział Czasopism zajmował się ponadto czasopismami elektronicznymi wpływającymi do BJ (np. czasopisma elektroniczne typu *born digital*). Łączna liczba czasopiśmiennych dokumentów elektronicznych (obejmująca dokumenty na dyskach CD, jak i dokumenty online) otrzymanych przez Bibliotekę w 2020 roku wyniosła 2158 woluminów. Oddział Czasopism przekazał do Sekcji Dokumentów Audiowizualnych OZC

534 wol. dokumentów elektronicznych, będących dodatkami do czasopism drukowanych (dokumenty towarzyszące na CD).

Komputerowy Katalog Zbiorów Bibliotek UJ (katalogi.uj.edu.pl) obsługiwany był przez zintegrowany system zarządzania zasobami – Alma. Według stanu na dzień 31 grudnia 2020 roku baza ta rejestrowała 1 670 096 tytułów książek i czasopism w 4 156 974 egzemplarzach oraz 3 027 941 rekordów zasobu wydawnictw wielotomowych, seryjnych i czasopism Biblioteki Jagiellońskiej, a także bibliotek instytutowych UJ. Spójność danych i efektywne wyszukiwanie w katalogu BJ zapewnia kartoteka haseł wzorcowych (KHW). Zbiory opracowane komputerowo stanowiły około 46% ogólnej liczby zbiorów BJ, a 45% ogólnej liczby zbiorów UJ.

Przyrost komputerowego opracowania zbiorów w 2020 roku

	Rekordy bibliograficzne (tytuły)	Rekordy egzemplarza	Rekordy zasobu (tomy)
Rekordy wprowadzone w 2020 roku	90 519	187 865	146 086
Opracowanie dzienne*	ok. 358	ok. 743	ok. 576

* Przy uwzględnieniu 253 dni roboczych w roku sprawozdawczym.

Pracownicy Sekcji Informacji Naukowej OUZiIN, kierowanego przez mgr Aleksandrę Prokop-Kacprzak, do wszystkich katalogów kartkowych włączyli ogółem 576 kart. Kontynuowano również prace związane z aktualizowaniem Bazy Biogramów, do której wprowadzono 4460 nowych opisów, a 1768 rekordów już istniejących uzupełniono o nowe informacje. Na koniec 2020 roku stan bazy wynosił 52 864 rekordy.

W Oddziale opracowano 1702 kwerendy krajowe i 52 zagraniczne, przeprowadzono 3840 konsultacji bibliograficznych. W odpowiedzi na 2160 zapytań, które wpłynęły do Sekcji, wysłano 2975 listów. Załatwiono 279 spraw dotyczących usług reprograficznych.

W ramach usługi „Bibliotekarz dla Ciebie” pracownicy Oddziału udzielili czytelnikom 8 indywidualnych, bezpłatnych konsultacji dotyczących korzystania z katalogów tradycyjnych i elektronicznych, wyszukiwania informacji w polskich i obcych bazach danych, korzystania z zasobów online, sporządzania bibliografii oraz przeprowadzania analizy bibliometrycznej.

Podobnie jak w roku poprzednim pracownicy Sekcji współredagowali również portal Biblioteki Jagiellońskiej oraz stronę BJ na Facebooku, gdzie umieszczano między innymi posty informujące o wykładach z cyklu *Ars Quaerendi* oraz o testowanych bazach, a także promujące usługi Sekcji.

W Oddziale Zbiorów Cyfrowych kierowanym przez dr. Leszka Szafrąńskiego, na bieżąco magazynowano i opracowywano wszelkiego rodzaju dokumenty elektroniczne. W 2020 roku pracownicy Oddziału utworzyli dla dokumentów elektronicznych, dźwiękowych niemuzycznych, filmów oraz dokumentów zwartych i ciągłych 1223 nowe re-

kordy bibliograficzne (w tym 422 opisy bibliograficzne dla dokumentów *born digital*), 588 rekordów zaś zostało skopiowanych. W ramach opracowania przedmiotowego i rzeczowego utworzono ponadto 185 rekordów haseł wzorcowych, do rekordów bibliograficznych dodano 8695 haseł przedmiotowych. Z powodu pandemii koronawirusa pracownicy OZC wykonywali pracę zdalną i nie katalogowali dokumentów drukowanych, które dotychczas zostały zabezpieczone w postaci mikroform.

Oddział ds. Projektów, kierowany przez mgr Małgorzatę Mrozek-Bukse, koncentrował się głównie na pełnej obsłudze administracyjnej projektów finansowanych z różnych źródeł zewnętrznych, polegającej w szczególności na udziale w zebraniach zespołów projektowych, przygotowywaniu wniosków aplikacyjnych o przyznanie środków pozabudżetowych wraz z odpowiednimi załącznikami, sporządzaniu umów projektowych wraz z harmonogramami planowanych zadań i kosztorysami, przygotowywaniu dokumentów niezbędnych do rzeczowej realizacji projektów (pełnomocnictwa, protokoły uzgodnień procedur, protokoły wyboru personelu), sporządzaniu umów cywilnoprawnych dla wykonawców projektów, planowaniu wydatkowania środków na wynagrodzenia dodatkowe dla pracowników Biblioteki wykonujących zadania projektowe, planowaniu wkładu własnego, przygotowywaniu i kontroli kart czasu pracy osób realizujących projekty, koordynacji podpisywania aneksów do umów z pracownikami, obsłudze delegacji krajowych i zagranicznych odbywających się w ramach projektów, składaniu zamówień na zakupy lub przeprowadzaniu rozeznania rynku, sporządzaniu sprawozdań i raportów rocznych, bieżącej kontroli budżetu w systemie SAP w zakresie przyznanych środków finansowych oraz prowadzeniu bogatej korespondencji z instytucjami dotującymi i z administracją UJ.

Ponadto pracownicy Oddziału ds. Projektów przez cały rok aktywnie angażowali się w różnego rodzaju działania, promujące Bibliotekę Jagiellońską poprzez współpracę z Sekcją Wydarzeń Kulturalnych OOrg oraz z Działem Promocji i Informacji UJ i różnymi instytucjami zewnętrznymi. Działania promocyjne w odniesieniu do organizowanych w BJ wydarzeń, posiadanych zbiorów oraz Jagiellońskiej Biblioteki Cyfrowej (JBC) prowadzono głównie na portalach społecznościowych, takich jak:

Blog BJ na Facebooku (<https://www.facebook.com/blogbibliotekijagiellonskiej>),

Instagram (https://www.instagram.com/jagiellonian_library/),

Twitter (https://twitter.com/Jagiellonka_UJ?lang=pl).

Liczba osób obserwujących profil BJ na dzień 31 grudnia 2020 roku wynosiła: 533 na Blogu, 1428 na Instagramie i 368 na Twitterze.

Pracownicy Oddziału ds. Projektów odpowiadali również za prowadzenie Bloga BJ. Główne tematy na nim poruszane dotyczyły literatury, historii książki, fotografii, ciekawostek o BJ, twórczości czytelników. Artykuły oraz inne materiały pojawiające się na Blogu (kilkadziesiąt postów promujących głównie obiekty cyfrowe publikowane w JBC, ciekawe grafiki, ilustracje, fragmenty tekstów) publikowane są na Facebooku <https://www.facebook.com/blogbj/>. W 2020 roku zredagowano i opublikowano dwa artykuły: *Na zawsze żywi – klepsydry ze zbiorów BJ* autorstwa Beaty Kurek oraz *Książka „Poland the knight among nations”, jej amerykański autor i jego związki z Polakami* autorstwa Ewy Dąbrowskiej.

Do magazynu ogólnego zbiorów w Oddziale Magazynów, kierowanym przez mgr Katarzynę Furdynę, włączono 164 397 woluminów (o 48,8% mniej niż w roku 2019) – oprócz nowych wpływów liczba ta obejmuje zwroty czytelnicze, egzemplarze opracowane w ramach retrospekcji oraz zwroty depozytów. Liczba nowych druków zwartych i wydawnictw ciągłych (44 231 jedn.), które wpłynęły do magazynu archiwalnego zmalała o 6200 (to jest 12,3%) w porównaniu z rokiem poprzednim. Zmalała też (o 11,7%) liczba zamówień otrzymanych przez Sekcję Egzemplarza Archiwalnego – w roku sprawozdawczym wyniosła ona 2350. Liczba zamówień czytelniczych ogółem (189 052) zmalała o 93 541 (33,1%). Zamówienia na rewersach tradycyjnych stanowiły około 2,5% (4788) wszystkich zamówień. Niestety, nadal utrzymuje się stała tendencja spadkowa w odniesieniu do liczby zamówień czytelniczych na zbiory tradycyjne.

Krytyczna sytuacja przestrzenna w magazynie archiwalnym druków zwartych wymusiła podjęcie ostatecznej próby wygospodarowania jakiegokolwiek miejsca na przyjmowanie nowych wpływów. Zdecydowano o ścieśnieniu wpływającego w największych ilościach zbiorów II formatu. Dzięki determinacji całego zespołu udało się kontynuować rozpoczęte w listopadzie 2019 roku przedsięwzięcie i w czerwcu 2020 roku zakończyć definitywnie dyslokację. Przewieziono łącznie 3234 m b. zbiorów, a wygospodarowana przestrzeń zostanie przeznaczona na nowe wpływy. Stosownie do potrzeb kontynuowano również dyslokację zbiorów w magazynach czasopism (archiwalnym i użytkowym).

Pracownicy Sekcji Opracowania Technicznego OMa nadali sygnatury 54 175 wol. druków zwartych i 28 327 wol. wydawnictw ciągłych. Liczba zmodyfikowanych i utworzonych rekordów egzemplarza zmalała o 2,9% – naniesiono łącznie 82 502 barkodów. Kontynuowano także retrospektywne opracowanie zbiorów, które nabrało bardzo dużego tempa. Ponieważ znaczną część rekordów bibliograficznych można było skopiować, więc prace przebiegały o wiele sprawniej niż w latach poprzednich – w ramach pracy bieżącej utworzono łącznie 40 586 rekordów.

W Sekcji Rękopisów OZS, kierowanego do września przez mgr. Zbigniewa Koziańskiego, a następnie przez mgr Izabelę Korczyńską, w okresie sprawozdawczym zakończono opracowanie i meliorację 8742 jedn. rękopiśmiennych. Wykonano opisy katalogowe do 7 rękopisów średniowiecznych i 243 rękopisów nowożytnych i najnowszych, uporządkowano i sporządzono opisy akcesyjne do 468 rękopisów nowożytnych i najnowszych. Zmeliorowano 1 rękopis średniowieczny oraz 23 rękopisy nowożytne i najnowsze.

Wśród opracowanych w okresie sprawozdawczym materiałów na szczególną uwagę zasługują rękopisy do części IV *Inwentarza Archiwum Domu Pawlikowskich*, archiwum Teodora Parnickiego, materiały Czesława Morawetza, materiały Józefa Buszki i spuścizna ks. Jana Pitonia. W zbiorze skatalogowanych rękopisów znalazły się ponadto 424 jedn. skanowane w projekcie „Patrimonium – zabytki piśmiennictwa” (określanego również roboczą nazwą „Patrimonium Bis”) oraz do zbiorów cyfrowych BJ.

Istotną część czasu pracy stanowiła obsługa korespondencji dotyczącej zbiorów specjalnych. Pracownicy Sekcji Rękopisów prowadzili najobszerniejszą wymianę listów

z czytelnikami (ponad 1419 pism), opracowali 78 kwerend (57 krajowych i 21 zagranicznych) oraz udzielili łącznie 816 informacji (w tym 289 bibliograficznych i 527 rzeczowych).

Obiekty rękopiśmienne BJ eksponowane były na 4 pokazach i lekcjach bibliotecznych, skierowanych do różnych środowisk, zawodów i grup społecznych – wśród ich uczestników byli studenci oraz pracownicy naukowci UJ.

W Sekcji Starych Druków OZS opracowanie zbiorów polegało przede wszystkim na katalogowaniu obiektów przeznaczonych do digitalizacji w ramach projektu „Patrimonium Bis” oraz opracowywaniu dubletów BJ i druków przejętych z bibliotek instytutowych UJ. Opracowano łącznie 324 dzieła, dla których utworzono 1323 rekordy egzemplarza (6,2% spadek w porównaniu z rokiem 2019).

Pracownicy Sekcji wykonali dla czytelników 88 kwerend (55 krajowych i 33 zagraniczne). Udzielono łącznie 212 informacji (w tym 126 bibliograficznych i 86 rzeczowych).

W roku sprawozdawczym Sekcja Starych Druków zorganizowała 6 pokazów książek dla gości indywidualnych i grup zorganizowanych z kraju i z zagranicy. Starodruki prezentowane były na wystawach odbywających się zarówno w gmachu Biblioteki, jak i poza nim (między innymi na wystawie *Dolabella. Wenecki malarz Wazów* w Zamku Królewskim w Warszawie).

W Sekcji Zbiorów Muzycznych OZS kontynuowano prace nad opisem muzykaliów w Katalogu Komputerowym Zbiorów Bibliotek UJ. Skatalogowano łącznie 3201 dzieł (147% w porównaniu z rokiem 2019) w 3235 wol., dla których utworzono 2691 rekordów bibliograficznych i 3029 rekordów egzemplarza. Wśród skatalogowanych dzieł było 2650 druków muzycznych (2684 wol.), 538 dokumentów dźwiękowych oraz 13 filmów muzycznych. Do inwentarza wpisano 2429 wol. druków muzycznych i 6 rękopisów muzycznych.

Jak co roku pracownicy Sekcji aktywnie uczestniczyli w organizacji wystawy autografów muzycznych, towarzyszącej 24. Wielkanocnemu Festiwalowi Ludwiga van Beethovena. Znaczną część czasu pochłaniała bieżąca obsługa korespondencji, przygotowywanie zamówień do Sekcji Reprografii, przeprowadzanie zleconych kwerend (opracowano 71 kwerend, w tym 44 krajowe i 27 zagranicznych). Udzielono łącznie 400 informacji, w tym 97 informacji bibliograficznych i 303 rzeczowe.

W okresie sprawozdawczym przeprowadzono 4 pokazy druków i rękopisów muzycznych BJ.

Pracownicy Sekcji Zbiorów Graficznych i Kartograficznych OZS wprowadzili do katalogu komputerowego 929 (22,7% mniej niż w roku 2019) jedn. pochodzące ze zbiorów ikonograficznych, wśród których znalazły się: 1 album, 132 ryciny, 240 rysunków, 280 fotografii oraz 276 pocztówek. Sporządzono dla nich 758 rekordów bibliograficznych. Do katalogu wprowadzono ponadto opisy 1556 jedn. zbiorów kartograficznych. Wśród skatalogowanych dzieł znalazły się 53 atlasy (w 62 wol.).

Znaczną część czasu pracy zajmowało pracownikom przygotowanie kwerend, wymagających niejednokrotnie żmudnych poszukiwań i starannej weryfikacji w literaturze

fachowej. W roku sprawozdawczym przeprowadzono 65 kwerend krajowych (w tym 44 dotyczące zbiorów graficznych i 21 dotyczących zbiorów kartograficznych) oraz 15 zagranicznych (odpowiednio 11 i 4). Udzielono łącznie 369 informacji: 238 bibliograficznych (w tym 112 w odniesieniu do zbiorów graficznych i 126 w odniesieniu do zbiorów kartograficznych) oraz 131 rzeczowych (odpowiednio 114 i 117).

Pracownicy Sekcji zorganizowali 2 pokazy zbiorów własnych dla zainteresowanych czytelników, 8 obiektów eksponowano na wystawach odbywających się poza BJ: między innymi na wystawach: *Krakowskie drogi żelazne* w Muzeum Historycznym Miasta Krakowa, *Leonardiana w kolekcjach polskich* w Pałacu Króla Jana III Sobieskiego w Wilanowie, *Cud światła. Średniowieczne witraże* i *Geniusz baroku. Szymon Czechowicz (1689–1775)* w Muzeum Narodowym w Krakowie oraz *Dolabella. Wenecki malarz Wazów* w Zamku Królewskim w Warszawie.

W Sekcji Wydawnictw Rzadkich i Dokumentów Życia Społecznego (SWRiDŹS) OZS skatalogowano 1205 jedn. wydawnictw rzadkich, dla których sporządzono 181 tradycyjnych kart katalogowych oraz 24 958 jedn. dokumentów życia społecznego. Ogółem utworzono 1432 rekordy egzemplarza, 1195 rekordów bibliograficznych i 933 deskryptory.

Pracownicy Sekcji opracowali 48 kwerend krajowych i udzielili łącznie 132 informacji (w tym 68 bibliograficznych i 64 rzeczowe).

Obiekty ze zbiorów SWRiDŹS eksponowane były na 2 pokazach na miejscu, jedną jedn. eksponowano na wystawie odbywającej się poza BJ: *Krakowskie drogi żelazne* w Muzeum Historycznym Miasta Krakowa.

W Sekcji Konserwacji Oddziału Zabezpieczenia Zbiorów (OZZ), kierowanego przez dr. Arkadiusza Knapika, w okresie sprawozdawczym prowadzono głównie prace konserwatorskie przy zbiorach specjalnych związane z realizacją projektu „Patrimonium Bis” oraz udzielano konsultacji i wsparcia dla Sekcji Opraw, również uczestniczącej w projekcie.

W pracowni Sekcji całkowitej bądź częściowej konserwacji poddano 562 dzieła (łącznie 33 895 kart), w tym: 166 rękopisów, 318 wol. starych druków, 40 pozycji inwentarzowych ze zbiorów graficznych i kartograficznych, 3 muzykalia, 28 obiektów z SWRiDŹS OZS oraz 1 obiekt spoza BJ. Sporządzono 88 kompletów dokumentacji opisowej i fotograficznej konserwowanych dzieł. W Systemie Obsługi Jagiellońskiej Biblioteki Cyfrowej (SOJBC) umieszczono 1015 opisów stanu zachowania obiektów. Wykonano ponadto konserwację opraw 321 obiektów (w tym 30 rękopisów, 286 starych druków, 2 obiektów ze zbiorów graficznych i kartograficznych i 3 muzykaliów). Wykonano też oprawy ochronne na zbiory specjalne w postaci 6 teczek, 214 koszulek ochronnych na grafiki, rękopisy, stare druki i druki rzadkie oraz 61 podkładów kartonowych i 32 passe-partout, przeznaczonych do ochrony zbiorów zarówno podczas ich stałego przechowywania, jak i do celów wystawienniczych.

Pracownicy Sekcji Reprograficznej OZZ wykonali łącznie 527 219 skanów z oryginałów (w tym 503 979 w ramach realizacji projektu „Patrimonium Bis” do zbiorów cyfrowych BJ i na potrzeby bieżącej działalności Biblioteki oraz 23 240 zamówionych

przez czytelników). Skany zostały zapisane na 90 dyskach DVD. W porównaniu z rokiem 2019 w okresie sprawozdawczym odnotowano spadek wydajności skanowania. Spadek ten był wynikiem zwiększonej absencji pracowników Sekcji w okresie epidemicznym, a także zmniejszenia się liczby pracowników zatrudnionych do realizacji projektu „Patrimonium Bis”, mniejszą ilością materiałów przewidzianych do skanowania w danym okresie oraz kilkoma drobnymi awariami sprzętu skanującego.

W Sekcji wykonano ponadto 9971 kserokopii zrobionych z oryginałów (w tym dla czytelników: 854 sztuki w formacie A4, do celów służbowych: 8498 sztuk w formacie A4 i 619 sztuk w formacie A3) oraz 367 zdjęć cyfrowych do celów służbowych. Sporządzono wydruki z 1839 plików cyfrowych (w tym 1821 sztuk w formacie A4 i 15 sztuk w formacie A3 do celów służbowych BJ oraz 3 sztuki w formacie A4 dla czytelników).

Skopiowano 15 płyt DVD. W całym roku kalendarzowym Sekcja wykonywała skany i zdjęcia cyfrowe na potrzeby wystaw organizowanych w BJ oraz zabezpieczała tak zwaną oprawę fotograficzną wszelkich imprez odbywających się w Bibliotece.

W introligatorni Sekcji Opraw OZZ oprawiono 1415 druków zwartych, 2704 wol. czasopism, 300 gazet, 461 broszur i 86 ksiąg administracyjnych, wykonano 4074 oprawy prowizoryczne dla 155 druków zwartych, 3719 wol. czasopism i 200 wol. gazet, naprawiono 1668 wol. druków zwartych, 50 wol. czasopism i 30 wol. gazet, wykonano 433 wol. druków zwartych, 435 wol. czasopism i 33 wol. gazet, wykonano 3781 pudeł ochronnych (499 zbiorczych i 3282 jednostkowe) oraz 3588 teczek, kopert i koszulek ochronnych (głównie na zbiory specjalne).

Klinika Papieru kontynuowała proces masowej konserwacji zbiorów w instalacji Bookkeeper III. Odkwaszaniu poddano 1392 wol. zbiorów archiwalnych i bibliotecznych o łącznej wadze około 1307 kg. Wszystkie odkwaszone obiekty stanowiły materiały zleciodawców instytucjonalnych lub prywatnych, w tym: Muzeum Śląskiego w Katowicach, Muzeum Historii Kielc, Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej w Kielcach, Archiwum Nauki PAN i PAU oraz Archiwum Państwowego w Rzeszowie. Za realizację usługi odkwaszania obiektów pochodzących z wyżej wymienionych instytucji Biblioteka Jagiellońska otrzymała 130 945,31 zł. Drastyczny (83%) spadek sumarycznej rocznej wydajności instalacji (liczonej na podstawie masy odkwaszonych obiektów) w porównaniu z rokiem 2019 spowodowany był głównie awarią cyrkulatorów chłodniczych w instalacji masowego odkwaszania. Innym czynnikiem, który wpłynął na tak znaczne obniżenie wydajności Kliniki Papieru była sytuacja epidemiczna w kraju – wiele wprowadzonych ograniczeń skutkowało znacznym wydłużeniem procesu serwisowego cyrkulatorów. W związku z zaistniałą sytuacją pracownicy Kliniki Papieru zostali skierowani do realizacji innych zadań (między innymi drobnych prac introligatorskich w Sekcji Konserwacji).

Przed przystąpieniem do procesu odkwaszania wykonywano często dezynfekcję powierzonych zbiorów w komorze fumigacyjnej, za którą to usługę uzyskano ponad 38 700 zł.

Oddział Komputeryzacji, kierowany przez wicedyrektora mgr. inż. Tomasza Zacharskiego, podobnie jak w latach poprzednich prowadził bieżące prace związane

z utrzymaniem infrastruktury IT w budynku BJ oraz z obsługą, konserwacją, instalacją i utrzymaniem stacji roboczych w Bibliotece. W skład wewnętrznej sieci komputerowej wchodziło 8 serwerów (na których zainstalowane były systemy do obsługi KKZBUJ, JBC, SOJBC, Windows Serwer, monitoringu infrastruktury sieciowej i Repozytorium UJ) oraz 404 komputery typu PC. Ponadto pracownicy Oddziału udzielali bieżącej pomocy pracownikom i czytelnikom BJ w zakresie użytkowania sprzętu elektronicznego. Do obowiązków Oddziału Komputeryzacji w roku sprawozdawczym należało również administrowanie urządzeniem firewall Palo Alto, urządzeniami sieciowymi w 20 szafach teleinformatycznych, 17 zasilaczami UPS, 2 macierzami dyskowymi, 2 bibliotekami taśmowymi i 6 serwerami plików NAS, a także serwerami i bazami JBC. W ramach tych zadań wykonywano backupy i monitorowano pracę systemu i stanu urządzeń infrastruktury JBC. Administrowano także stworzonymi w Oddziale bazami danych wykorzystywanymi przez OGr oraz systemem do obsługi Katalogu Podstawowego.

W ramach prac związanych z katalogowaniem zbiorów kontynuowano prace porządkowe związane z migracją danych oraz z korektami i modyfikacjami konfiguracji systemu Alma, wynikające zarówno ze zgłaszanych na bieżąco potrzeb, jak i z podejmowanych w Uniwersytecie Jagiellońskim decyzji dotyczących zmian w organizacji pracy i strukturze bibliotek wydziałowych i instytutowych. Ponadto prowadzono prace związane z modyfikacjami wyszukiwarki Primo, przygotowaniem narzędzi do tworzenia raportów dla potrzeb statystycznych i sprawozdawczości bieżącej oraz przygotowaniem do uruchomienia kolejnych funkcjonalności w systemie.

W listopadzie 2020 roku wdrożono nowe oprogramowanie HAN (Hidden Automatic Navigator) do kontroli dostępu do elektronicznych źródeł danych spoza sieci uczelianej. W ramach współpracy z Działem Infrastruktury Sieciowej UJ (DIS UJ) oprogramowanie to zainstalowano na serwerze udostępnianym i administrowanym przez pracowników DIS UJ.

W ramach realizacji projektu „Patrimonium Bis” realizowano prace związane z zarządzaniem SOJBC oraz archiwizacją wytworzonych skanów na taśmach magnetycznych LTO-7.

Obsługiwano ponadto stronę BJ w portalu UJ (w polskiej i angielskiej wersji językowej) – na bieżąco aktualizowano umieszczane na niej wiadomości i komunikaty, przygotowywano i publikowano pliki graficzne poszczególnych gałęzi struktury strony BJ. We wrześniu 2020 roku przeprowadzono migrację strony BJ do nowej wersji Portalu UJ.

W trakcie roku sprawozdawczego pracownicy Oddziału Komputeryzacji przeprowadzili liczne szkolenia dla osób katalogujących w sieci UJ z zakresu wykorzystania deskryptorów BN oraz obsługi systemu Alma. Ze względu na konieczność zachowania reżimu sanitarno-epidemiologicznego szkolenia prowadzone były w większości w trybie zdalnym, z wykorzystaniem narzędzi do komunikacji internetowej, między innymi aplikacji MS Teams.

ZBIORY

W 2020 roku w rejestrze przybytków Biblioteki Jagiellońskiej odnotowano wpływ 109 515 wol. i jedn. dokumentów samoistnych (o 34 980 mniej niż w roku 2019), w tym 61 614 wol. druków zwartych i ciągłych (spadek o 31,8%) i 47 901 jedn. zbiorów specjalnych (spadek o 11,6% w porównaniu z rokiem poprzednim), przy czym 85,3% liczby jedn. zbiorów specjalnych to dokumenty życia społecznego. W rejestrze ubytków odnotowano 255 wol. druków zwartych i ciągłych o łącznej wartości 7933,80 zł.

Ogółem w okresie sprawozdawczym na zakup literatury naukowej i baz danych wydano 2 116 733,12 zł, zł (w tym z budżetu BJ 168 493,12 zł). Do inwentarza Biblioteki wpłynęło 133 708 wol. i jedn. (5,4% spadek w porównaniu z rokiem 2019) o łącznej wartości 4 888 871,65 zł. W zależności od źródła pozyskania wpływ ten przedstawia się następująco: z egzemplarza obowiązkowego – 82 361 wol. i jedn. o wartości 3 693 736,00 zł; z kupna (budżet BJ oraz środki UJ) – 1138 wol. i jedn. o wartości 222 570,58 zł; z darów – 6078 wol. i jedn. o wartości 604 493,55 zł; z wymiany – 2067 wol. i jedn. o wartości 130 554,57 zł; ze starego zasobu – 1070 wol. i jedn. o wartości 195 429,95 zł, z księgozbioru zabezpieczonego – 55 wol. o wartości 42 200,00 zł. Dokumenty życia społecznego (w ilości 40 939 jedn.) jako druki ulotne nie są wyceniane. Dodatkowo w 2020 roku zeskanowano i opublikowano w JBC 79 232 pozycje o łącznej pojemności 72 418 GB, których wartość oszacowano na 10 862 700,00 zł (przy założeniu, że wartość wytworzenia, opracowania i opublikowania 1 GB wynosi 150,00 zł).

Sekcja Egzemplarza Obowiązkowego OGr, kierowanego przez mgr Ewę Dąbrowską, odnotowała wpływ 53 396 wol. druków zwartych i wydawnictw ciągłych oraz 45 526 jedn. zbiorów specjalnych. W porównaniu z rokiem 2019 rok sprawozdawczy charakteryzował się spadkiem wpływu zarówno w odniesieniu do druków zwartych i wydawnictw ciągłych, jak i wpływu zbiorów specjalnych. Szczególnie mało publikacji wpływało w okresie pierwszego ogólnokrajowego lockdownu (marzec–maj), później wpływy nie odbiegały znacząco od normy.

Pracownicy Sekcji wzorem lat ubiegłych z niezwykłą sumiennością egzekwowali przysyłanie obowiązkowych egzemplarzy bibliotecznych przez wydawców. Akcja sprawdzania i urgowania „Przewodnika Bibliograficznego” („Urzędowego Wykazu Druków”) podczas świadczenia pracy w trybie zdalnym dała wyniki w postaci dwukrotnie większej w porównaniu z rokiem poprzednim liczby wysłanych urgensów i otrzymanych w wyniku tego książek. W odpowiedzi na 10 546 wysłanych urgensów Biblioteka otrzymała 4106 wol. druków zwartych.

Ze środków przyznanych na działalność statutową wydano 1 948 240,00 zł na zakup czasopism i baz danych online dla BJ i UJ (to jest o 450 589,00 zł więcej w porównaniu z rokiem 2019). Pracownicy naukowcy i studenci UJ (w tym Collegium Medicum) mieli dostęp do 93 baz danych, 68 789 tytułów czasopism oraz 229 034 książek elektronicznych.

W 2020 roku Biblioteka Jagiellońska prenumerowała 61 tytułów czasopism zagranicznych, zaś w ramach przetargu na prenumeratę krajową 42 tytuły. Dostawę

czasopism zagranicznych dla Biblioteki kontynuowała firma ABE-IPS, która wygrała przetarg na lata 2020–2022. Biblioteka Jagiellońska zamówiła u niej 151 tytułów. Z kolei przetarg na dostawę czasopism polskich na rok 2020, podobnie jak w roku 2019, wygrała firma Garmond Press sp. z o.o., która jako jedyna złożyła ofertę przetargową. Wytyczne niezbędne do przygotowania przetargu opracowano na podstawie danych zebranych z 52 jednostek UJ. Na sporządzonej liście przetargowej znalazły się 454 tytuły w 767 egzemplarzach. Firma „Garmond” podjęła się dostarczania 338 tytułów, pozostałe 116 tytułów poszczególne jednostki Uczelni muszą zamawiać we własnym zakresie, bezpośrednio u wydawców.

Ogółem w 2020 roku Biblioteka Jagiellońska gromadziła 10 109 bieżących tytułów czasopism drukowanych, w tym 9442 polskie i 667 zagranicznych.

Oddział Gromadzenia Zbiorów za pośrednictwem Sekcji Pozyskiwania Zbiorów zakupił w roku sprawozdawczym 825 wol. druków zwartych i ciągłych (spadek o około 17,3% w porównaniu z rokiem poprzedzającym) oraz 778 jedn. zbiorów specjalnych (spadek w stosunku do roku 2019 o około 25%). Kupowane były przede wszystkim książki polskie, wydawnictwa zagraniczne stanowiły około 20% całości zakupów (głównie polonika oraz nieliczne pozycje naukowe).

Cennym źródłem pozyskiwania zbiorów była również wymiana, którą w okresie sprawozdawczym Biblioteka Jagiellońska prowadziła ze 175 kontrahentami zagranicznymi oraz 33 partnerami krajowymi. Dla celów wymiany i reprezentacji zakupiono 1125 wol. za sumę 40 501,75 zł. Do partnerów krajowych i zagranicznych wysłano ogółem 2688 wol. druków zwartych i wydawnictw ciągłych, z których część zakupiono w roku 2019, a część to dublety BJ i publikacje otrzymane z Działu Promocji UJ. Od swoich partnerów BJ otrzymała z kolei 1913 wol. druków zwartych i wydawnictw ciągłych (prawie w całości zagranicznych), wycenionych szacunkowo na kwotę 115 926,00 zł. Analiza poniesionych kosztów wymiany pokazuje, że podobnie jak w latach ubiegłych, bilans wymiany wypadł korzystnie, to znaczy wartość otrzymanych wydawnictw przewyższyła kwotę wydatków poniesionych na zakup o ponad 75 400 zł. Zbiory Biblioteki Jagiellońskiej wzbogaciły się o wiele cennych pozycji otrzymanych między innymi z Biblioteki Narodowej Republiki Czeskiej w Pradze (60 książek i 7 czasopism o łącznej wartości 3990,00 zł), z Herder-Institut w Marburgu (54 książki i 4 wydawnictwa ciągłe o łącznej wartości 2883,00 zł), z Biblioteki Narodowej Słowacji w Martinie (39 książek i 37 czasopism o łącznej wartości 3522,00 zł), z Biblioteki Uniwersytetu w Dijon (31 książek o łącznej wartości 2037,00 zł), z Rosyjskiej Biblioteki Narodowej w Sankt Petersburgu (30 książek o wartości 1311,00 zł), z Biblioteki Litewskiej Akademii Nauk (29 książek i 30 czasopism o łącznej wartości 2508,00 zł), z Niemieckiej Biblioteki Narodowej w Lipsku (24 książki o łącznej wartości 5354,00 zł), z Biblioteki Uniwersytetu w Stanford (17 książek i 3 czasopisma o łącznej wartości 5050,00 zł), z Biblioteki Narodowej w Paryżu (15 książek i 7 czasopism o łącznej wartości 7345,00 zł), z Biblioteki Indiana University w Bloomington (14 książek o łącznej wartości 2193,00 zł), z Biblioteki Akademii Rumuńskiej w Bukareszcie (89 czasopism o łącznej wartości 2419,00 zł).

Na czas pandemii wysyłkę swoich wydawnictw całkowicie wstrzymała Biblioteka Kongresu w Waszyngtonie, w której zamówiono 371 wol. publikacji amerykańskich,

brytyjskich i niemieckich, przysługujących Bibliotece Jagiellońskiej z tytułu udziału w programie Duplicate Materials Exchange Program. Pomimo problemów na dobrym poziomie udało się utrzymać współpracę z innymi partnerami zagranicznymi, wśród których znalazły się biblioteki Austrii, Białorusi, Czech, Francji, Hiszpanii, Litwy, Niemiec, Rosji, Rumuni, Słowacji, Stanów Zjednoczonych Ameryki, Ukrainy, Węgier, Wielkiej Brytanii i Włoch. Dobrze układała się również współpraca z partnerami krajowymi: Biblioteką Raczyńskich w Poznaniu, Biblioteką Uniwersytetu w Olsztynie, Biblioteką PAN w Kórniku, Biblioteką Zamku Królewskiego na Wawelu i Biblioteką PAN w Krakowie.

Jak co roku przyjmowaliśmy również dary z kraju i z zagranicy. W okresie sprawozdawczym do zbiorów włączono 5867 wol. druków zwartych i czasopism oraz 1584 jedn. zbiorów specjalnych. Wśród podarowanych obiektów znalazło się wiele ciekawych i cennych pozycji (w tym 5240 wol. druków zwartych, 627 wol. wydawnictw ciągłych, 41 rękopisów, 15 starodruków, 141 jedn. zbiorów muzycznych, 105 jedn. zbiorów graficznych, 39 jedn. zbiorów kartograficznych oraz 1233 druki ulotne i dokumenty życia społecznego), otrzymanych zarówno od instytucji, jak i od osób prywatnych. Spośród darów włączonych do zasobów BJ w 2020 roku na uwagę zasługują: księgozbiór Teodora Parnickiego (2072 książki), księgozbiór Marii Fieldorf i Leszka Zachuty (576 książek, 25 wol. czasopism i materiały archiwalne), spuścizna prof. Mieczysława Markowskiego (201 książek i 28 wol. czasopism), dar dr. Williama Kelly'ego z Edynburga (82 książki i 13 starych druków), kolejna część spuścizny Puśłowskich (51 książek, 2 czasopisma, 3 jedn. zbiorów muzycznych), spuścizna Włodzimierza Hodysa (45 książek i 3 jedn. zbiorów graficznych). Do zbiorów BJ przyjęto ponadto 694 wol. książek, 261 wol. czasopism i 90 jedn. dokumentów życia społecznego (dokumentujących głównie życie polonii amerykańskiej), pochodzących z daru Szymona Deptuły. Kilka tysięcy woluminów stanowiących druki zbędne lub dublety (w przeważającej części książki amerykańskie wydane po 1949 roku) przekazano czytelnikom. W grudniu przewieziono do Biblioteki dwa duże dary: czasopisma z Wydziałowej Biblioteki Prawniczej oraz księgozbiór profesora Franciszka Ziejki, które będą włączane do zbiorów w roku 2021.

Księgozbiór dubletów w Sekcji Pozyskiwania Zbiorów powiększył się o 5011 wol. i jedn. książek i czasopism, przy czym 2717 wol. przekazano innym bibliotekom i instytucjom opiekuńczym i edukacyjnym, natomiast 8228 wol. i numerów zniszczonych lub niepotrzebnych książek i czasopism przekazano na makulaturę. Ostatecznie zatem (po uwzględnieniu wpływów) z zasobu tego ubyło 1466 wol. zbiorów.

Zbiory Sekcji Rękopisów OZS powiększyły się łącznie o 468 pozycji. Do Księgi przybytków zostało wpisanych 439 jedn. pochodzących z darów, 15 jedn. ze starego zasobu BJ i 14 jedn. z kupna. Do ciekawszych nabytków należą: spuścizna slawisty i językoznawcy prof. Jacka Balucha (dokumenty osobiste, korespondencja oraz materiały dotyczące jego twórczości), spuścizna prof. Wiktora Weintrauba (dokumenty osobiste, korespondencja oraz materiały dotyczące jego działalności), spuścizna dziennikarza, poety i bibliofila, współpracującego z „Gazetą Krakowską” i „Dziennikiem Polskim” Tadeusza Bednarskiego, spuścizna prof. Akademii Muzycznej w Krakowie i UJ, redaktora

naczelnego i dyrektora Polskiego Wydawnictwa Muzycznego, Mieczysława Tomaszewskiego, materiały filolog i językoznawcy Teresy Stanek, córki pułkownika Jana Stanka, jednego z czołowych organizatorów i dowódców powstań śląskich (głównie materiały dotyczące jej działalności w Towarzystwie Ochrony Zachodnich Kresów Polskich), spuścizna byłego rektora UJ prof. Franciszka Ziejki (materiały dotyczące jego działalności naukowej, materiały warsztatowe, dokumentacja związana z jego działalnością w Społecznym Komitecie Odnowy Zabytków Krakowa, w Kapitulie Panteonu Narodowego w Krakowie i Konferencji Rektorów Akademickich Szkół Polskich). Wśród cennych rękopisów zakupionych znalazły się: fragment korespondencji krakowskiej aktorki, malarki i pisarki Anny Lutosławskiej-Jaworskiej listy porucznika Zbigniewa Jaworskiego z Oflagu Woldenberg, chamał tatarski z XVIII wieku (rodzaj modlitewnika), wojskowa poczta polowa z lat 1914–1918.

Łączna wartość obiektów wpisanych w 2020 roku do inwentarza rękopisów BJ wyniosła 64 030,00 zł.

Sekcja Starych Druków OZS otrzymała z Oddziału Gromadzenia Zbiorów 24 dzieła w 15 wol., z czego 9 obiektów (10 wol.) zostało zakupionych, pozostałe 15 dzieł (5 wol.) zostało Bibliotece подарowanych. Do ksiąg inwentarzowych wpisano 297 dzieł w 359 wol. – wśród nich przeważały dzieła pozyskane ze starego zasobu BJ. Wśród wpisanych do inwentarza obiektów znalazło się 78 poloników pochodzących głównie z XVIII w. oraz 219 druków obcych. Wśród najcenniejszych starych druków, które wpłynęły do zbiorów BJ, znalazły się: *Biblia sacra Veteris et Novi Testamenti secundum editionem Vulgatam*, t. 1–2 (Bazylea 1590–1591), klocek zawierający 11 rzadkich bądź bardzo rzadkich druków z początku XVII w., *Litterae Illvstriss. Principis, Lvdovici Borbonii, Principis Condaei, &c. Ad Carolu[m] IX Galliae regem*, Ludwika Burbona-Condé (brak miejsca wydania 1568), *Commentaria In Vtilissimum C. Tit. De Navtico Foenoire* Johanna Borholta, (Helmstadt 1596), *Tractatus sacerdotalis* Mikołaja z Błonia (Lyon 1561), *Memoriae rerum gestarum* Andreasa Baianusa (brak sygn. miejsca i czasu wydania) oraz *Curiosites de Paris* Georga-Louisa Le Rouge (Paryż 1771). Łączna wartość obiektów wpisanych w 2020 roku do inwentarza starych druków BJ wyniosła 252 000,00 zł.

Do Sekcji Zbiorów Muzycznych OZS wpłynęło 1895 jedn. muzykaliów (wśród nich 1358 druków (nut), 517 jedn. muzycznych dokumentów dźwiękowych: płyty analogowe, taśmy i dyski cyfrowe) oraz 20 dokumentów życia społecznego (afisze). W ramach egzemplarza obowiązkowego do Sekcji trafiły 972 jedn. (z czego 445 jedn. to druki, 509 jedn. to dokumenty dźwiękowe a 18 jedn. to afisze muzyczne). W darze otrzymaliśmy 102 druki (nuty), 4 dokumenty dźwiękowe i 2 afisze. W ramach wymiany otrzymaliśmy 8 druków muzycznych i 4 dokumenty dźwiękowe. Pokazną część nabytków Sekcji (803 druki muzyczne) stanowiły materiały pochodzące ze starego zasobu BJ. Do najciekawszych druków muzycznych, które wzbogaciły zasoby Sekcji Zbiorów Muzycznych, zaliczyć należy *Trio na fortepian, skrzypce i wiolonczelę. [Partytura i glosy]* Emanuela Kani, kolekcjonerski boks 4-płytowy zawierający komplet nigdy niepublikowanych utworów księcia Kazimierza Lubomirskiego, wydanie faksymilowe partytury *Klaviertrio B-dur Opus 97: „Erzherzog” – Trio* Ludwika van Beethovena, *Adieux*

à la Patrie. Polonaise pour le Piano Stanisława Moniuszki, *Klavierwerke I. Gesamtausgabe Serie B: Werke für kleine und Solistische Besetzung* Karola Szymanowskiego, *Streichquartett* Wolfganga Amadeusza Mozarta, *Liber primus missarum* Teodora Riccio i *Król Łokietek, czyli Wiśliczanki* Józefa Elsnera.

Wśród pozyskanych przez Bibliotekę zbiorów znalazły się także dokumenty audiowizualne: płyta winylowa Jazz Band Młynarski Masecki *Ent*, płyta winylowa *Płyta z zadrą w sercu* Varius Manx & Kasia Stankiewicz, 2 płyty CD *Chamber music* Józefa Elsnera, płyta analogowa z polską muzyką filmową *Filmowa Polska* (tematy przewodnie z kultowych filmów i seriali telewizyjnych, jak np. *Noce i Dnie*, *Kariera Nikodema Dyzmy*, *Dom*, *Janosik*), płyta analogowa *Filmowa miłość. Muzyka z filmów o miłości* (tematy z filmów *The Bodyguard*, *Titanic*, *Śniadanie u Tiffany'ego*, *Emmanuelle*, *Ostatnie tango w Paryżu* itp.), pakiet 5 płyt CD *Audite et Admiramini. Muzyka baroku małopolskich rezydencji dworskich i biskupich*, płyta CD *Piano transcriptions* Siergieja Rachmaninowa, książka i płyta CD *Halka* Stanisława Moniuszki.

Sekcja Zbiorów Graficznych i Kartograficznych wzbogaciła się o 561 wol. i jedn., z czego 181 jedn. stanowiły materiały ikonograficzne, a 380 to dzieła kartograficzne (w 643 wol./arkuszach). Jak co roku największym źródłem pozyskania materiałów kartograficznych był egzemplarz obowiązkowy, w ramach którego otrzymaliśmy 49 atlasów (w 57 wol.) i 266 map (312 arkuszy). W formie darów przekazano Bibliotece 5 map, 35 map zaś zakupiono. Wśród nabytków kartograficznych na szczególną uwagę zasługują подарowane przez Akademię Górniczo-Hutniczą *Atlas osuwisk miasta Krakowa* i *Atlas zasobów energii geotermalnej na Niżu Polskim*, kolejne tomy (t. 7 i 13) map wraz z opisami *Galicja na Józefińskiej mapie topograficznej* (4 jedn. w 12 wol.), zespół map administracyjnych Polski z lat 1960–1966 *Mapy powiatów Polski* (34 jedn. w 224 wol.).

Z kolei zbiory ikonograficzne powiększyły się głównie dzięki hojności darczyńców – otrzymaliśmy 12 albumów, 26 rycin, 1 rysunek, 35 ekslibrisów, 53 fotografie i 53 pocztówki. Wśród nabytków ikonograficznych na szczególną uwagę zasługują: teka drzeworytów barwnych Antoniego Uniechowskiego *Stara Warszawa* oraz grafika *Ona* Mieczysława Wejmana подарowane przez Eleonorę Parnicką, oprawny szkicownik Jerzego Dudy-Gracza ofiarowany przez jego córkę Agatę, album z 1764 roku *Ruins of the palace of the emperor Diocletian...* Roberta Adama, przekazany przez Instytut Historii Sztuki UJ.

Do SWRiDŹS wpłynęło 40 939 pozycji (o 10,8% mniej niż w roku poprzednim), w tym 178 druków rzadkich oraz 40 743 pozycje dokumentów życia społecznego. Wśród pozyskanych dokumentów życia społecznego zdecydowanie przeważały materiały otrzymane w ramach egzemplarza obowiązkowego (38 549 jedn.), od darczyńców otrzymaliśmy 1663 jedn., drogą kupna pozyskano 528 jedn., 3 jedn. otrzymano w ramach wymiany. Jak zwykle, wśród nabytków Sekcji największą grupę stanowiły wydawnictwa informacyjno-kulturalne (21 401 jedn.) oraz wydawnictwa techniczno-handlowe (14 130 jedn.). W grupie dokumentów życia społecznego, które w roku sprawozdawczym trafiły do zbiorów Sekcji, należy wyróżnić 1511 plakatów przekazanych

w darze przez Stanisława Szlezyniera, 423 katalogi wydawnicze podarowane przez Zofię Wawrykiewicz, pochodzące z papierów Tadeusza Bednarskiego, 350 druków kulturalnych, katalogów sztuki i zaproszeń na wystawy podarowanych przez Zofię Bednarską, 278 druków informacyjno-kulturalnych i 2 kartki pocztowe przekazane przez Barbarę Krawczyk, wydruki skanów plakatów filmowych pochodzących z kolekcji Krzysztofa Zanussiego (w formie kodeksu), 140 druków ulotnych Radia Maryja przekazanych przez Adama Rolińskiego, 76 druków kulturalnych i 3 kalendarze podarowane przez Romanę Piech, 70 zaproszeń, 37 katalogów wystaw i 6 druków wyborczych podarowanych przez Piotra Hordyńskiego.

Zestawienie stanu zbiorów Biblioteki Jagiellońskiej
opracowanych i wpisanych do inwentarzy

		Przyrost w roku 2020*	Stan na 31 grudnia 2020
A	Zbiory ogólne	wol.	wol.
	druki zwarte nowe	55 697	2 950 962
	wydawnictwa ciągłe	25 884	1 144 978
	Razem	81 581	4 095 940
B	Zbiory specjalne	jedn.	jedn.
	rękopisy	474	35 744
	stare druki	359	110 148
	zbiory graficzne	181	65 635
	zbiory kartograficzne	643	63 695
	zbiory muzyczne	2 404	52 770
	normy, opisy patentowe	7 442	313 041
	mikroformy**	0	181 689
	materiały audiowizualne	1 649	34 377
	dokumenty elektroniczne	5 198	44 833
	inne zbiory	39 535	1 292 505
	Razem	57 885	2 194 437
	Ogólny stan zbiorów A+B	139 466	6 290 377

* – Po odliczeniu ubytków.

** – Mikrofilmy, mikrofiszki, fotokopie, kserokopie.

Stan zbiorów bibliotek UJ na dzień 31 grudnia 2020 roku

	Druki zwarte (wol.)	Wyd. ciągłe (wol.)	Zbiory specjalne (jedn.)	Razem (wol. i jedn.)
Biblioteka Jagiellońska	2 950 962	1 144 094	2 194 437	6 290 377
Biblioteki instytutowe UJ	1 700 645	287 762	150 860	2 139 267
Razem	4 651 607	1 432 740	2 345 297	8 429 644
Udział procentowy Biblioteki Jagiellońskiej w zasobie bibliotecznym UJ	63,4%	79,9%	93,6%	74,6%

Drukowane czasopisma bieżące w Bibliotece Jagiellońskiej
oraz w bibliotekach instytutowych UJ

	Liczba tytułów czasopism krajowych	Liczba tytułów czasopism zagranicznych	Razem
Biblioteka Jagiellońska	9 442	667	10 109
Biblioteki instytutowe	575	368	943
Razem	10 017	1 035	11 052
Udział procentowy Biblioteki Jagiellońskiej w zasobie bibliotecznym UJ	94,3%	64,4%	91,5%

Dzięki dokumentom przekazanych przez OGr wzbogacił się również OZC, który otrzymał 157 dokumentów elektronicznych zwartych, 583 dokumenty dźwiękowe niemuzyczne i 222 dokumenty audiowizualne. Bezpośrednio od wydawców Oddział pozyskał 3814 dokumentów elektronicznych w postaci pliku (w tym 810 dokumentów zwartych i 3004 dokumenty ciągłe). W odniesieniu do roku 2019 w okresie sprawozdawczym odnotowano wzrost (o 699 jedn.) ilości dokumentów przekazywanych w formie elektronicznej w ramach egzemplarza obowiązkowego.

Istotnym problemem, z którym zmagają się pracownicy Oddziału, jest stale pogarszająca się jakość przechowywanych mikrofilmów, zwłaszcza tych pochodzących z lat 60. i 70. XX wieku. Pękające nośniki wymagają klejenia, a w drastycznych przypadkach ponownego wykonania pozytywu, jednakże w roku sprawozdawczym ze względu na zbyt wysoki koszt wytwarzania nie wykonano żadnego mikrofilmu. Kolejnym problemem jest pogarszanie się stanu zachowania dyskietek i płyt CD z lat 90. XX wieku i z początku XXI wieku, jak również stopniowe znikanie z rynku oprogramowania umożliwiającego odczyt danych zawartych na tych nośnikach.

Zbiory elektroniczne Biblioteki Jagiellońskiej wg stanu na 31 grudnia 2020 roku

Zbiory elektroniczne zinwentaryzowane	44 833 jedn.
Licencjonowane zbiory elektroniczne, do których BJ opłaciła dostęp w tym: książki elektroniczne czasopisma elektroniczne bazy danych	297 916 jedn. 229 034 jedn. 68 789 jedn. 92
Materiały zdigitalizowane przez BJ	755 606 jedn.

W minionym roku pracownicy Sekcji Skontrum Oddziału Zabezpieczenia Zbiorów kontynuowali kontrolę stanu inwentarzewego druków zwartych w Oddziale Magazynów w ramach egzemplarza archiwalnego i użytkowego oraz rękopisów i starych druków. Przeprowadzono również skontrum w odniesieniu do zbiorów muzycznych, wydawnictw rzadkich i księgozbioru podręcznego Czytelni Głównej. W Sekcji Rękopisów skontrolowano stan dokumentów pochodzących z byłej Pruskiej Biblioteki Państwowej (tzw. berlinki). Wśród nich znalazły się rękopisy francuskie, greckie, hiszpańskie, portugalskie, łacińskie, niemieckie, orientalne (arabskie, armeńskie, chińskie, indyjskie i syryjskie), retoromańskie, słowiańskie i włoskie. W Sekcji Starych Druków sprawdzono łącznie blisko 9900 jedn. w następujących działach: Zoologia (132 pozycje), Fizyka (381 pozycji), Geologia (128 pozycji), Technologia (182 pozycje), Botanika (339 pozycji), Chemia (318 pozycji), Bohemica (40 pozycji), Geografia (1707 pozycji), Gramatyka (1368 pozycji), Gospodarstwo (377 pozycji), Filozofia (2232 pozycje), Przyroda (549 pozycji), Matematyka (614 pozycji), Literatura angielska (313 pozycji), Historia literatury (430 pozycji) i Literatura niemiecka (785 pozycji).

Ogółem podczas prac skontrolowanych sprawdzono 231 878 jedn. w Oddziale Magazynów i 82 927 jedn. w Oddziale Zbiorów Specjalnych. Rezultaty przeprowadzonych prac przedstawiono w 12 protokołach.

Na podstawie wydruków otrzymanych z Oddziału Komputeryzacji oraz fiszek nadsyłanych z Oddziału Magazynów pracownicy Sekcji rejestrowali i sprawdzali pozycje nieodnalezione. W wyniku przeprowadzonej kontroli odnotowano braki w odniesieniu do 255 wol. druków zwartych o łącznej wartości 7933,80 zł. Braki te zostały wpisane do rejestru ubytków Oddziału Magazynów.

CZYTELNICTWO I INFORMACJA NAUKOWA

W porównaniu z rokiem 2019 liczba czytelników zarejestrowanych w bazie BJ zmalała o 10 417 (to jest o 48,7%) – odnotowano 10 968 użytkowników aktywnie korzystających ze zbiorów tradycyjnych, w tym 5179 studentów UJ i 814 pracowników UJ. Wraz z tak dużym spadkiem liczby czytelników proporcjonalnie (o 45,7%) zmalała liczba pozycji wypożyczanych na zewnątrz – udostępniono 216 111 wol. Sytuacja taka spowodowana była głównie rozprzestrzenianiem się wirusa SARS-CoV-2 i szerzącą

się pandemią, co skutkowało obostrzeniami w świadczeniu usług dla czytelników. Od 12 marca 2020 roku Biblioteka była całkowicie zamknięta dla czytelników. Wypożyczalnia Miejskowa została otwarta w dniu 20 maja, Czytelnia Główna zaś – 18 czerwca. W dniu 20 października w związku z kolejną falą pandemii ponownie zamknięto czytelnię, a 7 listopada – całą Bibliotekę. Obsługę czytelników wznowiono 20 listopada. Taki tryb pracy skutkowało również znaczącym spadkiem (ok. 59,7%) liczby czytelników korzystających z czytelni – zarejestrowano 25 940 odwiedzin – a tym samym spadek (o 52,8%) liczby zbiorów udostępnionych na miejscu (66 324 wol. i jedn.). W sytuacji, kiedy ze względu na zagrożenie pandemiczne Biblioteka była zamknięta przez kilka miesięcy w roku, ogromnym zainteresowaniem cieszyła się Jagiellońska Biblioteka Cyfrowa (JBC), umożliwiającą korzystanie z zasobów online. Korzystanie ze zbiorów na miejscu odbywało się w czytelniach oraz w gabinetach zbiorów specjalnych, zapewniających 362 miejsca (w tym 2 separatki dla osób niedowidzących).

Udostępnianie zbiorów tradycyjnych czytelnikom indywidualnym w systemie bibliotecznym UJ oraz coraz bardziej popularne korzystanie ze zbiorów elektronicznych w roku sprawozdawczym przedstawiają poniższe tabele.

Liczba czytelników indywidualnych zarejestrowanych w systemie bibliotecznym UJ w 2020 roku

	Liczba czytelników zapisanych
Biblioteka Jagiellońska	10 968
Biblioteki instytutowe UJ*	18 421
Razem	29 389**

*Wg sprawozdań bibliotek instytutowych.

** Spadek o 37,1% w porównaniu z rokiem 2019.

Korzystanie ze zbiorów elektronicznych dostępnych zdalnie lub w sieci lokalnej*

Wyszczególnienie	Ogółem
Liczba sesji	1 125 530
Liczba pobranych dokumentów	1 531 993
Liczba wyświetleń publikacji z Jagiellońskiej Biblioteki Cyfrowej	4 007 743**
Liczba odsłon strony internetowej Biblioteki Jagiellońskiej	1 434 571

* Wg tabeli zamieszczonej w formularzu sprawozdawczym Głównego Urzędu Statystycznego (K-03, dział 7, poz. 2).

** Wzrost o 86,2% w porównaniu z rokiem 2019.

Czytelnię Główną odwiedziło 16 769 osób (przeciętnie 94 osoby dziennie), jednak w porównaniu z rokiem 2019 liczba pozycji udostępnionych na miejscu znacznie zmalała – o 55,3%. Ogółem z magazynu ogólnego, z magazynu egzemplarza archiwalnego

i z księgozbioru podręcznego wypożyczono 44 135 wol. Wypożyczenia z księgozbioru podręcznego stanowiły 19% całości zamówień (8379 wol.). W związku z obowiązującymi w czasie pandemii obostrzeniami w Czytelni ograniczono liczbę udostępnianych miejsc początkowo do 100, a w późniejszym okresie do 50, a następnie 40). W dniach 18 czerwca–31 lipca obowiązywała rezerwacja miejsc za pośrednictwem poczty elektronicznej (łącznie otrzymano 525 wiadomości).

Wzorem lat poprzednich przy współpracy ze stowarzyszeniem All in UJ w okresie sesji zimowej (przez 5 dni stycznia) zorganizowano w Bibliotece „Nocną Naukę”. Czytelnia Główna, Czytelnia Informacji Naukowej oraz Czytelnia Europeistyczna były otwarte do godziny 00.30. Udostępniono w nich 280 miejsc. Sesyjna nauka nocna odbyła się już po raz piąty, natomiast po raz pierwszy BJ była otwarta również w niedziele (2 i 9 lutego) od godziny od 9 do 16 – czynne były wówczas Czytelnia Główna i Wypożyczalnia. W całym okresie z wydłużonych godzin otwarcia Biblioteki skorzystało ponad 2300 czytelników.

Liczba odwiedzających w czytelniach w okresie nauki sesyjnej

Data	Czytelnia Główna	Czytelnia Europeistyczna	Czytelnia Informacji Naukowej	Czytelnia Pracowników Nauki	Razem
27.01.2020	375	32	74	36	517
28.01.2020	250	16	37	12	315
29.01.2020	382	30	98	27	537
30.01.2020	389	43	89	38	559
31.01.2020	276	57	47	27	407
Razem	1 672	178	345	140	2 335

W porównaniu z rokiem 2019 odnotowano 52,5% spadek w odniesieniu do liczby odwiedzin w Czytelni Pracowników Nauki, którą przeciętnie odwiedzało 21 osób dziennie. W okresie sprawozdawczym skorzystały z niej 3766 osób, którym udostępniono łącznie 13 868 wol. (spadek o 53,6%). Do czytelni tej należy też 8 separarek, które po rozpatrzeniu podań złożonych przez zainteresowane osoby są przydzielane przez Dyрекcję BJ do korzystania na czas semestru lub całego roku.

Z Cyfrowej Wypożyczalni Publikacji Naukowych Academia Biblioteki Narodowej, obsługiwanej na terminalach zainstalowanych w Czytelni Główniej i w Czytelni Pracowników Nauki do końca roku skorzystało 34 czytelników, którzy przeczytali 105 publikacji i dokonali 85 rezerwacji.

W zakresie korzystania z Czytelni Informacji Naukowej odnotowano 59,1% spadek czytelnictwa – w ciągu 59 dni jej otwarcia zarejestrowano 2496 odwiedzin (w tym czytelnicy korzystający z księgozbioru podręcznego oraz użytkownicy Internetu). Biorąc pod uwagę liczbę odwiedzin w stosunku do liczby dni otwarcia Czytelni, frekwencja ta jest dość dobra (42 czytelników dziennie, podczas gdy w 2019 roku było to średnio

31 osób dziennie). W Czytelni tej udostępniono około 1480 wol. (ze względu na wolny dostęp do półek dane te są szacunkowe). Skontrum księgozbioru podręcznego (przeprowadzone na przełomie lipca i sierpnia) wykazało 17 114 wol.

W Czytelni Europeistycznej, zamkniętej od marca 2020 roku, w porównaniu z rokiem poprzednim odnotowano 69% spadek liczby użytkowników. Czytelnię odwiedziło łącznie 1086 (przeciętnie 18 osób dziennie), którym udostępniono na miejscu 1180 jedn. (w tym 8 wol. z księgozbioru podręcznego Biblioteki Austriackiej). W Bibliotece Austriackiej, działającej w ramach Czytelni Europeistycznej, zarejestrowano 121 aktywnych kont czytelniczych. Na zewnątrz wypożyczono 117 wol., na miejscu skorzystano z 18 wol. Od końca listopada 2020 roku istnieje możliwość zamawiania dzieł z Biblioteki Austriackiej przez katalog komputerowy UJ, w związku z czym liczba wypożyczanych dzieł natychmiast wzrosła. W związku z pandemią w okresie sprawozdawczym wstrzymany został fundusz stypendialny Wiedeńskiego Towarzystwa Literackiego, a wszystkie zaplanowane wydarzenia kulturalne zostały odwołane.

W roku sprawozdawczym Wypożyczalnię odwiedziło 71 598 osób (średnio 333 osoby dziennie). W okresie sprawozdawczym z magazynu ogólnego dostarczono dla czytelników 124 242 wol., z rezerwacji przyjęto 19 082 wol., z księgozbioru podręcznego „W” wydano zaś 1805 pozycji. Ogółem na zewnątrz wypożyczono 216 111 wol., czyli o 45,8% mniej niż w roku 2019. W dalszym ciągu pracownicy Wypożyczalni obsługiwali także użytkowników 3 bibliotek instytutowych Wydziału Filologicznego UJ (Biblioteki Instytutu Filologii Romańskiej, Biblioteki Instytutu Filologii Słowiańskiej oraz Biblioteki Instytutu Filologii Orientalnej), przeniesionych tymczasowo do gmachu BJ w związku z remontem i przebudową Collegium Paderevianum.

W związku z pandemią zmieniona została organizacja pracy w Wypożyczalni. Od maja wydzielono tzw. brudne i czyste stanowiska pracy. Stanowiska brudne obsługiwały wpisy do Biblioteki, zwroty wypożyczonych dzieł oraz kierowanie ich do kwarantanny. Stanowiska czyste obsługiwały wypożyczenia oraz udzielanie informacji czytelnikom. Aby zminimalizować ryzyko zarażenia wirusem SARS-CoV-2 podczas bezpośrednich kontaktów z czytelnikami na ladzie Wypożyczalni zamontowano osłony z pleksi, pracownicy zaś zostali zaopatrzeni w środki ochrony osobistej (maseczki, przyłbice, rękawiczki winylowe oraz środki do dezynfekcji). Przy wejściu do Biblioteki zamontowano stację do pomiaru temperatury i dezynfekcji rąk osób wchodzących. W holu głównym przy pomocy taśm odgradzających wydzielono drogi wejścia i wyjścia dla czytelników. Znajdujące się w tej strefie komputery i infomaty zostały wyłączone z użytkowania.

Zapisy do Biblioteki na rok akademicki 2020/2021 rozpoczęto 14 września 2020 roku. Typy legitymacji, jak i ich ceny nie uległy zmianie w stosunku do roku poprzedniego, natomiast zmieniona została szata graficzna karty bibliotecznej. Wszystkie legitymacje (z wyjątkiem kart „els”) opatrzone zostały hologramem w kolorze złotym. Z opłat pobieranych za wydanie legitymacji bibliotecznych w 2020 roku uzyskano 62 035,00 zł.

W dalszym ciągu z powodzeniem stosowano tryb urgowania w stosunku do czytelników zalegających z terminowym oddawaniem wypożyczonych dzieł. W wyniku podjętych działań odzyskano 177 wol., do budżetu Biblioteki wpłynęło 3695,00 zł za

pozycje zniszczone bądź zagubione oraz 105 486,90 zł z tytułu opłat za przetrzymanie książek. Ogółem w wyniku wszelkiego rodzaju opłat pobieranych przez Wypożyczalnię w okresie sprawozdawczym do budżetu Biblioteki wpłynęło 167 521,90 zł. Ze względu na znaczne ograniczenie zakresu działalności Biblioteki w ciągu roku wpływy te były niższe o około 50% w odniesieniu do poprzedniego okresu sprawozdawczego.

Nadal dużą popularnością wśród czytelników cieszyła się usługa pozwalająca na samodzielne dokonywanie prolongat wypożyczonych dzieł. Liczba prolongat tradycyjnych dokonanych w 2020 roku wyniosła 13 722, podczas gdy liczba prolongat online 96 105.

W porównaniu z rokiem 2019 znacząco zmalało zainteresowanie czytelników korzystaniem z Wypożyczalni Międzybibliotecznej, za której pośrednictwem można wypożyczać dzieła z innych bibliotek i instytucji krajowych, a także zagranicznych. W 2020 roku z usług Wypożyczalni skorzystało 110 osób. W okresie sprawozdawczym otrzymaliśmy ogółem 742 zamówienia (702 z bibliotek krajowych i 40 z instytucji zagranicznych), co oznacza 35% spadek w porównaniu z rokiem 2019. W 2020 roku do 106 instytucji krajowych Biblioteka Jagiellońska wysłała 702 wol. książek oraz 139 kopii materiałów oryginalnych (mikrofiszki, kserokopie, mikrofilmy zbiorów specjalnych). Do 16 bibliotek zagranicznych wysłano 14 wol. książek oraz 15 kopii materiałów oryginalnych. Łącznie do instytucji krajowych i zagranicznych Wypożyczalnia Międzybiblioteczna wysłała 420 wol. druków zwartych oraz 154 kopie materiałów oryginalnych. Z kolei z Biblioteki Jagiellońskiej wysłano 141 zamówień (rewersów), w tym 122 do bibliotek polskich i 19 do bibliotek zagranicznych. W wyniku ich realizacji z 20 bibliotek polskich dostarczono 56 wol. i 59 kopii materiałów oryginalnych w postaci mikrofilmów, z 10 bibliotek zagranicznych zaś przysłano 14 wol. książek oraz 4 kserokopie materiałów oryginalnych. Łącznie z instytucji krajowych i zagranicznych otrzymaliśmy 70 wol. druków zwartych i 63 kopie materiałów oryginalnych.

Pracownicy Wypożyczalni Międzybibliotecznej za pośrednictwem Internetu sprawdzili dla czytelników 145 pozycji w katalogach bibliotek polskich i zagranicznych i odpowiedzieli na 1 kwerendę dotyczącą 2 pozycji.

Dokumenty Oddziału Zbiorów Cyfrowych udostępniane były w Czytelni Dokumentów Audiowizualnych, z której w 2020 roku skorzystało 325 osób (spadek o 79% w porównaniu z rokiem 2019). Czytelnikom udostępniono około 311 wol. (dokładna liczba udostępnionych pozycji jest trudna do oszacowania ze względu na wolny dostęp do półek). Większość czytelników korzystała z mikroform i dokumentów elektronicznych lub audiowizualnych na nośnikach fizycznych. Część użytkowników (164 osoby) korzystała tylko z komputerów znajdujących się w Czytelni, umożliwiającym dostęp do dokumentów publikowanych w JBC oraz w Repozytorium UJ.

Oddział Zbiorów Specjalnych udostępniał swoje zbiory w 2 czytelniach i w 2 gabinetach, które łącznie odwiedziło 1498 osób (spadek o 54,8% w porównaniu z rokiem 2019). Czytelnicy ci skorzystali z 5348 wol. materiałów pochodzących ze zbiorów specjalnych, z druków sprowadzonych z magazynu ogólnego Biblioteki oraz ze zbiorów podręcznych sekcji. W odniesieniu do poszczególnych sekcji udostępnianie zbiorów specjalnych przedstawiało się następująco:

- liczba czytelników, którzy korzystali w roku sprawozdawczym ze zbiorów rękopiśmiennych, zmalała o 52,9%. Czytelnię Sekcji Rękopisów odwiedziło 767 osób, którym udostępniono łącznie 2664 jedn. (w tym 1963 rękopisy, 679 wol. z księgozbioru podręcznego oraz 22 wol. druków zwartych i ciągłych z magazynu ogólnego);

- czytelnię Starych Druków odwiedziły 332 osoby (56,8% spadek w porównaniu z rokiem 2019), które skorzystały łącznie z 837 wol. (75,8% spadek w porównaniu z rokiem poprzednim), z czego 617 stanowiły wol. z magazynu starych druków, 180 – książki z księgozbioru podręcznego oraz 87 – druki z magazynu ogólnego;

- ze względu na pandemię COVID-19 znaczący spadek wypożyczeń odnotowano również w zakresie udostępniania muzykaliów – zarejestrowano 73 wizyty, podczas których czytelnikom udostępniono 101 wol. druków muzycznych i 161 rękopisów muzycznych. Łącznie w 2020 roku ze zbiorów muzycznych udostępniono 262 pozycji (o 86,9% mniej niż w roku 2019);

- z obiektów przechowywanych przez Sekcję Zbiorów Graficznych i Kartograficznych OZS skorzystało tylko 90 czytelników, to jest o 76,3% mniej niż w roku 2019 (71 z nich korzystało ze zbiorów graficznych, 19 ze zbiorów kartograficznych). Proporcjonalnie do spadku liczby odwiedzin zmalała (o 86,8%) liczba udostępnionych pozycji – łącznie 739 jedn. zbiorów specjalnych (w tym 311 jedn. zbiorów graficznych i 343 jedn. zbiorów kartograficznych) oraz 85 pozycji z księgozbioru podręcznego (79 dotyczących grafiki i 6 z zakresu kartografii);

- w 2020 roku spadła także liczba czytelników zainteresowanych obiektami Sekcji Wydawnictw Rzadkich i Dokumentów Życia Społecznego Z wydawnictw rzadkich skorzystało 217 osób (spadek o 2,5% w porównaniu z rokiem poprzednim), którym udostępniono 81 jedn. (spadek o 91,9% w stosunku do roku poprzedniego), w tym 78 jedn. ze zbiorów „Rara” i 3 jedn. ze zbiorów drugiego obiegu. Jedynie 19 osób zainteresowanych było dokumentami życia społecznego – udostępniono im jedynie 2 jedn. (!) tego typu zbiorów.

W 2020 roku do dyspozycji czytelników w całej Bibliotece przeznaczone były 43 komputery (wszystkie podłączone do Internetu).

Ze wszystkich komputerów sieci UJ oraz z komputerów domowych czytelnicy mieli dostęp do 92 baz danych online (przez system zdalnego dostępu HAN) oraz 10 baz udostępnianych w sposób szczegółowo określony dla każdej z nich. Łącznie udostępniano 102 bazy: *Abbreviationes Online*, *Academic Research Source eBooks*, *Academic Research Source eJournals*, *Academic Search Ultimate*, *ACM Digital Library*, *ACS Journals*, *Agricola*, *AIP Journals*, *APS Journals*, *Archive of Celtic-Latin Database*, *Aristoteles Latinus Database*, *Arts & Humanities Citation Index 1975–*, *Artstor*, *Beck Online*, *Bibliographie de Civilisation Médiévale*, *Bibliographie du Moyen Âge Tardif*, *BIOSIS Citation Index*, *Book Citation Index*, *Brill* (kolekcja czasopism), *Business Source Ultimate*, *Cambridge Journals Online*, *Central and East European Online Library (CEEOL)*, *Clavis Clavium*, *Conference Proceedings Citation Index – Science 1990–*, *Conference Proceedings Citation Index – Social Science & Humanities*, *Current Chemical Reactions*, *Current Contents Connect*, *Data Citation Index*, *Database of Latin Dictionaries*, *De Gruyter Online Journals*, *Derwent Innovations Index*, *Dictionary of*

Medieval Latin from British Sources, Emerald Management Xtra, Emerging Sources Citation Index (ESCI), EMIS Polska, ERIC – Educational Resource Information Center, Essential Science Indicators, Europa Sacra, European Views of Americas (1493–1750), Film & Television Literature Index with Full Text, GreenFILE, Health Source – Consumer Edition, Guocui Xuebao 國粹學報, Health Source – Nursing/Academic Edition, Historical Abstracts with Full Text, Image system for Books of the Japanese – ruled Period, Image system for Periodicals of the Japanese – ruled Period, In Principio, Index Chemicus, International Directory of Medievalists, International Medieval Bibliography, IOP Science, Journal Citation Reports, JSTOR – The Arts and Sciences. Collections I–XV, KCI-Korean Journal Database, Legal Source, Legalis – System Informacji Prawnej, Lex Omega, Library of Latin Texts – series A, Library of Latin Texts – series B, Library Information Science & Technology Abstracts (LISTA), MasterFILE Premier, MEDLINE, MGG Online (Die Musik in Geschichte und Gegenwart), MLA Directory of Periodicals, MLA International Bibliography, Monumenta Germaniae Historica, National Central Library, Taiwan (Narodowa Biblioteka Tajwanu), National Central Library, Taiwan (Narodowa Biblioteka Tajwanu), NDLTD (prace magisterskie i doktorskie obronione na Tajwanie), NDLTD (prace magisterskie i doktorskie obronione na Tajwanie), Newspaper Source, Oxford Journals, Oxford Music Online, Oxford Scholarship Online – Biology, Oxford Scholarship Online – Classical Studies, Oxford Scholarship Online – History, Oxford Scholarship Online – Law, Oxford Scholarship Online – Philosophy, Papal Letters (Ut per litteras apostolicos.../ Lettres pontificales), Patrologia Latina, Polska Bibliografia Lekarska, Project MUSE, ProQuest Central, ProQuest Dissertations and Theses, Rare Books & Special Collections, Rare Books & Special Collections.5, Reaxys, Regional Business News, RILM Abstracts of Music Literature, RSC Journals, Russian Science Citation Index, SAGE Premier, SciELO Citation Index, Science Direct, Science Citation Index – Expanded 1945–, SciFinder, Scopus, Social Sciences Citation Index with Abstracts 1956–, Springer Link, Taylor & Francis, Teacher Reference Center, Westlaw International, Wiley Online Library, Zoological Record. Informacja na ten temat jest na bieżąco aktualizowana na stronie domowej BJ. W ramach baz pełnotekstowych zapewniono dostęp do 68 789 czasopism elektronicznych.

Ponadto w 2020 roku udostępniono 46 testowych zasobów online, dotyczących niemal wszystkich dziedzin wiedzy (*Arcadian Library Online, Archaeopress, Berg Fashion Library, Bloomsbury Applied Visual Arts, Bloomsbury Architecture Library, Bloomsbury Collections, Bloomsbury Cultural History, Bloomsbury Design Library, Bloomsbury Education and Childhood Studies, Bloomsbury Encyclopaedia of Philosophers, Bloomsbury Fashion Business Cases, Bloomsbury Fashion Central, Bloomsbury Fashion Video Archive, Bloomsbury Food Library, Bloomsbury Medieval Studies, Bloomsbury Popular Music, Churchill Archive, Coronavirus Free Access Collection, Drama Online, Duke University Press (czasopisma i ebooki humanistyczne), Duke University – Project Euclid (książki i czasopisma matematyczne), Gallup Analytics Platformtpps, HeinOnline International Core Package, Human Kinetics Library, JSTOR Archive Journal Collections, JSTOR eBooks, JSTOR Primary Source*

Collections, JSTOR Thematic Collections, Oxford Bibliographies, Oxford Clinical Psychology, Oxford Handbooks Online, Oxford Medicine Online, Oxford Research Encyclopaedias, Oxford Scholarship Online, Oxford University Press Very Short Introductions, Periodyk Journal of Visual Experiments (JoVE), Premium Collection on Oxford Reference, RIPM, SciFinder, Screen Studies, Springer Nature, Journal of Visualized Experiments (JoVE), Taylor and Francis/Routledge, Textbooks on Cambridge Core, Theology & Religion Online, University Press Scholarship Online). O nowo zakupionych i testowanych bazach informuje się na bieżąco kilkuset pracowników Uniwersytetu.

W roku sprawozdawczym pracownicy BJ opracowali łącznie 2121 kwerend (w tym 1971 krajowych i 150 zagranicznych) oraz udzielili 5805 informacji (w tym 4611 bibliograficznych i 1194 rzeczowe).

JAGIELLOŃSKA BIBLIOTEKA CYFROWA (JBC)

W roku sprawozdawczym w Jagiellońskiej Bibliotece Cyfrowej opublikowano 79 232 dokumenty, na które składają się kopie cyfrowe dokumentów zwartych, dokumentów ciągłych, starych druków, rękopisów, muzykaliów, druków ulotnych, grafik i map. Liczba publikowanych pozycji rosła systematycznie z miesiąca na miesiąc, przy czym największy przyrost (ponad 8750 pozycji) nastąpił w lipcu, co obrazuje poniższe zestawienie tabelaryczne:

Miesiąc	Liczba publikacji w JBC
Styczeń	745 149
Luty	747 378
Marzec	748 974
Kwiecień	750 124
Maj	753 980
Czerwiec	756 604
Lipiec	765 356
Sierpień	768 173
Wrzesień	771 817
Październik	775 149
Listopad	777 404
Grudzień	780 920

W Oddziale Zbiorów Cyfrowych nadal prowadzono prace związane z projektem „Sylabusy”. Pracownicy Oddziału zeskanowali i udostępniali w JBC kopie cyfrowe książek dla studentów Instytutu Ekonomii, Finansów i Zarządzania UJ oraz Instytutu

Studiów Informacyjnych WZiKS UJ. W ramach tegoż projektu na dzień 31 grudnia 2020 roku w JBC zanotowano 1571 opublikowanych dokumentów.

Statystykę dotyczącą liczby i wagi plików oraz ilości publikacji wytworzonych w JBC w roku sprawozdawczym przedstawia poniższa tabelka:

Liczba plików	2 077 386
Rozmiar plików w formacie Tiff w GB	72 418
Rozmiar plików wynikowych w formacie PDF w GB	840
Liczba opublikowanych dokumentów	79 232

W okresie sprawozdawczym pracownicy Sekcji na bieżąco realizowali wszelkie prośby, zamówienia i kwerendy czytelników polskich i zagranicznych w odniesieniu do pozycji umieszczonych w JBC – zrealizowano 62 zamówienia na kopie cyfrowe oraz przeprowadzono 19 kwerend.

Z zasobów Jagiellońskiej Biblioteki Cyfrowej skorzystało w 2020 roku 184 317 użytkowników (35,4% więcej niż w roku 2019), którzy odwiedzili witrynę 455 069 razy i zaliczyli 4 007 743 odsłony (86% wzrost w porównaniu z rokiem poprzednim). Liczba czytelników utrzymywała się średnio na poziomie 18 061 miesięcznie. W miesiącach wakacyjnych (czerwiec–wrzesień) liczba ta była mniejsza i utrzymywała się na poziomie około 13 000.

Szczegółową statystykę dotyczącą liczby aktualnie udostępnianych pozycji, liczby czytelników korzystających z JBC w danym momencie, liczby czytelników od początku uruchomienia bazy, zestawienia udostępnianych publikacji, zestawienia wyświetlanych pozycji, publikacji najczęściej czytanych i najlepiej ocenianych przez użytkowników, a także łącznej liczby wygenerowanych stron WWW, łącznej liczby wyszukiwań i łącznej liczby odwiedzających w rozbięciu na poszczególne miesiące można śledzić na bieżąco na stronie domowej biblioteki cyfrowej pod adresem <https://jbc.bj.uj.edu.pl/>.

REPOZYTORIUM UNIwersytetu Jagiellońskiego (RUJ)

W okresie sprawozdawczym w Repozytorium UJ systematycznie wzrastała liczba metadanych, udostępnianych publikacji i korzystających z nich użytkowników. W przypadku metadanych wzrost ten można wytłumaczyć obowiązkiem sprawozdawczym pracowników jednostek naukowych. Natomiast przyrost publikacji pełnotekstowych w otwartym dostępie wynika z rosnącego zainteresowania naukowców tą formą komunikacji.

W lutym 2021 roku przesłano dane o publikacjach naukowych, popularnonaukowych i dydaktycznych wydanych w latach 2017–2020 do Polskiej Bibliografii Naukowej (PBN), gdzie były one modyfikowane pod kątem parametryzacji jednostek naukowych.

Zestawienie wysłanych metadanych w odniesieniu do poszczególnych wydziałów UJ przedstawia poniższa tabela.

Wydział UJ	Liczba opisów wysłanych do PBN*
Wydział Biochemii, Biofizyki i Biotechnologii	574
Wydział Biologii	1 000
Wydział Geografii i Geologii	721
Wydział Chemii	1 150
Wydział Filologiczny	1 483
Wydział Filozoficzny	1 632
Wydział Fizyki, Astronomii i Informatyki Stosowanej	1 674
Wydział Historyczny	1 350
Wydział Matematyki i Informatyki	587
Wydział Polonistyki	1 907
Wydział Prawa i Administracji	2 482
Wydział Studiów Międzynarodowych i Politycznych	1 383
Wydział Zarządzania i Komunikacji Społecznej	2 321
Małopolskie Centrum Biotechnologii	231
Jagiellońskie Centrum Rozwoju Leków	62

* Rekordy bibliograficzne publikacji wydanych w latach 2017–2020, zatwierdzone w ankietach jednostek naukowych UJ.

Przyrost danych bibliograficznych w RUJ w poszczególnych miesiącach okresu sprawozdawczego przedstawia poniższe zestawienie.

Miesiąc	Liczba opisów bibliograficznych w RUJ	Przyrost
styczeń	101 021	*
luty	103 351	2 330
marzec	105 483	132
kwiecień	107 358	1 875
maj	109 022	1 664
czerwiec	110 396	1 374
lipiec	112 386	1 990
sierpień	113 599	1 213
wrzesień	115 438	1 839
październik	117 570	2 132
listopad	120 046	2 476
grudzień	124 109	4 063
Łączny przyrost roczny		23 088

*Usunięto niepoprawny eksport metadanych z grudnia 2019 roku.

W okresie sprawozdawczym kontynuowano rozpoczęty w sierpniu 2018 roku projekt „Repozytorium otwartego dostępu do dorobku naukowego i dydaktycznego UJ”, pod kierownictwem dr. Leszka Szafrąńskiego. Na dzień 31 grudnia 2020 roku w ramach projektu udostępniono 39 165 dokumentów pełnotekstowych i 45 821 opisów bibliograficznych publikacji pracowników UJ oraz zaadaptowano na potrzeby osób niepełnosprawnych 797 tekstów naukowych. W czerwcu uruchomiono nową wersję systemu Repozytorium UJ (<https://ruj.uj.edu.pl>) i platformy czasopism (<https://platforma-czasopism.uj.edu.pl>) i konferencji (<https://platforma-konferencji.uj.edu.pl>).

W 2020 roku w RUJ zatwierdzono 110 773 opisy bibliograficzne, a 21 846 opisów zostało poprawionych. Na dzień 31 grudnia 2020 roku w Bibliografii Publikacji Pracowników UJ zarejestrowanych było 124 109 opisów bibliograficznych książek, czasopism, artykułów z czasopism i rozdziałów książek, 44 004 dokumenty pełnotekstowe oraz 1163 prace doktorskie.

Szczegółową statystykę ilości zatwierdzonych i zmodyfikowanych rekordów bibliograficznych oraz ilości publikacji pełnotekstowych dodanych do Repozytorium UJ w 2020 roku przedstawia poniższe zestawienie tabelaryczne:

Opisy bibliograficzne utworzone	6 561
Opisy bibliograficzne zatwierdzone	110 773
Opisy bibliograficzne zmodyfikowane	21 846
Publikacje pełnotekstowe	19 556

W okresie sprawozdawczym odnotowano prawie 2,5-krotny wzrost liczby użytkowników Repozytorium UJ w stosunku do roku poprzedniego. Ich liczba utrzymywała się średnio na poziomie 45 756 osób miesięcznie i wykazywała tendencję wzrostową w ciągu całego roku. W sumie w 2020 roku z zasobów Repozytorium skorzystało 489 714 osób (200% więcej w porównaniu z rokiem 2019!), które odwiedziły witrynę 752 537 razy, zaliczając 4 316 060 odsłon. W związku z uzupełnianiem Bibliografii Publikacji Pracowników UJ i dostarczaniem pełnych tekstów do RUJ w okresie sprawozdawczym pracownicy Sekcji przeprowadzili 2231 konsultacji telefonicznych i 11 857 konsultacji mailowych z pracownikami i bibliotekarzami UJ.

PROJEKTY

W roku sprawozdawczym Biblioteka Jagiellońska kontynuowała rozpoczęty w 2019 roku projekt z zakresu „Działalności Upowszechniającej Naukę” (DUN), finansowany przez Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego, obejmujący cztery zadania:

1. „Rozbudowa bazy Komputerowego Katalogu Zbiorów Bibliotek UJ – książki z XIX wieku” – koszt realizacji zadania w okresie sprawozdawczym to 128 219,52 zł, w tym wkład własny: 11 827,58 zł. W okresie sprawozdawczym sporządzono 4030 rekordów bibliograficznych w formacie MARC21 oraz 873 rekordy dla deskryptorów in-

deksujących cechy formalne/bibliograficzne katalogowanych książek i 38 rekordów dla deskryptorów przedmiotowych, służących ich opracowaniu rzeczowemu. Wszystkie rekordy zostały wprowadzone do bazy Komputerowego Katalogu Zbiorów Bibliotek UJ;

2. „Konservacja, przeoprawa i oprawa czasopism i książek medycznych z kolekcji XIX i początku XX wieku (do 1945 roku)” (zadanie realizowane przez Bibliotekę Medyczną Collegium Medicum UJ) – łączna wartość wykonanego zadania to 130 800,00 zł, w tym wkład własny BM CMUJ: 12 000,00 zł. W ramach zadania wykonano konserwację, przeoprawę i oprawę 414 wol. książek i 129 wol. czasopism medycznych;

3. „Luminarze naukowo-kulturalnego życia Krakowa i jego okolic” – łączna wartość wykonanego zadania to 11 336,56 zł, w tym wkład własny: 1040,70 zł. W ramach zadania w okresie sprawozdawczym sporządzono 272 rekordy bibliograficzne w formacie MARC 21. Wszystkie rekordy zostały wprowadzone do bazy Komputerowego Katalogu Zbiorów Bibliotek UJ;

4. „Mapy synoptyczne na kontynencie europejskim i terenie Polski Południowej” – łączna wartość wykonanego zadania to 27 908,61 zł, w tym wkład własny: 2565,06 zł. W 2020 roku sporządzono 670 rekordów bibliograficznych w formacie MARC 21 wraz z rekordami dla deskryptorów indeksujących cechy formalne/bibliograficzne katalogowanych map. Wszystkie rekordy zostały wprowadzone do bazy Komputerowego Katalogu Zbiorów Bibliotek UJ.

W ramach DUN Biblioteka kontynuowała również zadanie pod nazwą „Wydanie anglojęzycznego numeru specjalnego Biuletynu Biblioteki Jagiellońskiej” – łączna wartość wykonanego zadania w 2020 roku to 21 397,00 zł, w tym wkład własny: 1963,01 zł. W okresie sprawozdawczym wydano anglojęzyczny numer specjalny czasopisma naukowego „Biuletyn Biblioteki Jagiellońskiej”, na którego łamach opublikowano 15 najwyższej ocenionych przez redaktora naczelnego artykułów z wcześniejszych wydań pisma.

Biblioteka realizowała ponadto inne projekty:

• „Edytorstwo muzyczne w Krakowie w latach 1850–1918” (dofinansowanie w ramach projektów objętych wsparciem przez Narodowe Centrum Nauki w ramach konkursu Preludium) – planowana wartość projektu: 99 554,00 zł; wysokość kosztów poniesionych w 2020 roku to 1 659,00 zł. Kierownik projektu – mgr Michał Lewicki. Realizacja projektu w 2020 roku poświęcona była zbieraniu i porządkowaniu materiału źródłowego (kwerendy zbiorów bibliotecznych, archiwalnych i cyfrowych), sporządzaniu katalogu krakowskich druków muzycznych z lat 1850–1918 oraz analizie zebranego materiału i danych dotyczących działalności krakowskich wydawców nut w latach 1850–1918;

• „Repozytorium otwartego dostępu do dorobku naukowego i dydaktycznego UJ” – łączna wartość projektu (zaktualizowana aneksem do umowy w listopadzie 2020 roku) to 7 498 408,00 zł, wysokość kosztów poniesionych w 2020 roku to 2 119 535,94 zł. W okresie sprawozdawczym zawarto umowę na organizację konferencji planowanej w maju 2021 roku oraz promocję w mediach społecznościowych. Zawarto również umowę na wykonanie projektu, druk i dystrybucję na UJ ulotek i plakatów promujących projekt i Repozytorium UJ;

- „Patrimonium – zabytki piśmiennictwa” (projekt realizowany wspólnie z Biblioteką Narodową w Warszawie) – łączna wartość projektu: 33 604 886,59 zł, w tym po stronie BJ: 7 086 237,51 zł; wysokość kosztów poniesionych w 2020 roku to 1 291 459,39 zł. W okresie sprawozdawczym w ramach projektu opracowano 9567 obiektów, 12 015 jednostek objęto konserwacją, zdigitalizowano 7486 obiektów. W JBC opublikowano 5645 tytułów.

W roku sprawozdawczym pracownicy Oddziału ds. Projektów pomagali również w przygotowaniu i złożeniu wniosku o dofinansowanie projektu „Biblioteka Jagiellońska – opracowanie dziejów od 1918 do 2003” w ramach Narodowego Programu Rozwoju Humanistyki, moduł Dziedzictwo Narodowe, projekt kontynuowany. Wartość projektu oszacowano na kwotę: 331 887,00 zł. Realizacja projektu planowana jest na okres 5 lat.

IMPREZY NAUKOWO-KULTURALNE ORGANIZOWANE PRZEZ BIBLIOTEKĘ

W okresie sprawozdawczym ze względu na sytuację epidemiczną działalność organizacyjno-kulturalna w swoim tradycyjnym kształcie prowadzona była jedynie w pierwszym kwartale. Wiele organizowanych co roku wydarzeń kulturalnych, w których uczestniczyła zwykle Biblioteka Jagiellońska (między innymi Dni Otwarte UJ, konferencja Małopolskiego Forum Bibliotek), zostało odwołanych, inne natomiast odbyły się w formie zdalnej.

W ramach Dni Otwartych Funduszy Europejskich (DOFE) 25 września 2020 roku BJ zorganizowała webinarium „Zasoby nauki w Repozytorium UJ”. Celem wydarzenia było poinformowanie o realizowanym projekcie „Repozytorium otwartego dostępu do dorobku naukowego i dydaktycznego Uniwersytetu Jagiellońskiego”, dofinansowanym z funduszy europejskich oraz prezentacja funkcjonalności RUJ. Webinarium prowadził dr Leszek Szafrąński. Wydarzenie to cieszyło się dużym zainteresowaniem – wzięło w nim udział 107 osób.

Nie odbyła się organizowana co roku Noc Bibliotek.

W dniach 19–25 października 2020 roku trwały obchody XI edycji Międzynarodowego Tygodnia Otwartej Nauki (Open Access Week) pod hasłem „Otwieraj z sensem: działaj, by wyrównywać szanse i zapobiegać wykluczeniu” („Open with purpose: taking action to built structural equity and inclusion”), mające na celu promowanie otwartego dostępu do publikacji naukowych, danych badawczych, dokumentów dźwiękowych bądź filmów.

W ramach wydarzenia przygotowano między innymi szereg krótkich filmów edukacyjnych oraz nagrań z przeprowadzonych wcześniej szkoleń przybliżających ideę otwartego dostępu, zagadnienia prawa autorskiego w kontekście otwartej nauki, problemy w korzystaniu z zasobów otwartych, na jakie natrafiają osoby z niepełnosprawnościami, a także kwestie związane z otwartym publikowaniem danych badawczych. Zaplanowano ponadto otwarte webinaria dotyczące wspomnianych zagadnień, które odbyły się zdalnie w aplikacji Teams.

W ramach spotkań autorskich, kontynuowanych głównie w cyklu „Salon Literacki «Jagiellonki»” w 2020 roku odbyły się tylko 2 imprezy:

- promocja książki Senri Sonoyamy *Poetyka i pragmatyka pieśni waka w dworskiej komunikacji literackiej okresu Heian (794–1185)*. W dyskusji towarzyszącej promocji uczestniczyli: prof. dr hab. Romuald Huszcza, dr Katarzyna Sonnenberg-Musiał oraz autorka publikacji;
- promocja książki Sebastiana Brejnaka *Niepokój. Nowoczesność w świetle anachronicznych konfiguracji doświadczenia nieswojności*. W dyskusji towarzyszącej promocji uczestniczyli: dr Anna Pekańec, dr hab. Tomasz Kunz oraz autor publikacji. Rozmowę prowadziła Sylwia Papier.

Srednia liczba uczestników „Salonów literackich «Jagiellonki»” wynosiła 45 osób. Łącznie w spotkaniach tych udział wzięło około 90 osób.

W okresie sprawozdawczym BJ zorganizowała 6 wystaw tematycznych. W ujęciu chronologicznym przedstawiały się one następująco:

- 10 stycznia – 7 lutego 2020 roku – *Stanisław Moniuszko. Krakowskie i wileńskie reminiscencje* – organizatorzy: Biblioteka Jagiellońska, Biblioteka Kraków; kurator i scenariusz: dr Maria Porębska; projekty graficzne: Mariusz Paluch, Michał Worgacz; aranżacja: M. Paluch, dr M. Porębska; realizacja: Małgorzata Kusak, M. Paluch, Adam Piaśnik, Iwona Wawrzynek, M. Worgacz; prace konserwatorskie: Sekcja Konserwacji OZZ; prace reprograficzne: Sekcja Reprografii OZZ. Przygotowanie wystawy multimedialnej: Krzysztof Kwiecień i Michał Broda (Biblioteka Kraków).

Wystawa prezentowała najcenniejsze i najciekawsze dokumenty drukowane i rękopiśmienne związane ze Stanisławem Moniuszką, pochodzące ze zbiorów BJ. Za pomocą prezentacji multimedialnych wyeksponowano zarówno prace badawcze o profilach muzykologicznym i historycznym, jak i artykuły popularne, zaczerpnięte z codziennej prasy litewskiej, relacjonujące uroczystości moniuszkowskie.

Wernisażowi wystawy towarzyszył koncert Antoniego Gryniwicza (baryton) i Eweliny Markiel (fortepian) z Akademii Muzycznej w Krakowie. Artyści wykonali 3 pieśni autorstwa kompozytora.

Wystawa i katalog zostały zrealizowane w ramach projektu „Narodowy charakter twórczości Stanisława Moniuszki” w programie „Patroni Roku” Edycja I/2019. Partnerami projektu byli: Biblioteka Centralna Miasta Wilno, Fundacja LOTTO im. Haliny Konopackiej i Muzeum Niepodległości w Warszawie. Wystawie towarzyszyły materiały promocyjne w postaci katalogu, banera, plakatu i informacji zamieszczonych na stronach internetowych BJ i UJ oraz na Facebooku.

- 14 lutego – 13 marca 2020 roku – *Najwyższą cnotą Zakonu jest miłość do książek* – organizatorzy: Biblioteka Jagiellońska, Rycerski Zakon Bibliofilski w Krakowie; kurator, merytoryczne opracowanie wystawy i katalogu: dr inż. Jerzy Duda; projekty graficzne (zaproszenie, okładka, plakat): Kazimierz Wiśniak; aranżacja wystawy: Mariusz Paluch, dr inż. J. Duda; wydruki wielkoformatowe: M. Paluch, Michał Worgacz; realizacja: Małgorzata Kusak, M. Paluch, Adam Piaśnik, Iwona Wawrzynek, M. Worgacz; prace konserwatorskie: Sekcja Konserwacji OZZ; prace reprograficzne: Sekcja Reprografii OZZ.

Wystawa z okazji 90-lecia Rycerskiego Zakonu Bibliofilskiego z Kapitułą Orderu Białego Kruka (1930–2020) prezentowała historię jedyne w świecie zakonu miłośników ksiąg założonego przez prof. Kazimierza Witkiewicza od początku jego istnienia po czasy współczesne. Towarzyszyły jej materiały promocyjne w postaci katalogu, plakatu oraz informacji zamieszczonych na stronach internetowych BJ i UJ, oraz na Facebooku.

- 15 września – 2 października 2020 roku – *Kraków i Uniwersytet Jagielloński na kartach pocztowych sprzed 100 lat* – organizatorzy: Biblioteka Jagiellońska, Archiwum UJ; autor wystawy: prof. Aleksander Skotnicki; kurator, scenariusz i aranżacja: Maciej Zborek (Archiwum UJ); realizacja: Mariusz Paluch, Adam Piaśnik, Maciej Zborek.

Wystawa zorganizowana w holu nowego gmachu BJ obrazowała uroczystości związane z 500-leciem odnowienia Akademii Krakowskiej (1400–1900) na tle ówczesnego Krakowa. Towarzyszyły jej materiały informacyjno-promocyjne zamieszczone na stronach internetowych BJ i Archiwum UJ, portalu UJ oraz na Facebooku.

- 9–23 października 2020 roku – *Beethoven – wielki inspirator* – organizatorzy: Biblioteka Jagiellońska, Stowarzyszenie im. Ludwiga van Beethovena; kurator i scenariusz: Michał Lewicki; oprawa plastyczna: Mariusz Paluch; projekt wydruków wielkoformatowych: Michał Worgacz; realizacja: Małgorzata Kusak, M. Paluch, Adam Piaśnik, Iwona Wawrzynek, M. Worgacz; konsultacja w zakresie zbiorów graficznych: Beata Górecka; prace konserwatorskie: Sekcja Konserwacji OZZ; prace reprograficzne: Sekcja Reprografii OZZ.

Wystawę zorganizowano z okazji 24. Wielkanocnego Festiwalu Ludwiga van Beethovena w roku jubileuszu 250-lecia urodzin kompozytora. Na ekspozycję złożyły się dwie części: kolekcja autografów Ludwiga van Beethovena obejmująca szkicowniki i czystopisy jego dzieł pochodzące ze zbiorów dawnej Pruskiej Biblioteki Państwowej w Berlinie, przechowywane w BJ oraz rękopisy dzieł kompozytorów romantycznych i późniejszych, czerpiących inspirację z twórczości mistrza z Bonn, pochodzące zarówno z kolekcji berlińskiej, jak i ze zbiorów BJ. Wystawie towarzyszyły banery, plakaty, katalog i materiały promocyjne zamieszczone na stronach internetowych BJ i UJ oraz na Facebooku.

- 9 listopada – *Paderewski... Paderewski...* – okolicznościowa wystawa wirtualna przygotowana z okazji 160. rocznicy urodzin Ignacego Jana Paderewskiego przypadającej 6 listopada. Autorami wystawy są: Bartłomiej Gapiński, Anna Grzęda, Beata Górecka, Elżbieta Knapiek, Izabela Korczyńska, Anna Krzak, Beata Kurek, Szymon Kotarski, Norbert Nocón.

Pod adresem <https://jbc.bj.uj.edu.pl/publication/863676> prezentowane są źródła historyczne związane bezpośrednio z wybitnym muzykiem i mężem stanu – zbiory rękopiśmienne (w tym unikalny zapis nutowy na fortepian), graficzne i dokumenty życia społecznego.

- 19 listopada 2020 roku – 29 stycznia 2021 roku – *Iluminacja – obrazowanie w książce* – organizatorzy: Biblioteka Jagiellońska, Związek Polskich Artystów Plastyków Okręgu Krakowskiego; kurator, scenariusz i oprawa plastyczna: dr hab. Teresa B. Frodyma; realizacja: Małgorzata Kusak, Mariusz Paluch, Adam Piaśnik, Iwona Wawrzynek, Michał Worgacz.

Wystawa z cyklu *Wokół Książki* została zorganizowana wirtualnie i udostępniona pod adresem: <https://wystawy.bj.uj.edu.pl/iluminacja>. Prezentowała prace 27 artystów reprezentujących różnorodne dziedziny sztuk pięknych (malarstwo, rzeźbę, grafikę, fotografię itd.), działających w zakresie dyscyplin związanych z wydawnictwami książkowymi. Prace te zostały zestawione z oryginalnymi, iluminowanymi księgami średnio-wiecznymi, zachowanymi w zbiorach BJ. Wystawie towarzyszyły materiały promocyjne w postaci banera internetowego, katalogu, plakatu i dwóch filmów (*Iluminacja – obrazowanie w książce: Zamiast werniszażu* oraz *Manuskrypty*) zrealizowanych przez M. Wor-gacza, zamieszczonych na stronach internetowych BJ i UJ oraz na Facebooku.

Ze względu na obostrzenia związane z epidemią koronawirusa (SARS-CoV-2) Sekcja Wydarzeń Kulturalnych OOrg podjęła się przygotowania prezentacji organizowanych w BJ imprez w trybie online i zbudowała w tym celu stronę domową Wirtualnych Wystaw Biblioteki Jagiellońskiej (wystawy.bj.uj.edu.pl).

Poza wymienionymi wyżej wystawami w Bibliotece zorganizowano też 9 wystaw nowości, na których w wolnym dostępie eksponowano 784 wol. nowych nabytków BJ (w tym 709 polskich i 76 zagranicznych).

Wszystkie wydarzenia relacjonowane były na bieżąco w serwisie społecznościowym Facebook prowadzonym przez pracowników Sekcji Wydarzeń Kulturalnych OOrg i współredagowanym przez pracowników Sekcji Informacji Naukowej OUZiIN. W ciągu roku „polubiły” nas 5853 osoby.

PRACE NAUKOWE I WYDAWNICZE

Ważniejsze prace indywidualne pracowników Biblioteki, wydane w 2020 roku:

- Baś M., Grzęda A., Wawrzynek I., *The Survey of the Functioning of the Computer Catalogue of the Jagiellonian University Libraries Collections*, „The Jagiellonian Library Bulletin” special issue 2020, s. 329–341.
- Baumann E., *The State of Preservation of the Manuscripts Donated to the Jagiellonian Library by the House of Sanguszko*, „The Jagiellonian Library Bulletin” special issue 2020, s. 269–278.
- Cieślak A., *The Activity of the Jagiellonian Library in 2017. A Report*, „The Jagiellonian Library Bulletin” special issue 2020, s. 343–408.
- Dąbrowska E., *From “Reading Machine” to “Event Space.” The Building of the Jagiellonian Library in the Views of its Designers*, „The Jagiellonian Library Bulletin” special issue 2020, s. 315–328.
- Drózdź A., *Świat galicyjskiego szkolnictwa z przełomu XIX i XX wieku w opisach literackich i pamiątnikarskich*, [w:] *Szkoła polska od XVIII do XXI wieku*, red. R. Ślęzka, A. Włoch, J. Wojniak, Kraków 2020, s. 87–101.
- Drózdź A., Grzeszek W., Kowalówka J., Kuta C., *Wyobrażenia „ekstremisty”.. Rysunki Janusza Gniadka z lat 1980–1983, tragicznie zmarłego pracownika PBM „Buchchem” w Krakowie*, katalog wystawy, Kraków 2020.

- Gałuszka E., Kolasa W.M., *Dorobek naukowy i ekspercki Ryszarda Filasa. Studium bibliometryczno-dokumentacyjne*, [w:] *Od modernizacji do mediosfery. Meandry transformacji w komunikowaniu. Prace ofiarowane dr. hab. Ryszardowi Filasowi*, red. A. Cieślakowa, P. Płaneta, Kraków 2020, s. 25–61.
- Gapiński B., *Ludzie samotni na wsi tradycyjnej*, [w:] *Spółczesność i media. Analiza wybranych zagadnień*, red. A. Surma, M. Śliwa, Lublin 2000, s. 74–82.
- Gapiński B., *Między Krakowem a Inowrocławiem. Grzegorz Turnau*, [w:] *Pamięć miasta. Honorowi obywatele Inowrocławia*, red. T. Łaszkiwicz, Warszawa 2019, s. 243–270.
- Gapiński B., *Ojciec Kazimierz Łabiński. Między nurtem historii a poetycką pasją*, „Ziemia Kujawska” 2019, t. 27, s. 95–111.
- Gapiński B., *Samotność i jej oblicza*, „Alma Mater” 2020, nr 215–216, s. 21.
- Gapiński B., *Samotność w bibliotece*, „Alma Mater” numer specjalny 2020, nr 218, s. 117–119.
- Gapiński B., *Samotność w kontekstach kulturowych*, „Alma Mater” 2020, nr 217, s. 120–122.
- Gapiński B., *Samotność w kulturze ludowej*, „Alma Mater” 2020, nr 217, s. 122–125.
- Gapiński B., *Spojrzenie z perspektywy antropologii historycznej na polską religijność ludową*, [w:] *Pytać mądrze. Studia z dziejów społecznych i kulturowych. Księga pamiątkowa dedykowana Profesorowi Andrzejowi Chwalbie*, red. A. Czocher, B. Klich-Kluczevska, Kraków 2020, s. 87–118.
- Grudzień S., *Między filologią a historią. Sławistyka w dorobku naukowym Henryka Batowskiego*, „Dějiny věd a techniky” 2020, t. 53, nr 3, s. 188–206.
- Jaglarz M., Erdman D., *A Present from below the Equator. A Snippet from the Manuscript of Alexander von Humboldt's Journal from his Trip to America. From the Collection of Radowitz*, „The Jagiellonian Library Bulletin” special issue 2020, s. 279–285.
- Jaglarz M., *The Manuscript Legacy of Zofia Stryjeńska (1891–1976) in the Jagiellonian Library*, „The Jagiellonian Library Bulletin” special issue 2020, s. 287–293.
- Kubic Ż., *Biblioteki uczelniane wobec środowiska akademickiego – nowe obszary działania. Konferencja z okazji 100-lecia Akademii Górniczo-Hutniczej, Kraków, 12–13 września 2019 r.*, [w:] *Biblioteki uczelniane wobec środowiska akademickiego. Nowe obszary działania. Materiały jubileuszowej konferencji Biblioteki Głównej AGH z okazji obchodów 100-lecia Akademii Górniczo-Hutniczej im. Stanisława Staszica, Kraków 12–13 września 2019 r.*, red. A. Podrazik, J. Stanek-Kapcia, M. Urbaniec, red. A. Podrazik, J. Stanek-Kapcia, M. Urbaniec, Kraków 2020, s. 11–17.
- Kurek B., *Autograf Adama Asnyka: okruchy z Biblioteki Jagiellońskiej*, „Bliżej Bibliotek” 2020, nr 1/2 (14/15), s. 33–41, [online] <https://en.calameo.com/read/001407954a43ebf1f612c>
- Lewicki M., *Beethoven – wielki inspirator. 24. wystawa manuskryptów Ludwiga van Beethovena w Bibliotece Jagiellońskiej*, „Alma Mater (Kraków)” 2020, t. 219, s. 114–117.

- Pietrzyk Z., *Stare druki – problem periodyzacji*, [w:] *Zbiory specjalne w bibliotekach polskich. Między tradycją a nowoczesnością. Cz. 1, Zbiory specjalne w służbie nauki i edukacji*, red. A. Borysowska, M. Gierke, Szczecin 2020, s. 12–18.
- Pietrzyk Z., *Zbiory specjalne Biblioteki Jagiellońskiej – dzieje, zasób, stan opracowania*, [w:] *Zbiory specjalne w bibliotekach polskich. Między tradycją a nowoczesnością. Cz. 1, Zbiory specjalne w służbie nauki i edukacji*, red. A. Borysowska, M. Gierke, Szczecin 2020, s. 19–30.
- Pietrzyk Z., *Wacław Urban jako historyk reformacji*, [w:] *Reformacja w Małopolsce w starodrukach i historiografii*, red. J. Drażyk, W. Kowalski, Kielce 2020, s. 91–103.
- Pietrzyk Z. (oprac.), *Eugeniusz Romer, Diariusz ryski 1920*, „Niepodległość i Pamięć” 2020, t. 27, nr 4 (72), s. 221–262.
- Pietrzyk Z., *Idea wolności – Kolumna Barska. Wokół listów Władysława Platera do Józefa Ignacego Kraszewskiego*, [w:] *Magna res libertas. Ku Niepodległej. Materiały z konferencji Instytutu Pamięci Narodowej i Muzeum Polskiego w Rapperswilu w setną rocznicę odzyskania przez Polskę niepodległości, Zamek Rapperswil, 21–22 czerwca 2018 r.*, red. M. Ptasieńska, Warszawa 2020, s. 95–101.
- Porębska M. (oprac.), *Stanisław Moniuszko. Krakowskie i wileńskie reminiscencje, Katalog wystawy. Kraków, 10 stycznia – 7 lutego*, Kraków 2020.
- Pyplacz J., *The Five Stages of Grief in Horace’s Ode I.24*, „The Jagiellonian Library Bulletin” special issue 2020, s. 5–12.
- Sanetra K., *Biblioteka Jagiellońska – DUN 2011–2020. Działania na rzecz upowszechniania nauki finansowane ze środków MNiSW. Podsumowanie*, [dok. cyfrowy] https://ruj.uj.edu.pl/xmlui/bitstream/handle/item/220306/sanetra_biblioteka_jagiellonska_dun_2011-2020_dzialania_na_rzecz_2020.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Szafranski L., *Repozytoria instytucjonalne na świecie: próba charakterystyki*, [w:] *Biblioteki uczelniane wobec środowiska akademickiego. Nowe obszary działania. Materiały jubileuszowej konferencji Biblioteki Głównej AGH z okazji obchodów 100-lecia Akademii Górniczo-Hutniczej im. Stanisława Staszica, Kraków 12–13 września 2019 r.*, red. A. Podrazik, J. Stanek-Kapcia, M. Urbaniec, Kraków 2020, s. 35–46.
- Szafranski L., *Wpływ przynależności dyscyplinarnej i przygotowania merytorycznego badacza na indywidualne zarządzanie danymi badawczymi*, [w:] *Horyzonty informacji*, red. P. Korycińska, Kraków 2020, s. 97–207.
- Świeboda W., „*Ego librarista*”. *Działalność Jana ze Skawiny jako bibliotekarza na Wydziale Prawa Uniwersytetu Krakowskiego*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” 2020, t. 113, s. 407–429.
- Świeboda W., *Pierwsi Jagiellonowie a inkwizycja papieska w Królestwie Polskim*, [w:] *Jagiellonowie i ich świat. Polityka kościelna i praktyki religijne Jagiellonów*, red. B. Czwojdrak, J. Sperka, P. Węcowski, Kraków 2020, s. 321–337.
- Tytko M.M., *Kleryk Alfons Mańka OMI i „Ocalony” w perspektywie poetyckiej. (Przebieracz kontra Różewicz)*, „Ziemia Lubliniecka. Magazyn społeczno-kulturalny” 2020, nr 2 (172), s. 16–19.

- Tytko M.M., *Matejko, Jan*, [w:] *Encyclopedia of the Bible and its reception*, eds. S.L. McKenzie, T. Römer, J. Schröter, B.D. Walfish, C.M. Furey, B. Matz, E. Ziolkowski, Berlin 2020, vol. 18, s. 48–53.
- Tytko M.M., *Mickiewicz, Adam*, [w:] *Encyclopedia of the Bible and its reception*, eds. S.L. McKenzie, T. Römer, J. Schröter, B.D. Walfish, C.M. Furey, B. Matz, E. Ziolkowski, Berlin 2020, vol. 18, s. 1173–1179.
- Tytko M.M., *Stanisława Papieża – Piotra Döerre’go nowoczesny patriotyzm polityczny kontra eurokomunizm*, „Pedagogika Katolicka” 2020, nr 26 (1), s. 293–301.

KONTAKTY NAUKOWE Z BIBLIOTEKAMI I INSTYTUCJAMI KRAJOWYMI

Jak co roku Biblioteka Jagiellońska utrzymywała ściśle kontakty naukowe z wieloma bibliotekami i instytucjami krajowymi. Wielu pracowników czynnie uczestniczyło w pracach różnorodnych komisji i instytucji o charakterze ogólnopolskim.

Dyrektor BJ, prof. Zdzisław Pietrzyk nadal pełnił funkcje przewodniczącego kilku rad naukowych: Rady Naukowej Biblioteki Narodowej w Warszawie, Rady Naukowej Biblioteki Naukowej PAU-PAN w Krakowie, Rady Programowej Książnicy Cieszyńskiej oraz Rady Naukowej Biblioteki Międzynarodowego Centrum Kultury w Krakowie. Kolejny już rok był też członkiem Krajowej Rady Bibliotecznej.

Dr hab. Remigiusz Sapa, prof. UJ był członkiem między innymi Rady ds. Narodowego Zasobu Bibliotecznego oraz Rady Programowej Wydawnictwa Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich w latach 2018–2021.

Mgr Aleksandra Cieślar była członkiem Rady Naukowej Biblioteki Naukowej PAU-PAN w Krakowie.

Dr Jerzy Grygiel był członkiem Zespołu Historii Czech i Stosunków Polsko-Czeskich Komitetu Nauk Historycznych Polskiej Akademii Nauk oraz Komisji Środkowo-europejskiej Polskiej Akademii Umiejętności. Dr Wioleta Hryniewicz reprezentowała Uniwersytet Jagielloński w Komitecie Technicznym nr 242 Polskiego Komitetu Normalizacyjnego. Mgr Izabela Korczyńska była członkiem Stowarzyszenia Historyków Sztuki – Oddział Kraków. Mgr Agata Pazdur-Bąk uczestniczyła w pracach Zespołu ds. Rozwoju Deskryptorów Biblioteki Narodowej. Mgr Aleksandra Prokop-Kacprzak była członkiem działającego w 40 krajach Międzynarodowego Towarzystwa Organizacji Wiedzy (International Society for Knowledge Organization) zrzeszającego specjalistów (zarówno teoretyków, jak i praktyków) informacji naukowej. Dr Marek M. Tytko kolejny już rok był członkiem Zespołu Metodologii Badań Pedagogicznych przy Komitecie Nauk Pedagogicznych Polskiej Akademii Nauk.

Kontynuowano również współpracę z Biblioteką Narodową w Warszawie w zakresie tworzenia wspólnego katalogu w ramach utrzymania celów oraz efektów projektu „e-usługa OMNIS”. Wynikiem wyżej wymienionej współpracy było utworzenie we wspólnym katalogu przez wszystkie biblioteki sieci krajowej (Biblioteka Narodowa, Biblioteka Jagiellońska wraz z pozostałymi bibliotekami UJ, Wojewódzka Biblioteka Publiczna w Kielcach oraz Wojewódzka Biblioteka Publiczna w Lublinie) ponad

470 000 rekordów bibliograficznych. Łączna liczba rekordów istniejących we wspólnym katalogu na koniec okresu sprawozdawczego wyniosła 7 634 051.

Pracownicy BJ brali również aktywny udział w konferencjach i sesjach naukowych:

- mgr Marzanna Baś, mgr Anna Grzęda, mgr Katarzyna Guzy, mgr Joanna Konik, mgr Mariusz Staniszewski, mgr Katarzyna Szczepaniec – VIII Ogólnopolska Konferencja Naukowa „Zarządzanie informacją w nauce” (online, listopad 2020);

- mgr Marzanna Baś, mgr Anna Grzęda, mgr Barbara Krawczyk, dr Leszek Szafrąński, mgr Katarzyna Szczepaniec – V Seminarium z cyklu „Otwieranie Nauki – Praktyka i Perspektywy”. Hasło edycji: Naukowcy, bibliotekarze i wydawcy w poszukiwaniu wspólnej drogi do otwartej nauki (online, listopad 2020);

- dr Tomasz Dudek – konferencja międzynarodowa „Polskie Podziemie Niepodległościowe na Kresach Wschodnich w latach 1939–1945” – referat *Cichociemny kpt. Władysław Kochański „Bomba”/„Wujek” i jego żołnierze w obronie ludności polskiej Wołynia w 2. połowie 1943 roku* (Kraków, grudzień 2020);

- dr Bartłomiej Gapiński – konferencja „Otwarte Seminarium Historii Społeczno-Kulturowej” – referat *Karol Wojtyła. Potrzeba innego spojrzenia na biografię* (Kraków, październik 2020);

- mgr Urszula Juszczak – konferencja międzynarodowa „VI Konferencja Liderzy Zarządzania Uczelnią LUMEN 2020” (online, listopad 2020);

- mgr Barbara Krawczyk – konferencja „Biblioteka w Internecie – zdalna praca bibliotekarzy w celu wsparcia studentów i wykładowców w zakresie kształcenia na odległość” (online, kwiecień 2020);

- mgr Anna Krzak, mgr Katarzyna Szczepaniec – konferencja „Cyfrowe Bezpieczeństwo Dzieci i Młodzieży” (online, listopad 2020); konferencja „Wykorzystanie Technologii Informatycznych w Nauczaniu i Uczeniu się” (online, listopad 2020);

- dr Leszek Szafrąński – Zjazd Bibliotekarzy Szkół Wyższych (Łódź, styczeń 2020); konferencja „Biblioteka w Internecie – praca zdalna bibliotekarzy i czytelników” (online, kwiecień 2020); konferencja „Biblioteka w Internecie – zdalna praca bibliotekarzy w celu wsparcia studentów i wykładowców w zakresie kształcenia na odległość” – referat *Otwarty dostęp do zbiorów bibliotecznych w dobie pandemii doświadczenia z pracy zdalnej w Oddziale Zbiorów Cyfrowych Biblioteki Jagiellońskiej* (online, kwiecień 2020); Krajowe Warsztaty Otwartego Dostępu OpenAIRE – spotkanie pełnomocników i koordynatorów OA (Warszawa, czerwiec 2020); konferencja międzynarodowa „VI Konferencja Liderzy Zarządzania Uczelnią LUMEN 2020” – referat *Zarządzanie dorobkiem naukowym – gdzie w strukturach uczelni umiejscowić odpowiedzialność operacyjną?* (Warszawa, listopad 2020); warsztaty OpenAIRE – referat *Wsparcie naukowców w zakresie przygotowania planów zarządzania danymi na Uniwersytecie Jagiellońskim* (Warszawa, listopad 2020); VIII Ogólnopolska Konferencja Naukowa „Zarządzanie informacją w nauce” – udział w panelu dyskusyjnym: *Jak nowe technologie cyfrowe zmieniają sposób prowadzenia badań naukowych i dzielenia się wiedzą w kontekście otwartej nauki* (Kraków, listopad 2020).

WSPÓŁPRACA Z ZAGRANICĄ

Ze względu na ogólnoswiatową sytuację epidemiczną współpraca Biblioteki Jagiellońskiej z bibliotekami zagranicznymi była w okresie sprawozdawczym znacznie ograniczona. Oprócz dyrektora BJ prof. dr. hab. Zdzisława Pietrzyka nikt z pracowników nie uczestniczył w wyjazdach zagranicznych.

Profesor Z. Pietrzyk odbył podróż służbową do Stanów Zjednoczonych Ameryki. W Cambridge w stanie Massachusetts przebywał w dniach 20–29 stycznia 2020 roku, realizując ostatnią wolę dr Marii Eweliny z Żółtowskich Weintraubowej. W podróży towarzyszył mu Andrzej Antoniak, dyrektor Biblioteki Uniwersyteckiej Uniwersytetu Jana Kochanowskiego w Kielcach. Wdowa po prof. Wiktorze Weintraubie przekazała w testamencie Bibliotece Jagiellońskiej swoją rękopiśmienną spuściznę naukową oraz resztę dokumentów męża, natomiast Bibliotece Uniwersyteckiej w Kielcach zapisała bibliotekę naukową męża. Pobyt w Cambridge obaj dyrektorzy wykorzystali na spakowanie i przygotowanie spuścizny do transportu. Dzięki pomocy ambasadora Rzeczypospolitej Polskiej w USA prof. Piotra Wilczka oraz konsula generalnego w Nowym Jorku dr. Kamila Henne zbiory trafiły do polskich bibliotek.

W ramach wymiany bilateralnej z Biblioteką Naukową Uniwersytetu im. Iwana Franki we Lwowie w dniach 17–21 lutego gościliśmy w BJ Julię Loshtyn. W pierwszym dniu wizyty, po omówieniu spraw organizacyjnych związanych z pobytem, pani J. Loshtyn odwiedziła OUZiIN. Następne dni spędziła w OZS, OZC, Klinice Papieru oraz w Sekcji Konserwacji OZZ. Zwiedziła też Muzeum UJ w Collegium Maius.

W połowie marca w związku z szybko rozprzestrzeniającą się epidemią koronawirusa (SARS-CoV-2) wszystkie wyjazdy zagraniczne realizowane w ramach umów bilateralnych oraz programu Erasmus zostały odwołane. Pracownicy BJ kontynuowali współpracę z zagranicą w trybie zdalnym.

Mgr Izabela Korczyńska była członkiem międzynarodowego stowarzyszenia kuratorów sztuki holenderskiej i flamandzkiej CODART (International network of curators of Dutch and Flemish art from the Low Countries).

Dr Leszek Szafrąński uczestniczył w pracach komisji międzynarodowej pod nazwą Grupa robocza ds. otwartej nauki należąca do Cechu Europejskich Uniwersytetów Intensywnych Badań Naukowych (Open Science working group – The Guild of European Research-Intensive Universities).

We wrześniu mgr Małgorzata Galik uczestniczyła w zorganizowanej online konferencji międzynarodowej „PUBMET2020: The 7th Conference on Scholarly Communication and Publishing in the Context of Open Science” w Zadarze (Chorwacja).

W okresie sprawozdawczym Bibliotekę zwiedziło 435 osób, w tym 45 z zagranicy z 24 krajów (z Austrii, Chorwacji, Francji, Grecji, Hiszpanii, Holandii, Indonezji, Izraela, Malezji, Niemiec, Palestyny, Portugalii, Rosji, Republiki Południowej Afryki, Rumunii, Słowacji, Słowenii, Szwajcarii, Tajwanu, Turcji, Ukrainy, Węgier, Wielkiej Brytanii i Włoch. Najlicniejszą grupę stanowili zwiedzający z Niemiec (10 osób). Dla wielu z nich zorganizowano pokazy zbiorów specjalnych. W styczniu Biblioteka gościła

w swoich murach prezydenta Malty George'a Wiliama Vellę, który przyjechał do Polski z oficjalną wizytą na obchody 75. rocznicy wyzwolenia niemieckiego nazistowskiego obozu koncentracyjnego i zagłady Auschwitz.

DZIAŁALNOŚĆ DYDAKTYCZNA

Jak co roku dużym powodzeniem (przejawiającym się zarówno liczbą zainteresowanych jednostek UJ, jak i liczbą osób) cieszyły się wykłady *Ars Quaerendi Plus*. W kontynuowanym przez cały rok cyklu spotkań (prowadzonym od kwietnia w formie zdalnej), obejmującym 8 różnych sesji tematycznych, uczestniczyło 19 grup słuchaczy (łącznie 343 osoby).

Prof. dr hab. Zdzisław Pietrzyk prowadził wykłady dla studentów bibliotekoznawstwa i informacji naukowej na WZiKS UJ: *Kolekcje zasobów informacyjnych i kultura książki w dziejach*, *Wielkie biblioteki i ich historia* oraz *Zarządzanie w bibliotekarstwie i praktyce informacyjnej*, a także seminarium magisterskie i doktoranckie.

W ramach drugiego semestru roku akademickiego 2019/2020 dr Bartłomiej Gapiński prowadził konwersatorium *Wprowadzenie do antropologii religii* dla studentów IV roku Instytutu Historii UJ.

Dr Leszek Szafranski prowadził ćwiczenia *Zarządzanie informacją wizualną i dźwiękową* dla studentów I roku studiów II stopnia na kierunku Zarządzanie informacją (na WZiKS UJ), *Menedżer zasobów cyfrowych* i *Menedżer zasobów informacyjnych* dla studentów II roku studiów II stopnia na tym samym kierunku.

Większość zajęć ze studentami prowadzona była w trybie zdalnym. Ze względu na ograniczenia wprowadzone w związku z ogólnoświatową pandemią Covid-19 Biblioteka Jagiellońska nie prowadziła żadnych praktyk studenckich ani staży dla pracowników innych bibliotek.

UTRZYMANIE BUDYNKU

Kolejny już rok wszelkie zadania związane z bieżącym utrzymaniem infrastruktury technicznej budynków BJ, a także z utrzymaniem należytego stanu oświetlenia, instalacji wodnych, kanalizacyjnych i centralnego ogrzewania realizował Oddział Techniczny, kierowany przez mgr. inż. Janusza Mikę. Przeprowadzono wymagane przepisami przeglądy okresowe budynków, dźwigów, agregatu hydroforowego, przewodów wentylacji grawitacyjnej i wydajności central klimatyzacyjnych.

W 2020 roku przeprowadzono bieżącą konserwację całego systemu klimatyzacyjnego, wykonano naprawy oraz regulacje siłowników zaworów hydraulicznych i przepustnic, wymieniono uszkodzone manometry, a także czujniki temperatury, wilgotności i przepływu. Sprawdzone naciągi pasków napędowych wszystkich wentylatorów, prowadzono monitorowanie nastaw parametrów poszczególnych central klimatyzacyjnych oraz wprowadzono ich konieczne modyfikacje.

Wymieniono ponadto 252 filtry powietrza w 45 centralach klimatyzacyjnych, 55 filtrów w klimakonwektorach, 2 w serwerowni, 2 w skarbcu oraz 32 w agregatach wody lodowej.

Przeprowadzono wymagane przeglądy i kontrole szczelności układów freonowych w agregatach wody lodowej AG1, AG2, AG3 oraz w klimatyzatorach w skarbcu i w szafie klimatyzacji precyzyjnej w serwerowni.

Na bieżąco monitorowano stan ciśnienia wody w instalacjach grzewczych i chłodzących, pracę agregatów wody lodowej i węzła cieplnego centralnego ogrzewania.

Wymieniono uszkodzoną pompę obiegu glikolu w agregacie wody lodowej AG3, natomiast w pomieszczeniu monitoringu ochrony wymieniono klimatyzator.

W odniesieniu do systemu transportu książek prowadzono codzienny, bieżący nadzór nad jego pracą, dokonywano regularnych przeglądów stanu wózków, torowisk, zwrotnic, drzwi ogniowych oraz urządzeń sterujących. Wymieniono uszkodzone odcinki zębatek w torowisku oraz gumowe profile zakrętów i najazdówek przed zwrotnicami. W ramach realizacji pierwszego etapu modernizacji systemu zakupiono 40 nowych wózków transportowych i zainstalowano w nich program dostarczony przez firmę Telelift. Równocześnie przygotowano specyfikację istotnych warunków zamówienia do przeprowadzenia drugiego etapu modernizacji.

W głównej stacji transformatorowej prowadzono bieżące prace konserwacyjne i kontrolne stanu aparatury łączeniowej oraz okablowania. Przeprowadzono również okresowe sprawdzenie stanu zabezpieczeń przeciwzwarciovych i przeciwporażeniowych w tablicach rozdzielnic piętrowych. Przeprowadzono również testy głównych wyłączników prądu oraz przegląd i konserwację zasilaczy awaryjnych w serwerowni, w zasilaniu systemu pożarowego i w zasilaniu stacji BMS systemu wentylacyjnego.

Prowadzono również prace związane z utrzymaniem właściwego stanu oświetlenia budynku, bieżącą naprawą sieci zasilania elektrycznego, naprawami ślusarskimi i hydraulicznymi. Nad bramami usytuowanymi od strony ul. Oleandry oraz przy schodach obok Kliniki Papieru zainstalowano dodatkowe oświetlenie LED. Przygotowano też zasilanie do podłączenia siłownika dla bramy wjazdowej przy restauracji. Wymieniono ponadto oświetlenie awaryjne i ewakuacyjne na klatce schodowej C (środkowej) nowego gmachu.

Przy wejściu głównym do starej części gmachu (od strony al. Mickiewicza) przeprowadzono remont schodów i kamieniarki.

Na parterze i kolejnych kondygnacjach magazynowych nowej części gmachu (w budynku nr 2) wykonano z profili aluminiowych zabezpieczenie narożników ścian przy drzwiach dźwigu C.

W magazynie zbiorów archiwalnych i magazynach sygnowania zamontowano nowe regały, natomiast w aneksach kuchennych przy magazynach ogólnych w nowym gmachu umieszczono nowe szafki. Odmalowano pomieszczenie katalogu oraz zamontowano w nim regały książkowe przeniesione z magazynu 3. piętra budynku nr 2, przystosowując pomieszczenie do pełnienia funkcji aneksu Czytelnii Głównej.

Kolejna dotacja Społecznego Komitetu Odnowy Zabytków Krakowa umożliwiła kontynuowanie wymiany stolarki okiennej w starym budynku – od strony północnej

wymieniono 15 okien na 2. i 3. piętrze w części niskiej budynku i 11 okien w pomieszczeniach magazynowych na 1. piętrze wysokiej części budynku.

Pracownicy Oddziału Technicznego prowadzili też prace związane z dezynfekcją zbiorów. W 2020 roku zdezynfekowano 19 wsadów komercyjnych i 13 własnych.

Wewnętrzna służba ochrony „Straż Biblioteki Jagiellońskiej” pod kierownictwem mgr. inż. Dariusza Bylicy nadzorowała prace bieżące związane z utrzymaniem sprawności działania zainstalowanych urządzeń systemu sygnalizacji włamania, napadu i kontroli dostępu. W okresie sprawozdawczym zrealizowano pierwszy etap kompleksowej modernizacji zintegrowanego elektronicznego systemu bezpieczeństwa BJ. Wymieniono cały system kontroli dostępu oparty o produkty firmy Monitor Dynamics – zastąpiły go urządzenia i oprogramowanie firmy NEDAP. Zastosowany podczas pierwszego etapu prac pilotażowy system bezprzewodowej kontroli dostępu w oparciu o zamki elektryczne ASSA ABLOY – APEIRO w 17 drzwiach sprawdził się bardzo dobrze, w związku z czym w kolejnym etapie modernizacji przewidziano znaczący wzrost ilości drzwi objętych tym systemem.

W pomieszczeniu uzbrojonego stanowiska interwencyjnego wymieniono stację roboczą obsługującą system sygnalizacji włamania i napadu, wyposażając operatora systemu w dwa monitory wysokiej rozdzielczości, pozwalające w czytelny sposób obserwować pojawiające się zdarzenia i na bieżąco na nie reagować. Ogromnym ułatwieniem w sytuacjach kryzysowych jest możliwość zdalnego odblokowania poszczególnych drzwi ewakuacyjnych.

W ramach realizacji pierwszego etapu modernizacji systemu bezpieczeństwa rozpoczęto również prace przygotowujące pomieszczenie serwerowni dla posadowienia serwera systemowego NEDAP. System telewizji dozorowej CCTV, składający się z ponad 100 kamer, kilku rejestratorów BCS, stacji operatorskich, 6 monitorów i klawiatur sterujących nie uległ większym zmianom. Cała infrastruktura teleinformatyczna oparta została o szkielet światłowodowy i 17 switchy przemysłowych.

W 2020 roku lokalny system sygnalizacji włamania monitorowany był w dalszym ciągu przez firmę Solid. Praca grupy interwencyjnej, która w ramach tej samej umowy ma wspierać w działaniach wewnętrzną służbę ochrony „Straż Biblioteki Jagiellońskiej”, nie budziła żadnych zastrzeżeń. Nie odnotowano żadnych zdarzeń nadzwyczajnych stanowiących zagrożenie dla życia ludzi bądź bezpieczeństwa zgromadzonego księgozbioru.

BIBLIOTEKI INSTYTUTOWE UNIwersYTETU JAGIELLOŃSKIEGO

W 2020 roku system biblioteczno-informacyjny Uniwersytetu Jagiellońskiego obejmował Bibliotekę Jagiellońską wraz z 7 bibliotekami wydziałowymi UJ, 1 biblioteką międzywydziałową oraz 23 bibliotekami instytutowymi, a także Biblioteką Medyczną z podległymi jej bibliotekami instytutowymi i księgozbiorami specjalistycznymi w jednostkach działalności podstawowej Collegium Medicum UJ. Głównym zadaniem bibliotek instytutowych UJ, jako jednostek specjalistycznych, jest gromadzenie księgozbioru dla prowadzonych badań oraz dydaktyki na danym kierunku studiów.

W roku 2020 biblioteki instytutowe Uniwersytetu Jagiellońskiego wzbogaciły swój księgozbiór o 12 318 wol. druków zwartych, 4463 jedn. inwentarzowe czasopism i 561 jedn. zbiorów specjalnych. Po uwzględnieniu ubytkowania księgozbiorów poszczególnych jednostek, związanego głównie z usuwaniem zdezaktualizowanych materiałów bądź zbiorów na przestarzałych nośnikach (np. kasety magnetofonowe) ostatecznie na dzień 31 grudnia 2020 roku biblioteki instytutowe UJ posiadały łącznie 2 139 267 wol. i jedn., w tym 1 700 645 wol. druków zwartych, 287 762 wol. czasopism i 150 860 jedn. zbiorów specjalnych. Liczba wszystkich tytułów czasopism bieżących wynosiła 943, z czego 575 stanowiły tytuły polskie. W roku sprawozdawczym nieznacznie wzrosła liczba posiadanych komputerów – biblioteki wyposażone były w 458 urządzeń, z czego do dyspozycji czytelników przeznaczonych było 301 sztuk. Do Internetu podłączonych było 450 komputerów. Do prac biblioteczno-bibliograficznych wykorzystywano łącznie 359 komputerów, z czego 223 urządzenia dostępne były jako terminale katalogowe dla czytelników.

Dostęp do własnych katalogów w Internecie oraz korzystanie z zewnętrznych baz danych umożliwiło 29 bibliotek.

Sytuacja epidemiczna w 2020 roku wymusiła na bibliotekach wydziałowych i instytutowych UJ czasowe zamknięcia oraz ograniczenia w dostępie do księgozbiorów. Zmniejszono liczbę godzin pracy wypożyczalni oraz znacząco zredukowano ilość miejsc w czytelnich. W tej sytuacji w odniesieniu do liczby użytkowników odnotowano spadek o 6947 osób (to jest o 27%) w stosunku do roku poprzedniego – w 2020 roku liczba zarejestrowanych czytelników indywidualnych wyniosła 18 421. Ze względu na charakter i różnice w funkcjonowaniu poszczególnych bibliotek oraz brak danych z niektórych jednostek, które nie rejestrują liczby zrealizowanych zamówień bądź mają wolny dostęp do półek (jak np. Biblioteka Wydziału Zarządzania i Komunikacji Społecznej) niemożliwe jest zliczenie liczby udostępnionych przez biblioteki zbiorów. Bardzo dużą popularnością cieszyło się uruchomienie przez Bibliotekę Instytutu Socjologii E-biblioteki, umożliwiającej pracownikom i studentom instytutu korzystanie z zasobów online, jednakże nierejestrującej ilości zamówień, ani wypożyczeń.

Liczba bibliotekarzy zatrudnionych w okresie sprawozdawczym nieznacznie wzrosła – w bibliotekach instytutowych i wydziałowych Uczelni pracowało łącznie 130 osób, w tym 117 na pełnym etacie.

W związku z obostrzeniami wynikającymi z reżimu sanitarnego szkolenia merytoryczne dotyczące komputerowego opracowania dokumentów zwartych oraz wydawnictw ciągłych w systemie Alma organizowane były w ograniczonym zakresie. Przeprowadzone zajęcia, w których uczestniczyło 8 osób, trwały łącznie 91 godzin.

W ramach instruktażu i nadzoru nad bibliotekami sieci bibliotecznej Uniwersytetu przeprowadzono 36 konsultacji na miejscu oraz udzielono 156 informacji telefonicznych.

ALEKSANDRA CIEŚLAR
Uniwersytet Jagielloński, Biblioteka Jagiellońska, Kraków, Polska
 <https://orcid.org/0000-0001-6150-4198>

DOI: 10.26106/s1wm-1346

DZIAŁALNOŚĆ BIBLIOTEKI JAGIELLOŃSKIEJ W ROKU 2021. SPRAWOZDANIE

W dniu 28 lutego 2021 roku ze stanowiska dyrektora Biblioteki Jagiellońskiej ustąpił prof. dr hab. Zdzisław Pietrzyk, który pełnił tę funkcję nieprzerwanie od 2003 roku. Z dniem 1 marca stanowisko dyrektora objął dr hab. Remigiusz Sapa, prof. UJ, który od października 2020 roku pełnił funkcję wicedyrektora BJ ds. naukowych. Pozostały skład Dyrekcji nie zmienił się – zastępcami dyrektora byli: mgr Aleksandra Cieślar (zastępca dyrektora ds. administracji), mgr Krzysztof Frankowicz (zastępca dyrektora ds. zbiorów) oraz mgr inż. Tomasz Zacharski (zastępca dyrektora ds. rozwoju).

Struktura organizacyjna BJ, wprowadzona Zarządzeniem nr 60 Rektora Uniwersytetu Jagiellońskiego z dnia 14 czerwca 2021 roku uległa niewielkiej zmianie – zlikwidowane zostało stanowisko zastępcy dyrektora BJ ds. naukowych, któremu podlegał Oddział Zbiorów Specjalnych (oddział ten został ponownie podporządkowany wicedyrektorowi ds. zbiorów), natomiast podległy wcześniej wicedyrektorowi ds. zbiorów Oddział Udostępniania Zbiorów i Informacji Naukowej podporządkowany został wicedyrektorowi ds. rozwoju.

Z dniem 1 października nastąpiły również zmiany personalne na niektórych stanowiskach kierowniczych:

- Małgorzata Buda – objęła kierownictwo Sekcji Skontrum w Oddziale Zabezpieczenia Zbiorów (OZZ);
- mgr Bogdan Celary – objął kierownictwo Sekcji Obsługi w Oddziale Organizacji (OOrg);
- dr Michał Lewicki – objął kierownictwo Sekcji Zbiorów Muzycznych w Oddziale Zbiorów Specjalnych (OZS);
- lic. Sylwia Puchała – objęła kierownictwo Sekcji Opraw w Oddziale Zabezpieczenia Zbiorów (OZZ);
- mgr Katarzyna Szczepaniec – objęła kierownictwo Sekcji Repozytorium Uniwersytetu Jagiellońskiego w Oddziale Zbiorów Cyfrowych (OZC);

- mgr inż. Robert Urbaniec – objął kierownictwo Oddziału Zabezpieczenia Zbiorów Specjalnych (OZZ);
- mgr Agnieszka Wojak – objęła kierownictwo Sekcji Dokumentów Audiowizualnych w Oddziale Zbiorów Cyfrowych (OZC).

PRACOWNICY

W roku sprawozdawczym Biblioteka zatrudniała ogółem 343 osoby (stan na dzień 31 grudnia 2021 roku), w tym 220 kobiet (64%) i 123 mężczyzn (36%). W działalności podstawowej zatrudnione były 283 osoby (w tym 233 na stanowiskach bibliotekarskich), 60 osób zaś to pracownicy administracji, obsługi technicznej oraz porządkowej. Spośród wymienionych 9 osób pracowało w niepełnym wymiarze etatu. W 2021 roku w BJ pracowała także 1 wolontariuszka (w Sekcji Rękopisów OZS).

Stan zatrudnienia na dzień 31 grudnia 2021 roku*

Wyszczególnienie	Ogółem	Działalność podstawowa	Administracja, obsługa techniczna i porządkowa
Liczba pracowników	343	283	60
w tym pełnozatrudnieni	334	275	59
w tym kobiety	220	188	32
w tym kobiety pełnozatrudnione	217	185	32
Etaty przeliczeniowe ogółem	338,87	279,00	59,87

* Zmodyfikowana tabela z formularza sprawozdawczego Głównego Urzędu Statystycznego (K-03, Dział 3, poz. 1).

Wśród zatrudnionych były 24 osoby ze stopniem naukowym doktora (w tym 2 z habilitacją). Dr Wojciech Świeboda przygotowywał rozprawę habilitacyjną (na Uniwersytecie Jagiellońskim). Kilka osób kontynuowało studia doktoranckie: mgr Adam Szczepaniec (w Szkole Doktorskiej Nauk Humanistycznych UJ), mgr Michał Lewicki (na Wydziale Historycznym Uniwersytetu Jagiellońskiego [WH UJ]), mgr Piotr Świąteczak (na Wydziale Zarządzania i Komunikacji Społecznej [WZiKS UJ]), mgr Barbara Wywiół (Żurek; na WH UJ). Mgr Michał Lewicki uzyskał stopień naukowy doktora w dziedzinie nauk humanistycznych w dyscyplinie nauki o sztuce (dysertacja *Edytorstwo muzyczne w Krakowie w II połowie XIX wieku* – promotor: prof. dr hab. Małgorzata Woźna-Stankiewicz). Mgr Dorota Jezierska ukończyła studia podyplomowe Nowoczesne Techniki Analityczne dla Konserwacji Obiektów Zabytkowych (na Wydziale Chemii UJ).

Pracownicy podnosili również kwalifikacje zawodowe poprzez uczestnictwo w licznych szkoleniach i prezentacjach o różnorodnej tematyce:

- pracownicy Oddziału Katalogowania Książek – brali udział w cyklu wykładów *Zastosowanie Deskryptorów Biblioteki Narodowej (DBN) w katalogowaniu publikacji*

z poszczególnych dyscyplin (kulturoznawstwa, ekonomii, kulinariów, rolnictwa i weterynarii, biologii, medycyny i literatury dla dzieci i młodzieży) organizowanych przez Bibliotekę Narodową; webinarium digitalizacyjnych Biblioteki Narodowej; szkoleniach realizowanych w ramach projektu Uniwersytetu Jagiellońskiego „ZintegrUJ – Kompleksowy Program Rozwoju Uniwersytetu Jagiellońskiego” (*MS Office podstawowy w procesach, Nowości w MS Teams, Zarządzanie małymi zadaniami i komunikacja w zespole, Media społecznościowe jako skuteczne narzędzie marketingu, Zarządzanie wizualne*); szkoleniach, webinarium organizowanych przez Akademicki Inkubator Przedsiębiorczości UJ *Trzeba mieć plan! Zarządzanie sobą w czasie*;

- pracownicy Oddziału Udostępniania Zbiorów i Informacji Naukowej – uczestniczyli w licznych webinarium, prelekcjach i warsztatach dotyczących głównie wspierania otwartej nauki, efektywnego wyszukiwania literatury, bibliometrii, ewaluacji jednostek naukowych, a także w szkoleniach dotyczących komunikacji z trudnymi czytelnikami;

- pracownicy Oddziału Zbiorów Cyfrowych – uczestniczyli w kursach, szkoleniach i webinarium dotyczących ewaluacji działalności naukowej, sztucznej inteligencji w nauce i biznesie oraz elektronicznego obiegu dokumentów, repozytoriów instytucjonalnych, wdrażania repozytoriów naukowych na uczelniach, zwiększania zasięgu i efektywności kształcenia zdalnego poprzez innowacje, standardów otwartej nauki, zarządzania danymi badawczymi i ich udostępniania, tworzenia nowoczesnych aplikacji internetowych, marketingu internetowego i współpracy z mediami, marketingu w mediach społecznościowych, zarządzania zasobami ludzkimi, zarządzania wizualnego, rozwoju kompetencji przywódczych;

- pracownicy Oddziału Organizacji – brali udział w webinarium *Design Thinking – wstęp do projektowania biznesu; Content marketing w mediach społecznościowych* (w ramach Akademickiego Inkubatora Przedsiębiorczości UJ); *Sztuka w przestrzeni cyfrowej i wystawiennictwie oraz Jak stawiać przecinki, aby zdania miały sens? Przyjaźnie o polskiej interpunkcji* (organizator: Uniwersytet Śląski w Katowicach), a także w *Zarządzaniu pracą i kompetencjami w zespołach hybrydowych* i innych szkoleniach w ramach projektu „ZintegrUJ – Kompleksowy Program Rozwoju Uniwersytetu Jagiellońskiego”;

- wewnętrzna służba ochrony „Straż Biblioteki Jagiellońskiej” – liczne szkolenia dotyczące obsługi i funkcjonalności systemu bezpieczeństwa, zainstalowanego w ramach modernizacji prowadzonej w tym zakresie, a także zarządzania bezpieczeństwem jednostek kultury w okresie pandemii;

- pracownicy wielu oddziałów – brali udział w kursach prowadzonych w ramach projektu „Doskonały Uniwersytet – zintegrowany program rozwoju UJ” (*MS Excel – kurs dla zaawansowanych, MS Office – kurs podstawowy*) oraz wielu kursach prowadzonych w ramach projektu „ZintegrUJ – Kompleksowy Program Rozwoju Uniwersytetu Jagiellońskiego”.

Ze względu na sytuację epidemiczną żaden z pracowników nie odbył krajowego stażu naukowego.

Na emeryturę odeszło 8 pracowników: mgr Anna Bober (kustosz), mgr Jacek Główniak (główny specjalista), mgr Teresa Kaźmierczyk (kustosz), Lucyna Pronińska

(konserwator książki), Andrzej Sikora (robotnik wysoko wykwalifikowany), mgr Alina Skrzypek (kustosz), Barbara Strojny (starszy magazynier biblioteczny), Anna Szewczyk (starszy magazynier biblioteczny).

Umowę o pracę rozwiązano z 8 pracownikami: mgr Aliną Bogacz (specjalista), Sylwią Flacht-Jurczyk (porządkowa), mgr Mariolą Gucwą (młodszy bibliotekarz), mgr Martą Kłosiewicz (młodszy konserwator książki), dr. Arkadiuszem Knapikiem (specjalista naukowo-techniczny), mgr Justyną Nazarko (bibliotekarz), mgr Grażyną Sławinowską (młodszy konserwator książki) oraz mgr inż. Beatą Tytko (młodszy bibliotekarz).

Zmarło 5 pracowników (wszyscy emerytowani): Jerzy Rączkiewicz (11 stycznia 2021 roku) – zatrudniony w BJ w latach 1966–2011 najpierw w Oddziale Magazynów, a następnie w Oddziale Opraw, w latach 1983–2001 kierownik Sekcji Opracowania Technicznego Oddziału Opraw; Stanisława Paruchowa (25 stycznia 2021 roku) – zatrudniona w BJ w latach 1954–1993 w Oddziale Opracowania druków Ciągłych, w latach 1977–1991 kierownik Sekcji Czasopism w tymże Oddziale; mgr Kazimierz Musiał (11 maja 2021 roku) – zatrudniony w BJ w latach 1966–2007 głównie w Oddziale Gromadzenia Zbiorów; mgr Maria Urbaniec (15 lipca 2021 roku) – zatrudniona w BJ w latach 1964–2005 najpierw w Oddziale Udostępniania Zbiorów, a następnie w oddziałach opracowania druków zwartych i ciągłych i w Oddziale Zbiorów Kartograficznych; dr Teresa Kaźmierczyk (28 lipca 2021 roku) – zatrudniona w BJ w latach 1994–2021, w latach 1997–2002 i 2009–2014 kierownik Oddziału Opracowania Wydawnictw Ciągłych, Nowych, w latach 2003–2009 i 2013–2017 kierownik Sekcji Wydawnictw Zbiorowych w tymże Oddziale.

INFORMACJE OGÓLNE

Wśród priorytetowych zadań Oddziału Katalogowania Książek (OKK), kierowanego przez mgr Agatę Pazdur-Bąk, w roku 2021 znalazło się katalogowanie książek z magazynu archiwalnego (ogółem około 40 000 sygnatur), naniesienie wymaganych poprawek na rekordy opisów bibliograficznych po procesie deduplikacji (polegającą na eliminowaniu powtarzających się rekordów we wspólnym z BN katalogu), drugi etap przekształcania języka haseł przedmiotowych KABA w Deskryptory BN, usunięcie rekordów opisu bibliograficznego zawierających pole 992 (około 35 000 jedn.), organizacja pracy zdalnej, hybrydowej i stacjonarnej w warunkach epidemiologiczno-sanitarnych. W pierwszej połowie 2021 roku oraz w połowie sierpnia (w związku z zalaniem budynku Biblioteki podczas ulewnych deszczy i spowodowaną tym awarią klimatyzatorów) w ramach zadań wykonywanych w trybie zdalnym pracownicy Oddziału w porozumieniu z BN zajmowali się głównie deduplikacją danych (poprawiono 4300 opisów), melioracją deskryptorów osobowych i korporatywnych (przejrzano i poprawiono 11 905 deskryptorów), a także przekształcaniem języka haseł przedmiotowych KABA w Deskryptory BN (zmapowano ogółem 20 025 haseł). We współpracy z Oddziałem Magazynów (OMA) BJ kopiowali i tworzyli rekordy egzemplarzy na podstawie kart

katalogowych (utworzono 245 rekordów egzemplarza, usunięto 372 zbędne karty katalogowe). Ostatni etap pracy świadczonej w trybie zdalnym przypadł na końcówkę roku (listopad–grudzień).

W okresie sprawozdawczym do Oddziału wpłynęło z Oddziału Gromadzenia Zbiorów (OGr) 65 695 wol. książek (to jest o 13,7% więcej niż w roku poprzednim). W ramach opracowania bieżącego skatalogowano formalnie i przedmiotowo 67 392 wol. druków zwartych, to jest o 25,7% więcej niż w roku 2020. Liczba rekordów bibliograficznych wprowadzonych w okresie sprawozdawczym do katalogu komputerowego wzrosła o 25,5% i wyniosła 40 119 (ze zdecydowaną przewagą rekordów kopiowanych z połączonego katalogu BN i BJ).

W zakresie opracowania retrospektywnego odnotowano 1,8% wzrost w porównaniu z rokiem poprzednim – łącznie w ramach retrokonwersji opracowano 43 578 wol., dla których sporządzono 26 320 rekordów bibliograficznych (wzrost o 7%). W okresie sprawozdawczym prace retrokonwersyjne prowadzone były w ramach egzemplarza archiwalnego i wyselekcjonowanego materiału XIX-wiecznego. Ogółem suma wszystkich rekordów bibliograficznych sporządzonych dla druków zwartych i wprowadzonych do Komputerowego Katalogu Zbiorów Bibliotek UJ (KKZBUJ) wyniosła 66 439 (to jest o 10,2% więcej niż w roku 2020).

W wyniku prac Sekcji Katalogowania Bieżącego i Sekcji Katalogowania Retrospektywnego wprowadzono do KKZBUJ i Katalogu Bibliotek UJ łącznie 7279 deskryptorów (czyli haseł uniwersalnych, pełniących funkcję haseł wzorcowych i przedmiotowych). Pracownicy Oddziału opracowali ponadto materiał przekazany z Oddziału Czasopism (OCz) – 1750 wol. z pochodzących z tzw. kolekcji i skatalogowali książki otrzymane przez Czytelnię Austriacką.

Do Oddziału Czasopism (OCz), kierowanego przez mgr. Adama Tomaszewicza wpłynęło 20 608 wol. (jednostki inwentarzowe) czasopism, w tym 16 415 wol. czasopism formatu I–III i 4193 wol. czasopism formatu IV–V. Do katalogu komputerowego wprowadzono łącznie 951 rekordów bibliograficznych, utworzono 1956 rekordów zasobu i 306 deskryptorów BN. W ramach retrokonwersji, którą w pierwszej kolejności objęto zaległe tytuły czasopism, do KKZBUJ oraz Katalogu Bibliotek UJ wprowadzono 109 rekordów bibliograficznych i 172 rekordy zasobu. Czasopisma wpływające do Oddziału opracowywane były na bieżąco przez pracowników mających pod swoją pieczę konkretne zakresy tytułów czasopism (12 osób zajmowało się czasopismami formatów I–III, 7 osób czasopismami formatów IV–V).

Do zadań OCz należy także przygotowywanie i przekazywanie gotowych woluminów gazet do Oddziału Magazynu. W roku 2021 OCz przekazał do OMa łącznie 20 877 wol. czasopism, w tym 4193 wol. gazet oraz 8523 wol. czasopism przekazywanych bezpośrednio (tzw. jednowoluminówki). W ramach tych ostatnich 920 woluminów to wydawnictwa monograficzne. We współpracy z OMa prowadzone było opracowanie retrospektywne czasopism. Pracownicy OCz utworzyli i przekazali do Oddziału Magazynów 312 woluminów czasopism, w tym 34 wydawnictwa monograficzne.

Oddział Czasopism zajmował się ponadto czasopismami elektronicznymi wpływającymi do BJ (np. czasopisma elektroniczne typu *born digital*). Łączna liczba czasopiś-

miennych dokumentów elektronicznych (obejmująca dokumenty na dyskach CD, jak i dokumenty online) otrzymanych przez Bibliotekę w 2021 roku wyniosła 2504 wol.

W 2021 roku część pracowników OCz pełniła obowiązki służbowe w trybie pracy zdalnej. Głównymi zadaniami realizowanymi wówczas przez pracowników była poprawa i modyfikacja rekordów zasobu, korekta rekordów bibliograficznych, typowanie dubletów rekordów bibliograficznych do usunięcia oraz modyfikacja rekordów egzemplarza (uzupełnianie pól chronologii i numeracji). W ramach tych zadań poprawiono i zmodyfikowano 8219 rekordów zasobu (w 4531 tytułach czasopism), uzupełniono pola chronologii oraz numeracji w 19 872 rekordach egzemplarzy, wprowadzono modyfikacje w 351 rekordach bibliograficznych czasopism, 266 rekordów wytypowano do usunięcia (jako dublety do rekordów bibliograficznych BN).

W roku sprawozdawczym w ramach prac związanych z projektem „Partimonium Bis” pracownicy OCz utworzyli 8954 opisy bibliograficzne dla klepsydr, 6250 deskryptorów BN oraz wykonali 8954 metryczki do rekordów bibliograficznych w Systemie Obsługi Jagiellońskiej Biblioteki Cyfrowej (SOJBC). Część zadań realizowano w trybie pracy zdalnej.

Komputerowy Katalog Zbiorów Bibliotek UJ (katalogi.uj.edu.pl) obsługiwany był przez zintegrowany system zarządzania zasobami – Alma. Według stanu na dzień 31 grudnia 2021 roku baza ta rejestrowała 1 764 373 tytuły książek i czasopism w 4 369 520 egzemplarzach oraz 3 238 242 rekordy zasobu wydawnictw wielotomowych, seryjnych i czasopism Biblioteki Jagiellońskiej, a także bibliotek instytutowych UJ. Spójność danych i efektywne wyszukiwanie w katalogu BJ zapewnia kartoteka haseł wzorcowych (khw). Zbiory opracowane komputerowo stanowiły około 48% ogólnej liczby zbiorów BJ, a 49% ogólnej liczby zbiorów UJ.

Przyrost komputerowego opracowania zbiorów w 2021 roku

	Rekordy bibliograficzne (tytuły)	Rekordy egzemplarza	Rekordy zasobu (tomy)
Rekordy wprowadzone	96 174	220 302	210 301
Opracowanie dzienne*	ok. 382	ok. 874	ok. 835

*Przy uwzględnieniu 252 dni roboczych w roku sprawozdawczym.

Pracownicy Sekcji Informacji Naukowej Oddziału Udostępniania Zbiorów i Informacji Naukowej (OUZIN), kierowanego przez mgr Aleksandrę Prokop-Kacprzak, do wszystkich katalogów kartkowych Sekcji włączyli/wyłączyli ogółem 441 kart. Kontynuowano również prace związane z aktualizowaniem Bazy Biogramów, do której wprowadzono 11 626 nowych opisów, a 4110 rekordów już istniejących uzupełniono o nowe informacje. Na koniec 2021 roku stan bazy wynosił 64 490 rekordów.

W Oddziale opracowano 1109 kwerend krajowych i 77 zagranicznych, udzielono 3323 konsultacji bibliograficznych. W odpowiedzi na 1600 zapytań, które wpłynęły do Sekcji, wysłano 2297 listów. Załatwiono 311 spraw dotyczących usług reprograficznych.

W ramach usługi „Bibliotekarz dla Ciebie” pracownicy Oddziału udzielili czytelnikom 24 indywidualnych (17 w formie zdalnej, 7 stacjonarnej), bezpłatnych konsultacji dotyczących korzystania z katalogów tradycyjnych i elektronicznych, wyszukiwania informacji w polskich i obcych bazach danych, korzystania z zasobów online, sporządzania bibliografii oraz przeprowadzania analizy bibliometrycznej.

Podobnie jak w roku poprzednim pracownicy Sekcji współredagowali portal BJ oraz stronę BJ na Facebooku, gdzie systematycznie umieszczano posty informujące o testowanych bazach, prowadzono bieżący informator z ofertą webinarów dotyczących korzystania z zasobów elektronicznych, kontynuowano cykl *Bazy miesiąca* (prezentujący wybrane bazy prenumerowane, jak i w wolnym dostępie), aktualizowano informacje dotyczące służącego do zarządzania bibliografią programu Mendeley, aktualizowano informacje dotyczące skrótów i oznaczeń przy sygnaturach katalogowych, a także promowano usługi Sekcji.

W Oddziale Zbiorów Cyfrowych (OZC), kierowanym przez dr. Leszka Szafrąskiego, na bieżąco magazynowano i opracowywano wszelkiego rodzaju dokumenty elektroniczne. W 2021 roku pracownicy Oddziału utworzyli dla dokumentów elektronicznych, dźwiękowych niemuzycznych, filmów oraz dokumentów zwartych i ciągłych 1119 nowych rekordów bibliograficznych (w tym 835 opisów bibliograficznych dla dokumentów *born digital*), 769 rekordów zostało skopiowanych. W ramach opracowania przedmiotowego i rzeczowego utworzono ponadto 311 rekordów haseł wzorcowych, do rekordów bibliograficznych dodano 10 416 haseł przedmiotowych. Z powodu pandemii koronawirusa pracownicy OZC wykonywali pracę zdalną i nie katalogowali mikrofilmów i mikroform, których jakość pogarsza się z roku na rok, zwłaszcza tych wykonanych w latach 60. i 70. Pękające błony fotograficzne wymagają klejenia, a w szczególnych przypadkach ponownego wykonania pozytywu. Od kilku lat ze względu na wysokie koszty nie został wykonany żaden mikrofilm.

Oddział ds. Projektów, kierowany przez mgr Małgorzatę Mrozek-Bukse, koncentrował się głównie na pełnej obsłudze administracyjnej projektów finansowanych z różnych źródeł zewnętrznych, polegającej w szczególności na przygotowaniu wniosków aplikacyjnych w generatorach, przygotowywaniu wniosków aplikacyjnych o przyznanie środków pozabudżetowych wraz z odpowiednimi załącznikami, sporządzaniu umów projektowych wraz z harmonogramami planowanych zadań i kosztorysami, przygotowywaniu dokumentów niezbędnych do rzeczowej realizacji projektów (pełnomocnictwa, protokoły uzgodnień procedur, protokoły wyboru personelu), sporządzaniu wniosków, umów i rachunków do umów cywilnoprawnych dla wykonawców projektów, planowaniu wydatkowania środków na wynagrodzenia dodatkowe dla pracowników Biblioteki wykonujących zadania projektowe, planowaniu wkładu własnego, przygotowywaniu i kontroli kart czasu pracy osób realizujących projekty, koordynacji podpisywania aneksów do umów z pracownikami, obsłudze delegacji krajowych i zagranicznych odbywających się w ramach projektów, składaniu zamówień na zakupy lub przeprowadzaniu rozeznania rynku, sporządzaniu sprawozdań i raportów rocznych, bieżącej kontroli budżetu w systemie SAP w zakresie przyznaných środków finansowych, prowadzeniu bo-

ganej korespondencji z instytucjami dotującymi i z administracją UJ oraz udziale w zebraniach zespołów projektowych.

Ponadto pracownicy Oddziału ds. Projektów przez cały rok aktywnie angażowali się w różnego rodzaju działania, promujące Bibliotekę Jagiellońską poprzez współpracę z Sekcją Wydarzeń Kulturalnych Oddziału Organizacji oraz z Działem Promocji i Informacji UJ i różnymi instytucjami zewnętrznymi. Działania promocyjne w odniesieniu do organizowanych w BJ wydarzeń, posiadanych zbiorów oraz JBC prowadzono głównie na portalach społecznościowych, takich jak:

Blog BJ na Facebooku (<https://www.facebook.com/blogbibliotekijagiellonskiej>),

Instagram (https://www.instagram.com/jagiellonian_library/),

Twitter (https://twitter.com/Jagiellonka_UJ?lang=pl).

Szczególną wagę pracownicy Oddziału przykładali do promocji obiektów cyfrowych publikowanych w Jagiellońskiej Bibliotece Cyfrowej. Zamieszczali wizerunki i teksty dotyczące ciekawych obiektów, zachęcając użytkowników do zapoznania się z nimi i korzystania z nich w dowolny sposób.

Liczba osób obserwujących profil BJ na dzień 31 grudnia 2021 roku wynosiła: 527 na Blogu, 1645 na Instagramie i 557 na Twitterze.

Pracownicy Oddziału ds. Projektów odpowiadali również za prowadzenie Bloga BJ. Główne tematy poruszane na nim dotyczą literatury, historii książki, fotografii, ciekawostek o BJ. Artykuły oraz inne materiały pojawiające się na Blogu publikowane są na Facebooku. W 2021 roku zredagowano i opublikowano dwa artykuły: Joanny Rudnik *Klepsydry kryjące niezwykle historie* oraz dr. Jacka Partyki „*Rudimenta cosmographica*” *Jana Hontera z 1549 roku z powrotem w Bibliotece Jagiellońskiej*.

Do magazynu ogólnego zbiorów w Oddziale Magazynów, kierowanym przez mgr Katarzynę Furdynę, włączono 207 556 woluminów (o 26,3% więcej niż w roku 2020) – oprócz nowych wpływów liczba ta obejmuje zwroty czytelnicze, egzemplarze opracowane w ramach retrospekcji oraz zwroty depozytów. Liczba nowych druków zwartych i wydawnictw ciągłych (48 538 jedn.), które wpłynęły do magazynu archiwalnego, wzrosła o 4307 (to jest 9,7%) w porównaniu z rokiem poprzednim.

Wzrosła też (o 5,3%) liczba zamówień otrzymanych przez Sekcję Egzemplarza Archiwalnego – w roku sprawozdawczym wyniosła 2475. Liczba zamówień czytelniczych ogółem (158 292) zmalała o 30 760 (16,3%). Zamówienia na rewersach tradycyjnych stanowiły około 3,2% (5042) wszystkich zamówień. Niestety nadal utrzymywała się stała tendencja spadkowa w odniesieniu do liczby zamówień czytelniczych na zbiory tradycyjne.

Nowe zasady magazynowania czasopism oraz sytuacja przestrzenna w magazynie wymusiły podjęcie działań w celu wygospodarowania miejsca na przyjmowanie nowych wpływów. Zdecydowano o ścieśnieniu wszystkich formatów czasopism zarówno w magazynie archiwalnym, jak i użytkowym. W 2021 roku dzięki determinacji całego zespołu udało się ścieśnić łącznie 14 524,5 m b. czasopism. Wygospodarowaną przestrzeń przeznaczono na nowe wpływy. Szybki przyrost księgozbiorów druków zwartych spowodował, że konieczna była zmiana miejsca ich magazynowania. Przeznaczono na ten cel część 5. piętra w nowym gmachu BJ.

Ze względu na intensywne opady deszczu w lipcu i sierpniu zabezpieczano wszystkie drzwi magazynowe na poziomie -1, co zapobiegło większym szkodom. Do końca października pracownicy magazynu usuwali skutki zalania (m.in. osuszyli i wyczyścili szyny pod regałami). Pracownicy Sekcji Opracowania Technicznego OMa nadali sygnatury 71 957 wol. druków zwartych i 19 287 wol. wydawnictw ciągłych. Liczba zmodyfikowanych i utworzonych rekordów egzemplarza wzrosła o 11,8% – naniesiono łącznie 92 236 barkodów.

W 2021 roku zakończono retrospekcję archiwalnych druków zwartych oraz podpiwanie egzemplarzy użytkowych do utworzonych wcześniej egzemplarzy archiwalnych. W ramach pracy bieżącej utworzono łącznie 43 300 rekordów bibliotecznych. Opracowywano także księgozbiór prof. Franciszka Ziejki (1940–2020).

W roku sprawozdawczym zatwierdzono wygląd milionowych sygnatur druków zwartych dla egzemplarza archiwalnego (1.000.001 II A).

W Sekcji Rękopisów Oddziału Zbiorów Specjalnych (OZS), kierowanego przez mgr Izabelę Korczyńską w okresie sprawozdawczym opracowano łącznie 437 jednostek rękopiśmiennych. Sporządzono opisy akcesyjnie do 408 jedn. rękopiśmiennych nowożytnych. Wykonano opisy katalogowe do 2 jedn. rękopiśmiennych średniowiecznych i 27 jedn. nowożytnych. Akcesyjnie opracowano: papiery Stanisława Chemicza; papiery Ryszarda Łuźnego; fragment spuścizny Tadeusza Kwiatkowskiego; fragment korespondencji Juliana Przybosa, papiery Stefana Surzyckiego. W KKZBUJ skatalogowano 145 nowych dzieł i zmodyfikowano 58 rekordów bibliograficznych. W ramach „Patrimonium Bis” zmeliorowano 58 rekordów oraz utworzono 120 rekordów.

Istotną część czasu pracy stanowiła obsługa korespondencji dotyczącej zbiorów specjalnych. Pracownicy Sekcji Rękopisów prowadzili obszerną wymianę listów z czytelnikami (łącznie 1808 listów). Opracowali 127 kwerend (w tym 99 krajowych i 28 zagranicznych). Udzielili łącznie 795 informacji (w tym 330 bibliograficznych i 465 rzeczowych).

Obiekty rękopiśmienne BJ eksponowane były na 22 pokazach, skierowanych do różnych środowisk, zawodów i grup społecznych – wśród ich uczestników byli studenci oraz pracownicy naukowci UJ. Ponadto ukończono i wydano drukiem *Inwentarz rękopisów Biblioteki Jagiellońskiej nr 12386–12840. Archiwum Domu Pawlikowskich. Cz. IV*.

W Sekcji Starych Druków OZS zakończono opracowanie obiektów przeznaczonych do digitalizacji w ramach projektu „Patrimonium – zabytki piśmiennictwa” (robocza nazwa „Patrimonium Bis”). Kontynuowano prace nad księgozbiorem z Bieniszewa. Opracowano 2159 dzieł, 1119 wol. modyfikowano. Utworzono 2341 rekordów egzemplarza (76,9% (!) wzrost w porównaniu z rokiem 2020) oraz 1701 nowych deskryptorów BN, 155 deskryptorów BN zmodyfikowano.

Pracownicy Sekcji prowadzili wymianę listów z czytelnikami (1984 listy). Opracowali 135 kwerend (93 krajowe i 42 zagraniczne). Udzielili łącznie 249 informacji (w tym 129 bibliograficznych i 120 rzeczowych).

W roku sprawozdawczym Sekcja Starych Druków zorganizowała 10 pokazów książek dla gości indywidualnych i grup zorganizowanych. Starodruki prezentowane były na wystawach odbywających się zarówno w gmachu BJ, jak i na wystawie *Świat Rembrandta. Artyści. Mieszczanie. Odkrywy* w Zamku Królewskim w Warszawie.

W Sekcji Zbiorów Muzycznych OZS przygotowywano katalog druków muzycznych z XIX wieku. Ponadto kontynuowano prace nad opisem muzykaliów w Katalogu Komputerowym Zbiorów Bibliotek UJ. Skatalogowano łącznie 6130 dzieł (o 91,5% więcej niż w roku 2020) w 6191 wol., wśród nich były 5192 druki muzyczne (5253 wol.), 4 muzyczne rękopisy, 928 dokumentów dźwiękowych muzycznych oraz 6 filmów muzycznych. Utworzono 6334 rekordy egzemplarza (o 109,1% więcej niż w 2020 roku), 4712 nowych rekordów bibliograficznych oraz zmodyfikowano 640 rekordów bibliograficznych. Opracowano 962 nowe deskryptory BN, 23 deskryptory BN zmodyfikowano. Do inwentarza wpisano 5058 wol. druków muzycznych, 25 wol. rękopisów muzycznych i 726 wol. muzycznych dokumentów audiowizualnych (w tym 720 wol. dokumentów dźwiękowych muzycznych i 6 filmów muzycznych).

Jak co roku pracownicy Sekcji aktywnie uczestniczyli w organizacji wystawy autografów muzycznych towarzyszącej 25. Wielkanocnemu Festiwalowi Ludwiga van Beethovena.

Prowadzili wymianę listów z czytelnikami (911 listów). Opracowali 78 kwerend (50 krajowych i 28 zagranicznych). Udzielili łącznie 428 informacji (w tym 72 bibliograficznych i 356 rzeczowych).

W okresie sprawozdawczym Sekcja Zbiorów Muzycznych przeprowadziła 6 pokazów druków i rękopisów muzycznych dla uczniów i studentów. Jeden rękopis został wypożyczony.

Na Listę Krajową Programu UNESCO Pamięć Świata została wpisana kolekcja utworów Fryderyka Chopina z lat 30. i 40. XIX wieku z zasobu Biblioteki Jagiellońskiej (autografy muzyczne utworów skomponowanych przez światowej sławy polskiego kompozytora i pianistę). Są to: *Scherzo (E-dur) pour le piano*, *Barcarola (Fis-dur) op. 60*, *Mazurek (Cis-moll) op. 50 nr 3*, *Mazurek (E-moll) op. 17 nr 2*, *Mazurek (As-dur) op. 7 nr 4*. Oficjalne wręczenie certyfikatów wpisu na listę w 4. edycji odbyło się 10 czerwca 2021 roku w Belwederze w Warszawie.

Pracownicy Sekcji Zbiorów Graficznych i Kartograficznych OZS wprowadzili do katalogu komputerowego 760 (17,9% mniej niż w roku 2020) jedn. pochodzących ze zbiorów graficznych, wśród których znalazło się: 37 albumów, 13 rycin, 334 rysunki oraz 376 pocztówek. Utworzono dla nich 722 rekordy egzemplarza. Do katalogu wprowadzono ponadto 771 opisów jedn. zbiorów kartograficznych. Wśród skatalogowanych dzieł znalazło się 13 atlasów (w 17 wol.).

Znaczną część czasu pracy zajmowało pracownikom udzielanie informacji i przygotowanie kwerend, wymagających niejednokrotnie żmudnych poszukiwań i starannej weryfikacji w literaturze fachowej. W roku sprawozdawczym przeprowadzono 70 kwerend krajowych (w tym 50 dotyczących zbiorów graficznych i 20 dotyczących zbiorów kartograficznych) oraz 12 zagranicznych (odpowiednio 9 i 3). Udzielono łącznie 1158 informacji (o 214% więcej niż w 2020 roku) – 633 bibliograficznych (w tym 291 w odniesieniu do zbiorów graficznych i 342 w odniesieniu do zbiorów kartograficznych) oraz 525 rzeczowych (odpowiednio 251 i 274).

Pracownicy Sekcji zorganizowali w BJ 4 pokazy zbiorów własnych dla studentów I roku kierunku ochrona dóbr kultury WH UJ. Dwa albumy eksponowano na wystawie

Świat Rembrandta. Artyści. Mieszczanie. Odkrywczy odbywającej się w Zamku Królewskim w Warszawie.

W Sekcji Wydawnictw Rzadkich i Dokumentów Życia Społecznego (SWRiDŹS) OZS opracowywano wydawnictwa rzadkie (tzw. Rara) oraz druki ulotne w ramach Narodowego Zasobu Bibliotecznego. Skatalogowano 1606 dzieł wydawnictw rzadkich, 89 modyfikowano. Ogółem utworzono 582 rekordy egzemplarza i 1239 nowych deskryptorów BN. Zmodyfikowano 15 deskryptorów BN utworzonych dla zasobu Sekcji.

Pracownicy Sekcji opracowali 57 kwerend krajowych (23 dotyczyły dokumentów życia społecznego, 34 Rara) i udzielili łącznie 130 informacji (w tym 68 bibliograficznych i 62 rzeczowych). Obiekty ze zbiorów Sekcji eksponowane były na 1 pokazie.

W Sekcji Konserwacji Oddziału Zabezpieczenia Zbiorów (OZZ), kierowanej przez dr. Arkadiusza Knapika, a od października przez mgr. inż. Roberta Urbańca, w 2021 roku prowadzono przede wszystkim prace konserwatorskie przy zbiorach specjalnych, związane z realizacją projektu „Patrimonium Bis”, oraz udzielano konsultacji i wsparcia dla Sekcji Opraw także uczestniczącej w tym projekcie.

W pracowni Sekcji Konserwacji poddano całkowitej bądź częściowej konserwacji 851 dzieł (łącznie 73 454 karty), w tym: 147 rękopisów, 572 wol. starych druków, 41 pozycji inwentarzowych ze zbiorów graficznych i kartograficznych, 6 muzykaliów, 11 obiektów ze zbiorów SWRiDŹS, 2 wol. z Oddziału Magazynów oraz 72 obiekty spoza zbiorów BJ. Sporządzono 256 kompletów dokumentacji opisowej i fotograficznej konserwowanych dzieł. W SOJBC umieszczono 1134 opisy stanu zachowania obiektów.

Przeprowadzono ponadto konserwację opraw 657 obiektów (w tym 100 rękopisów, 550 starych druków, 1 obiektu ze zbiorów graficznych i kartograficznych i 6 muzykaliów). Przygotowano oprawy ochronne na zbiory specjalne w postaci 8 teczek/pudeł ochronnych, 281 koszulek ochronnych na grafiki, rękopisy, stare druki i druki rzadkie oraz 67 podkładów kartonowych i 6 passe-partout, przeznaczonych do ochrony zbiorów zarówno podczas ich stałego przechowywania, jak i do celów wystawienniczych.

Pracownicy Sekcji znaczącą ilość czasu poświęcili na prace konserwatorsko-montażowe przy 7 wystawach w BJ. Przeprowadzali także przeglądy konserwatorskie dla zbiorów typowanych do digitalizacji i konserwacji w ramach corocznych planów konserwatorskich na rok sprawozdawczy i kolejny.

Pracownicy Sekcji Reprograficznej OZZ wykonali łącznie 870 510 skanów z oryginałów, w tym 856 020 w ramach realizacji projektu „Patrimonium Bis” do zbiorów cyfrowych BJ i na potrzeby bieżącej działalności Biblioteki oraz 14 490 zamówionych przez czytelników (skany zapisano na 25 dyskach DVD, skopiowano 12 płyt DVD). W porównaniu z 2020 rokiem Sekcja Reprografii odnotowała wzrost wydajności skanowania. Jest on rezultatem zwiększenia liczby pracowników zatrudnionych do realizacji projektu „Patrimonium Bis” i liczby materiałów przewidzianych do skanowania w ramach tego projektu.

W Sekcji wykonano ponadto 8295 kserokopii z oryginałów, w tym: dla czytelników: 1453 kopie w formacie A4 oraz 21 sztuk w formacie A3 oraz do celów służbowych BJ: 6214 sztuk w formacie A4 (w tym 14 sztuk kolorowych) i 603 sztuki w formacie A3, a także 132 zdjęcia cyfrowe do celów służbowych. Sporządzono wydruki z 3533 plików

cyfrowych (w tym do celów służbowych BJ 3498 sztuk w formacie A4 i 28 sztuk w formacie A3, a także dla czytelników 7 sztuk w formacie A4).

W introligatorni Sekcji Opraw OZZ opraviono 1351 druków zwartych, 2700 wol. czasopism, 254 gazet, 1253 broszury oraz 56 ksiąg administracyjnych. Przeoprawiono 1210 wol. druków zwartych, czasopism oraz gazet. Prowizoryczne oprawy wykonano dla 2 druków zwartych, 1721 wol. czasopism oraz 190 wol. gazet. Pracownicy Sekcji wykonali 4946 pudeł ochronnych (4451 jednostkowych i 495 zbiorczych) na zbiory specjalne, czasopisma, książki, nuty i broszury, a także 2863 teczki, koperty i koszulki ochronne na zbiory specjalne. Ponadto przygotowali 4048 tekturek, wykonali 33 740 cięć kart, 4060 fascykułów, 251 laminacji kart oraz 5469 napraw i konserwacji kart w ramach realizacji projektu „Patrimonium Bis”. Jedenaście dzieł, w tym: 3 rękopisy, 2 wol. ze zbiorów graficznych i kartograficznych, 6 jednostek inwentarzowych ze zbiorów SWRiDŹS, poddano pracom konserwatorskim.

Bo budżetu BJ wpłynęło w roku sprawozdawczym 19 102,76 zł brutto z tytułu usług introligatorskich wykonanych w Sekcji Opraw na rzecz instytucji zewnętrznych i zleceniodawców prywatnych. W ramach doposażenia Sekcji zakupiono ze środków budżetowych BJ m.in. nóż ze stali HSS do krajarki papieru, prasę introligatorską belkową i 4 lampy z lupami do prac precyzyjnych.

Klinika Papieru kontynuowała proces masowej konserwacji zbiorów w instalacji Bookkeeper III. Odkwaszaniu poddano 8535 wol. zbiorów archiwalnych i bibliotecznych o łącznej wadze około 4601 kg (ze zbiorów BJ pochodziło 5185 wol., a ze zbiorów instytucji zewnętrznych i zleceniodawców prywatnych 3350 wol.). Odkwaszanie obiektów zleciły takie instytucje jak: Instytut Meteorologii i Gospodarki Wodnej, Uniwersytet Rolniczy im. Hugona Kołłątaja w Krakowie, Archiwum Państwowe w Rzeszowie, Gmina Miejska Kraków – Zarząd Cmentarzy Komunalnych, Wojewódzka Biblioteka Publiczna w Kielcach, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II. Za realizację usługi odkwaszania pochodzących z wyżej wymienionych instytucji i osób prywatnych Biblioteka Jagiellońska otrzymała 204 599,68 zł. Z powodu awarii jednego z cyrkulatorów chłodniczych w instalacji do masowego odkwaszania nie osiągnięto rocznej wydajności instalacji, jednakże liczona na podstawie masy odkwaszonych obiektów zwiększyła się w stosunku do roku poprzedniego aż o 252%. Na wydajność instalacji w Sekcji Kliniki Papieru miały także wpływ sytuacja epidemiologiczna w kraju oraz gwałtowne opady deszczu w miesiącach letnich. Wprowadzone ograniczenia znacznie wydłużyły proces zakupu nowego cyrkulatora chłodniczego będącego elementem instalacji Bookkeeper.

Oddział Komputeryzacji (OK), kierowany przez wicedyrektora mgr. inż. Tomasza Zacharskiego, podobnie jak w latach poprzednich prowadził bieżące prace związane z utrzymaniem infrastruktury IT w budynku BJ oraz z obsługą, konserwacją, instalacją i utrzymaniem stacji roboczych w Bibliotece. W skład wewnętrznej sieci komputerowej wchodziło 8 serwerów, na których zainstalowane były systemy do obsługi KKZBUJ, JBC, SOJBC, Windows Serwer (Active Directory, File Server), monitoringu infrastruktury sieciowej oraz 402 komputery typu PC. Ponadto pracownicy Oddziału udzielali bieżącej pomocy pracownikom i czytelnikom BJ w zakresie użytkowania sprzętu elektronicznego. Do obowiązków OK w roku sprawozdawczym należało również admi-

nistrowanie urządzeniem firewall Palo Alto, urządzeniami sieciowymi w 20 szafach teleinformatycznych, 17 zasilaczami UPS, 2 macierzami dyskowymi, 2 bibliotekami taśmowymi i 6 serwerami plików NAS, a także serwerami i bazami JBC. W ramach tych zadań wykonywano backupy i monitorowano pracę systemu i stanu urządzeń infrastruktury JBC. Administrowano także utworzonymi w Oddziale bazami danych wykorzystywanymi przez Oddział Gromadzenia Zbiorów oraz systemem do obsługi Katalogu Podstawowego.

Obsługiwano ponadto stronę BJ w portalu UJ (w polskiej i angielskiej wersji językowej) – na bieżąco aktualizowano umieszczane na niej wiadomości i komunikaty, przygotowywano i publikowano pliki graficzne poszczególnych gałęzi struktury strony BJ.

W okresie sprawozdawczym w Oddziale Komputeryzacji BJ administrowano oprogramowaniem HAN (Hidden Automatic Navigator) do kontroli dostępu do elektronicznych źródeł danych spoza sieci uczelnianej (tzw. zdalny dostęp). Jednocześnie kontynuowano współpracę z Działem Infrastruktury Sieciowej UJ (DIS UJ), w obszarze wykorzystania na potrzeby oprogramowania serwera udostępnianego i administrowanego przez pracowników DIS UJ. Z końcem roku sprawozdawczego zakupiono licencję na dalsze wykorzystanie oprogramowania, na lata 2022–2023.

W okresie sprawozdawczym wspólnie z Biblioteką Narodową kontynuowano realizację drugiej edycji projektu „Patrimonium”, pod nazwą „Patrimonium – zabytki piśmiennictwa”. Prowadzono prace związane z utrzymaniem i obsługą infrastruktury, zarządzaniem systemem SOJBC oraz archiwizacją wytworzonych skanów na taśmach magnetycznych LTO-7.

ZBIORY

W 2021 roku w rejestrze przybytków Biblioteki Jagiellońskiej odnotowano wpływ 122 550 wol. i jedn. dokumentów samoistnych (o 13 035 więcej niż w roku 2020), w tym 72 273 wol. druków zwartych i ciągłych (wzrost o 17,3%) i 50 277 jedn. zbiorów specjalnych (wzrost o 5% w porównaniu z rokiem poprzednim). W rejestrze ubytków odnotowano 2252 wol. druków zwartych i ciągłych o łącznej wartości 29 507,10 zł. Analizując wysokość wpływu druków zwartych w okresie sprawozdawczym, można stwierdzić, że wrócił on do przeciętnego poziomu ostatnich lat, po drastycznie niskim (związany z lockdownem) wpływie w roku 2020 i bardzo wysokim wpływie w roku 2017, kiedy do zbiorów BJ włączono w całości księgozbiór profesora Juliusza Bardacha.

Ogółem w okresie sprawozdawczym na zakup literatury naukowej i baz danych wydano 1 855 729,32 zł, zł (w tym z budżetu BJ 142 357,32 zł). Do inwentarza Biblioteki wpłynęło 148 452 wol. i jedn. (11% wzrost w porównaniu z rokiem 2020) o łącznej wartości 5 403 808,82 zł. W zależności od źródła pozyskania wpływ ten przedstawia się następująco: z egzemplarza obowiązkowego – 91 995 wol. i jedn. o wartości 4 058 697,65 zł; z kupna (budżet BJ oraz środki UJ) – 1249 wol. i jedn. o wartości 275 384,12 zł; z darów – 10 176 wol. i jedn. o wartości 611 633,06 zł; z wymiany – 2551 wol. i jedn. o wartości 174 758,99 zł; ze starego zasobu – 1282 wol. i jedn. o wartości 252 515,00 zł, z księgo-

zbioru zabezpieczonego – 44 wol. o wartości 30 820,00 zł. Dokumenty życia społecznego (w ilości 41 155 jedn.) jako druki ulotne nie są wyceniane. Dodatkowo w 2021 roku zeskanowano i opublikowano w JBC 39 677 pozycji o łącznej pojemności 55 341 GB, których wartość oszacowano na 8 301 150,00 zł (przy założeniu, że wartość wytworzenia, opracowania i opublikowania 1 GB wynosi 150,00 zł).

Sekcja Egzemplarza Obowiązkowego OGr, kierowanego przez mgr Ewę Dąbrowską, odnotowała wpływ 59 598 wol. druków zwartych i 48 317 jedn. zbiorów specjalnych. W porównaniu z rokiem 2020 rok sprawozdawczy charakteryzował się wzrostem wpływu zarówno w odniesieniu do druków zwartych, jak i wpływu zbiorów specjalnych o 9,1%. Pomimo zauważalnego wzrostu, nie jest to jeszcze powrót do stanu sprzed pandemii.

Wzorem lat ubiegłych pracownicy Sekcji z niezwykłą sumiennością egzekwowali przysyłanie obowiązkowych egzemplarzy bibliotecznych przez wydawców. Interweniowano listownie, telefonicznie oraz osobiście, w trakcie Międzynarodowych Targów Książki w Krakowie. W odpowiedzi na 9200 wysłanych urgensów Biblioteka otrzymała 4345 wol. druków zwartych.

Ze środków przyznanych na działalność statutową wydano 1 713 372 zł na zakup czasopism i baz danych online dla BJ i UJ (to jest o 234 868,00 zł mniej w porównaniu z rokiem 2020). Pracownicy naukowcy i studenci UJ (w tym Collegium Medicum) mieli dostęp do 93 baz danych, 73 504 tytułów czasopism oraz 244 066 książek elektronicznych.

Dostawę czasopism zagranicznych dla Biblioteki kontynuowała firma ABE-IPS, która w 2019 roku wygrała przetarg na lata 2020–2022. Z kolei przetarg na dostawę czasopism polskich na rok 2021, podobnie jak w roku 2020, wygrała firma Garmond Press sp. z o.o. Wpływ czasopism polskich i zagranicznych z tych źródeł uzyskania wyniósł 269 woluminów (dot. czasopism drukowanych).

Ogółem w 2021 roku Biblioteka Jagiellońska gromadziła 6913 bieżących tytułów czasopism drukowanych, w tym 6240 polskich i 673 zagranicznych.

Oddział Gromadzenia za pośrednictwem Sekcji Pozyskiwania Zbiorów zakupił w roku sprawozdawczym 797 wol. druków zwartych i ciągłych (spadek o około 3,4% w porównaniu z rokiem poprzedzającym) oraz 624 jedn. zbiorów specjalnych (spadek w stosunku do roku 2020 o 19,8%). Dzięki dotacji otrzymanej na początku w roku sprawozdawczego od Lidii Procyk i Anny Łysiak możliwy był zakup wyjątkowo dużej liczby starodruków (42 jedn.) i rękopisów (19 jedn.). Znaczny wzrost liczby zakupionych książek w porównaniu z poprzednim okresem wiązał się z kolei z zakupem publikacji wybranych z likwidowanej Wyższej Szkoły Zarządzania i Administracji w Zamościu, za które BJ zapłaciła jedynie 20% pierwotnej ceny zakupu.

Cennym źródłem pozyskiwania zbiorów była również wymiana, którą w okresie sprawozdawczym Biblioteka Jagiellońska prowadziła ze 174 kontrahentami zagranicznymi oraz 33 partnerami krajowymi. Dla celów wymiany i reprezentacji zakupiono 1429 wol. za sumę 45 635,00 zł. Do partnerów krajowych i zagranicznych wysłano ogółem 2004 wol. druków zwartych i wydawnictw ciągłych, z których część zakupiono w roku 2020, a część to dublety BJ i publikacje otrzymane z Działu Promocji UJ. Od swoich partnerów BJ otrzymała z kolei 1822 wol. druków zwartych, 850 wol. wydaw-

nictw ciągłych i 15 jedn. zbiorów, wycenionych szacunkowo na kwotę 193 639,00 zł. Analiza poniesionych kosztów wymiany pokazuje, że podobnie jak w latach ubiegłych, bilans wymiany wypadł korzystnie, to znaczy wartość otrzymanych wydawnictw przewyższyła kwotę wydatków poniesionych na zakup o ponad 148 600 zł. Zbiory Biblioteki Jagiellońskiej wzbogaciły się o wiele cennych pozycji otrzymanych m.in. z: Biblioteki Kongresu w Waszyngtonie, Biblioteki Narodowej Bułgarii w Sofii, Biblioteki Narodowej Republiki Czeskiej w Pradze, Biblioteki Narodowej Francji w Paryżu, Biblioteki Uniwersytetu w Brnie, Biblioteki Uniwersytetu w Seattle, Biblioteki Uniwersytetu w Stanford, Biblioteki Uniwersytetu w Strasburgu, Biblioteki Uniwersytetu w Wilnie oraz z Instytutu Herdera w Marburgu.

Dobrze układała się również współpraca z partnerami krajowymi: Biblioteką Raczyńskich w Poznaniu, Biblioteką Uniwersytetu w Olsztynie, Biblioteką PAN w Kórniku, Biblioteką Zamku Królewskiego na Wawelu i Biblioteką PAN w Krakowie.

Jak co roku przyjmowaliśmy również dary z kraju i z zagranicy. W okresie sprawozdawczym do zbiorów włączono 9206 wol. druków zwartych i czasopism oraz 1318 jedn. zbiorów specjalnych. Wśród podarowanych obiektów znalazło się wiele ciekawych i cennych pozycji (w tym 8327 wol. druków zwartych, 879 wol. wydawnictw ciągłych), otrzymanych zarówno od instytucji, jak i od osób prywatnych. Spośród darów włączonych do zasobów BJ w 2021 roku na uwagę zasługują: cały księgozbiór prof. Franciszka Ziejki (2962 wol. książek, czasopism i zbiorów specjalnych); spuścizna Józefy Hennelowej (473 książki); dar Tadeusza Sulimirskiego z Londynu (stare druki i książki nowsze o tematyce geograficznej i podróżniczej); książki przechowywane w Muzeum Fotografii (66 wol.), stanowiące własność Skarbu Państwa, a przejęte na mocy porozumienia z Urzędem Miasta Krakowa (publikacje wydane na ziemiach polskich w XIX i na początku XX wieku), kolejna część spuścizny Pusłowskich (67 książek i 57 druków ulotnych). Do zbiorów BJ przyjęto ponadto 145 wol. książek pochodzących z daru Szymona Deptuły i 123 wol. książek z księgozbioru Tadeusza Irzyka.

Księgozbiór dubletów w Sekcji Pozyskiwania Zbiorów powiększył się o 13 216 wol. i jedn. książek i czasopism oraz 134 mapy i 8 sztuk pomocy dydaktycznych, przy czym 3002 wol. książek i czasopism oraz 53 sztuki pomocy dydaktycznych, a także gry i gadżety-zabawki przekazano innym bibliotekom i instytucjom opiekuńczym i edukacyjnym. Na makulaturę przeznaczono 5827 wol. książek i numerów czasopism.

Podczas pracy zdalnej sprawdzono w katalogu komputerowym i w *Urzędowym Wykazie Druków Wydanych w Rzeczypospolitej Polskiej* oraz na listach dubletów z bibliotek polskich i zagranicznych 58 899 książek i zasoby 227 czasopism, urgowano 961 tytułów, zamówiono z list dubletów przez dary i wymianę 6067 książek.

W dalszym ciągu w niewielkim stopniu wykorzystywany był formularz „zapropionuj do zbiorów”. Pracownicy zrealizowali 16 spośród 33 złożonych dezyderatów. Odrzucone propozycje to w większości polskie nowości, które BJ powinna otrzymać w ramach egzemplarza obowiązkowego.

Do Sekcji Rękopisów OZS wpłynęły 1042 jedn. (w tym 523 rękopisy i 519 fotokopii i kserokopii). Do Księgi przybytków wpisano 532 wol. (w tym 490 wol. pocho-

dających z darów, 25 wol. ze starego zasobu BJ i 17 jedn. z zakupu). Do ciekawszych nabytków należą dary: Sztambuch Zofii Jakimowiczówny z lat 1918–1935 z wpisami: Władysława Reymonta, Zofii Starowieyskiej, Stanisława Witkacego, Stefana Żeromskiego, Kornela Makuszyńskiego, Władysława Orkana, Józefa Wittlina, Kazimierza Wierzyńskiego, Rafała Malczewskiego i innych; spuścizna Józefy i Jacka Hennelów (dokumenty osobiste, korespondencja, notatki); fragment spuścizny Juliana Przybosia poety, dyrektora BJ (fragmenty korespondencji, wycinki prasowe, notatki); fragment spuścizny Tadeusza Kwiatkowskiego (1920–2007), prozaika, satyryka, scenarzysty (dzienniki z lat 1953–1999, teksty utworów i notatki); fragment spuścizny Władysława Serczyka (1935–2014), historyka, prof. UJ, prorektora UW, prof. Uniwersytetu Rzeszowskiego (korespondencja z bratem Jerzym, dokumenty i korespondencja związana z zatrudnieniem w Uniwersytecie Rzeszowskim, odznaczenia i medale).

Łączna wartość obiektów wpisanych w 2021 roku do inwentarza rękopisów BJ wyniosła 36 290,00 zł.

Sekcja Starych Druków OZS otrzymała z Oddziału Gromadzenia Zbiorów 61 dzieł w 59 wol., z czego 44 obiektów (42 wol.) zostało zakupionych, natomiast 17 dzieł (17 wol.) zostało Bibliotece podarowanych. Do ksiąg inwentarzowych wpisano 476 dzieł w 596 wol. – przeważały dzieła pozyskane ze starego zasobu BJ – 420 wol. Wśród wpisanych do inwentarza obiektów znalazły się polonica: 4 z XVI wieku, 15 z XVII wieku, 62 z XVIII wieku oraz 395 druków obcych. Wśród najcenniejszych starych druków, które wpłynęły do zbiorów BJ, znalazły się: *Syntagma historico-genealogicum* (Praha 1708), autorem jest Michael Adam Franck von Franckenstein, Jacques’a Saint Lamberta, *L’erection de tauta fès terres du Brabant* (Amsterdam 1706); Gregory’ego Sharpe’a *An Introduction to universal history* (London 1758); Josepha Marshalla, *Travels through Holland ... and Poland* (London 1772); Richarda Brooksa, *The General Gazetteer* (London 1782); klocek z XVII wieku zawierający m.in. 4 dzieła, których autorem jest Matthias Hoë von Hoënegg; Piotra Schneydera, *Cultus Perennis* (Poczajów 1787), Wojciecha Tylkowskiego, *Medicus-Familiaris* (Poznań 1693), Johanna Agricoli, *Theses medicae* (Bazylea 1615), Ludwika z Granady, *Zwierciadło człowieka chrześcijańskiego* (Poznań 1585), Christoph’a Hegendorfa, *Methodus Conscribendi Epistolas* (Lyon 1547); Stanisława Leszczyńskiego, *Oeuvres du philosophe* (Amsterdam 1764); Girolamo Meazzy, *Extemporanea poesis* (Monachium 1671); Daniela Pawłowskiego, *Locucion de dios al corazon de el religioso* (Coimbra 1739); François de Chassepola, *Histoire Des Grands Vizirs* (Amsterdam 1676); Hieronima Gruszeckiego, *Dobrana właśnie para* (Poznań 1750); Augustyna Filipowicza, *Popis Oyczystey Chorągwi* (Lwów 1731); Kajetana Kijankowskiego, *Dusza cały świat informująca i reformująca* (Lublin 1725); *Médailles sur les principaux événements du règne de Louis Le Grand* (Paris 1702), *Agenda sacramentalia* (Coloniae 1574) i *Agenda caeremonialia* (Coloniae 1574).

Łączna wartość obiektów wpisanych w 2021 roku do inwentarza starych druków BJ wyniosła 517 379,00 zł.

Do Sekcji Zbiorów Muzycznych OZS wpłynęło 2000 jedn. muzykaliów (wśród nich 1202 druki (nuty); 797 jedn. muzycznych dokumentów dźwiękowych: płyty analogowe,

taśmy i dyski cyfrowe; 1 rękopis). W ramach egzemplarza obowiązkowego do Sekcji trafiło 1888 jedn. (z czego 1134 jedn. to druki (nuty), 754 jedn. to dokumenty dźwiękowe). W darze otrzymaliśmy 62 druki (nuty), 42 dokumenty dźwiękowe i 1 rękopis. W ramach wymiany przekazano Sekcji 3 druki muzyczne i 1 dokument dźwiękowy.

Do najważniejszych nabytków, które wzbogaciły zasoby Sekcji Zbiorów Muzycznych, zaliczyć należy: autograf Edmunda Dehnerta, *Polonaise* (Kraków 1974) dar kompozytora przekazany przez Archiwum UJ; druki muzyczne: Roberta Schumanna, *Neue Ausgabe sämtlicher Werke*, Serie 3, *Werke für Klavier zu zwei Händen*, Band 6, Teil 1–2, Mainz 2020 (dar wydawcy: Schott Musik); klocek introligatorski ze spuścizny krakowskiej rodziny Pusłowskich (dar) zawierający 3 dzieła współoprawne: Stanisława Moniuszki, *Pierwszy śpiewnik domowy*, wydawca Rudolf Friedlein, Warszawa [1852], Stanisława Moniuszki, *Drugi śpiewnik domowy*, wydawca Józef Zawadzki, Wilno [1854], Stanisława Moniuszki, *Trzeci śpiewnik domowy*, wydawca Gustaw Gebethner i Spółka, Warszawa [1858]; Johannes Brahmsa, *Neue Ausgabe sämtlicher Werke*. Serie 2, Kammermusik; Bd. 8: Violinsonaten, wyd. G. Henle Verlag, München 2021 (dar wydawcy) oraz Roberta Schumanna, *Neue Ausgabe sämtlicher Werke*, Serie VI, Lieder und Gesänge für Solostimmen, Band. 9, Teil 1–2, wyd. Schott Musik, Mainz 2020 (dar wydawcy), a także 41 płyt gramofonowych z muzyką poważną podarowanych przez Karola Chlipalskiego.

Sekcja Zbiorów Graficznych i Kartograficznych wzbogaciła się o 1000 wol., z czego 328 wol. stanowiły materiały graficzne, a 672 wol. to dzieła kartograficzne. Jak co roku największym źródłem pozyskania materiałów kartograficznych był egzemplarz obowiązkowy, w ramach którego otrzymaliśmy 12 atlasów (w 16 wol.) i 569 map (624 wol.). W formie darów przekazano Bibliotece 4 atlasy, 27 map, natomiast w ramach wymiany 1 atlas.

Wśród nabytków kartograficznych na szczególną uwagę zasługują: *Atlas geotermalny Karpat Wschodnich* (Kraków–Warszawa 2013), *Geological atlas of Poland* (Warszawa 2020), *Galicja na józefińskiej mapie topograficznej* (Warszawa 2018).

Zbiory graficzne powiększyły się dzięki hojności darczyńców – od ofiarodawców otrzymaliśmy 5 albumów, 68 rycin, 10 rysunków, 51 ekslibrisów, 193 fotografie i 1 pocztówkę. Wśród nabytków graficznych na szczególną uwagę zasługują 3 dary: linoryty Joanny Makuch-Folwarskiej *Seria Tatrzańska* (dar autorki); linoryty Sabiny Woźnicy *Wisława Szymborska i Orfeusz i Eurydyka* (dar autorki) oraz unikatowa grafika na papierze czerpanym, wycinana, Aliny Kalczyńskiej z 1999 roku pod tytułem *Lux* (dar autorki).

Do SWRiDŹS OZS wpłynęło 41 155 pozycji (o 0,5% więcej niż w roku poprzednim), w tym 142 druki rzadkie oraz 41 013 pozycji dokumentów życia społecznego. Wśród pozyskanych dokumentów życia społecznego zdecydowanie przeważały materiały otrzymane w ramach egzemplarza obowiązkowego (39 267 jedn.), od darczyńców otrzymaliśmy 1191 jedn., drogą kupna pozyskano 551 jedn., 4 jedn. zostały przekazane w ramach wymiany. Jak zwykle, wśród nabytków Sekcji największą grupę stanowiły wydawnictwa informacyjno-kulturalne (22 482 jedn.) oraz wydawnictwa techniczno-handlowe (11 886 jedn.).

W grupie dokumentów życia społecznego, które w roku sprawozdawczym trafiły do zbiorów Sekcji w darze, należy wyróżnić: kolekcję Liberatury (369 egz.) od Katarzyny Bazarnik i Zenona Fajfera; 238 plakatów od Stanisława Szlezynghera; 50 druków dotyczących Kazimierza Wiśniaka (pocztówki, druki ulotne) od prof. Zdzisława Pietrzyka; 658 obrazków świętych, 6 druków dotyczących Jana Pawła II i 192 druki o charakterze informacyjnym od Barbary Ostafin; 117 plakatów, 2 zaproszenia, 2 nekrologi od Stowarzyszenia Pisarzy Polskich Oddział Kraków; 452 druki kulturalno-informacyjne od Tomasza Nastulczyka z Centrum Bibliografii Estreichera; 2 książki (Liberatura) od Tomasza Kality, autora; 273 druki turystyczne i religijne od Jana Brzeskiego; 463 katalogi wystaw i materiały z Dni Kultury Chrześcijańskiej od Roberta Wolaka. Do zbiorów trafiły także 4 zakupione katalogi wystaw oraz 428 materiałów teatralnych, filmowych i obwolut książek ze zbioru Deputuły przekazanych przez Sekcję Gromadzenia.

Zestawienie stanu zbiorów Biblioteki Jagiellońskiej
opracowanych i wpisanych do inwentarzy

		Przyrost w roku 2021*	Stan na 31 grudnia 2021
A.	Zbiory ogólne	wol.	wol.
	druki zwarte nowe	71 289	3 022 251
	wydawnictwa ciągłe	19 903	1 164 881
	Razem	91 192	4 187 132
B.	Zbiory specjalne	jedn.	jedn.
	rękopisy	557	36 301
	stare druki	596	110 744
	zbiory graficzne	328	65 963
	zbiory kartograficzne	672	64 367
	zbiory muzyczne	4 707	57 477
	normy, opisy patentowe	1 971	315 012
	mikroformy**	0	181 689
	materiały audiowizualne	2 954	37 331
	dokumenty elektroniczne	4 039	48 872
	inne zbiory	39 184	1 331 689
	Razem	55 008	2 249 445
	Ogólny stan zbiorów A+B	146 200	6 436 577

* – Po odliczeniu ubytków.

** – Mikrofilmy, mikrofiszki, fotokopie, kserokopie.

Stan zbiorów bibliotek UJ na dzień 31 grudnia 2021 roku

	Druki zwarte (wol.)	Wyd. ciągłe (wol.)	Zbiory specjalne (jedn.)	Razem (wol. i jedn.)
Biblioteka Jagiellońska	3 022 251	1 164 881	2 249 445	6 436 577
Biblioteki instytutowe UJ	1 716 248	292 199	150 396	2 158 843
Razem	4 738 499	292 199	2 399 841	8 595 420
Udział procentowy Biblioteki Jagiellońskiej w zasobie bibliotecznym UJ	63,8%	79,9%	93,7%	74,9%

Drukowane czasopisma bieżące w Bibliotece Jagiellońskiej
oraz w bibliotekach instytutowych UJ

	Liczba tytułów czasopism krajowych	Liczba tytułów czasopism zagranicznych	Razem
Biblioteka Jagiellońska	6 240	673	6 913
Biblioteki instytutowe	575	367	942
Razem	6 815	1 040	7 855
Udział procentowy Biblioteki Jagiellońskiej w zasobie bibliotecznym UJ	91,6%	65,0%	88,0%

Dzięki dokumentom przekazanych przez Oddział Gromadzenia Zbiorów wzbogacił się również Oddział Zbiorów Cyfrowych, który otrzymał 170 dokumentów elektronicznych zwartych, 1238 dokumentów dźwiękowych niemuzycznych, 276 dokumentów audiowizualnych. Bezpośrednio od wydawców Oddział pozyskał 4101 dokumentów elektronicznych w postaci plików (w tym 402 dokumenty zwarte i 3699 dokumentów ciągłych). W odniesieniu do roku 2020 w okresie sprawozdawczym odnotowano wzrost (o 1009 jedn.) ilości dokumentów przekazywanych w formie elektronicznej w ramach egzemplarza obowiązkowego.

Zbiory elektroniczne Biblioteki Jagiellońskiej wg stanu na 31 grudnia 2021 roku

Zbiory elektroniczne zinwentaryzowane	48 872 jedn.
Licencjonowane zbiory elektroniczne, do których BJ opłaciła dostęp w tym: książki elektroniczne czasopisma elektroniczne bazy danych	317 664 jedn. 244 066 jedn. 73 504 jedn. 93
Materiały zdigitalizowane przez BJ	795 283 jedn.

W okresie sprawozdawczym obejmującym rok 2021, pracownicy Sekcji Skontrum OZZ przeprowadzili kontrolę 318 064 jednostek ewidencyjnych. W związku z sytuacją epidemiologiczną w kraju i związaną z nią pracą zdalną prowadzono kontrolę głównie w Oddziale Magazynów. Skontrolowano: egzemplarze użytkowe, druki zwarte (w zakresie sygnatur: B 65000–B 220000 oraz 615001–760000), egzemplarze archiwalne, wydawnictwa ciągłe (w zakresie sygnatur: A 420001–A 428035, A 429001–A 429174, AC 1–AC 7528 oraz AG 1–AG 2329). Rezultaty przeprowadzonych prac przedstawiono w 19 protokołach skontrolowanych. W wyniku przeprowadzonej kontroli odnaleziono 21 braków.

CZYTELNICTWO I INFORMACJA NAUKOWA

Podobnie jak rok 2020, okres sprawozdawczy minął w Bibliotece Jagiellońskiej pod znakiem pandemii choroby zakaźnej COVID-19, wywoływanej przez koronawirusa SARS-CoV-2. W okresie od stycznia do czerwca oraz w listopadzie i grudniu 2021 roku część pracowników miała możliwość świadczenia pracy w trybie zdalnym. Okresowo zmieniały się też godziny otwarcia poszczególnych agend. Liczba miejsc dla użytkowników zmieniała się w zależności od obowiązujących rozporządzeń. W dniach od 22 marca do 4 maja i od 6 do 19 sierpnia wszystkie czytelnie OUZIN były zamknięte. Zainteresowanie użytkowników możliwością korzystania z czytelni było bardzo duże, dlatego w czerwcu na 2. piętrze w nowym budynku Biblioteki uruchomiono Czytelnię Materiałów Własnych (w pomieszczeniu byłej Czytelni Zbiorów Specjalnych), stwarzając tym samym warunki do samodzielnej nauki w oparciu o lekturę materiałów spoza BJ.

Przez cały czas Biblioteka funkcjonowała, zachowując zasady reżimu sanitarnego. Pomieszczenia były regularnie dezynfekowane. Pracowników i użytkowników obowiązywało noszenie masek zasłaniających usta i nos.

W porównaniu z rokiem 2020 liczba czytelników zarejestrowanych w bazie BJ wzrosła o 4003 (to jest o 36,5%) – odnotowano 14 971 użytkowników aktywnie korzystających ze zbiorów tradycyjnych, w tym 7826 studentów Uniwersytetu Jagiellońskiego i 1306 pracowników UJ. Wraz z tak dużym wzrostem liczby czytelników (o 17,8%) wzrosła również liczba pozycji wypożyczanych na zewnątrz – udostępniono 254 672 wol. W odniesieniu do czytelników korzystających z czytelni odnotowano spadek na poziomie 12,4% – zarejestrowano 22 711 odwiedzin. Pomimo tego liczba zbiorów udostępnionych na miejscu wzrosła o 2,2% i wyniosła 67 768 wol. i jedn.

W okresie sprawozdawczym korzystanie ze zbiorów na miejscu odbywało się w czytelniach zapewniających 362 miejsca, w tym 2 separatki dla osób niedowidzących.

Udostępnianie zbiorów tradycyjnych czytelnikom indywidualnym w systemie bibliotecznym UJ oraz korzystanie ze zbiorów elektronicznych w roku sprawozdawczym przedstawiają poniższe tabele.

Liczba czytelników indywidualnych zarejestrowanych w systemie bibliotecznym UJ w 2021 roku

	Liczba czytelników zapisanych
Biblioteka Jagiellońska	14 971
Biblioteki instytutowe UJ*	16 114
Razem	31 085**

* Spadek o 12,5% w porównaniu z rokiem 2020.

Korzystanie ze zbiorów elektronicznych dostępnych zdalnie lub w sieci lokalnej*

Wyszczególnienie	Ogółem
Liczba sesji	1 204 217
Liczba pobranych dokumentów	1 639 133
Liczba wyświetleń publikacji z Jagiellońskiej Biblioteki Cyfrowej	3 910 248**
Liczba odsłon strony internetowej Biblioteki Jagiellońskiej	1 236 519
Liczba unikalnych użytkowników strony internetowej BJ	942 458

* Wg tabeli zamieszczonej w formularzu sprawozdawczym Głównego Urzędu Statystycznego (K-03, dział 7, poz. 2,3).

** Spadek o 2,4% w porównaniu z rokiem 2020.

Czytelnię Główną odwiedziły 15 954 osoby (przeciętnie 74 osoby dziennie). Ogółem z magazynu ogólnego, z magazynu egzemplarza archiwalnego i z księgozbioru podręcznego wypożyczono 43 343 wol. Wypożyczenia z księgozbioru podręcznego stanowiły 21% całości zamówień (9145 wol.). W związku z obowiązującymi w czasie pandemii obostrzeniami w Czytelni ograniczono liczbę udostępnianych miejsc początkowo do 40, a w późniejszym okresie do 70, a następnie 40). W roku sprawozdawczym ze względu na pandemię nie zorganizowano w Bibliotece sesyjnej „Nocnej Nauki”.

W porównaniu z rokiem 2020 odnotowano 47,4% spadek w odniesieniu do liczby odwiedzin w Czytelni Pracowników Nauki, którą przeciętnie odwiedzało 8 osób dziennie. W okresie sprawozdawczym skorzystało z niej 1981 osób, którym udostępniono łącznie 13 112 wol. (spadek o 5,5%). Z powodu pandemii najpierw ograniczono liczbę udostępnianych miejsc do 7, w październiku zwiększono do 11, w grudniu znów zmniejszono do 7 miejsc. Z egzemplarzy archiwalnych mogli korzystać wyłącznie pracownicy naukowi i doktoranci. Umożliwiono natomiast korzystanie z księgozbioru Biblioteki Austriackiej i czasopism bieżących.

Z Cyfrowej Wypożyczalni Publikacji Naukowych Academica Biblioteki Narodowej, obsługiwanej na terminalach zainstalowanych w Czytelni Głównej i w Czytelni Pracowników Nauki do końca roku skorzystało 42 czytelników (wzrost o 24%), którzy przeczytali 78 publikacji i dokonali 53 rezerwacji.

W zakresie korzystania z Czytelni Informacji Naukowej odnotowano niewielki wzrost czytelnictwa (0,2%) – w ciągu 180 dni roboczych zarejestrowano 2501 odwiedzin (w tym czytelnicy korzystający z księgozbioru podręcznego oraz użytkownicy Internetu). Biorąc pod uwagę liczbę odwiedzin w stosunku do liczby dni otwarcia Czytelni, frekwencja była niewysoka (14 czytelników dziennie, podczas gdy w 2020 roku były to średnio 42 osoby dziennie). W Czytelni tej udostępniono około 758 wol. (o 48,8% mniej niż w 2020 roku). W okresie sprawozdawczym Czytelnia Informacji Naukowej czasowo przejęła rolę Czytelni Głównej i można była w niej korzystać z dzieł zamówionych z magazynów.

Czytelnia Europeistyczna była otwierana podczas wzmożonego ruchu lub zamknięcia Czytelni Głównej. Pracownicy przeprowadzali w niej szkolenia lub brali udział w szkoleniach. Gdy Czytelnia pełniła funkcję Lectorium, odwiedziły ją 364 osoby (średnio 10 osób dziennie), którym udostępniono w czytelni 2266 wol. (w tym 2146 wol. z magazynu ogólnego, 66 wol. z księgozbioru podręcznego oraz 54 wol. z woluminy z magazynu archiwalnego).

W Bibliotece Austriackiej, działającej w ramach Czytelni Europeistycznej, zarejestrowano 99 aktywnych kont czytelniczych. Na zewnątrz i do czytelń wypożyczono 172 wol. W 2021 roku, tak jak w roku ubiegłym, można było zamawiać dzieła z Biblioteki Austriackiej przez katalog komputerowy UJ i odbierać w Wypożyczalni, w związku z czym wzrosła liczba wypożyczanych dzieł. Wypożyczalnia przejęła także wpisy do Biblioteki Austriackiej, dlatego nie było konieczności zakładania dodatkowych kont czytelniczych. W roku sprawozdawczym Fundusz stypendialny Wiedeńskiego Towarzystwa Literackiego nie został wykorzystany przez żadnego pracownika BJ.

W roku sprawozdawczym Wypożyczalnię odwiedziło 66 737 osób (średnio 243 osoby dziennie). Z magazynu ogólnego dostarczono dla czytelników 133 413 wol., z rezerwacji przyjęto 22 465 wol., z księgozbioru podręcznego „W” wydano 1306 pozycji. Ogółem na zewnątrz wypożyczono 254 672 książek, czyli o 17,8 % więcej niż w roku 2020. Mimo że od 26 lipca do 15 sierpnia 2021 roku Wypożyczalnia Miejskowa była planowo zamknięta dla czytelników, mieli oni możliwość założenia bezpłatnej, trzytygodniowej karty bibliotecznej. Od 26 lipca do 5 sierpnia wydano 44 takie karty (kod GB). Od 6 sierpnia usługę zawieszono, ponieważ Bibliotekę zamknięto z powodu podtopień. Otwarcie Wypożyczalni nastąpiło 20 sierpnia 2021 roku, do 3 października działała w skróconym czasie pracy.

Zapisy do Biblioteki na rok akademicki 2021/2022 rozpoczęto 1 października 2021 roku. W roku sprawozdawczym obowiązywał granatowy kolor znaczka. Z opłat pobieranych za wydanie legitymacji bibliotecznych w 2021 roku uzyskano 88 705,00 zł.

W dalszym ciągu z powodzeniem stosowano tryb urgowania w stosunku do czytelników zalegających z terminowym oddawaniem wypożyczonych dzieł. W wyniku podjętych działań odzyskano 338 wol., do budżetu Biblioteki wpłynęło 1555,00 zł za pozycje zniszczone bądź zagubione oraz 173 389,40 zł z tytułu opłat za przetrzymanie książek. Ogółem w wyniku wszelkiego rodzaju opłat pobieranych przez Wypożyczalnię w okresie sprawozdawczym do budżetu Biblioteki wpłynęło 262 094,40 zł.

Nadal dużą popularnością wśród czytelników cieszyła się usługa pozwalająca na samodzielne dokonywanie prolongat wypożyczonych dzieł. Liczba prolongat tradycyjnych dokonanych w 2021 roku wyniosła 27 329, podczas gdy liczba prolongat online 113 495.

W porównaniu z rokiem 2020 zwiększyło się zainteresowanie czytelników korzystaniem z Wypożyczalni Międzybibliotecznej, za której pośrednictwem można wypożyczać dzieła z innych bibliotek i instytucji krajowych, także zagranicznych. W 2021 roku z usług Wypożyczalni skorzystało 188 osób. W okresie sprawozdawczym z bibliotek polskich i zagranicznych wpłynęło ogółem 849 zamówień, co oznacza 14,4% wzrost w porównaniu z rokiem 2020. W 2021 roku do 124 instytucji krajowych Biblioteka Jagiellońska wysłała 531 wol. książek oraz 138 kopii materiałów oryginalnych (mikrofisz, kserokopie, mikrofilmy zbiorów specjalnych). Do 15 bibliotek zagranicznych wysłano 14 wol. książek oraz 19 kopii materiałów oryginalnych. Łącznie do instytucji krajowych i zagranicznych Wypożyczalnia Międzybiblioteczna wysłała 545 wol. druków zwartych oraz 157 kopii materiałów oryginalnych. Z kolei z Biblioteki Jagiellońskiej wysłano do bibliotek polskich i zagranicznych łącznie 128 zamówień. W wyniku ich realizacji z 26 bibliotek polskich dostarczono 51 wol. i 40 kopii materiałów oryginalnych w postaci mikrofilmów, z 17 bibliotek zagranicznych zaś przysłano 20 wol. książek oraz 13 kserokopii materiałów oryginalnych. Łącznie z instytucji krajowych i zagranicznych otrzymaliśmy 71 wol. druków zwartych i 53 kopie materiałów oryginalnych.

Pracownicy Wypożyczalni Międzybibliotecznej za pośrednictwem Internetu sprawdzili dla czytelników 212 pozycji w katalogach bibliotek polskich i zagranicznych.

W okresie sprawozdawczym Czytelnia Dokumentów Audiowizualnych była otwarta w ograniczonym zakresie z powodu pandemii koronawirusa. Skorzystało z niej 141 osób (spadek o 56,6% w porównaniu z rokiem 2020). Z powodu pandemii liczba zamówień była znacznie niższa niż w poprzednich latach. Realizowano je na podstawie zgłoszeń telefonicznych. Czytelnikom udostępniono około 204 wol. Dokładna liczba udostępnionych pozycji jest trudna do ustalenia ze względu na wolny dostęp do półek. Większość czytelników korzystała z mikroform i dokumentów elektronicznych lub audiowizualnych na nośnikach fizycznych. Część użytkowników (38 osób) korzystała tylko z komputerów znajdujących się w Czytelni.

Oddział Zbiorów Specjalnych udostępniał swoje zbiory w 2 czytelniach – w Czytelni Rękopisów i Czytelni Starych Druków, które łącznie odwiedziło 1770 osób (wzrost o 18,2% w porównaniu z rokiem 2020). Skorzystali oni z 6134 wol. materiałów pochodzących ze zbiorów specjalnych, z druków sprowadzonych z magazynu ogólnego Biblioteki oraz ze zbiorów podręcznych sekcji. W odniesieniu do poszczególnych sekcji udostępnianie zbiorów specjalnych przedstawiało się następująco:

- liczba czytelników, którzy korzystali w roku sprawozdawczym ze zbiorów rękopiśmiennych, wzrosła o 20,3%. Czytelnię Sekcji Rękopisów odwiedziły 923 osób, którym udostępniono łącznie 2925 jedn. (w tym 2267 rękopisów, 641 wol. z księgozbioru podręcznego i 17 druków zwartych).
- Czytelnię Sekcji Starych Druków odwiedziło 527 osób (58,7% wzrost w porównaniu z rokiem 2020). Skorzystali oni łącznie z 2192 wol. (wzrost o 168,9% w porównaniu z rokiem 2020).

niu z rokiem poprzednim), z czego 1501 stanowiły wol. z magazynu starych druków, 381 książek z księgozbioru podręcznego oraz 218 druków zwartych i 92 czasopisma z magazynu ogólnego.

- Ze względu na pandemię COVID-19 znaczący spadek wypożyczeń odnotowano w zakresie udostępniania muzykaliów – zarejestrowano 48 wizyt, podczas których czytelnikom udostępniono 77 druków muzycznych, 65 rękopisów muzycznych 5 dokumentów życia muzycznego, 6 muzycznych dokumentów fonograficznych (audiowizualnych), 21 wol. druków zwartych z księgozbioru podręcznego. Łącznie w 2021 roku ze zbiorów muzycznych udostępniono 174 pozycje (o 41,4% mniej niż w roku 2020).

- Z obiektów przechowywanych przez Sekcję Zbiorów Graficznych i Kartograficznych Oddziału Zbiorów Specjalnych skorzystało 93 czytelników, to jest o 3,3% więcej niż w roku 2020, (61 osób korzystało ze zbiorów graficznych, 32 ze zbiorów kartograficznych). W roku sprawozdawczym odnotowano spadek (o 42,5%) liczby udostępnionych pozycji – łącznie udostępniono 369 jedn. zbiorów specjalnych (w tym 255 jedn. zbiorów graficznych i 144 jedn. zbiorów kartograficznych) oraz 56 pozycji z księgozbioru podręcznego (47 dotyczących grafiki i 9 z zakresu kartografii). Zbiory udostępniano w Czytelni Starych Druków.

- Liczba czytelników zainteresowanych obiektami Sekcji Wydawnictw Rzadkich i Dokumentów Życia Społecznego zmalała. Zbiory udostępniono 179 czytelnikom. Z wydawnictw rzadkich skorzystały 154 osoby (spadek o 29% w porównaniu z rokiem poprzednim). Mimo spadku liczby czytelników wzrosła liczba udostępnionych obiektów – 408 jedn. (wzrost o 403,7% w stosunku do roku poprzedniego), w tym 398 jedn. ze zbiorów „Rara” i 10 jedn. ze zbiorów drugiego obiegu. W roku sprawozdawczym wzrosło zainteresowanie dokumentami życia społecznego. Udostępniono 102 jedn. z tego zbioru. Skorzystało z nich 25 czytelników. Udostępnianie odbywało się w Czytelni Starych Druków.

W 2021 roku do dyspozycji czytelników w całej Bibliotece przeznaczonych było 37 komputerów, wszystkie były podłączone do Internetu i miały zainstalowane programy do czytania książek elektronicznych.

Ze wszystkich komputerów sieci UJ oraz z komputerów domowych czytelnicy mieli dostęp do 93 baz danych online (przez system zdalnego dostępu HAN) oraz 11 baz udostępnianych w sposób szczegółowo określony dla każdej z nich. Łącznie udostępniono 104 bazy: *Abbreviationes Online*, *Academic Research Source eBooks*, *Academic Research Source eJournals*, *Academic Search Ultimate*, *ACM Digital Library*, *ACS Joournals*, *Agricola*, *AIP Journals*, *APS Journals*, *Archive of Celtic-Latin Database*, *Aristoteles Latinus Database*, *Arts & Humanities Citation Index 1975–*, *Artstor*, *Beck Online*, *Bibliographie de Civilisation Médiévale*, *Bibliographie du Moyen Âge Tardif*, *BIOSIS Citation Index*, *Book Citation Index*, *Brill – kolekcja czasopism*, *Business Source Ultimate*, *Cambridge Journals Online*, *Central and East European Online Library*, *Clavis Clavium*, *Conference Proceedings Citation Index – Science 1990–*, *Conference Proceedings Citation Index – Social Science & Humanities*, *Current Chemical Reactions*, *Current Contents Connect*, *Data Citation Index*, *Database of Latin Dictio-*

naries, *De Gruyter Online Journals*, *Derwent Innovations Index*, *Dictionary of Medieval Latin from British Sources*, *Emerald Management Xtra*, *Emerging Sources Citation Index*, *EMIS Polska*, *ERIC – Educational Resource Information Center*, *Essential Science Indicators*, *Europa Sacra*, *European Views of Americas (1493–1750)*, *Film & Television Literature Index with Full Text*, *GreenFILE*, *Guocui Xuebao 國粹學報*, *Health Source – Consumer Edition*, *Health Source: Nursing/Academic Edition*, *Historical Abstracts with Full Text*, *IBUK Libra*, *Image system for Books of the Japanese – ruled Period*, *Image system for Periodicals of the Japanese – ruled Period*, *In Principio*, *Index Chemicus*, *International Directory of Medievalists*, *International Medieval Bibliography*, *IOP Science*, *Journal Citation Reports*, *JSTOR – The Arts & Sciences, Collection I–XV*, *KCI-Korean Journal Database*, *Legal Source*, *Legalis – System Informacji Prawnej*, *Lex Omega*, *Library of Latin Texts – series A*, *Library of Latin Texts – series B*, *Library, Information Science & Technology Abstracts (LISTA)*, *MasterFILE Premier*, *MEDLINE*, *MGG Online (Die Musik in Geschichte und Gegenwart)*, *MLA International Bibliography*, *MLA Directory of Periodicals*, *Monumenta Germaniae Historica*, *NDLTD (Prace magisterskie i doktorskie obronione na Tajwanie)*, *Newspaper Source*, *Oxford Journals*, *Oxford Music Online*, *Oxford Scholarship Online – Biology*, *Oxford Scholarship Online – Classical Studies*, *Oxford Scholarship Online – History*, *Oxford Scholarship Online – Law*, *Oxford Scholarship Online – Philosophy*, *Papal letters (Ut per litteras apostolicos.../ Lettres pontificales)*, *Patrologia Latina*, 臺灣期刊論文索引系統 (*PerioPath: Index to Taiwan Periodical Literature System*), *Polska Bibliografia Lekarska*, *Project MUSE*, *ProQuest Central*, *ProQuest Dissertations and Theses*, *Rare Books & Special Collections*, *Rare Books & Special Collections.5*, *Reaxys*, *Regional Business News*, *RILM Abstracts of Music Literature*, *RSC Journals*, *Russian Science Citation Index*, *SAGE Premier*, *SciELO Citation Index*, *Science Direct*, *Science Citation Index – Expanded 1945–*, *SciFinder*, *Scopus*, *Social Sciences Citation Index with Abstracts 1956–*, *Springer Link*, *Taylor & Francis*, *Teacher Reference Center*, *Westlaw International*, *Wiley Online Library*, *Zoological Record*.

Informacja na ten temat jest na bieżąco aktualizowana na stronie domowej BJ. W ramach baz pełnotekstowych zapewniono dostęp do 73 504 czasopism elektronicznych, to jest o 4715 tytułów więcej niż w 2020 roku.

Ponadto w 2021 roku udostępniono 30 testowych zasobów online, dotyczących niemal wszystkich dziedzin wiedzy: *Central & Eastern European Academic Source JoVE (Journal of Visualized Experiments* (dostęp do 30.06.2021), *JoVE Journal* (rezensowany periodyk z artykułami tekstowymi i wideo artykułami), *JoVE Encyclopedia of experiments* (wideo encyklopedia eksperymentów badawczych), *JoVE Science Education* (biblioteka wideo materiałów badawczych), *JoVE Lab Manual* (wideo zasoby ukierunkowane na programy nauczania opatrzone w instrukcje), *JoVE Core* (wideo podręczniki); *ProQuest* (dostęp do 30.06.202): *ProQuest One Business*, *ProQuest One Academic*; Elsevier – czasopisma z grupy Lancet – wybrane tytuły: (dostęp od 13.09 do 12.10.2021): *Child & Adolescent Health*, *Diabetes & Endocrinology*, *Gastroenterology & Hepatology*, *Haematology*, *HIV*, *Psychiatry*, *Respiratory Medicine*, *Rheumatology*;

Oxford University Press – wybrane kolekcje (dostęp do 31.12.2021): *Oxford Scholarship Online*, *University Press Scholarship Online*, *Oxford Handbooks Online*, *Oxford Medicine Online*, *Oxford Clinical Psychology Online*, *Oxford Bibliographies Online*, *Oxford Very Short Introductions*, *Oxford Research Encyclopaedias*; *British Periodicals Online* (dostęp do 14 lipca 2021); Czasopisma chemiczne wydawnictwa Thieme (dostęp do 30.11.2021): *Pharmacopsychiatry*, *Planta Medica*, *Synfacts*, *Synlett*, *Synthesis*. O nowo zakupionych i testowanych bazach informuje się na bieżąco kilkuset pracowników Uniwersytetu.

W roku sprawozdawczym pracownicy BJ opracowali łącznie 1665 kwerend (w tym 1478 krajowych i 187 zagranicznych) oraz udzielili 6083 informacji bibliograficznych i rzeczowych.

JAGIELLOŃSKA BIBLIOTEKA CYFROWA (JBC)

W roku sprawozdawczym w Jagiellońskiej Bibliotece Cyfrowej opublikowano 39 677 dokumentów, na które składają się kopie cyfrowe dokumentów zwartych, dokumentów ciągłych, starych druków, rękopisów, muzykaliów, druków ulotnych, grafik i map. W oprogramowaniu ALMA tworzone były portfolio dla zbiorów elektronicznych. Liczba publikowanych pozycji rosła systematycznie z miesiąca na miesiąc, przy czym największy przyrost (ponad 4590 pozycji) nastąpił w lutym, co obrazuje poniższe zestawienie tabelaryczne:

Miesiąc	Liczba publikacji w JBC
Styczeń	784 432
Luty	789 026
Marzec	793 220
Kwiecień	796 543
Maj	799 747
Czerwiec	802 807
Lipiec	807 001
Sierpień	810 304
Wrzesień	812 994
Październik	815 746
Listopad	818 816
Grudzień	820 597

W Oddziale Zbiorów Cyfrowych nadal prowadzono prace związane z projektem „Sylabusy”. Pracownicy Oddziału zeskanowali i udostępniali w JBC kopie cyfrowe książek dla studentów UJ. W ramach tego projektu na dzień 31 grudnia 2021 roku w JBC zanotowano 2035 opublikowanych dokumentów.

Statystykę dotyczącą liczby i wagi plików oraz ilości publikacji wytworzonych w JBC w roku sprawozdawczym przedstawia poniższa tabelka:

Liczba plików	1 898 677
Rozmiar plików w formacie Tiff w GB	55 341
Rozmiar plików wynikowych w formacie PDF w GB	464
Liczba opublikowanych dokumentów	39 677

W okresie sprawozdawczym pracownicy Sekcji na bieżąco realizowali wszelkie prośby, zamówienia i kwerendy czytelników polskich i zagranicznych w odniesieniu do pozycji umieszczonych w JBC – zrealizowano 47 zamówień na kopie cyfrowe. Ponadto Pracownicy Sekcji JBC przygotowywali dane do Hackathonu kulturowego „Coding da Vinci Ost” – projektu, którego celem jest promowanie zasobów cyfrowych danej instytucji kultury.

Z zasobów Jagiellońskiej Biblioteki Cyfrowej skorzystało w 2021 roku 163 209 użytkowników (11,4% mniej niż w roku 2020), którzy odwiedzili witrynę 429 824 razy i zaliczyli 3 910 248 odsłon (2,4% spadek w porównaniu z rokiem poprzednim). Liczba czytelników utrzymywała się średnio na poziomie 13 600 miesięcznie. W miesiącach wakacyjnych (czerwiec–wrzesień) liczba ta nieznacznie spadła.

Szczegółową statystykę dotyczącą liczby aktualnie udostępnianych pozycji, liczby czytelników korzystających z JBC w danym momencie, łączną liczbę czytelników od początku uruchomienia bazy, zestawienie udostępnianych publikacji, zestawienie wyświetlanych pozycji, publikacje najczęściej czytane i najlepiej oceniane przez użytkowników, a także łączną liczbę wygenerowanych stron www, łączną liczbę wyszukiwań i łączną liczbę odwiedzających w rozbiciu na poszczególne miesiące można śledzić na bieżąco na stronie domowej biblioteki cyfrowej pod adresem <https://jbc.bj.uj.edu.pl/>.

REPOZYTORIUM UNIwersytetu Jagiellońskiego (RUJ)

W okresie sprawozdawczym, podobnie jak w roku ubiegłym w Repozytorium UJ wzrastała liczba metadanych, udostępnianych publikacji i korzystających z nich użytkowników.

W 2022 roku przesłano do Polskiej Bibliografii Naukowej (PBN) dane o publikacjach naukowych, popularnonaukowych i dydaktycznych wydanych w latach 2017–2021, gdzie były modyfikowane pod kątem parametryzacji jednostek naukowych.

Zestawienie wysłanych metadanych w odniesieniu do poszczególnych wydziałów UJ przedstawia poniższa tabela.

Wydział UJ	Liczba opisów wysłanych do PBN*
Wydział Biochemii, Biofizyki i Biotechnologii	1 102
Wydział Biologii	1 550
Wydział Chemii	1 914
Wydział Filologiczny	2 325
Wydział Filozoficzny	2 161
Wydział Fizyki, Astronomii i Informatyki Stosowanej	2 665
Wydział Geografii i Geologii	794
Wydział Historyczny	1 969
Wydział Matematyki i Informatyki	873
Wydział Polonistyki	2 350
Wydział Prawa i Administracji	3 158
Wydział Studiów Międzynarodowych i Politycznych	2 152
Wydział Zarządzania i Komunikacji Społecznej	2 718
Małopolskie Centrum Biotechnologii	545
Jagiellońskie Centrum Rozwoju Leków	281
Narodowe Centrum Promieniowania Synchrotronowego SOLARIS	70
Biblioteka Jagiellońska	53

* Rekordy bibliograficzne publikacji wydanych w latach 2017–2021 zatwierdzone w ankietach jednostek naukowych UJ.

Przyrost danych bibliograficznych w RUJ w poszczególnych miesiącach 2021 roku przedstawia poniższe tabelaryczne zestawienie.

Miesiąc	Liczba opisów bibliograficznych w RUJ	Przyrost
styczeń	126 434	2 325
luty	130 125	3 691
marzec	132 462	2 337
kwiecień	134 332	1 870
maj	135 644	1 312
czerwiec	138 510	2 866

lipiec	139 093	583
sierpień	140 277	1 184
wrzesień	141 643	1 366
październik	142 513	870
listopad	143 903	1 390
grudzień	145 495	1 592
Łączny przyrost roczny		21 386

W okresie sprawozdawczym zakończono rozpoczęty w sierpniu 2018 roku projekt „Repozytorium otwartego dostępu do dorobku naukowego i dydaktycznego UJ”, pod kierownictwem dr. Leszka Szafrąńskiego. Na dzień 31 października 2021 roku w ramach projektu udostępniono w otwartym dostępie: 49 636 publikacji pracowników UJ, 54 462 opisów bibliograficznych, 2401 dokumentów z funkcjonalnością dla osób niepełnosprawnych. Jednym z zadań w projekcie była dodatkowo rozbudowa systemu repozytorium. W nowej wersji działały systemy Repozytorium UJ (<https://ruj.uj.edu.pl>) oraz platformy czasopism (<https://platforma-czasopism.uj.edu.pl>) i konferencji (<https://platforma-konferencji.uj.edu.pl>).

W 2021 roku w RUJ zatwierdzono 19 526 opisów bibliograficznych, poprawiono 20 782 opisy bibliograficzne. Na dzień 31 grudnia 2021 roku w Bibliografii Publikacji Pracowników UJ było zarejestrowanych 145 495 opisów bibliograficznych książek, czasopism, artykułów z czasopism i rozdziałów z książek, 55 361 dokumentów pełnotekstowych oraz 1408 rozpraw doktorskich. Szczegółową statystykę ilości zatwierdzonych i zmodyfikowanych rekordów bibliograficznych oraz ilości publikacji pełnotekstowych dodanych do Repozytorium UJ w 2021 roku przedstawia poniższe zestawienie tabelaryczne.

Opisy bibliograficzne utworzone	4 939
Opisy bibliograficzne zatwierdzone	19 526
Opisy bibliograficzne zmodyfikowane	20 782
Publikacje pełnotekstowe	9 656

W okresie sprawozdawczym odnotowano prawie trzykrotny wzrost liczby użytkowników Repozytorium UJ w stosunku do roku poprzedniego. Ich liczba utrzymywała się średnio na poziomie 115 068 osób miesięcznie. W sumie w 2021 roku z zasobów RUJ skorzystało 1 380 817 użytkowników (182% wzrost w porównaniu z rokiem 2020), którzy aktywnie korzystali z witryny 2 184 617 razy, zaliczając 6 863 872 odsłony. W związku z uzupełnianiem Bibliografii Publikacji Pracowników UJ i dostarczaniem pełnych tekstów do RUJ w okresie sprawozdawczym pracownicy Sekcji przeprowadzili 3390 konsultacji telefonicznych i 21 340 konsultacji mailowych z pracownikami i bibliotekarzami UJ.

PROJEKTY

W roku sprawozdawczym Biblioteka Jagiellońska realizowała następujące projekty:

- „Edytorstwo muzyczne w Krakowie w latach 1850–1918” (dofinansowanie w ramach projektów objętych wsparciem przez Narodowe Centrum Nauki w ramach konkursu Preludium) – kontynuacja. Kierownik projektu – dr Michał Lewicki. Realizację projektu zakończono w lipcu 2021 roku. Planowana wartość projektu: 99 554,00 zł; ogólna wartość wydatków kwalifikowalnych w projekcie: 95 602,77 zł; wysokość wydatków poniesionych w 2021 roku: 43 081,50 zł. Celem projektu było udokumentowanie, zbadanie i ocena dorobku edytorskiego w zakresie publikacji nutowych wydawców działających w Krakowie w latach 1850–1918. Wyniki badań zostały opublikowane w postaci dwóch książek. Pierwszą z nich jest monografia na temat krakowskiego edytorstwa muzycznego w latach 1850–1918, drugą stanowi katalog krakowskich druków muzycznych z tego okresu – źródło informacji bibliograficznych i repertuarowych;
- „Repozytorium otwartego dostępu do dorobku naukowego i dydaktycznego UJ” – kontynuacja. Kierownik projektu – kierownik Oddziału Zbiorów Cyfrowych BJ dr Leszek Szafrąński. Projekt realizowano do końca października 2021 roku. Planowana wartość projektu: 7 498 408,00 zł, ogólna wartość wydatków kwalifikowalnych w projekcie: 7 027 678,87 zł; wysokość wydatków poniesionych w 2021 roku: 1 95 137,64 zł. W ramach projektu w dniach 20–21 maja zorganizowano ogólnopolską konferencję „Zarządzanie zasobami nauki i dydaktyki w otwartym dostępie – standardy, narzędzia, dobre praktyki”, której celem było m.in. przedstawienie efektów realizacji projektu, prezentacja aktualnego stanu wiedzy o otwartości w nauce i dydaktyce oraz zwrócenie uwagi na zagadnienia prawne, organizacyjne, ekonomiczne i techniczne związane z zarządzaniem naukowo-dydaktycznymi zasobami cyfrowymi. Ze względu na obostrzenia związane z pandemią Covid-19 konferencja odbyła się w formule zdalnego dostępu za pośrednictwem platformy streamingowej;
- „Patrimonium – zabytki piśmiennictwa” (projekt realizowany wspólnie z Biblioteką Narodową w Warszawie) – kontynuacja. Kierownik projektu – prof. dr hab. Zdzisław Pietrzyk. Planowana wartość projektu: 33 604 886,59 zł, w tym po stronie BJ: 7 086 237,51 zł; wysokość kosztów poniesionych w 2021 roku: 3 124 019,27 zł. W okresie sprawozdawczym w ramach projektu opracowano 15 890 obiektów, 7021 jednostek objęto konserwacją i zdigitalizowano 11 258 obiektów. W JBC opublikowano 16 134 tytuły;
- „Konserwacja i oprawa książek oraz broszur medycznych z kolekcji XIX i początku XX wieku” (projekt finansowany przez Ministerstwo Edukacji i Nauki w ramach programu Społeczna Odpowiedzialność Nauki 2021). Jednostki realizujące projekt: Biblioteka Jagiellońska i Biblioteka Medyczna CM UJ. Kierownik projektu – wicedyrektor BJ Aleksandra Cieślar. Planowana wartość projektu: 276 049,90 zł, w tym po stronie BJ: 182 549,90 zł. Realizację projektu rozpoczęto w grudniu. W okresie sprawozdawczym nie poniesiono żadnych wydatków z tego tytułu. Do szczegółowych celów projektu należy konserwacja księgozbioru Biblioteki Medycznej z przełomu XIX i XX wieku (300 książek z zakresu anatomii, fizjologii, higieny, farmacji, bakteriologii i patologii

wydanych przed 1945 rokiem) oraz konserwacja polegająca na odkwaszeniu i oprawie 4300 broszur medycznych z kolekcji znajdującej się w Bibliotece Jagiellońskiej. Projekt wpisuje się również w rozpoczęte przez Bibliotekę Medyczną w 2018 roku działania zmierzające do zabezpieczenia i renowacji zniszczonych zbiorów, stanowiących unikatową w skali kraju historyczną kolekcję książek medycznych.

- „Elektroniczny katalog inkunabułów oraz cimeliów Biblioteki Jagiellońskiej” (projekt finansowany przez Ministerstwo Edukacji i Nauki w ramach programu Społeczna Odpowiedzialność Nauki 2021). Kierownik projektu – kierownik Oddziału Zbiorów Specjalnych BJ Izabela Korczyńska. Planowana wartość projektu: 237 425,74 zł, w tym po stronie BJ: 23 742,57 zł. Realizację projektu rozpoczęto w grudniu. Celem projektu jest elektroniczne opracowanie 1500 jednostek bibliograficznych inkunabułów oraz 500 jednostek bibliograficznych cimeliów, pochodzących z zasobu starodruków oraz cimeliów graficznych i kartograficznych.

IMPREZY NAUKOWO-KULTURALNE ORGANIZOWANE PRZEZ BIBLIOTEKĘ

W okresie sprawozdawczym ze względu na sytuację epidemiczną działalność organizacyjno-kulturalna w swoim tradycyjnym kształcie w dalszym ciągu prowadzona była w ograniczonym zakresie. Wiele organizowanych co roku wydarzeń kulturalnych, w których wcześniej uczestniczyła Biblioteka, zostało odwołanych.

W ramach Dni Otwartych Funduszy Europejskich (DOFE) w dniu 17 września 2021 roku zorganizowano webinarium na temat zasobów cyfrowych i publikowania w otwartym dostępie. Celem tego wydarzenia było informowanie o realizowanym projekcie „Repozytorium otwartego dostępu do dorobku naukowego i dydaktycznego UJ” oraz prezentacja funkcjonalności Repozytorium UJ.

W 2021 roku w Bibliotece Jagiellońskiej nie odbyła się Noc Bibliotek. Nie zorganizowano również żadnego spotkania w ramach „Salonów literackich «Jagiellonki»”. Przygotowano natomiast 8 wystaw tematycznych, z czego jedna (*Oblicza samotności w kulturze*) miała charakter wirtualny. W ujęciu chronologicznym przedstawiały się one następująco:

- Data opublikowania: 1 marca 2021 – *Oblicza samotności w kulturze* [wystawa wirtualna udostępniona na stronie domowej Wirtualnych Wystaw Biblioteki Jagiellońskiej <https://wystawy.bj.uj.edu.pl/samotnosc>] – organizatorzy: Biblioteka Jagiellońska; koncepcja wystawy, kurator, redaktor prowadzący katalogu: dr Bartłomiej Gapiński; projekty graficzne: Mariusz Paluch, Michał Worgacz; autorzy poszczególnych części wystawy: Marzanna Baś, Jerzy Bednarczyk, Izabela Bielec, Agnieszka Brzeziak, Barbara Bułat, dr B. Gapiński, dr Sebastian Grudzień, dr Jerzy Grygiel, Anna Grzęda, dr Barbara Krawczyk, Katarzyna Łaskawska, Katarzyna Maj-Müller, Jagoda Nowak, dr Jacek Partyka, Grzegorz Graff (Muzeum Etnograficzne im. Seweryna Udzieli); autor filmu dokumentalnego *Oblicza samotności*: Maciej Zborek (Archiwum UJ), liczba wyświetleń: 1243; redakcja katalogu: Małgorzata Kusak, Ewa Valde-Nowak; realizacja wystawy: M. Kusak, M. Paluch, Adam Piasnik, Iwona Wawrzynek, M. Worgacz, projekt

zaproszenia, plakatu, katalogu oraz skład i łamanie katalogu: Ewelina Jamka, Joanna Janik, Anna Kowalska (Wydział Polonistyki UJ); skany i prace reprograficzne: Sekcja Reprografii BJ. Wystawie towarzyszył panel dyskusyjny z udziałem prof. dr. hab. Piotra Domerackiego, filozofa (Uniwersytet Mikołaja Kopernika), prof. dr. hab. Zdzisława Pietrzyka, dr hab. Barbary Klich-Kluczewskiej historyczki (Uniwersytet Jagielloński), dr. Łukasza Sochackiego (antropologa kultury, Uniwersytet Jagielloński), br. dr. Tadeusza Starca OFM Cap (teologa, kapucyna, gwardiana w Częstochowie) oraz prowadzącego dr. B. Gapińskiego (Biblioteka Jagiellońska). Wystawę promowano na stronie internetowej BJ, Facebooku BJ, YouTube BJ i Portalu UJ.

- 18 marca – 2 kwietnia 2021 – *Beethoven i Penderecki. Sfera sacrum* – w sali wystawowej BJ wystawiono 21 rękopisów w ramach 25. Wielkanocnego Festiwalu Ludwiga van Beethovena, (od 20 marca wystawa była nieczynna z powodu lockdownu); wernisaż odbył się 18 marca; organizatorzy: Biblioteka Jagiellońska, Stowarzyszenie im. Ludwiga van Beethovena; kurator i scenariusz: Michał Lewicki; oprawa plastyczna: Mariusz Paluch; realizacja: Małgorzata Kusak, M. Paluch, Adam Piaśnik, Iwona Wawrzynek, Michał Worgacz; prace konserwatorskie: Sekcja Konserwacji BJ; prace reprograficzne: Sekcja Reprografii BJ.

Jubileuszową wystawę poświęcono dziełom Ludwiga van Beethovena, patrona festiwalu, oraz Krzysztofa Pendereckiego, zmarłego przed niespełna rokiem jednego z najwybitniejszych polskich kompozytorów. Wystawie towarzyszyły materiały promocyjne w postaci banera, foldera, plakatu, zaproszenie oraz informacji zamieszczanych na stronach internetowych BJ, Facebooka BJ i Portalu UJ. Liczba zwiedzających: około 30 osób.

- 25 marca – 30 maja 2021 – *ISBN Dante* – prezentacja miniatury obrazu malarza Corrado Veneziano z cyklu *ISBN Dante* z fragmentem *Boskiej Komedii, Piekło*, pieśń XXXIV w ramach obchodów 700 rocznicy śmierci Dantego Alighieri odbywających się pod patronatem włoskiego ministra kultury. Realizacja: Małgorzata Kusak, Mariusz Paluch, Adam Piaśnik, Iwona Wawrzynek, Michał Worgacz. Materiały informacyjno-promocyjne zamieszczane były na stronie internetowej BJ, Facebooku BJ i Portalu UJ. Liczba zwiedzających: 300 osób.

- 21 czerwca – 17 lipca 2021 – z cyklu *Wokół Książki* pod tytułem *Lettra – Kraków 2021, znak i litera – Typograficzne qui pro quo* – wystawa towarzysząca Międzynarodowemu Triennale Grafiki w Krakowie; ekspozycję można było zwiedzać w sali wystawowej Biblioteki Jagiellońskiej; organizatorzy: Związek Polskich Artystów Plastyków Okręg Krakowski, Biblioteka Jagiellońska oraz Katedra Edytorstwa i Nauk Pomocniczych Wydziału Polonistyki UJ; kurator, scenariusz, projekty graficzne: dr hab. Teresa B. Frodyma, aranżacja: Mariusz Paluch, realizacja: dr hab. T.B. Frodyma, Małgorzata Kusak, M. Paluch, Adam Piaśnik, Iwona Wawrzynek, Michał Worgacz; prace konserwatorskie: Sekcja Konserwacji BJ; prace reprograficzne: Sekcja Reprografii BJ.

Honorowy patronat nad wystawą objęli: Rektor Uniwersytetu Jagiellońskiego prof. dr hab. Jacek Popiel, Rektor Akademii Sztuk Pięknych w Krakowie prof. dr hab. Andrzej Bednarczyk, Prezes Zarządu Głównego Związku Polskich Artystów Plastyków

dr Janusz Janowski, Alicja Słowikowska (Sztuka Książki w Warszawie), Janusz Tryzno i Jadwiga Tryzno (Muzeum Książki Artystycznej w Łodzi).

Prezentacja pokazała siłę wyobraźni artystów w pracy twórczej, w której znak i litera są jedynie zachętą do działania. Ekspozycji towarzyszyły materiały informacyjno-promocyjne, takie jak: baner, plakat, zaproszenie oraz 48-stronicowy katalog *Lettra – Kraków 2021, znak i litera / sign and letter. Typograficzne qui pro quo = typographic qui pro quo*, [teksty: Lex Drewiński, Teresa B. Frodyma, Aleksandra Giza, Joanna Warchoł] wydany w Kraków przez ZPAP OK. Informacje o wystawie znajdowały się na stronie internetowej BJ, Facebooku BJ oraz na Portalu UJ. Liczba zwiedzających: 160 osób.

- 21 czerwca – 31 sierpnia 2021 – *typOGRAFIKA – Zabawy klockami* – ekspozycja towarzysząca wystawie *Lettra Kraków 2021, znak i litera – Typograficzne qui pro quo* została zorganizowana w holu BJ; organizatorzy: Biblioteka Jagiellońska, Oficyna Akademii Sztuk Pięknych w Katowicach, kuratorzy: Katarzyna Gawrych-Olender, Marian Słowicki. Wystawie towarzyszyły materiały informacyjno-promocyjne zamieszczone na stronach internetowych BJ i UJ oraz na Facebooku. Liczba zwiedzających: 250 osób.

- 20–25 lipca 2021 – *Międzynarodowe kolekcje rękopisów w Bibliotece Jagiellońskiej* – wystawa w ramach szkoły letniej „Kraukau als Stätte des europäischen Kulturerbes“ (projekt Erasmus Plus „The Future of Cultural Heritage in Modern Europe“) zorganizowana w sali wystawowej BJ; organizator: dr hab. Katarzyna Jaśtał, prof. UJ (Instytut Filologii Germańskiej UJ); realizacja: Monika Jaglarz, Katarzyna Jaśtał, Małgorzata Kusak, Lucyna Nowak, Mariusz Paluch, Adam Piaśnik, Iwona Wawrzynek, Michał Worgacz. Liczba zwiedzających: 120 osób.

- 8–22 października 2021 – „*Wszystkie Pani listy ...*” *Rahel Varnhagen i kolekcja Varnhagena*. Wernisaż wystawy zorganizowanej w sali wystawowej BJ odbył się 8 października, a finisaż 22 października. Zaprezentowane z okazji 250 rocznicy urodzin Rahel Varnhagen – „pisarki bez dzieła” – rękopisy, przypominają historię jej ciekawego życia. Wystawę przygotowano w związku z międzynarodową konferencją naukową pod tym samym tytułem. Organizatorzy wystawy: Instytut Filologii Germańskiej Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie, Biblioteka Jagiellońska, Towarzystwo im. Varnhagenów oraz Instytut Języka i Literatury Niemieckiej Uniwersytetu w Kolonii; kuratorzy, koncepcja wystawy, scenariusz, podpisy: Nikolaus Gatter, Monika Jaglarz, Katarzyna Jaśtał, Paweł Zarychta; oprawa plastyczna: Kornelia Löhner, Annagret Heinel, Angela Rohde, Mariusz Paluch; skład i łamanie katalogu: M. Paluch; realizacja wystawy: K. Jaśtał, Małgorzata Kusak, M. Paluch, Adam Piaśnik, Iwona Wawrzynek, Michał Worgacz, P. Zarychta; obsługa techniczna konferencji: M. Kusak, M. Paluch, A. Piaśnik, I. Wawrzynek, M. Worgacz; prace konserwatorskie: Sekcja Konserwacji BJ; prace reprograficzne: Sekcja Reprografii BJ. Wystawie towarzyszyły materiały informacyjno-promocyjne: baner, plakat, zaproszenie, strony internetowe i media społecznościowe organizatorów, Facebook BJ, Portal UJ oraz katalog: N. Gatter, K. Jaśtał, P. Zarychta, *Wszystkie Pani listy ...*” *Rahel Varnhagen i kolekcja Varnhagena*, Kraków 2021; 76 s. Performance poetycko-muzyczny podczas finisażu: dr Anastasia Telaak. Liczba zwiedzających: 120 osób.

• 9 listopada – 23 grudnia 2021 – *Herby w Polsce i zasady ich konstruowania (XIII–XVIII wiek; XX–XXI wiek)* – wystawa została podzielona na dwie części. Pierwszą – od XIII do XVIII wieku – zorganizowano w sali wystawowej Biblioteki Jagiellońskiej, drugą – od XX do XXI wieku – w sali wystawowej Archiwum Narodowego w Krakowie; organizatorzy: Archiwum Narodowe w Krakowie, Biblioteka Jagiellońska.

Honorowy patronat nad wystawą objęli: Prezydenta Miasta Krakowa prof. dr hab. Jacek Majchrowski oraz Rektora Uniwersytetu Jagiellońskiego prof. dr hab. Jacek Popiel. Patronat medialny: TVP 3 Kraków, Radio Kraków, krakow.pl.

Wystawie towarzyszyła sesja naukowa *Herby w Polsce i zasady ich konstruowania (XIII–XVIII wiek; XX–XXI wiek)* w auli Archiwum Narodowego w Krakowie (10 listopada 2021 r.). Kurator, koncepcja wystawy, scenariusz, podpisy: dr Jerzy Michta; oprawa plastyczna: Mariusz Paluch; realizacja: Małgorzata Kusak, Jerzy Michta, M. Paluch, Adam Piaśnik, Ewa Valde-Nowak, Iwona Wawrzynek, Michał Worgacz; prace konserwatorskie: sekcja Konserwacji BJ; prace reprograficzne: Sekcja Reprografii BJ. Wystawę promowano na stronie internetowej i w mediach społecznościowych organizatorów, Portal UJ, a także stronach patronów medialnych. Wystawie towarzyszyły baner, plakat, zaproszenie. Liczba zwiedzających: 320 osób.

Poza wymienionymi wyżej wystawami OUZIN zorganizował w BJ 12 wystaw nowości, na których w wolnym dostępie eksponowano 1561 wol. nowych nabytków BJ (w tym 1524 polskich i 37 zagranicznych).

W listopadzie i w grudniu odbyły się w reżimie sanitarnym warsztaty z iluminatorstwa. Zajęcia z cyklu „Skryptorium Jagiellońskie” zorganizowały Izabela Korczyńska i Joanna Rościszewska, konserwator dzieł sztuki. W szkoleniu wzięło udział 5 osób.

Dnia 1 października 2021 roku na kanale YouTube Biblioteki Jagiellońskiej został udostępniony film *Zapraszamy do zapisów* zrealizowany przez pracowników BJ: Małgorzatę Kusak, Iwonę Wawrzynek, Piotra Witkowskiego, Michała Worgacza, Barbarę Wywiół, Zdjęcia, montaż, muzyka, podpisy: M. Worgacz.

Wszystkie wydarzenia relacjonowane były na bieżąco w serwisie społecznościowym Facebook prowadzonym przez pracowników Sekcji Wydarzeń Kulturalnych Oddziału Organizacji i współredagowanym przez pracowników Sekcji Informacji Naukowej OUZiIN. W ciągu roku „polubiły” nas 6323 osoby.

PRACE NAUKOWE I WYDAWNICZE

Ważniejsze prace indywidualne pracowników Biblioteki, wydane w 2021 roku:

- Baster J., Fulara G., Hojda I., Jaglarz M., Klatka U., Malicka E., Mydel M., (oprac.), *Inwentarz rękopisów Biblioteki Jagiellońskiej nr 12386–12840. Archiwum Domyślnie Pawlikowskich. Cz. IV*, pod red. M. Jaglarz i U. Klatki, Kraków 2021, [źródło finansowania: Fundusz Anny Łysiak i Lidii Procyk].
- Baumann E., *Aż po krańce ziemi, czyli o małej bibliotece na Kamczatce*, [w:] *Kultura, historia i sztuka. Wybrane zagadnienia*, red. J. Frask, M. Mijalski, K. Mozgiel-Wiecha, Łódź 2021, s. 115–132.

- Baumann E., *Metadane panelu stanu zachowania obiektu Systemu Obsługi Jagiellońskiej Biblioteki Cyfrowej*, [w:] *Horyzonty informacji*, t. 2, red. P. Korycińska, Kraków 2021, s. 21–29.
- Baumann E., *Stan zachowania wybranych starych druków przechowywanych w Bibliotece Jagiellońskiej. Kolekcje oo. kamedulów z Bieniszewa, ksiąg Sanguszków, oo. reformatów z Biecza*, Kraków 2021, *Bibliotheca Iagellonica. Fontes et Studia*, t. 39, [źródło finansowania: Fundusz Anny Łysiak i Lidii Procyk].
- Bułat B., *Od kolebki do grobu, czyli źródła informacji biograficznej w Bibliotece Jagiellońskiej*, [w:] *Wokół badań nad genealogią. Skąd przyszliśmy, kim jesteśmy, dokąd zmierzamy?*, red. P. Jędrzejewski i J. Pieczara, s. 39–54, *Prace Monograficzne – Uniwersytet Pedagogiczny im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie*.
- Dudek T., *Cichociemny kpt. Władysław Kochański „Bomba”/”Wujek” i jego żołnierze. W obronie ludności polskiej Wołynia w 2. połowie 1943 roku*, [w:] *Żołnierze Armii Krajowej na Kresach Wschodnich podczas II wojny światowej. Historia – polityka – pamięć*, red. O. Grott, A. Perłakowski, Kraków 2021, s. 113–147, *Biblioteka Muzeum Armii Krajowej w Krakowie*, t. 6.
- Gapiński B., *Bezzenni i niezamężne w polskiej tradycji ludowej. Spojrzenie z perspektywy historii samotności*, [w:] *Narracje historyczne we współczesnym świecie*, red. K. Garczewski, A. Garczewska, Bydgoszcz 2021, s. 301–314, *Bydgoskie Studia Międzynarodowe*, t. 1.
- Gapiński B., *Ciocia i dziadek w rodzinie tradycyjnej. Niezamężne i ludzie starzy na tle społeczności chłopskiej*, [w:] *Rodzina, ekonomia i migracja. Ujęcie prawne i socjologiczno-ekonomiczne*, pod red. M. Butrymowicz i P. Krocza, Kraków 2021, s. 7–28.
- Gapiński B., *O wspólnocie i samotnościach w kulturze ludowej*, Gniezno 2021.
- Gapiński B., *Obraz ludowej starości*, Gniezno 2021.
- Gapiński B., *Ojciec Kazimierz Łabiński jako patriota*, [w:] *Pamięć – tożsamość – świadomość. W meandrach polskiej niepodległości. 1918–2018*, red. B. Burda i in., Zielona Góra 2021, s. 313–323.
- Gapiński B., *Samotność o wielu kulturowych obliczach*, [w:] *Oblicza samotności w kulturze. Katalog wystawy*, [online], red. B. Gapiński, Kraków 2021, s. 13–32.
- Gapiński B., *Solidarność i wspólnota we wspomnieniach biskupa Józefa Zawitkowskiego. Spojrzenie historyczno-antropologiczne na społeczność wiejską Żdżar na Mazowszu*, [w:] *Solidarność. Człowiek w sieci zależności społecznych*, red. J. Jagiełło, K. Tytko, Kraków 2021, s. 121–131.
- Gapiński B., *Starość wiejska z terenów pogranicza kujawsko-wielkopolskiego. Interpretacja międzywojennych świadectw notarialnych gwarantujących „dożywocie”*, „Przegląd Archiwalno-Historyczny” 2021, t. 8, s. 189–210.
- Guzy K., *Otwarty dostęp. Dylemat współczesnego naukowca*, [w:] *Horyzonty informacji*, t. 3: *Otwarta nauka*, red. P. Korycińska, Kraków 2021, s. 57–68.
- Jaglarz M., *The Berlinka Collection*, [w:] *Fragment of the sixteenth-century Nahuatl census from the Jagiellonian Library. A lost manuscript*, red. J. Madajczak, Leiden–Boston 2021, s. 15–25, *Heterodoxia Iberica*, t. 4.

- Knapiek Elżbieta, *Świętosław Milczący i jego ikonografia w świetle nowych źródeł*, [w:] *Jako serce pośrodku ciała ... Kultura artystyczna kościoła Mariackiego w Krakowie*, red. M. Walczak i A. Wolska, Kraków 2021, s. 109–113.
- Krawczyk B., *Józef Muczkowski. Dyrektor Biblioteki Jagiellońskiej, historyk*, Kraków 2021, *Bibliotheca Iagellonica. Fontes et Studia*, t. 40, [źródło finansowania: Fundusz Anny Łysiak i Lidii Procyk].
- Kurek Beata, *Karol Estreicher Senior o Adamie Asnyku. Z dzienników i listów. Okruchy z Biblioteki Jagiellońskiej*, „Bliżej Biblioteki” 2021, t. 1/2 (16/17), s. 30–40.
- Lewicki M., *Edytorstwo muzyczne w Krakowie w latach 1850–1918*, Kraków 2021, *Bibliotheca Iagellonica. Fontes et Studia*, t. 38/1, [źródło finansowania: Narodowe Centrum Nauki].
- Lewicki M., *Katalog krakowskich druków muzycznych z lat 1850–1918*, Kraków 2021, *Bibliotheca Iagellonica. Fontes et Studia*, t. 38/2, [źródło finansowania: Narodowe Centrum Nauki].
- Partyka J., *Rara et curiosa. Niezwykłe oprawy starych druków Biblioteki Jagiellońskiej*, [w:] *Zbiory polskie*, Toruń 2021, s. 161–179, *Tegumentologia Polska*; t. 3.
- Szafrński L., *Otwarta nauka w opinii naukowców z Uniwersytetu Jagiellońskiego*, [w:] *Horyzonty informacji*, t. 3: *Otwarta nauka*, red. P. Korycińska, Kraków 2021, s. 46–56.

KONTAKTY NAUKOWE Z BIBLIOTEKAMI I INSTYTUCJAMI KRAJOWYMI

Jak co roku Biblioteka Jagiellońska utrzymywała ścisłe kontakty naukowe z wieloma bibliotekami i instytucjami krajowymi. Wielu pracowników czynnie uczestniczyło w pracach różnorodnych komisji i instytucji o charakterze ogólnopolskim.

Prof. dr hab. Zdzisław Pietrzyk nadal pełnił funkcje przewodniczącego kilku rad naukowych: Rady Naukowej Biblioteki Narodowej w Warszawie, Rady Naukowej Biblioteki Naukowej PAU-PAN w Krakowie, Rady Programowej Książnicy Cieszyńskiej oraz Rady Naukowej Biblioteki Międzynarodowego Centrum Kultury w Krakowie. Kolejny już rok był też członkiem Krajowej Rady Bibliotecznej.

Dr hab. Remigiusz Sapa, prof. UJ był członkiem m.in.: Krajowego Komitetu Programu UNESCO „Pamięć Świata”, Rady do Spraw Narodowego Zasobu Bibliotecznego, Rady Programowej Wydawnictwa Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich, Rady Naukowo-Programowej Wydawnictwa Naukowego i Edukacyjnego Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich, a także członkiem Honorowej Rady Patronackiej Międzynarodowych Targów Książki w Krakowie.

Mgr Aleksandra Cieślar była członkiem Rady Naukowej Biblioteki Naukowej PAU-PAN w Krakowie.

Dr Wioleta Hryniewicz reprezentowała Uniwersytet Jagielloński w Komitecie Technicznym nr 242 Polskiego Komitetu Normalizacyjnego. Mgr Izabela Korczyńska była członkiem Stowarzyszenia Historyków Sztuki – Oddział Kraków. Mgr Agata Pazdur-

-Bąk uczestniczyła w pracach Zespołu ds. Rozwoju Deskryptorów Biblioteki Narodowej. Dr Leszek Szafrąński uczestniczył w pracach ogólnopolskich komisji naukowych: sieć krajowa EOSC (sieć EOSC – Polska) oraz zespołu roboczego KZB ds. repozytorium otwartych danych badawczych uczelni krakowskich. Pełnił funkcję Uczelnianego Koordynatora ds. otwartego dostępu do publikacji naukowych i danych badawczych. Dr Marek M. Tytko kolejny już rok był członkiem Zespołu Metodologii Badań Pedagogicznych przy Komitecie Nauk Pedagogicznych Polskiej Akademii Nauk.

Kontynuowano współpracę z Biblioteką Narodową w Warszawie w zakresie tworzenia wspólnego katalogu w ramach utrzymania celów oraz efektów projektu „e-usługa OMNIS”. W wyniku tej współpracy wszystkie biblioteki sieci krajowej (Biblioteka Narodowa, Biblioteka Jagiellońska wraz z pozostałymi bibliotekami UJ oraz pozostałe biblioteki akademickie i publiczne) utworzyły we wspólnym katalogu ponad 1 470 000 rekordów bibliograficznych. Łącznie liczba rekordów istniejących we wspólnym katalogu przekroczyła 9 107 848.

Pracownicy BJ brali również aktywny udział w konferencjach i sesjach naukowych online:

- lic. Daniel Baumann, dr Ekaterina Baumann – konferencja „Pandemia – problemy medyczne i prawne” – referat *Funkcjonowanie Biblioteki Jagiellońskiej w Krakowie w dobie Covid-19* (maj 2021);

- dr Ekaterina Baumann – konferencja „Rosja – tradycja, historia, kultura, ludzie” – referat *Aż po krańce ziemi: życie maleńkiej biblioteki na Kamezacie* (marzec 2021); konferencja „Syberia – historia, kultura, tradycja, ludzie” – referat *XVIII-wieczny opis rzeki Leny odnaleziony w Bibliotece Jagiellońskiej* (kwiecień 2021); konferencja „Zarządzanie zasobami nauki i dydaktyki w otwartym dostępie – standardy, narzędzia, dobre praktyki” – referat *Otwarte zasoby Biblioteki Jagiellońskiej dla Wikipedii: projekty Patrimonium i Repozytorium Otwartego Dostępu* (maj 2021); konferencja „Choroby rzadkie” referat *Źródła informacji dla chorych na ZZSK* (maj 2021); konferencja „Fantastyka światowa” – referat *Hobbit w krainie komunistów: przejawy kultury tolkienowskiej w ZSRR* (czerwiec 2021); konferencja „Świat ukryty w archiwach” – referat *Wędrujące archiwalia XVIII-wiecznego geodety z Irkucka: rękopisy Antona Łosiewa w instytucjach Rosji, Niemiec i Polski* (czerwiec 2021);

- mgr Natalia Bilaska, mgr Małgorzata Galik, mgr Edyta Gałuszka, mgr Katarzyna Guzy, mgr Joanna Konik, dr Leszek Szafrąński, mgr Katarzyna Szczepaniec, mgr Agnieszka Wojak – IV Pomorska Konferencja Open Science – udostępnianie danych badawczych (sharing research data) (kwiecień 2021);

- mgr Natalia Bilaska, mgr Małgorzata Galik, mgr Edyta Gałuszka, mgr Katarzyna Guzy, mgr Ewa Harpula, mgr Urszula Juszczyk, mgr Joanna Konik, mgr inż. Urszula Loch, mgr Magdalena Masełko, mgr Urszula Michaldo, mgr Norbert Nocón, mgr Mariusz Staniszewski, mgr Katarzyna Szczepaniec, Hubert Tatarzyński, mgr Agnieszka Wojak, mgr Justyna Wolan, mgr Patrycja Wozowicz, lic. Daniel Wywiół – konferencja „Zarządzanie zasobami nauki i dydaktyki w otwartym dostępie – standardy, narzędzia, dobre praktyki” (maj 2021);

- mgr Natalia Bilaska, mgr Katarzyna Guzy, dr Leszek Szafrąński – konferencja „Przedstawienie zmian w systemach informatycznych wchodzących w skład Zintegrowanego Systemu Informacji o Nauce i Szkolnictwie Wyższym POL-on” (październik 2021);
- mgr Natalia Bilaska, mgr Katarzyna Guzy, mgr Joanna Konik – konferencja „Ucyfrowienie zasobów akademickich regionu kujawsko-pomorskiego dla potrzeb nauki i dydaktyki całego kraju” (lipiec 2021);
- dr Tomasz Dudek – konferencja „Armia Krajowa w Małopolsce. Wokół Źródeł i miejsc pamięci” – referat *Źródła do historii AK w Bibliotece Jagiellońskiej i w Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego* (Kraków, wrzesień 2021);
- mgr Małgorzata Galik – konferencja „Konferencja Ogólnopolska OPOS – Open Polish Science” (maj 2021);
- mgr Małgorzata Galik, dr Leszek Szafrąński – V edycja Pomorskiej Konferencji Open Science „Usługi oparte na współpracy” (grudzień 2021);
- dr Bartłomiej Gapiński – interdyscyplinarna konferencja naukowa z cyklu „Człowiek w relacji do ...”, temat przewodni: Solidarność – referat *Solidarność i wspólnota we wspomnieniach biskupa Józefa Zawitkowskiego. Spojrzenie historyczno-antropologiczne na społeczność wiejską Żdżar na Mazowszu* (Kraków, maj 2021);
- mgr Katarzyna Guzy – konferencja „Biblioteka miejscem spotkań na przełomie tradycji i nowoczesności” (październik 2021);
- mgr Dorota Jezierska – konferencja „Ochrona dziedzictwa kultury na wypadek szczególnych zagrożeń – zagrożenia klimatyczne, środowiskowe, pandemiczne i pożarowe. Dobre praktyki” (Kraków, listopad 2021); konferencja „Zabytki multitechnologiczne – badania, konserwacja-restauracja, ekspozycja” (Toruń, grudzień 2021);
- mgr Katarzyna Guzy, mgr Urszula Juszczak, dr Leszek Szafrąński, mgr Katarzyna Szczepaniec – konferencja „Otwarta nauka – standardy i dobre praktyki” (maj 2021);
- dr Elżbieta Knapiek – konferencja „Editiones sine fine III” – referat Edycja zaginionych i utraconych kopiarzy dokumentów na przykładzie kopiarza witowskiego (listopad 2021);
- mgr Anna Krzak – konferencja „Zarządzanie zasobami nauki i dydaktyki w otwartym dostępie – standardy, narzędzia, dobre praktyki” – referat *Wykorzystanie zasobów cyfrowych w edukacji w okresie pandemii* (maj 2021); konferencja „Bądź eko z biblioteką – edukacja ekologiczna w szkole” (Kraków, październik 2021); Trzecia edycja konferencji „HINC OMNIA. Zbiory historyczne, artystyczne i specjalne w bibliotekach oraz innych instytucjach kultury”, pod tytułem „Zbiory specjalne 3.0” (Warszawa, listopad 2021);
- mgr Anna Krzak, mgr inż. Urszula Loch, mgr Patrycja Wozowicz – „Biblioteka miejscem spotkań na przełomie tradycji, nowoczesności – o historii w bibliotece inaczej: budowanie oferty, aktualne trendy i nowe technologie” (październik 2021);
- mgr Anna Krzak, mgr inż. Urszula Loch, mgr Magdalena Masełko, mgr Justyna Wolan – konferencja „Biblioteka włączająca – zadania, wyzwania, realizacja” (październik 2021);

- mgr Anna Krzak, mgr Magdalena Masełko, mgr Urszula Michaldo, mgr Norbert Nocón, mgr Mariusz Staniszewski, mgr Patrycja Wozowicz – konferencja „WIR. Święto Wirtualnych Muzeów Małopolski” (Kraków, marzec 2021);
- dr hab. Remigiusz Sapa – „Komunikacja w nauce. Komunikowanie wiedzy. Rola towarzystw naukowych” – referat: *Informacja w komunikacji naukowej* (maj 2021);
- dr Leszek Szafrąński – konferencja „Transfer danych z uczelnianego systemu informacji naukowej do SEDN – dobre praktyki Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie” – referat *Rola systemów do gromadzenia i integrowania informacji o publikacjach na uczelni wyższej* (Kraków, marzec 2021); konferencja „Oblicza transferu: Empowerment profesjonalny i rynkowy studentów Instytutu Studiów Informacyjnych Zjazd Bibliotekarzy Szkół Wyższych” (Kraków, maj 2021); konferencja „Zarządzanie zasobami nauki i dydaktyki w otwartym dostępie – standardy, narzędzia, dobre praktyki” – referat *Otwarta nauka na UJ. Rozwój Repozytorium Uniwersytetu Jagiellońskiego* (maj 2021); konferencja „Pracuj w Kulturze” (Warszawa, czerwiec 2021);
- mgr Adam Szczepaniec – Ogólnopolska Konferencja Studencko-Doktorancka „Sztuka i życie dworskie w epoce nowożytnej” – referat *Obyczaj sztambuchowy w kręgu dworów Piastów legnicko-brzeskich w 2. poł. XVI w. – zarys problematyki* (kwiecień 2021);
- dr Wojciech Świeboda – konferencja „Inscriptiones sine fine, 3 ed.” – referat *O warsztacie pracy skryby – kilka uwag w związku z edycją antyheretyckich pism Stanisława ze Skarbimierza* (listopad 2021); konferencja „Herby w Polsce i zasady ich konstruowania (XIII–XVIII w.; XX–XXI w.)” (Kraków, listopad 2021);
- Hubert Tatarzyński – konferencja „To nie jest Delphi Twojego dziadka, czyli IDE ówczesnego wieku później (cz. I i II)” (kwiecień 2021); konferencja „RAD Studio 11 Alexandria – nowości okiem praktyka” (wrzesień 2021);
- mgr Agnieszka Wojak – konferencja „Problem wypalenia zawodowego pracowników bibliotek w dobie pandemii” (maj 2021).

WSPÓŁPRACA Z ZAGRANICĄ

Ze względu na utrzymujące się obostrzenia epidemiologiczne związane z epidemią koronawirusa SARS-CoV-2 wszelkie wyjazdy zagraniczne w ramach wymiany bezpośredniej pomiędzy jednostkami partnerskimi zostały wstrzymane. Kilkoro pracowników uczestniczyło w wyjazdach do instytucji naukowych w ramach programu „Erasmus +” (2 osoby wyjechały do Biblioteki Uniwersytetu Kreteńskiego – Grecja, 4 osoby do Biblioteki University of la Laguna w Hiszpanii, 1 do Biblioteki Uniwersyteckiej w Nowym Sadzie).

W dniach 19–23 lipca mgr Ewa Borsuk (OGr) podczas 5-dniowego stażu w Bibliotece Uniwersyteckiej w Nowym Sadzie (Serbia) odwiedziła Bibliotekę Wydziału Filozoficznego, Bibliotekę Centralną Uniwersytetu oraz kilka spośród 17 uniwersyteckich bibliotek seminaryjnych. W czasie szkolenia miała okazję poznać biblioteczną organizację

pracy i wymienić się doświadczeniami podczas spotkań z pracownikami różnych działów. Biblioteka Wydziału Filozoficznego jest najstarszą i największą biblioteką akademicką w Wojewodzie o profilu społecznym i humanistycznym. Prowadzi wymianę publikacji z 150 instytucjami akademickimi i pokrewnymi w kraju i za granicą, także z Krakowem.

W dniach 6–10 września w Bibliotece Uniwersytetu Kreteńskiego (Grecja) odbywały szkolenie mgr Ewa Dąbrowska (OGr) i mgr Krystyna Tracz (OGr). Biblioteka wraz z Centrum Informacji Uniwersytetu Kreteńskiego należy do przodujących greckich bibliotek. Składa się z dwóch jednostek: z Biblioteki Centralnej na kampusie uniwersyteckim w Retimnie, która wspiera nauki humanistyczne, społeczne i edukację, oraz Biblioteki na kampusie uniwersyteckim w Heraklionie, nastawionej na nauki ścisłe, inżynierię i medycynę. Staż miał zasadniczo miejsce w centralnej jednostce, jeden dzień przeznaczono na zwiedzenie biblioteki w Heraklionie. W czasie szkolenia Panie odbyły szereg spotkań z pracownikami różnych działów. Miały okazję wymienić się doświadczeniami. Za szczególnie interesujący uznają pokaz zbiorów specjalnych: średniowiecznych rękopisów, starodruków i dawnych fotografii. Ciekawostką jest to, że Biblioteka, przyjmując spuścizny po naukowcach i innych osobistościach ze świata kultury, włącza je do zbiorów bez selekcji i utrzymuje kolekcje w całości, w jednym miejscu. Elementem stażu dla bibliotekarzy cudzoziemców była wizyta w Muzeum Archeologicznym, prezentującym obiekty z okolicznych wykopalisk, zwiedzanie weneckiej fortecy oraz klasztoru Arkadi, a także odwiedzenie miejsca martyrologii ludu greckiego w walce z tureckim okupantem.

W dniach 4–8 października 2021 mgr Justyna Mączka (z Sekcji Katalogowania Retrospektywnego OKK) oraz mgr Norbert Nocón, mgr Barbara Wywiał i lic. Daniel Wywiał (z Sekcji Jagiellońskiej Biblioteki Cyfrowej OZC) odbyli szkolenie w bibliotece University of La Laguna znajdującej się w San Cristóbal de La Laguna na Teneryfie (Hiszpania). Pierwszego dnia zapoznali się z osobami odpowiedzialnymi za szkolenie, przedstawili historię i rozwój Uniwersytetu Jagiellońskiego i Biblioteki Jagiellońskiej, a także przybliżyli organizację pracy w Bibliotece i jej zbiory. Podczas stażu wymieniali doświadczenia z bibliotekarzami różnych działów. Mieli okazję zobaczyć Ancient Collection, zawierającą zbiór manuskryptów głównie z klasztorów na Teneryfie. Na zakończenie szkolenia odbyli wycieczkę do historycznej części miasta La Laguna.

Pracownicy BJ kontynuowali współpracę z zagranicą w trybie zdalnym.

Mgr Małgorzata Galik była członkiem kilku międzynarodowych organizacji naukowych: Programy nauczania i ścieżki kariery w zakresie zarządzania danymi w ramach EOSC TF (EOSC TF Data Stewardship Curricula and Career Paths), Gildia europejskich uniwersytetów intensywnie korzystających z badań naukowych (The Guild of European Research-Intensive Universities), Sojusz na rzecz danych badawczych (Research Data Alliance).

Mgr Izabela Korczyńska była członkiem Międzynarodowego Stowarzyszenia Kuratorów Sztuki Holenderskiej i Flamandzkiej CODART (International Network of Museum Curators of Dutch and Flemish Art from the Low Countries).

Mgr Aleksandra Prokop-Kacprzak kolejny już rok była członkiem działającego w 40 krajach Międzynarodowego Towarzystwa Organizacji Wiedzy (International So-

ciety for Knowledge Organization), zrzeszającego specjalistów (zarówno teoretyków, jak i praktyków) informacji naukowej.

Dr Leszek Szafrąński uczestniczył w pracach komisji międzynarodowej pod nazwą Grupa robocza ds. otwartej nauki należąca do Cechu Europejskich Uniwersytetów Intensywnych Badań Naukowych (Open Science Working Group – The Guild of European Research-Intensive Universities).

Dr Marek Tytko był członkiem Środkowoeuropejskiego Stowarzyszenia Filozofii Wychowania (Central European Philosophy of Education Society).

W ramach współpracy międzynarodowej pracownicy Biblioteki uczestniczyli online w międzynarodowych konferencjach naukowych:

- dr Ekaterina Baumann – konferencja „Nauka biblioteczna w XXI wieku: treść, organizacja, cyfryzacja, naukometria” – referat *Działalność naukowa Biblioteki Jagiellońskiej w Krakowie* (Moskwa–Petersburg, październik 2021);

- mgr Katarzyna Guzy, mgr Anna Krzak, mgr Magdalena Masełko, mgr Urszula Michaldo, mgr Norbert Nocóń, dr Leszek Szafrąński – konferencja „Open Science: The Future of Scholarly Communication” (University of Malta, luty 2021);

- mgr Katarzyna Guzy, mgr Aleksandra Prokop-Kacprzak, dr Leszek Szafrąński, mgr Katarzyna Szczepaniec – konferencja „LIBER 2021. Online Libraries and Open Knowledge. From vision to implementation” (Belgrad, czerwiec 2021);

- mgr Katarzyna Guzy, mgr Urszula Juszczak, dr Leszek Szafrąński, mgr Katarzyna Szczepaniec – VII Konferencja LUMEN (listopad 2021);

- dr Monika Jaglarz – konferencja „Schriftstellerinnen aus der Sammlung Varnhagen – Briefe, Werke, Relationen. Ein deutsch-polnischer Workshop” – referat *Probleme mit der Erschließung der Sammlung Varnhagen (Folierung, Katalogisierung)* (Kraków, październik 2021);

- dr Leszek Szafrąński – konferencja „Aligning Research Data Management Across Europe – The Next Step” (Bruksela, styczeń 2021); konferencja „The Basic Research Program implemented under the 3rd edition of the EEA Grants and Norway Grants” (Warszawa, czerwiec 2021); konferencja „Launch Event. Reimagining Research-led Education in a Digital Age” (Bruksela, czerwiec 2021); konferencja „Światowy Szczyt Cyfrowy w Katowicach” – referat *Open access to science and knowledge at the Jagiellonian Library* (Katowice, grudzień 2021).

W okresie sprawozdawczym Bibliotekę zwiedziło 485 osób. Wśród nich nie było obcokrajowców. Dla wielu zorganizowano pokazy zbiorów specjalnych.

DZIAŁALNOŚĆ DYDAKTYCZNA

Jak co roku dużym powodzeniem cieszył się cykl wykładów Ars Quaerendi Plus. Kontynuowano szkolenie obejmujące 9 różnych sesji tematycznych. Skorzystało z nich 9 grup (łącznie 121 osób). Pracownicy Sekcji Informacji Naukowej przeprowadzili 72 szkolenia, w których łącznie uczestniczyło 675 osób.

Prof. dr hab. Zdzisław Pietrzyk prowadził wykłady i ćwiczenia dla studentów kierunku zarządzanie informacją na WZiKS UJ: *Kolekcje zasobów informacyjnych i kultura książki w dziejach I; Wielkie biblioteki i ich historia; Zarządzanie informacją w instytucjach kultury*, a także seminarium magisterskie i doktoranckie.

Dr hab. Remigiusz Sapa prowadził zajęcia dla studentów kierunku zarządzanie informacją WZiKS UJ: *Podstawy projektowania: systemy, produkty i usługi informacyjne, Środowisko informacyjne*.

Dr Leszek Szafrąński prowadził ćwiczenia dla studentów kierunku zarządzanie informacją WZiKS UJ: *Tworzenie i użytkowanie baz danych. Menedżer zasobów informacji*.

Większość zajęć ze studentami odbywała się w trybie zdalnym. Ze względu na ograniczenia wprowadzone w związku z ogólnoświatową pandemią Covid-19 Biblioteka Jagiellońska nie prowadziła żadnych praktyk studenckich ani staży dla pracowników innych bibliotek.

UTRZYMANIE BUDYNKU

W roku sprawozdawczym wszelkie zadania związane z bieżącym utrzymaniem infrastruktury technicznej budynków BJ, a także z utrzymaniem należytego stanu oświetlenia, instalacji wodnych, kanalizacyjnych i centralnego ogrzewania realizował Oddział Techniczny kierowany przez mgr. inż. Janusza Mikę. Przeprowadzono wymagane przepisami przeglądy okresowe budynków, dźwigów, agregatu hydroforowego, przewodów wentylacji grawitacyjnej i wydajności central klimatyzacyjnych.

Na przełomie lipca i sierpnia pracownicy Oddziału Technicznego brali udział w usuwaniu skutków intensywnych opadów deszczu. Wymieniony został odcinek rurociągu wodnego wraz z zaworem odcinającym, doprowadzający wodę do budynku Kliniki Papieru.

Na bieżąco monitorowano nastaw parametrów poszczególnych central klimatyzacyjnych oraz wprowadzano konieczne modyfikacje. Cały system klimatyzacyjny na bieżąco konserwowano, naprawiano oraz regulowano siłowniki zaworów hydraulicznych i przepustnic, wymieniano uszkodzone manometry, czujniki temperatury, wilgotności i przepływu. Sprawdzano naciągi pasków napędowych wentylatorów.

Wymieniono 98 filtrów powietrza w 25 centralach klimatyzacyjnych, 64 w klimakonwektorach, 2 w serwerowni, 2 w skarbcu oraz 16 w agregatach wody lodowej. Monitorowano stan ciśnienia wody w instalacjach grzewczych i chłodzących, pracę agregatów wody lodowej i węzła cieplnego c.o.

Przeprowadzono wymagane przeglądy i kontrole szczelności układów freonowych w agregatach wody lodowej AG1, AG2, AG3 oraz w klimatyzatorach w skarbcu i szafie klimatyzacji precyzyjnej w serwerowni. W pomieszczeniu serwerowni dla nowego klimatyzatora przygotowano zasilanie elektryczne i odpływ skroplin.

Prowadzono codzienny, bieżący nadzór nad pracą systemu transportu książek. Okresowo kontrolowano stanu wózków, torowisk, zwrotnic, drzwi ogniowych oraz urządzeń sterujących. Wymieniono uszkodzone odcinki zębatek w torowisku oraz gu-

mowe profile zakrętów i najazdówek przed zwrotnicami. Prowadzono regularne odkurzenie torowisk i stacji. W ramach drugiego etapu modernizacji systemu zainstalowano 20 nowych terminali stacji, wyposażonych w kolorowe ekrany sterowane dotykiem. Dla zapewnienia komunikacji między terminalami stacji a wózkami, zwrotnicami, drzwiami przegród ogniowych oraz kurtyną powietrzną zainstalowano 2 switchy, a także wykonano połączenia lokalnej sieci ethernetowej. Do nadzoru pracy systemu podłączony został komputer z oprogramowaniem wizualizacji CodeSys. Uruchomiono system sterowania, który jest w tej chwili w fazie testowania.

W głównej stacji transformatorowej prowadzono bieżące prace konserwacyjne i kontrolne stanu aparatury łączeniowej oraz okablowania. Przeprowadzono okresowe sprawdzenie stanu zabezpieczeń przeciwzwarciowych i przeciwporażeniowych w tablicach rozdzielnic piętrowych. Testowano główne wyłączniki prądu. Przeprowadzono okresową kontrolę stanu izolacji oraz zabezpieczeń przeciwporażeniowych sieci elektrycznej. Wymieniono uszkodzony zasilacz awaryjny dla systemu sygnalizacji pożaru.

Prowadzono również wszelkie prace związane z utrzymaniem właściwego stanu oświetlenia budynku, bieżącą naprawą sieci zasilania elektrycznego, naprawami ślusarskimi i hydraulicznymi.

W bramie wjazdowej przy restauracji (od strony ul. Oleandry) zainstalowano siłowniki do automatycznego otwierania i zamykania bramy.

Przygotowano przekładki kończące regały w magazynach na 4. i 5. piętrze w budynku nr 2. Przeprowadzono remont schodów i ciągu chodnika przy wejściu głównym od strony ul. Oleandry. Płyty chodnika zostały poddane śrutowaniu, aby zwiększyć szorstkość, a tym samym uzyskać większą przyczepność obuwia.

W budynku nr 2 na piętrach od 2 do 4 kontynuowano wymianę oświetlenia awaryjnego i ewakuacyjnego. W tym samym budynku w magazynach na 4. i 5. piętrze wymieniono oprawy oświetleniowe dostosowane do źródeł światła LED. W sumie wymieniono 225 lamp w ramach budżetu przeznaczonych przez Dział Remontów na pomiary instalacji elektrycznych.

Pracownicy Oddziału Technicznego prowadzili też prace związane z dezynfekcją zbiorów. W 2021 roku zdezynfekowano 44 wsady komercyjne i 20 własnych.

Wewnętrzna służba ochrony „Straż Biblioteki Jagiellońskiej” pod kierownictwem mgr. inż. Dariusza Bylicy nadzorowała prace bieżące związane z utrzymaniem sprawności działania zainstalowanych urządzeń systemu sygnalizacji włamania, napadu i kontroli dostępu. W okresie sprawozdawczym zrealizowano kolejny etap kompleksowej modernizacji zintegrowanego elektronicznego systemu bezpieczeństwa BJ.

BIBLIOTEKI INSTYTUTOWE UNIwersYTETU JAGIELLOŃSKIEGO

W 2021 roku system biblioteczno-informacyjny Uniwersytetu Jagiellońskiego obejmował Bibliotekę Jagiellońską wraz z 8 bibliotekami wydziałowymi UJ, 1 biblioteką międzywydziałową oraz 18 bibliotekami instytutowymi, a także Bibliotekę Medyczną z podległymi jej bibliotekami instytutowymi i księgozbiorami specjalistycznymi

w jednostkach działalności podstawowej Collegium Medicum UJ. Głównym zadaniem bibliotek instytutowych UJ, jako jednostek specjalistycznych, jest gromadzenie księgozbioru dla prowadzonych badań oraz dydaktyki na danym kierunku studiów.

W roku 2021 biblioteki instytutowe Uniwersytetu Jagiellońskiego wzbogaciły swój księgozbiór o 15 922 wol. druków zwartych, 4 615 jedn. inwentarzowych czasopism i 698 jedn. zbiorów specjalnych. Po uwzględnieniu ubytkowania księgozbiorów poszczególnych jednostek, związanego głównie z usuwaniem materiałów zdezaktualizowanych, zniszczonych, wieloegzemplarzowych i oprawionych kserokopii ostatecznie na dzień 31 grudnia 2020 roku biblioteki instytutowe UJ posiadały łącznie 2 158 843 wol. i jedn., w tym 1 716 248 wol. druków zwartych, 292 199 wol. czasopism i 150 396 jedn. zbiorów specjalnych. Liczba wszystkich tytułów czasopism bieżących wynosiła 942, z czego 575 stanowiły tytuły polskie. W roku sprawozdawczym znacznie (o około 50%) wzrosła liczba posiadanych komputerów – biblioteki wyposażone były w 767 urządzeń, z czego do dyspozycji czytelników przeznaczonych były 444 sztuki. 757 komputerów podłączonych były do Internetu. Do prac biblioteczno-bibliograficznych wykorzystywano łącznie 329 komputerów, z czego 187 urządzeń dostępnych było jako terminale katalogowe dla czytelników.

Utrzymująca się w 2021 roku sytuacja epidemiczna i związane z nią rygory sanitarne wymusiły na bibliotekach wydziałowych i instytutowych UJ ograniczenia w dostępie do księgozbiorów, przejawiające się m.in. w zredukowaniu ilości miejsc w czytelniach. Wprowadzone ograniczenia znalazły swoje odzwierciedlenie w liczbie zapisanych czytelników, która uległa spadkowi. Zliczenie udostępnionych przez biblioteki zbiorów jest praktycznie niemożliwe ze względu na stosowanie przez poszczególne jednostki różnorodnych form ewidencjonowania udostępnień. Co więcej, część bibliotek nie notuje ilości materiałów, z których skorzystano w czytelniach lub pracowniach z wolnym dostępem do półek. Trudno też ustalić liczbę osób korzystających wyłącznie ze zbiorów online lub dokonujących samodzielnych prolongat. Dane dotyczące udostępniania zbiorów w okresie sprawozdawczym można analizować tylko w odniesieniu do jednej biblioteki na przestrzeni lat, natomiast ich zestawienie zbiorcze jest niewykonalne.

W bibliotekach instytutowych i wydziałowych Uczelni pracowało łącznie 129 osób, w tym 112 na pełnym etacie.

W związku z obostrzeniami wynikającymi z reżimu sanitarnego szkolenia merytoryczne dotyczące komputerowego opracowania dokumentów zwartych oraz wydawnictw ciągłych w systemie Alma organizowane były w ograniczonym zakresie. Przeprowadzone zajęcia, w których uczestniczyło 8 osób, trwały łącznie 29 godzin.

ZMARLI PRACOWNICY BIBLIOTEKI JAGIELLOŃSKIEJ

EDYTA JOLANTA NUCKOWSKA
(1946–2022)

Związana była z Biblioteką Jagiellońską przez całe swoje zawodowe życie. I była też związana całe swoje życie z Krakowem. Urodziła się tutaj 17 sierpnia 1946 roku, właśnie w pobliżu Biblioteki przy ulicy Smoleńsk. Miała trójkę rodzeństwa. Jedna z sióstr poszła w Jej ślady i praca w Bibliotece Jagiellońskiej również była jej pisana. Naukę w szkole podstawowej nr 13 rozpoczęła w 1953 roku i kontynuowała ją w słynnym Liceum Sióstr Prezentek, zakończywszy maturą w 1964 roku. Następnie wybrała studia historyczne na Uniwersytecie Jagiellońskim. Interesowała Ją szczególnie historia powszechna średniowieczna. Była dobrą studentką.

Doc. dr Krystyna Pieradzka promotorka Jej pracy magisterskiej tak scharakteryzowała swoją studentkę:

Odznaczała się w czasie studiów wielką pilnością i usilnością w pracy szczególnie przy pisaniu pracy magisterskiej pt. *Polska a kuria rzymska wobec spraw Śląska, Ziemi Lubuskiej i Pomorza Zachodniego w XIV w.*, który to temat już przez różnych autorów opracowywany potrafiła poszerzyć i pogłębić, dając wiele samodzielnego wkładu. Już samo wykonanie tematu z historii średniowiecznej wymaga i dobrego przygotowania i dużej dokładności.

W rezultacie praca magisterska i egzamin magisterski zostały ocenione na stopień dobry 20 września 1969 roku.

Po ukończeniu studiów Edyta rozpoczęła starania o pracę. Dnia 5 grudnia 1969 roku złożyła podanie o zatrudnienie w Bibliotece Jagiellońskiej (z wyżej przytoczoną opinią pani doc. Pieradzkiej). Ówczesny dyrektor BJ doc. Jan Baumgart prośbę zaakceptował

i przyjął Edytę na prace zlecone do opracowania księgozbiorów zabezpieczonych na styczeń i luty 1970 roku, a potem na etat zastępczy do końca września. Od 1 października 1970 roku była zatrudniona tak jak wszyscy początkowo na trzymiesięczny okres próbny, a potem na czas nieokreślony na stanowisku młodszego bibliotekarza. Dnia 1 sierpnia 1973 roku, jako że według dyrektora Baumgarta okazała się „pracownikiem chętnym, zdyscyplinowanym i inteligentnym zasłużyła na wyższe stanowisko”, awansowała na bibliotekarza. Następny awans, tym razem na stanowisko starszego bibliotekarza, nastąpił we wrześniu 1977 roku. Dalsze awanse otrzymała: w sierpniu 1978 roku na kustosza, a w styczniu 1985 roku na starszego kustosza służby bibliotecznej.

Oczywiście przez te wszystkie lata pracy i awansów rosło Jej uposażenie. W 1980 roku wykonywała dodatkowo (za zezwoleniem dyrekcji Biblioteki Jagiellońskiej) prace zleczone w Instytucie Filozofii i Socjologii Polskiej Akademii Nauk.

Cały czas przepracowany w Bibliotece Jagiellońskiej można podzielić na dwie części: pracę w Oddziale Gromadzenia Zbiorów (w Sekcji Egzemplarza Obowiązkowego, gdzie akcesjonowała nowe książki i czasopisma) oraz pracę w Oddziale Udostępnienia Zbiorów (najpierw w czytelnich Oddziału: Głównej, Asystenckiej, Profesorskiej, potem lub równolegle w pracowni opracowania księgozbiorów podręcznych katalogowała i klasyfikowała dzieła przeznaczone do wszystkich księgozbiorów podręcznych BJ oraz współprowadziła katalogi tychże księgozbiorów).

Była kompetentnym, sumiennym pracownikiem, bardzo dobrze wykonywała powierzone Jej czynności. Dbała o swój wygląd, zawsze elegancko i gustownie ubrana i uczesana, znakomicie prezentowała się jako dyżurna w czytelnich, była wspaniałą wizytówką Biblioteki. Miła, serdeczna, życzliwa koleżanka...

W sumie przepracowała w Bibliotece Jagiellońskiej 35 lat. Za długoletnią pracę otrzymała przysługujące Jej nagrody jubileuszowe za 20, 25, 30 i 35 lat (ostatnią w grudniu 2004 roku) wraz z pisemnym uznaniem zasług i życzeniami zdrowia i pomyślności. Z dniem 31 grudnia 2004 roku złożyła wypowiedzenie i odeszła na zasłużoną emeryturę. Nie pojawiała się już potem niestety w Bibliotece... Z biegiem lat nie czuła się najlepiej, wyprowadziła się ze śródmieścia. Schorowana odeszła 15 marca 2022 roku w wieku 75 lat.

Z głębokim żalem pożegnali nekrologami w „Dzienniku Polskim” szanowaną Koleżankę: rektor, senat, dyrekcja i pracownicy Biblioteki Jagiellońskiej oraz społeczność akademicka Uniwersytetu Jagiellońskiego, oraz kochaną Siostrę i Ciocię pogrążona w smutku rodzina.

Piękna ceremonia pogrzebowa odbyła się na Cmentarzu Rakowickim. Po wzruszającym nabożeństwie żałobnym licznie zgromadzona rodzina i pracownicy Biblioteki odprowadzili Zmarłą do rodzinnego grobowca.

Odchodzą kolejne Osoby, które całe zawodowe życie związały z Biblioteką Jagiellońską. Odchodzą za wcześnie. Żal...

Anna Biłyk-Mydlarz

SPIS TREŚCI

I. ARTYKUŁY NAUKOWE

1. Wojciech Świeboda, Dzieła zakazane. Cenzura na Uniwersytecie Krakowskim w pierwszej połowie XV wieku 5
Prohibited works. Forms of censorship at the University of Kraków in the first half of the 15th century 24
2. Urszula Klątka, Wspomnienia i rękopisy. Pamiętnik Michała Pawlikowskiego pt. *Medyka* 25
Memoirs and manuscripts. Diary of Michał Pawlikowski *Medyka* 36
3. Bartłomiej Gapiński, Perception of old people in rural communities as based on ethnographic sources from Oskar Kolberg's compilation up to 1939 37
Wyobrażenie o wiejskiej starości w oparciu o źródła etnograficzne od materiału kolbergowskiego po rok 1939 60
4. Ewa Dąbrowska, „Idzie tu o dobro i prestiż ojczyzny...”. Dar profesora Szymona Stanisława Deptuły dla Biblioteki Jagiellońskiej 61
“It's all about the good and prestige of the homeland”. Donation of professor Szymon Stanisław Deptuła for the Jagiellonian Library 81
5. Maria Porębska, Spuścizny. Przechowywanie, opracowywanie i udostępnianie na przykładzie depozytu Polskiego Wydawnictwa Muzycznego w Bibliotece Jagiellońskiej 83
Bequeathed collections. Storing, processing and making available on the example of the PWM Edition deposit in the Jagiellonian Library 91
6. Julia Krajcarz, Azerbejdżańska Biblioteka Narodowa im. Mirzy Fatalego Achundowa w Baku 93
Mirza Fatali Akhundov National Library of Azerbaijan in Baku 100

II. KOMUNIKATY I RECENZJE NAUKOWE

7. Bartłomiej Gapiński, Samotność jako wyzwanie. O wirtualnej wystawie Biblioteki Jagiellońskiej *Oblicza samotności w kulturze* 101
Loneliness as a challenge. The Jagiellonian Library's virtual exhibition *The Faces of Loneliness in Culture* 109
8. Bartłomiej Gapiński, Recenzja książki Mariana Kęsa pt. *Wizerunek Kościoła katolickiego w Polsce do 1945 r. na łamach „Żołnierza Wolności” w latach 1950–1990*, Kraków 2017, 384 s. 111
Review of the book by Marian Kęsek *Wizerunek Kościoła Katolickiego w Polsce do 1945 r. na łamach „Żołnierza Wolności” w latach 1950–1990*, Kraków 2017, 384 pp. 117

9. Ewa Dąbrowska, *Od Open Space do Open Science*. Biblioteki Uniwersytetu Maltańskiego jako przykład zmiany paradygmatu funkcjonowania biblioteki akademickiej 119
 From Open Space to Open Science. The University of Malta Library as an example of a paradigm shift in the functioning of an academic library 125

III. KRONIKA BJ

10. Aleksandra Cieślak, *Działalność Biblioteki Jagiellońskiej w roku 2020*.
 Sprawozdanie 127
11. Aleksandra Cieślak, *Działalność Biblioteki Jagiellońskiej w roku 2021*.
 Sprawozdanie 171
12. Zmarli pracownicy Biblioteki Jagiellońskiej 215
 Edyta Jolanta Nuckowska (1946–2022) (*A. Bityk-Mydlarz*) 215

INFORMACJE DLA AUTORÓW

Profil tematyczny

W „Biuletynie Biblioteki Jagiellońskiej” publikowane są:

- w pełni recenzowane artykuły naukowe oparte na oryginalnych badaniach lub propozycjach teoretycznych, w tym metodologicznych, podejmujące problematykę różnych aspektów komunikacji naukowej, współczesnego bibliotekarstwa akademickiego (preferowane są badania stosowane wspierające rozwój Biblioteki Jagiellońskiej), zbiorów bibliotecznych, przede wszystkim zgromadzonych w Bibliotece Jagiellońskiej, w tym zagadnień badanych w oparciu o te zbiory, a także historii Biblioteki Jagiellońskiej i działalności jej pracowników jako bibliotekarzy;
- komunikaty dotyczące istotnych wydarzeń profesjonalnych związanych z działalnością Biblioteki Jagiellońskiej i aktywnością zawodową jej pracowników oraz szczególnie wartościowych zasobów i nowych nabytków Biblioteki Jagiellońskiej, a także nowych zjawisk, produktów i technologii szczególnie ważnych dla bibliotekarstwa akademickiego;
- coroczna kronika Biblioteki Jagiellońskiej.

Polityka wydawnicza

Zamieszczane są oryginalne artykuły naukowe lub komunikaty, niepublikowane wcześniej i niezłożone do opublikowania w innych czasopismach lub pracach zbiorowych. Mogą zostać przyjęte także referaty wygłoszone wcześniej na konferencjach. Nadesłane teksty są recenzowane zgodnie z zasadami określonymi w *Procedurze recenzowania artykułów zgłoszonych do publikacji*. Szczegóły znajdują się na stronie: <https://bj.uj.edu.pl/nauka-i-kultura/biuletyn-bj>

Wymagane dokumenty

Wszystkie materiały należy przesłać, wykorzystując do tego celu formularze zamieszczone na stronie WWW czasopisma:

- wypełnioną i podpisaną Deklarację (skan w momencie zgłoszenia tekstu oraz wersję oryginalną po zatwierdzeniu artykułu do publikacji);
- wypełnioną Kartę informacyjną (dokument Microsoft Word, niepodpisany);
- abstrakt i słowa kluczowe w języku polskim i angielskim (dokument Microsoft Word, niepodpisany);
- kompletny, anonimowany tekst artykułu, włącznie z ilustracjami i wykresami, bibliografią załącznikową i ewentualnymi aneksami w pełni odpowiadający wymogom sformułowanym w niniejszej Instrukcji (dokument Microsoft Word, niepodpisany);
- ewentualnie inne materiały dodatkowe, np. skan opinii dotyczącej etyki badań, zgody na publikację elementów artykułu stanowiących własność osób trzecich (skan w momencie zgłoszenia tekstu oraz wersję oryginalną po zatwierdzeniu artykułu do publikacji).

Instrukcje dla Autorów dotyczące formatowania i innych wymogów znajdują się na stronie „Biuletynu Biblioteki Jagiellońskiej”, <https://bj.uj.edu.pl/nauka-i-kultura/biuletyn-bj>

ISBN 978-83-67127-49-3
ISBN 978-83-67127-50-9 (online)
ISSN 0006-3940
ISSN 2450-0410 (online)

9 788367 127493